

**AYDIN'IN SİYASİ, SOSYAL ve KÜLTÜREL HAYATI
(1923-1950)**

**Hazırlayan
Derya AKAKUŞ**

**Danışman
Doç. Dr. CENGİZ ATLI
TARİH ANA BİLİM DALI
Yüksek Lisans Tezi**

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYDIN'IN SİYASİ, SOSYAL ve KÜLTÜREL HAYATI
(1923-1950)

DERYA AKAKUŞ

TARİH ANABİLİM DALI

İğdır
2020

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Derya AKAKUŞ

ÖZET

AYDIN'IN SİYASİ, SOSYAL ve KÜLTÜREL HAYATI

(1923-1950)

Akakuş, Derya

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cengiz ATLI

Haziran, 2020

Sayfa, 267

Bu çalışmada Aydın halkevleri ana konusu çerçevesinde Aydın'ın siyasi, sosyal ve kültürel yapısı beraber ele alınmıştır. Bu doğrultuda, birinci ve ikinci bölümlerde Aydın'ın siyasi yapısı, Aydın Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatlanması ve faaliyetleri, Aydın belediyecilik faaliyetleri gibi siyasi yapılanmaya ve yönetime dair detaylar üzerinde durulmuştur. Aydın milletvekilleri detaylı olarak sıralı şekilde verilmiştir. Üçüncü bölümde ise; Aydın'ın sosyal-kültürel yapısı açıklanmış ve Aydın şehrine sosyal alanda hizmet etmek amacıyla kurulan kurum ve kuruluşlardan bahsedilmiştir. Halkevlerinin anlatımına geçmeden önce halkevlerinin temelini oluşturan Türk Ocakları üzerinde durulmuş ve ardından halkevlerinin kuruluşu, Aydın merkez ve ilçe halkevleri, faaliyetleri ve kapatılmasına kadar geçen süre detaylı olarak anlatılmıştır. Aydın'ın eğitim hayatındaki gelişmelerine yer verilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Aydın, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da yenilenme ve canlanma dönemine girmişti. Çizilen siyasi hedefler doğrultusunda da kent baştan aşağı yeniden bir yapılanma geçirmiş ve geçmişinin olumsuz izlerini yok etmeye başlamıştır. Halkevleriyle de halkın her alanda gelişimi sürdürülmüştür. Çalışma sırasında elde edilen veriler göstermiştir ki; Aydın belediyesinin çalışmaları, Cumhuriyet Halk Partisi faaliyetleri ve çalışmaları şehrin yeniden yapılanmasını sağlamıştır. Halkevleri de bulundukları bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olmuştur. Halkevlerinde verilen eğitimler, konferanslar, sergilenen gösteriler, çıkarılan yayınlar sayesinde halk pek çok konu hakkında bilgi sahibi olarak kendisini geliştirme fırsatı bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aydın, Halkevleri, Aydın Milletvekilleri, Aydın Cumhuriyet Halk Partisi, Aydın Serbest Cumhuriyet Fırkası, Aydın Demokrat Parti

ABSTRACT

POLITICAL, SOCIAL AND CULTURAL LIFE OF AYDIN

(1923-1950)

AKAKUŞ, Derya

Master Thesis

Department of History

Advisor: Assoc. Prof. Cengiz ATLI

June, 2020

Page:267

Within the scope of this study, the political and social and cultural structure of Aydin was discussed together within the framework of the main subject of Aydin halkevleri. Accordingly, in the first and second departments, the details of political structuring and governance such as the political structure of Aydin, the organization and activities of the Republican People's Party in Aydin Province, and the activities of Aydin municipality activities were discussed. In addition, Aydin deputies are given in detail in a sequential manner. In the third part, you're going to have to The social-cultural structure of Aydin has been explained and the institutions and organizations established to socially serve the city of Aydin have been mentioned. Then, before moving on to the narration of the people's houses, the Turkish Quarries, which form the basis of the people's houses, were focused on the foundation of the people's houses, and then detailed the establishment of the people's houses, the houses of Aydin and the district, its activities and the time it takes to close. The work has been completed with the developments in Aydin's educational life.

After the announcement of the Republic, Aydin entered the period of renewal and revival in the field of education as well as in all areas. In line with the political goals drawn, the city has undergone a completely reconstruction and has begun to destroy the negative traces of its past. On the one hand, the development of the people continued with the people's houses. The data obtained during the study showed that; The work of the municipality of Aydin, the activities of the Republican People's Party, the reconstruction of the city. Halkevleri has also helped the social, cultural and economic development of the region where they are located. Thanks to the trainings given in halkhouses, conferences, representations on display, and the publications issued, the public has had the opportunity to develop itself as knowledge of many subjects.

Keywords: Aydin, Community Centers, Aydin Deputies, The Intellectual Republican People's Party, The Free Republican Party of Aydin, the Intellectual Democratic Party,

ÖNSÖZ

“Aydın’ın Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hayatı (1923-1950) ” konusunun işlendiği bu çalışma detaylı bir hazırlık ve literatür taraması sürecini kapsamaktadır. Ağırlıklı olarak arşiv belgelerinden, dönemin yerel gazetelerinden yararlanılarak çalışmanın özgün olması amaçlanmıştır. İlk açılan 14 halkevinden birine sahip olan Aydın’ın siyasi ve sosyal yönleriyle bir bütün olarak ele alınıp o dönem içerisinde bir noktaya konumlandırmaya çalışmak amaçlardan biridir. Aydın’ın ilçelerinde açılan halkevlerine de detaylı olarak değinilmiştir. Halkevlerinin şubelerindeki faaliyetleri de arşivlerden alınan belgelerle desteklenerek listelenmiştir. Aydın, Cumhuriyetin ilk yıllarında her açıdan kalkınmaya çalışan ve bu doğrultuda adımlar atan bir anlayışla yönetilmiştir. Aydın’ın siyasi teşkilatlanması ve eğitim faaliyetleri de çalışma içinde detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Tez çalışmam boyunca emeğini ve desteğini esirgemeyen değerli hocam; Doç.Dr. Cengiz ATLI’ ya, tez araştırmam sırasında yardımcı olan Aydın İl Halk Kütüphanesi çalışanlarına, Ankara Milli Kütüphane çalışanlarına, milletvekilleriyle ilgili araştırmalarım sırasında yardımını esirgemeyen Naim ÖZDAMAR’a, verdiği bilgilerle tezime destek olan Ahmet Emin ARKAYIN’a ve beni her zaman destekleyen aileme teşekkür ederim.

Derya AKAKUŞ

İğdır 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTARCT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR DİZİNİ.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	10

I.BÖLÜM

CUMHURİYETİN İLANINDAN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE AYDIN

1.1. Cumhuriyet Halk Partisi ve Aydın Teşkilatlanması.....	15
1.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kuruluş Süreci	15
1.1.2. Aydın CHP İl Örgütünün Kuruluşu.....	25
1.1.3. Aydın CHP İl Teşkilatının Faaliyetleri	28
1.1.4. Aydın CHP İlçe Teşkilatlarının Faaliyetleri.....	38
1.2. Aydın Belediyesi'nin Faaliyetleri.....	45
1.3. Milletvekilleri Seçimleri ve Aydın Milletvekilleri.....	54
1.3.1. I. Dönem (1919-1923) Seçimleri.....	54
1.3.2. II. Dönem (1923-1927) Seçimleri	61
1.3.3. III. Dönem (1927-1931) Seçimleri	65
1.3.4. IV. Dönem (1931-1935) Seçimleri.....	67
1.3.5. V. Dönem (1935-1939) Seçimleri	74
1.3.6. VI. Dönem 1939-1943 Seçimleri	79
1.3.7. VII. Dönem (1943-1946) Seçimleri	82

1.3.8. VIII. Dönem (1946-1950) Seçimleri	85
--	----

II. BÖLÜM

AYDIN'DA SİYASİ HAYAT AÇISINDAN YENİ BİR BAŞLANGIÇ: ÇOK PARTİLİ HAYAT

2.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu ve Aydın Örgütlenmesi	90
2.1.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu	90
2.1.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın Teşkilatlanması	95
2.2. Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün Aydın Ziyaretleri.....	98
2.2.1. Atatürk'ün Ziyaretleri.....	98
2.2.2. İsmet İnönü'nün Ziyaretleri.....	104
2.3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve Aydın'daki Faaliyetleri.....	107
2.3.1. Demokrat Parti'nin Kuruluşu	107
2.3.2. Demokrat Parti Aydın Teşkilatının Kurulması	109
2.3.3. Demokrat Parti'nin 1946-1950 Seçimlerine Katılması	110
2.3.4. Demokrat Parti'nin Aydın'daki Faaliyetleri.....	113

III. BÖLÜM

AYDIN'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

3.1. Aydın'da Basın Hayatı.....	121
3.2. Aydın'da Açılan Sosyal-Kültürel Kurumlar.....	127
3.2.1. Kızılay Kurumu	127
3.2.2. Çocuk Esirgeme Kurumu	128
3.2.3. Türk Hava Kurumu	129
3.2.4. Yardım Sevenler Cemiyeti	129
3.2.5. Nazilli Ortaokul Kurma Cemiyeti	130
3.2.6. Şehri Güzelleştirme Cemiyeti	130

3.3. Aydın'ın Sosyal ve Kültürel Hayatı.....	131
3.3.1. Türk Ocakları'nın Açılması.....	134
3.3.2. Aydın Türk Ocağı.....	138
3.3.3. Halkevlerinin Kuruluşu	140
3.3.4. Halkevlerinin Kurumsal Yapısı.....	143
3.3.5. Aydın ve İlçelerinde Halkevlerinin Açılması.....	145
3.3.6. Aydın Halkevi'nin Faaliyetleri.....	158
3.3.7. Aydın Halkevinin Kapatılması	182
3.4. Türkiye'de Eğitim Faaliyetleri.....	184
3.4.1. Cumhuriyet Döneminde Eğitim Faaliyetleri	184
3.4.2. Millet Mektepleri.....	191
3.4.3. Köy Enstitüleri	193
3.5. Cumhuriyet Döneminde Aydın'da Eğitim Hayatı	197
3.5.1. İlköğretim Durumu	198
3.5.2. Ortaöğrenim Durumu	205
3.5.3. Lise Açma Çalışmaları	209
3.5.4. Millet Mektepleri.....	210
SONUÇ.....	212
KAYNAKÇA.....	221
EKLER.....	237
ÖZGEÇMİŞ.....	268

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Aydın CHP İl Örgütü Üyeleri.....	27
Tablo 1.2. 1935 yılı CHP Üye Sayısı.....	29
Tablo 1.3. İdare Heyeti Büro Görevlileri.....	29
Tablo 1.4. Partiye Kayıtlı Üye Sayıları (1935)	31
Tablo 1.5. 1937 Aydın CHP Üye Sayısı	31
Tablo 1.6. 1937 Yılı Aydın CHP Üye Sayısı	31
Tablo 1.7. 1938 CHP Üye Sayısı	32
Tablo 1.8. 1939 Aydın CHP Üye Sayısı	32
Tablo 1.9. 1947 Aydın İl İdare Kurulu Listesi.....	37
Tablo 1.10. Nazilli İlçe İdare Kurulu'na Seçilen Kişilerin Listesi	39
Tablo 1.11. Yeni Yönetime Seçilen Kişilerin Listesi	40
Tablo 1.12. Söke İl İdare Kurulu Üye Listesi	45
Tablo 1.13. Aydın Belediye Başkanları	47
Tablo 1.14. Masraflara Ait Tablo (lira).....	49
Tablo 1.15. Belediye Tarafından Yapılan Harcamalar	50
Tablo 1.16. Belediye Tarafından Yapılan Banka Ödemeleri.....	50
Tablo 1.17. Belediyenin Ödeme Yaptığı Kurumlar	52
Tablo 1.18. 1920-1923 Aydın Milletvekilleri	55
Tablo 1.19. 1923-1937 Aydın Milletvekilleri	61
Tablo 1.20. 1927-1931 Aydın Milletvekilleri	66
Tablo 1.21. 1931-1935 Aydın Milletvekilleri	69
Tablo 1.22. 1935-1939 Aydın Milletvekilleri	76
Tablo 1.23. 1939-1943 Aydın Milletvekilleri	80
Tablo 1.24. 1943-1946 Aydın Milletvekilleri	84
Tablo 1.26. 1946-1950 Aydın Milletvekilleri	86
Tablo 2.1. Aydın Serbest Cumhuriyet Fırkası İl Teşkilatı Üyeleri	96
Tablo 2.2. Milletvekili Listesi.....	100
Tablo 2.3. 1946 Aydın Seçimlerinde Demokrat Parti Aday Listesi	111
Tablo 2.4. İdare Kurul Üyeleri.....	114
Tablo 2.5. Bozdoğan Demokrat Parti İdare Kurulu Heyeti'ne Seçilenlerin Listesi.....	115
Tablo 2.6. Nazilli Demokrat Parti İdare Kurulu Heyeti.....	116

Tablo 3.1. Aydın’da Nüfusa İlişkin Bilgiler.	132
Tablo 3.2. Aydın’daki Spor Kulüpleri	134
Tablo 3.3. Türkiye’deki Halkevlerinin Kuruluşlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	143
Tablo 3.4. Aydın Halkevleri Listesi ve Açılış Tarihleri.....	145
Tablo 3.5. Halkevlerine Yapılan Ödenekler	148
Tablo 3.6. Halkevi Çalışmalarına Ait Rakamlar	156
Tablo 3.7. Aydın Halkevinde Okuma Yazma Faaliyetleri.....	175
Tablo 3.8. Aydın Halkevinde Basılan Kitapların Listesi.	176
Tablo 3.9. Türkiye’de 1927 ve 1935 Yıllarında Okuma Yazma Oranları.	190
Tablo 3.10. Türkiye’de 1923-1934 Yıllarındaki Okul Sayısı	190
Tablo 3.11. Aydın’da İlkokul Sayısı	199
Tablo 3.12. 5 Sınıflı Şehir Okulunu Bitiren Öğrenci Sayısı	200
Tablo 3.13. 3 Sınıflı Köy Okullarını Bitiren Öğrenci Sayısı.	201
Tablo 3.14. Aydın’da İlkokula Devam Eden Öğrenci Sayısı.....	201
Tablo 3.15. Aydın’da Okul Çağındaki Öğrenci Sayısı	202
Tablo 3.16. 1935-1950 Yıllarda Aydın’da Okuma Yazma Oranının Cinsiyet Dağılımı.....	203
Tablo 3.17. 1940-1942 Aydın’da Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları.....	203
Tablo 3.18. Türkiye’de Ortaokul ve Öğrenci Sayıları	207
Tablo 3.19. 1929-1938 Yılları Aydın Ortaokulu Mezun Sayısı	208
Tablo 3.21. 1928-1935 Yılları Aydın’da Millet Mektepleri İstatistiği	210

KISALTMALAR

ARMHC	Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyeti
BCA	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
C	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
D	Devre
Der.....	Derleyen
Haz.....	Hazırlayan
i.....	İçtimai
M.Ö.....	Milattan Önce
S	Sayı
s	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
vb.....	Ve benzeri
yy	Yüzyıl

GİRİŞ

Aydın, 8.007 km²'lik bir alanda Büyük Menderes havzasında kurulu bir şehirdir. İzmir, Manisa, Denizli ve Muğla illeri ile çevrilidir.¹ Kent geçmiş dönemlerden beri, Asya'dan Efes Limanı'na uzanan Kervan Yolu güzergâhında olması nedeniyle her dönemde hareketli bir yapıya sahip olmuştur. M.Ö. 1200'lü yıllarda Balkanlardan gelen göç dalgasıyla beraber Trak kabileleri Büyük Menderes Ovası'nda yerleşimler kurmuşlardı. Aydın'ın önemli yerleşimlerinden biri olan Tralleis antik şehri de bu yerleşimlerden birisiydi.² (Şekil 1)

Aydın'da antik çağlardan günümüze kalan Tralleis kentinde yaşayan halkla ilgili ve kentin ismiyle ilgili pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Kentin isminin Tralla veya Thiba adlı bir amazon savaşçısından geldiği düşünülmektedir.³ Kentin anıldığı diğer isimler arasında Euantheia ve Erymna geçmektedir. Euantheia ismi, kentte yetişen çok sayıda bitki türüne vurgu yapmak amacıyla çeşitliliği simgelemektedir. Tralleis ile ilgili olarak ünlü tarihçi Herodotos, gökyüzünün altındaki en güzel yeryüzü ve iklimin bulunduğu yer şeklinde açıklama yaptığı söylenmektedir.⁴

Aydın, M.Ö 12.yy'dan sonra İyonlar, Karyalılar ve Trakya'dan bu bölgeye gelen Lidyalılar arasında paylaşılmıştı.⁵ Karyalıların, Menderes Nehri güneyine yerleştikleri bilinmektedir. Çine ve Karacasu bölgeleri Karyalılar tarafından kurulmuştu.⁶ Aydın'da yeni göçlerle birlikte bu bölgede Eti medeniyetinin de varlığı görülür. Anadolu'da Etilerin varlığı Frig akınlarıyla sona ermişti.⁷ Bu dönemde, Çanakkale Boğazı'nı geçip Menderes Nehri civarına gelen Frigler burada bazı şehirleri onarmışlardır ve onardıkları yerlerden biri de Tiral şehridir. Frigler bu dönemde, Sultanhisar ilçesindeki Nysa kentini kurmuşlardı.⁸

¹ İbrahim Câvid, *Aydın Vilâyet Sâlnâmesi, R.1307/H.1308*, (Haz: Murat Babuçoğlu, Cengiz Eroğlu, Abdülkerim Şahin), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, s.545.

² Abdullah Uğur, Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C:1, S:2, 2003, s. 42.

³ Oliver Rayet-Albert Thomas, *“Tralleis: Bir Karia Kenti”*, (Çev. Osman Saçıkara), Aydın, Özen Ofset 1997, s.25.

⁴ Herodotos, *“Historiai”, I. Tarih*, (Çev. Müntekim Ökmen), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s.79.

⁵ Câvid, Aydın Vilâyet Sâlnâmesi, s.722-724.

⁶ Ünsal Özmen, *Kent Kent Türkiye Aydın*, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969, s.10-11.

⁷ Leman Kısa, *Aydın Tarihi ve Coğrafyası*, Aydın, Coşkun Matbaası, 1960, s.32.

⁸ Özmen, Kent Kent Türkiye, Aydın, s.10-11.

Friglerin yıkılmasıyla birlikte daha önce gelerek bu bölgelere yerleşen Lidyalılar egemenliklerini ilan etmişlerdir. Lidyalılar bağımsız olduktan sonra Salihli şehrini merkez olarak kullanmışlardı. Pek çok yerde kervansaraylar yapmışlardı. Miletten başlayıp Tiral'den geçen yol İran'a kadar gidiyordu. Bu nedenle Tiral yani Aydın şehri ticaret yolları için önemli bir konuma sahip olmuştu. Aydın'da yetişen zeytin ve incirin, Yunan ve Roma'daki şehirlere gönderilmesiyle ticari faaliyetler artırılmıştı. Lidyalılar zamanında da Aydın bölgesi ticaret merkezi olarak çok önemli bir yere sahipti.⁹ Aydın ve çevresi, M.Ö. 546 yılında Lidya Krallığı'na son veren Perslerin egemenliğine girmiştir.¹⁰

M.Ö. 334 yılında Büyük İskender'in Anadolu'ya gelişiyle diğer birçok Anadolu şehri gibi Aydın'da (Tralleis) gönüllü olarak Makedonyalıların egemenliğine girdi. Tralleis, M.Ö. 323 yılında İskender'in ölümünden sonra onun komutanlarından biri olan Antigonos'un egemenliği altında kaldı.¹¹ M.Ö. 281 yılında da Suriye Krallığı (Selevkoslar)'na bağlandı. M.Ö. 190 yılına kadar bu krallığın elinde kalan şehir, bu tarihten sonra Büyük Menderes Nehri'nin kuzeyindeki tüm şehirler gibi Tralleis de Bergama Krallığı'nın yönetiminde kaldı. M.Ö. 133 yılından itibaren Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girdi.¹²

Bizans İmparatorluğu döneminde ise Tralleis kentinin Anadolu patriğine bağlı olarak yönetildiği bilinmektedir. 11. yy'da yoğunlaşan Türk göçleriyle bölgeye gelen Türkmenler karşısında Bizans direniş göstermeden geri çekildi. Bu göçlerin sonucunda 13.yy'a gelindiğinde ise Tralleis kentiyle ilgili ancak ayrıntılı bilgiye ulaşılabiliyordu. İmparatorun oğlu II. Andronicos Paleologos'un, babasının emriyle kentin yeniden kurulması ve buraya yeniden yerleşilmesi için Menderes bölgesine gönderildiği bilinmektedir.¹³ Bizans hâkimiyetinden sonra Aydın, 1310 yılında Aydınoğulları Beyliği'nin egemenliğine girdi. Aydınoğulları şehrin merkezini Birgi bölgesine taşıdı. Bu durum şehrin gelişmesini olumsuz etkiledi. 1426'da II. Murat zamanında Osmanlı

⁹ Lütfi Ressamoğlu, *Aydın İli*, İzmir, İhsan Gümüştayak Matbaası, 1952, s.19.

¹⁰ Eray Karatekir, Persler Anadolu'da: Büyük Kyros'un Lydia Seferi ve Sonuçları, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.II, S.I, Kırşehir, 2018, s.1.

¹¹ Uğur, Aydın Şehrini Kuruluşu Ve Gelişme Evreleri, s. 43.

¹² Uğur, Aydın Şehrini Kuruluşu Ve Gelişme Evreleri, s. 44-45.

¹³ Burcu Yılmaz, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Aydın ve Civarının Siyasi ve Kültürel Durumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2019, s.38.

Devleti tarafından Aydın fethedildi. Bu tarihten itibaren şehrin merkezi Tire olarak belirlendi.¹⁴

Osmanlı Devleti, Aydın ve çevresini almış olsa da ilk zamanlarda bu bölgelerde güçlü bir hâkimiyet kuramadı. Ankara Savaşı'yla fetret devrine girmiş olan Osmanlı Devleti'nde 11 yıl süren kardeş kavgasından bu bölgeler de etkilenmişti. Çelebi Mehmet, hâkimiyeti tekrar sağlamaya çalışmıştı. Bu dönemde Aydın çevresinde pek çok isyan çıkmıştı. Bunlardan bazıları, Börklüce Mustafa ve Cüneyt Bey isyanlarıydı.¹⁵ Selçuklu ve Arap kaynaklarında Leşker ili¹⁶ veya Bilâd-ı Leşkeri olarak anılmış olan Aydın çevresi, Osmanlı Devleti zamanında Menemen'in kuzeyinde bulunan Güzelhisar'dan ayırt edilebilmek için, Aydın Sancağı'ndaki Güzelhisar anlamına gelen Güzelhisâr-ı Aydın veya Aydın Güzelhisar'ı adı kullanılmıştı. Zamanla Güzelhisar ismi kullanılmayarak yalnızca Aydın ismiyle anılmıştır.¹⁷

II. Mehmet döneminde yazılmış olan 1451 tarihli tahrir defterlerine göre Aydın, 7 mahalleden oluşan küçük bir kasabaydı.¹⁸ III. Mehmet döneminde ise çıkan isyanlar sebebiyle Aydın ve Nazilli çevresinde yaşayanlar kendilerini savunmak için şehirlerin etrafına surlar yaptırmışlardı.¹⁹ Aydın nüfusu, bazı dönemlerde değişiklikler göstermiştir. Şehir, 1895 ve 1899 depremleriyle, 1919-1922 yıllarındaki Yunan işgalleri sonrasında yaşanan yangınlar nedeniyle fazla gelişme gösteremedi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen planlı politikalarla kent gelişimi hızlandırılmaya çalışılmıştı. Atatürk de kenti, 1924, 1930, 1931 ve 1937 tarihlerinde dört defa ziyaret etmişti.²⁰ Aydın için 1923-1938 yılları arasını kapsayan 15 yıllık dönem, kalkınma atılımlarının yapıldığı dönemdir.

1925 yılında birbirini dik kesen Gazi ve Hürriyet caddelerinin açılmasıyla imaj faaliyetleri başladı. Bu dönemde şehir, iki bulvarın çevresinde 400-500 metrelik yarıçaplı bir daire içerisinde yer almaktaydı. Yapılanmayı, 1930'lara kadar açılan yeni

¹⁴ Uğur, Aydın Şehrini Kuruluşu Ve Gelişme Evreleri, s. 46.

¹⁵ Asaf Gökbel-Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, Aydın, Ahmet İhsan Basımevi, 1936, C:I, s.104.

¹⁶ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın no:26, Sistem Ofset, 2017, s.512.

¹⁷ Feridun Emecen, *Aydın*, DİA, C:IV. s. 235.

¹⁸ Himmet Akın, *Aydın'ın Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları. No: 60, 1968, s.133.

¹⁹ Gökbel-Şölen, *Aydın İli Tarihi*, s.105.

²⁰ Günver Güneş, *Atatürk ve Aydın*, Aydın, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2006, s.1.

cadde ve sokaklar takip etti. Şehir, çevresine doğru ızgara planlı yapılanma şeklinde giderek yayılmaya başladı. 1937 yılında havadan çekilen fotoğraflarda şehrin büyük ölçüde 1926 yılındaki yangın yeri planlarına bağlı olarak ızgara planı şeklinde geliştiği açık olarak görülmektedir.²¹ (Şekil 2). Büyümenin yürürlükteki imar planını aşması ve başta güneyde olmak üzere, kuzey ve kuzeydoğu mahallelerinin dış kısımlarında kaçak yapılaşma şeklinde kendini göstermesiyle yeni bir imar planı hazırlanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştı.²²

Cumhuriyetin Batı Anadolu'daki önemli şehirlerinden olan Aydın'da, Yunan işgalinin ardından ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştı. Aydın'ın genel nüfusu 1927'de 211.750 iken, 1935'teki sayımda nüfusu 261.078'e yükselmiştir. 1927-1950 yıllarındaki nüfus artış oranı % 64'tür. Bu dönemde en yüksek artış 1927-1935 yılları arasında görülmüştür. Nüfusun artmasında uzun yıllar savaşlarla geçen dönemin yeni sona ermesi ve 1923 yılı sonrası ekonomi, sağlık gibi çeşitli alanlardaki gelişmeler etkili olmuştur. Bu dönemde kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun temel nedeni şüphesiz uzun yıllar yaşanan savaşlarda erkek nüfusun azalmasıdır. Tarım alanında çalışmak için yazın başka illerden gelenler, şehrin nüfusunun artmasında ve şehrin alansal olarak da sürekli büyümesinde başlıca etkenlerden biri olmuştur.²³

Aydın ve ilçeleri Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kendini toparlama ve geliştirme sürecine girmişti. Cumhuriyet Halk Partisi çatısı altında şehir, her geçen yıl gelişmeye devam etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulmuş olan halkevleri de şehrin sosyal ve kültürel anlamda gelişmesine yardımcı olmuştur. Halkevlerinde düzenlenen konferanslar ve şubelerin verdiği çeşitli eğitimler Aydın halkının gelişmesine katkı sağlamıştır. Günümüzde de bulunduğu coğrafyanın önemi nedeniyle kent, Türkiye'nin gelişmiş şehirlerden biri olmuştur.²⁴

Bazı dönemlerde yurtdışına yapılan göçlerin artmasıyla şehirde işçi sıkıntısının çekildiği ve bu nedenle Aydın linyit ocaklarının bile işletilemez duruma geldiği bilinmektedir.²⁵ Aydın-İzmir devlet karayolu üzerinde kurulmaya başlanan ikinci sanayi

²¹ Uğur, Aydın Şehrini Kuruluşu Ve Gelişme Evreleri, s. 51.

²² Uğur, Aydın Şehrini Kuruluşu Ve Gelişme Evreleri, s. 52.

²³ Hür Aydın Gazetesi, 5 Kasım 1973

²⁴ *Aydın İl Tarihi*, (Hz: Serap Yaylalı ve Diğerleri), Ankara, Özyurt Matbaacılık, 2012, s.209.

²⁵ Hür Aydın Gazetesi, 5 Kasım 1973

sitesiyle beraber sanayi siteleri ve yörede gittikçe artan tarımsal faaliyetler şehre tekrar iç göçü hızlandırmıştır.²⁶

I.BÖLÜM

CUMHURİYETİN İLANINDAN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE

AYDIN

²⁶ Hür Aydın Gazetesi, 6 Mart 1978

1.1. Cumhuriyet Halk Partisi ve Aydın Teşkilatlanması

1.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kuruluş Süreci

Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluşu, 9 Eylül 1923 tarihi olarak kabul edilir, fakat parti kuruluncaya kadar çeşitli isimlerle faaliyet göstermiştir. Zaman içinde de isim ve nitelik değiştirerek siyasi hayatımızda yerini almış, günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Osmanlı Devleti savaştan mağlup olarak ayrılmıştı. Savaş sonunda mağlup olan devletlerle çeşitli antlaşmalar imzalanmıştı. Osmanlı Devleti'nin de Mondros Ateşkes Antlaşması'yla beraber Sevr Barış Antlaşması'na giden süreci başlamıştı. Ülke siyasetini yöneten İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de bu durum karşısında yeterli çabayı göstermediği ve siyasal olarak da bir işlevinin kalmadığı görülmüştü. İstanbul'daki hükümetin, durumu kabullenmiş olduğu görülmekteydi.²⁷

Ülkenin işgal durumuyla ilgili olarak yaşanan gelişmeler sonucunda halk, direniş örgütleri kurarak bulundukları bölgeleri işgallerden korumaya ve kurtarmaya çalışmıştı. Her bölgede öncelikli amaç olarak ülkeyi işgalden kurtarmak için çeşitli kongreler düzenlenerek müdafaa hukuk grupları oluşturulmaya başlanmıştır.²⁸ Düzenlenen kongreler, her kesimden kişileri barındırmıştı. Askerler, din adamları, Türk vatandaşları içindeki aydınlar ve pek çok zümre bu mücadeleye destek vermişti. Mücadeledeki amaç ise bölgelerin kurtuluşunu sağlamaktı.²⁹

Bu bağlamda Milli Mücadele döneminde çeşitli kongreler ve mitingler düzenlenmişti. Düzenlenen kongrelerden bazıları, Balıkesir-Alaşehir ve Nazilli Kongreleri, Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresidir. Bu faaliyetlerin ortak amacı ülkedeki işgal durumundan kurtulmaktır.

23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'nde alınan kararlarda, Milli Mücadele için Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tasarısı görüşülmüş ve tepkilere karşı ise kurulan cemiyetin siyasi parti olmadığı, vatan için kurulmuş bir

²⁷ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara, İmge Kitabevi, 1993, s. 22-23.

²⁸ İhsan Güneş, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 8'den ayrı basım, C: 3, Mart, 1987, s.427.

²⁹ Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul, Alfa Yayınları, 1992, s. 123.

cemiyet olduğu ifade edilmişti.³⁰ Cemiyet, vatanın savunması için her türlü particilik faaliyetlerinden uzak durmuştu.³¹ Milli Mücadelenin ilk teşkilatlanması, Doğu illerinde başlamış ve Doğu Anadolu’da birçok ilde şubeler açılmıştı.³²

Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Erzurum şubesi, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti’yle birlikte hareket etmeleri gerektiği yönünde karar almıştı.³³ Bu gelişmelerle birlikte Mustafa Kemal Paşa, özellikle Ermeniler ve Rumlar konusu üzerinde durmuştu. Yabancı devletlerin, Ermenilere doğu illerinden toprak verme vaatleri de durumun ne kadar vahim olduğunu ortaya koymuştu. Bazı cemiyetlerin bu vaatler doğrultusunda Ermeniler için kararlar aldığını da özellikle belirtmişti.³⁴ Bu dönemde ülke içinde yararlı cemiyetlerin yanı sıra zararlı cemiyetler de kurularak faaliyetlerini sürdürmüşlerdi.³⁵

Mustafa Kemal Paşa, kurulan cemiyetlerle ilgili olarak yaptığı bir konuşmasında:

*“Tarih, bir milletin kanunı, hakkını ve varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Bundan dolayı vatanımız ve milletin aleyhine verilecek hükümler, iflas etmeye mahkûmdur. Bize karşı yapılan bu iğrenç zulüm ve haksızlıklar karşısında milli vicdanımız uyanarak sesini yükseltmiş ve Müdafaa-i Hukuk Milliye, Muhafaza-i Hukuk-u Milliye, Müdafaa-i Vatan ve Redd-i İlhak gibi aynı maksatla kurulan cemiyetler, elektrik şebekesi gibi vatani sarmıştır. İşte bu milli teşkilatın oluşturduğu mücadele ruhu, mübarek vatanımızı ve milletimizin istiklalini korumak için son sözü söyleyecek ve bunu da uygulatacaktır”.*³⁶

³⁰ Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş*, İstanbul, Sabah Yayınları, 1997, C:8, s.164-165.

³¹ *Milli Egemenlik Belgeleri*, (Der: Sefer Yazıcı), Ankara, TBMM Basımevi, 1995, s.25.

³² Haluk Selvi, Milli Mücadele’de Erzurum ve Sivas Kongreleri Dönemi, Ankara, *Türkler Ansiklopedisi*, 2002, C:15, s.953.

³³ Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s.52, Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, Ankara, Kültür Yayınları, 1993, s.53.

³⁴ Alaattin Uca, Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kendi İmzasını Taşıyan Belgeler Işığında Mustafa Kemal Atatürk’ün Ermeni Sorununa Bakışı, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2006, s.193.

³⁵ Fethi Tevetoglu, *Milli Mücadeledeki Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s.3.

³⁶ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, C.I-III, s.2.

Mustafa Kemal Paşa bu konuşmasında ülkenin içinde bulunduğu durumu ve cemiyetlerin çalışmasını özellikle belirtmişti.³⁷ Düzenlenen kongrelerde alınan kararlar doğrultusunda Doğu ve Anadolu'nun kuzeyi tek bir cemiyet altında birleştirilmiş, bu durum sonraki süreçte Sivas Kongresi'ne gidecek olan önemli bir adımı başlatmıştı.³⁸

Erzurum Kongresi'nde, cemiyetin yetkilerini düzgün bir şekilde kullanması amacıyla da 9 kişiden oluşan bir Temsil Heyeti oluşturulmuştu.³⁹ Temsil Heyeti'nin başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa seçilmişti. İstanbul hükümeti ise Erzurum Kongresi'nde alınan kararlara karşı milli cemiyetleri ve güçleri dağıtmak için harekete geçmişti.⁴⁰ Sivas Kongresi'nin temelleri Erzurum Kongresi'nde atılmıştı ancak şartların zorluğu bakımından ve kongreleri engelleme faaliyetleri nedeniyle Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'ne gidecek olan kişilerin öncelikle temsil heyetindeki görevlilerin arasından seçilmesi gerektiğine karar vermiştir.⁴¹

4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi toplandı. Sivas Kongresi'nde alınan kararlar Erzurum Kongresi'ndeki kararların onaylanması niteliğindedir. Sivas Kongresi, aldığı kararlar bakımından tüm yurdu temsil ettiği için ulusal bir kongre özelliği taşımaktaydı. Sivas Kongresi'yle ülkede faaliyet gösteren bütün cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) adı altında birleştirilmişti.⁴²

Kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin temel özellikleri:

- a) Başlamış olan Milli Mücadele hareketini zaferle sonuçlandırmak
- b) Düşmanı yurttan temizlemek
- c) Milletin ileriye yönelik adımları için geçmişteki yıkıntılarını ortadan kaldırmak
- d) Cemiyet, bütün vatandaşların dâhil olduğu ve vatanın kurtuluşunu ilke edinen ilk siyasi oluşumdur.

Bu siyasi oluşumu teşkilatlandıran ve başkanlığını yapan Mustafa Kemal Paşa'ydı.⁴³ Bazı delegeler Sivas Kongresi'ne gelememişti ya da kongre sırasında bir

³⁷ S.Esin Dayı, Erzurum Kongresi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi, *Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*, C.3, S.4, 2003, Erzurum, s.15.

³⁸ Coşkun Alptekin, Erzurum Kongresi, *Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.1, 1978, s.45.

³⁹ Fahrettin Kırzioğlu, Mustafa Kemal Paşa-Erzurum İlişkileri Üzerine Belgeler (1919-1920), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.20, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991 C:VII, s.239

⁴⁰ Milliyet İstiklal Savaşı Gazetesi, 11 Ağustos 1919

⁴¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C.II, (Hz: Faruk Erdost), İstanbul, Kamer Yayınları, 1999, s.84.

⁴² Semih Yalçın, "Milli Mücadele Dönemi", *90.Yılında Milli Mücadele Sempozyum Bildirileri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2011, s.20, Milli Egemenlik Belgeleri, s.31.

⁴³ Tefik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da (1919-1921)*, İstanbul, Yenigün Yayınları, 2000, s.70.

takım sorunlar çıkmıştı. Sivas Kongresi'nde Temsil Heyeti'yle ilgili yeni kararlar alındı. 9 kişilik Temsil Heyeti grubuna eklemeler yapılarak Temsil Heyeti'nin sayısı Sivas Kongresi'nde 16 üyeye çıkarıldı.⁴⁴ Ülkenin düştüğü durum karşısında İstanbul Hükümeti'nin yurdu kurtarmadaki olumsuz tavrı nedeniyle, kongrede alınan istikbal için mücadele ve savunma kararı çok büyük önem teşkil etmekteydi.⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa, tüm yazışmalarında ve konuşmalarında her zaman 'istikbal' kelimesini kullanmış ve bu kelimenin iyice anlaşılıp uygulanmasını istemişti.⁴⁶ Milli Mücadele döneminde önemli iki kongrenin yanında batı bölgeleri için çok önemli yerel kongreler düzenlenmişti. Bu bağlamda Balıkesir Kongresi, Nazilli Kongresi, İzmir Kongreleri, Pozantı Kongreleri gibi kongreler de bu mücadelede ayrı bir öneme sahipti. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkması sürecine kadar yerel olarak en az 13 kongre yapıldığı bilinmektedir.⁴⁷ Özellikle Balıkesir Kongresi il sınırlarının dışına taşan önemli kongrelerden birisiydi.⁴⁸

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti altında tüm yerel güçlerin tek bir çatıda olması ve birlikte hareket etmesi istiklal mücadelesi yolunda önemli bir gelişmedir.⁴⁹ Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kuruluşuna giden sürecin adımları Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'yle atılmıştı. Müdafaa-i Hukuk grubu üyeleri, kapatılmış olan Mebusan Meclisi'nin yeniden açılması için uğraşmışlardı. Millî Mücadele'ye karşı ılımlı olması yönüyle tanınan Ali Rıza Paşa Hükümeti bu amaçla meclisin tekrar açılması için 7 Ekim 1919'da, seçimlerin yapılmasıyla ilgili bir kararname yayımlamıştı.⁵⁰ Ülkede, Hürriyet ve İtilaf Fırkası egemen olmak istese de Müdafaa-i Hukuk grubu üyeleri baskın güç olarak yerlerini almaya başlamışlardı.⁵¹

Son Osmanlı Mebusan Meclisi açıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa mebuslardan 'Müdafaa-i Hukuk' adında bir grup kurmalarını istemişti ancak bu isteği

⁴⁴ Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara, Başnur Matbaası, 1969, s.109.

⁴⁵ Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986, s.111.

⁴⁶ Muammer Aksoy, *Atatürk ve Tam Bağımsızlık*, Ankara, Atatürkçü Düşünce Derneği Yayınları, 2014, s.45.

⁴⁷ Tanör, Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları, s.23.

⁴⁸ Mücteba İlgürel, Balıkesir Kongreleri, İstanbul, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1992, C:5s.15.

⁴⁹ Zeki Arıkan, Millî Mücadelede Balıkesir, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S:24, Kasım, 1999-2003, s.473.

⁵⁰ Güneş, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş, s.430.

⁵¹ Murat Turan, İttihat ve Terakki Fırkasından Halk Fırkası'na Siyasal Örgütlenme Deneyimleri, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Y: 7, S: XVIII, Haziran 2014, s.609.

yerine getirilemedi.⁵² Meclis açıldıktan sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın kurulmasını istediği grup yerine Felah-ı Vatan adıyla bir grup kuruldu. Meclis içerisinde bazı görüş ayrılıkları olsa da Misak-ı Milli kararları kabul edilmiş ve devletin sınırı, mücadelenin programı bu kararlarla çizilmişti.⁵³ İstanbul, Misak-ı Milli kararlarının alınmasından sonra İtilaf Devletleri tarafından 16 Mart 1920'de işgal edildi. İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte meclis dağıtılmış ve meclis üyeleri tutuklanıp sürgüne gönderilmişti. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un güvenli olmadığını daha önce yaptığı konuşmalarında dile getirmişti.

Meclis dağıtılınca Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye başkanı olarak hemen yeni seçimlerin daha güvenli yer olan Ankara'da yapılmasını istedi.⁵⁴ Son Osmanlı Mebusan Meclisi içinde çeşitli gruplar bulunmaktaydı. Bu gruplardan bir tanesi Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanan kişilerden oluşmaktaydı. Bunun dışında eski İttihatçıların yer aldığı bir grup vardı. 1919-1920 seçimlerinde, eski ittilatçıların olduğu grup üyelerinin 40-80 arasında bir sayıyla mecliste mebus olarak yer aldığı görülmektedir.⁵⁵ 1920 tarihinde açılan mecliste 338 mebus bulunmaktaydı. Mecliste memur, subay, din adamı, ticaretle uğraşanlar ve çiftlik sahibi gibi farklı zümrelerdeki kişiler yer almıştır.⁵⁶

23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa başkanlığında 16 Nisan 1923 yılına kadar görev yapmıştı.⁵⁷ Bu dönemde değişik konular ve Lozan Antlaşması'yla ilgili mecliste yoğun tartışmalar yaşandı. Zorlu mücadele yıllarının ardından yeni bir program yapılmasına karar verildi.⁵⁸ 1 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa, yeni seçimlerin yapılması konusunda meclis üyelerine bilgi vermiş ve 8 Nisan 1923 tarihinde Halk Fırkası adıyla yeni bir partinin kurulacağıyla ilgili de bir beyanname hazırlatmıştı. Bu fırka, Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine

⁵² Sina Akşin, *Ana Çizgilerle Türkiye'nin Yakın Tarihi I, (1789-1980)*, İstanbul, Yeni Gün Yayınları, 1997, s. 167, Atatürk, Nutuk, s.277.

⁵³ Jean Deny, *Yeni Türkiye*, (Çev. Sencer Kodolbaş), İstanbul, Yenigün Yayınları, 2000, s.74, Güneş, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş, s.432, Atatürk, Nutuk, s.277.

⁵⁴ Kenan Olgun, Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: XXVII, S:79, Mart 2011, s.10, Atatürk, Nutuk, s.278.

⁵⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1989, C.III, s.586.

⁵⁶ Johannes Glasneck, *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye II*, (Çev. Arif Gelen), İstanbul, Yenigün Yayınları, 1998, s.49-50.

⁵⁷ Olgun, Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları, s.11.

⁵⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre.1, Cilt:4, İçtima: 3, 2 Mart 1923, s.2-28, TBMMZC, D:1, C:4, İ: 3, 4 Mart 1923, s.74-104, TBMMZC, D:1, C:4, İ: 3, 6 Mart 1923, s.150-175.

kurulacak olan bir fırkaydı. Mustafa Kemal Paşa'nın hazırlatmış olduğu beyannamede yeni kurulacak olan partinin programını oluşturan 9 Umdeden⁵⁹ de bahsedilmişti.⁶⁰ 9 Umdenin ilk iki maddesi, Cumhuriyetin değişmez olduğuyla ve saltanatın kesin olarak kaldırıldığıyla ilgilidir. Diğer maddeler ise genel düzen, iktisadi, asayiş gibi konularla ilgili olarak hazırlanmış ilkelerdir.⁶¹

Mustafa Kemal Paşa, zaferden ve saltanatın kaldırılmasından sonra yurt gezilerine çıktı. Vatandaşlarıyla yakın temas halinde olarak onların görüş ve düşüncelerini dinlemek istemişti. Seçimlere başlamadan önce ARMHC'ni bir fırkaya dönüştürmeyi çok gerekli gördüğünü belirtmişti. 7 Aralık 1922 tarihinde halkçılık ilkesine dayanan bir fırka kurmayı düşündüğünü söyleyerek görüştüğü yurttaşlardan bu konuyla ilgili fikirler aldı.⁶² Bu geziler, 14 Ocak 1923 tarihinde ilk olarak Ankara'yla başlamış, 20 Şubat 1923 tarihine kadar devam etmişti.⁶³ Mustafa Kemal Paşa, kuracağı partiyle ilgili olarak yurt gezilerinde yaptığı konuşması şu şekildedir;

*“...Halk Fırkası hakkında gezimde fırsat buldukça bazı açıklamalarda bulunmak niyetindeyim. Benim parti kurmam hakkında endişe taşıyanları açıklamalarla aydınlatacağım. Ben öyle bir parti kurmayı düşünüyorum ki bu parti milletin bütün sınıflarının huzur ve mutluluğu elde etmesini sağlayacak bir programa da sahip olsun. Milletimizin şartları buna uygundur.”*⁶⁴

I. TBMM'nin görev süresinin sona ermesiyle yeni seçimler yapıldı ve 2 Ağustos 1923 tarihinde II. TBMM açıldı. 13 Ağustos tarihinde Mustafa Kemal Paşa tekrar meclis başkanı olarak seçilmişti. Seçim işlemlerine başlamadan önce Halk Fırkası'nın kuruluşuyla ilgili çalışmalara da başlanmıştı. Ankara'da toplanmış olan mebuslar yeni

⁵⁹ 1) Hâkimiyet, kayıtsız, şartsız milletindir. Bu değişmez düsturumuzdur. 2)Teşrinisani 1338 (Kasım 1922) kararıyla saltanat mülğadır. Hukuk hâkimiyet ve hükümrani, gayri kabili terk ve tecezzi ve ferağ (terk edilmez, parçalanmaz ve devredilmez) olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiçtir. 3) Memlekette emniyet ve asayişin muhafazası en mühim vazifemizdir. 4)Mahkemelerimizin süratle adaleti dağıtması temin edilecektir. 5)İktisadî kalkınma temin edilecektir. 6)Halkın askerlik müddeti azaltılacaktır. 7)İhtiyat zabitlerinin (Yedek subaylar) istikbali temin edilecektir. 8)Memurlar meselesinin tespit ve ikmalî, halk işlerinin çabuk neticelenmesi.9)Harap yerlerimizin süratle imarı, Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)** İstanbul, Remzi Kitabevi, , 2017, C.III, s.88,89.

⁶⁰ Deny, Yeni Türkiye, s.134, Atatürk, Nutuk, s.594, Akşin, Ana Çizgilerle Türkiye'nin Yakın Tarihi, s.48.

⁶¹ Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938) C.III, s.88.

⁶² Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1973, C:I, s.150.

⁶³ Mehmet Akif Tural, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2004, s.395.

⁶⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.54.

tasarıyı kabul etmişler ve bu bağlamda 1923 tarihinde İzmir'in kurtuluş yıldönümü olan 9 Eylül'de Halk Fırkası resmi olarak kurulmuştu. 2 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası'nın Başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa seçildi.⁶⁵

Bu tarihe kadar kendi aralarında bir düzeni olmayan, farklı fikirlerin de olduğu grup, Halk Fırkası'nın kurulmasıyla daha çağdaş bir görünüme kavuşmuş oldu.⁶⁶ Parti, yenilikleri gerçekleştirmeye bir araç ve aynı zamanda toplumun alt tabakasından vatandaşların da siyasi ortama girmesini sağlayan sosyal bir teşkilat haline geldi.⁶⁷ Halk Fırkası bu gelişmelerin sonucunda kurulmuş oldu fakat 1923 yılında hükümet bunalımı olarak ifade edilen bir durum ortaya çıkmıştır. Bu bunalımına yol açan sebeplerin başında meclisin yapısal özellikleri ve şekil yönünden anayasadaki yetersizliklerin olduğu konular gelmekteydi.⁶⁸

Mevcut olan kabinenin istifa etmesiyle yeni kabine kurulamamıştı, bu durum meclisin sağlıklı bir şekilde çalışmasını engellemişti. Ortaya çıkan sorunlar Cumhuriyetin ilan edilmesiyle çözüme kavuşmuştu. Cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal Paşa seçilirken Cumhuriyetin ilk kabinesi İsmet Paşa tarafından kuruldu. Fethi Bey de meclis başkanlığına seçildi.⁶⁹ Partinin kuruluşuyla ilgili hazırlanan tüzükte “Halkçılık, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik temel ilkeler olarak benimsendi. Ulusal Egemenlik, Hukukun üstünlüğü, Devrim kavramlarına da özellikle yer verildi. Halk Fırkası'nın adı 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 yılında da Cumhuriyet Halk Partisi⁷⁰ olarak değiştirildi”.⁷¹ Cumhuriyet Halk Partisi, kongreler yoluyla ülke genelinde yapılan hizmetleri değerlendirme ve yönetim sürecine yön verme çalışmaları yapmıştır.⁷²

Türkiye’de bu dönemde mevcut duruma ve yeniliklere karşı olan, aralarında Kazım Karabekir, Adnan Adıvar, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele gibi bazı

⁶⁵ Aydemir, Tek Adam, s.135, *Hayat Ansiklopedisi C.I*, İstanbul, 1932, s.333.

⁶⁶ İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.178.

⁶⁷ Kemal Karpaz, *Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s.186.

⁶⁸ Aydemir, Tek Adam, s.141.

⁶⁹ Soyak, Atatürk'ten Hatıralar C:I, s.189, Hayat Ansiklopedisi, C I, s.332.

⁷⁰ Cumhuriyetin ilanından sonra 1924'te Halk Fırkası'na ‘Cumhuriyet’ kelimesi eklenmiştir. Fırka kelimesinin değiştirilmesi ise Mustafa Kemal Paşa'nın ‘Milli Devlet’ olma düşüncesiyle ilgilidir. Arapça olan ‘Fırka’ kelimesi yerine ‘Parti’ kelimesi getirilmiştir.

⁷¹ *Cumhuriyet Halk Partisi Eğitim El Kitabı*, Ankara, CHP Yayınları, 2004, s.16.

⁷² *C.H.F Nizamnamesi ve Programı*, Ankara, TBMM Basımevi, 1931, s.10.

kişiler tarafından 1924 yılında Terakkiperver⁷³ Cumhuriyet Fırkası kuruldu. Cumhuriyete ve yeniliklere karşı olan bu fırkanın ‘Cumhuriyet’ kelimesini kullanmasına Mustafa Kemal Paşa özellikle tepki göstermişti.⁷⁴ Nutuk’ta Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’yla ilgili olarak şu ifadelerde bulunmuştur:

“...Hatıra gelir ki, her hükümete, her zaman gensoru verilir. Bir gensoruya bu kadar ehemmiyet vermek caiz midir? Arz etmeliyim ki, söz konusu olan gensoru, normal bir gensoru değildi. Komplonun özel bir safhası idi. Bu gensoru sahnesinden sonradır ki, muhalifler maskelerini atmaya mecbur edildiler. Malum olduğu üzere "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" diye bir fırka teşkil ettiler. Bu fırkanın gizli eller tarafından çizilen programını da ortaya attılar. "Cumhuriyet" kelimesini telaffuzdan dahi kaçınanların cumhuriyeti doğduğu gün boğmak isteyenlerin teşkil ettikleri fırkaya "Cumhuriyet" ve hem de "Terakkiperver Cumhuriyet" unvanını vermeleri, nasıl ciddi ve ne dereceye kadar samimi kabul olunabilir?...”⁷⁵

“...Efendiler, vakalar ve hadiseler dahi gösterdi ve ispat etti ki, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programı en hain zihinlerin mahsulüdür. Bu fırka, memlekette suikastçıların, mürtecilerin kalesi, ümidi, dayanağı oldu. Harici düşmanların, yeni Türk Devleti’ni, taze Türk Cumhuriyeti’ni mahvetmeye yönelik planlarının kolayca tatbikine hizmete çalıştı. Tarih, "tertiplenmiş, genel, irticai" olan Şark İsyanının sebeplerini inceleyip araştırdığı zaman, onun mühim ve bariz sebepleri arasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın dini vaatlerini ve Doğuya gönderdikleri kâtibi mesullerinin teşkilat ve tahriklerini bulacaktır...”⁷⁶

Bu fırkanın kurulmasında görev almış olan Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Cebesoy ve Rauf Orbay kendi yazdıkları hatıratlarında kurdukları fırkayla ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır.

Paşaların Kavgası isimli eserinde Kazım Karabekir Paşa şu sözleriyle amaçlarını dile getirmiştir;

⁷³ Terakkiperver kelimesi ilerici anlamına gelmektedir. <https://sozluk.gov.tr>

⁷⁴ Kahraman Yusufoglu, *Hatıralar Işığında Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası*, İstanbul, Yılmaz Yayınları, 2011, s.36.

⁷⁵ Atatürk, Nutuk, s.661.

⁷⁶ Atatürk, Nutuk, s.662.

“...Bunun karşısında ben de şu karara varmışım: Ordu müfettişliğinde bir kuvvet olamadığımıza göre, Millet Meclisi'ndeki vazifeme koşarak, millet kürsüsünden bu felaketleri önlemek! "Felaketleri" diyorum; bunun birincisi bir harp felaketini önlemek, ikincisi de bir Cumhuriyet Fırkası kurarak herhangi bir vesile ile Cumhuriyetimizin kaldırılması ihtimalini ortadan kaldırmak!”⁷⁷

Ali Fuat Cebesoy da Siyasi Hatıralar isimli eserinde bu konuyla ilgili şunları aktarmıştır;

“...Muhafazakâr arkadaşları da fırkaya almış olsaydık mevcudumuz muhakkak sekseni bulacaktı. Hâlbuki bütün gayemiz iktidarla muhalefetin yan yana çalışmasını temin etmektir. İktidara geçmek için fırka kurmamıştık...”⁷⁸

Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni isimli hatıratında ise;

“...Türkiye Cumhuriyeti'nin Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda "Devletin dini, İslâm Dinidir." kaydı vardı. Biz fırka programımızdaki "Edyan ve itikadatı felsefiyeye hürmetkârız" ifadesiyle, vicdan hürriyetine riayatkâr olduğumuzu ilân ile dinî taassuptan ve bilhassa dini siyasete âlet etmekten uzak bulunduğumuzu tespit etmiştik. Ve aynı zamanda, bizi itham edenlerin, bizzat kendileri, kendi sözleri ve kılık kıyafetleri ile öylesine mücessem birer dini siyasete âlet etme örneği idiler ki, biz bunları asla reddedilemeyecek şekilde ve vesikalarla ispat edilebilecek bir vaziyet ve mevkide bulunuyorduk...”⁷⁹ diyerek fırkayla ilgili suçlamalara karşı çıkmış, kendileri hakkındaki sözlerin karalama yönünde iftira olduğunu söylemişti. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tüm bu tartışmalar sonucunda Şeyh Said İsyanı'yla alakası olduğu gerekçesiyle 3 Haziran 1925 yılında kapatıldı.⁸⁰

1929'da dünyada çıkan ekonomik bunalım nedeniyle devletçilik politikasına ağırlık verilmeye başlandı. 1930'da ise artan ekonomik sıkıntılar nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'nın istediği doğrultusunda hem krize çözümler bulmak hem de iktidarı denetlemek için bir parti kurulmasına karar verildi.⁸¹ Mustafa Kemal Paşa'nın bu

⁷⁷ Kazım Karabekir, *Paşaların Kavgası*, İstanbul, Emre Yayınları, 2005, s.304.

⁷⁸ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar (Lozan'dan Cumhuriyet'e)*, İstanbul, Temel Yayınları, 2002 C.2, s.116.

⁷⁹ Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım*, İstanbul, Emre Yayınları, 1993, C:2, s.194-195

⁸⁰ Atatürk, Nutuk, s.663, Cebesoy, Siyasi Hatıralar, s.169.

⁸¹ Yusufoglu, Hatıralar Işığında Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası, s.38.

düşüncesinin temelinde inkılapların tamamlanmaya başladığı ve yerleştiği fikri vardı. Bu başarıların sonucunda bir muhalefete ihtiyaç duyulduğu kanaati bulunmaktaydı.⁸²

Bu doğrultuda 1930'da Fethi Bey tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası kurularak çok partili hayata geçiş denemeleri yapıldı. Bu parti, Cumhuriyet Halk Partisi'nin temel aldığı devletçilik ilkesinin aksine ekonomide liberalliği savunmuş ve bazı yönlerden ayrılmıştı. Zamanla Cumhuriyet Halk Partisi'nin yönetiminden memnun olmayan kesimlerin bu partiye girmesi sonucunda Serbest Cumhuriyet Fırkası 1931 yılında kendini feshetmek zorunda kalmıştır.⁸³ Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimi de başarılı olamayınca Türkiye'de Cumhuriyet Halk Fırkası etrafında 'Tek Parti Dönemi' başlamış oldu.

10 Mayıs 1931'da toplanan 3.Kurultay'da Cumhuriyet Halk Fırkası tüzüğünde bazı değişiklikler⁸⁴ ve yenilikler yapılmasına karar verildi.⁸⁵ "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ana nitelikleri olan altı ok olarak adlandırılan ilkeler eklendi. Fırkanın, Halkçı, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Devletçi, Laik ve İnkılapçı" olduğu ifadesine yer verildi.⁸⁶ Partide, sınıflar arası mücadele terk edildi ve devlet çıkarları ön planda

⁸² Abdi İpekçi, *İnönü Atatürk'ü Anlatıyor*, İstanbul, Dünya Yayınları, 2004, s.35.

⁸³ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programında ekonomide liberalizmi savunması dışında seçimlerin tek dereceli yapılması, kadınlara siyasi haklar verilmesi, vergilerin ekonomik güce göre belirlenmesi, yabancı sermayenin ülkeye girişinin sağlanması gibi konular yer almaktadır. *C.H.P. 25 Yıl*, Ankara, Ulus Basımevi, 1948, s.21.

⁸⁴ "1931 Nizamnamesi'nde partinin merkez yönetimi ve yerel örgütler arasındaki hiyerarşik ilişkiler ile örgütlerin oluşumu, işleyişi, çalışma usulleri, disiplin hükümleri konusunda detaylı bir düzenleme yapılmıştır. Kurultayda kabul edilen 1931 Nizamnamesi ile örgüt kültürü oluşturma yönünde önemli adımlar atılmış, önceki nizamnamelerde yer almayan hükümlerin uygulamada neden olduğu boşluklar doldurulmaya çalışılmış, örgütlenme yapısının daha sistemli, disiplinli ve anlaşılabilir hale gelmesi için bir dizi değişiklik gerçekleştirilmiştir. 1931 Nizamnamesinin ortaya koyduğu örgütlenme ve yönetim yapısının genel karakteri 1927 Nizamnamesi ile benzer olmakla birlikte, parti müfettişliklerinin ve mutemetliklerin kaldırılması, dahası Büyük Kongre'de yerel temsilcilerin sayısının artırılmış olması otokratik yönetim biçiminin değilse bile aşırı merkeziyetçi örgüt yapısının yumuşamasını sağlamıştır." Caner Erdoğan, Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenme Yapısının ve Yönetim Anlayışının Çözümlemesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 10, S: 52, Ekim 2017, s.373

⁸⁵ Yusufoglu, Hatıralar Işığında Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası, s.38.

⁸⁶ *C.H.F. Programı*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s.9. "A) **Cumhuriyetçilik**: Fırka Cumhuriyetin milli hâkimiyet mefkûresini en iyi ve en emin surette temsil ve tatbik eden devlet şekil olduğuna kanidir. Fırka bu sarsılmaz kanaatle Cumhuriyeti tehlikeye karşı her vasıta ile müdafaa eder. B) **Milliyetçilik**: Fırka terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar. C) **Devletçilik**: idare ve hâkimiyetin kaynağı millettir. Burada hâkimiyetin devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerini hakkıyla ifasını tanzim yolunda kullanılması fırkaca büyük esastır. D) **Halkçılık**: Ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmada beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde, bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alakadar etmek mühim esaslardandır. E) **Laiklik**: Fırka devlet idaresinde bütün kanunların,

tutuldu. 1935'te toplanan kurultayda "Parti- Devlet Özdeşliği" kabul edilmişti. 1937'de Cumhuriyet Halk Partisi ilkelerinin anayasaya alınması Devlet-Parti Özdeşliğini en ileri noktaya götürmüştü.⁸⁷

Tek parti yönetimi, yerel yönetimlerin merkezi yönetime bütün kurumlarıyla bağlı olmasıyla oluşturduğu bir yapıdır.⁸⁸ 1945 yılına kadar devlet tek parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yönetilmişti. Bu bağlamda, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra tekrar çok partili yaşam denemelerinin yapılmamasının bazı sebepleri vardı. Halkın kültür seviyesinin henüz yeterli seviyeye ulaşmamış olması, yapılan inkılapların ve rejimlerin korunmak istenmesi ayrıca II. Dünya Savaşı'nın çıkması bu sebeplere örnek olarak gösterilebilir.⁸⁹ Ülke siyasetinde çok örgütlü toplumsal düzenlenme anlayışı yerine tek bir örgütten oluşan bir anlayış getirilmişti. Eski ve yıkıcı görüşlere sahip kişilerin tasfiyesi yapılmaya başlanmıştı. Tek parti döneminde görev yapan bütün milletvekilleri, Cumhuriyet Halk Partisi'nin belirlediği kişiler arasından seçilmişti.⁹⁰

1.1.2.Aydın CHP İl Örgütünün Kuruluşu

1930 yılında Ali Fethi Okyar tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştu.⁹¹ Fethi Bey, ülke içerisinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın örgütlenme çalışmalarını başlattı. Aydın teşkilatının kurulması için de Aydın'a gelmeden önce Fuat Şahin'le görüşmüş ve Fuat Bey'den Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın teşkilatını kurmasını istemişti. İlerleyen süreçte Fuat Bey ile ilgili olumsuz düşünceler nedeniyle Fethi Bey, bu görevi ona vermekten vazgeçti.

nizamların ve usullerin, ilmi fennin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip kabul etmiştir. Din telakkisi vicdani olduğundan Fırka bu fikirleri devlet ve dünya işlerinden Bilhassa siyasetten ayrı tutmayı milletimizin muasır terakkide başlıca muvaffakiyet amili görür. F) inkılapçılık: Fırka milletimizin birçok fedakârlıklarla yaptığı inkılaplardan doğan ve inkişaf eden prensiplere sadık kalmayı ve onları müdafaa etmeği esas tutar." C.H.P. 25 Yıl, s.22-23.

⁸⁷ Mete Tunçay, **Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950)**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.2021.

⁸⁸ Erdoğan, Tek Parti İktidarı Döneminde(1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenme Yapısının ve Yönetim Anlayışının Çözümlemesi, s.378.

⁸⁹ **Milletin Hizmetinde 40 Yıl C.H.P.**, Ankara, Ankara Basım ve Ciltevi, 1963, s.35-36.

⁹⁰ Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, İstanbul, İşbankası Kültür Yayınları, 2009, s.8.

⁹¹ C.H.P. 25 Yıl, s.21.

Fethi Bey, Aydın'da Serbest Fırka Teşkilatı'nı kurma görevini Adnan Menderes'e verdi. Teşkilatın diğer üyeleri, Selahaddin Bey, Osman Fuat Bey, Mukadder Hanım, Nafiz Bey, Osman Bey, Yusuf Bey, Hıfzı Bey ve Etem Vassaf Bey'di.⁹² 1930 yılında yapılan belediye seçimlerinde Bozdoğan, Çine, Germencik, Gördes, Karapınar, Umurlu, Yenipazar ilçeleri seçimi kazanan ilçeler arasındaydı.⁹³

1930 seçimlerinde, halkın çoğunluğunun Serbest Cumhuriyet Fırkası'na oy verdiği bilinmesine rağmen sandıkların sayımı sırasında yapılan usulsüzlük gibi sebeplerle Serbest Cumhuriyet Fırkası seçimi kaybetmişti. Seçimleri Cumhuriyet Halk Fırkası kazanmıştı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan pek çok beklentisi olan halk için bu durum üzüntü vermiş olsa da seçim sonucuyla ilgili yaşananlar ve çeşitli sebeplerden dolayı Ali Fethi Okyar tarafından 17 Kasım 1930 tarihinde partinin feshedildiği bildirildi.⁹⁴

Aydın Halk Fırkası Belediye Heyeti, Emin Bey'i başkanlığa ve Ahmet Emin Bey'le Raif Bey'i de Encümen üyeliklerine seçmişti ayrıca diğer üyeliklere "Hacı Şerif Bey, Celep Hafız Salim Bey, İcra Memuru Hilmi Bey, Kara Mehmet Bey" seçerek Belediye Meclisi'ni oluşturmuştu.⁹⁵ Cumhuriyet Halk Fırkası, 1930 seçimlerindeki durum karşısında Aydın'da tekrar yapılanma ve yenilenme sürecine girmişti. Cumhuriyet Halk Fırkası adına Celal Bayar, Vasıf Çınar'la birlikte Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Aydın teşkilatını kurmak için Aydın'a geldi. Serbest Cumhuriyet Fırkası'na katılan kişilerin de yer aldığı toplantılar yapıldı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'na katılmış olan kişilerden bazıları Aydın'da yeni il örgütü kurma görevine dâhil edilmişti.⁹⁶

Adnan Menderes'in Cumhuriyet Halk Partisi'ne girmesinde, Atatürk'le yaptığı görüşme etkili olmuştur. 3 Şubat 1931'de Atatürk'ün tavsiyesiyle Adnan Menderes, Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılmış, Fırka'nın Aydın İl Başkanlığı vazifesinde bulunmuştu. Menderes, Cumhuriyet Halk Fırkası'na girmek için bazı şartlar ortaya koymuştu. Bu şartlar:

⁹² Bilgin Çelik, Aydın'da Serbest Fırka ve Belediye Seçimleri, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S:64, C:14, Aralık, 2000, s.14.

⁹³ Çetin Yetkin, *Atatürk'ün Vatana İhanetle Suçlandığı S.C.F. Olayı*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s.267-268.

⁹⁴ Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.434, Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s.527, Aydemir, İkinci Adam, C:I, s.393.

⁹⁵ Çelik, Aydın'da Serbest Fırka ve Belediye Seçimleri, s.20.

⁹⁶ Aydın İl Tarihi, s.207.

- a) Parti örgütü yeniden kurulacak,
- b) Daha önce parti örgütünde yer almış bazı yöneticiler partiden çıkarılacak,
- c) 1930'da yapılan Aydın Belediye seçimleri düzeltilecekti.

Adnan Menderes, böylece, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Aydın Vilayeti İdare Heyeti'nin başkanlığını üstlenmişti.⁹⁷ Cumhuriyet Halk Partisi'nin, tam olarak teşkilatlanma yoluna 1930 seçimlerinden sonraki süreçte gittiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yeni örgütünü kurmakla görevlendirilen kişilerin isimleri verilmiştir.⁹⁸

Tablo 1.1. Aydın CHP İl Örgütü Üyeleri⁹⁹

Aydın CHP İl örgütü üyeleri	Meslekleri-unvanları
Adnan Menderes	SCF Ocak Başkanı
Etem Menderes	SCF Ocak üyesi
Raif Bey	-
Selanikli Nail Bey	-
Hıfzı Bey	Mühendis
Süleyman Sırrı Bey	Avukat
Halim Bey	Fabrikatör
Halil Bey	Güzel Sanatlar Okulu müdürü
Rafet Bey	Öğretmen

Türkiye'de yaşanan bu gelişmeler sonucunda Cumhuriyet Halk Fırkası, siyasi süreçte 'Tek Parti Dönemi' olarak bir dönem başlatmıştır. 1931'de toplanmış olan Kurultayda Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğünde bazı değişiklikler yapılmıştı.¹⁰⁰ 1931'de tekrar seçimler yapılmış ve tabloda adı geçen kişilerle Aydın İl Örgütü yapılandırılmıştı. 1938'den itibaren Cumhuriyet Halk Partisi, Aydın'ın, 6 ilçesinde ve 36 kazasında teşkilatlanma sürecine girmiştir.¹⁰¹

⁹⁷ Günver Güneş, Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İl'indeki Siyasi Faaliyetleri (1946-1950), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/27, Güz 2013, s.189

⁹⁸ Aydın İl Tarihi, s.207.

⁹⁹ Aydın İl Tarihi, s.208

¹⁰⁰ Yusufoglu, Hatıralar Işığında Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası, s.38.

¹⁰¹ Aydın İl Tarihi, s.208.

1.1.3. Aydın CHP İl Teşkilatının Faaliyetleri

Cumhuriyet Halk Partisi döneminde parti teşkilatı ve çalışmaları, ilçelerin nahiyelemler durumları parti yönetimi tarafından düzenli aralıklarla denetlendi. Aydın'ı teftiş eden kişiler arasında Ali Rıza Levent, Fazıl Şerafettin Bürge ve Bekir Sıtkı Kaleli yer almaktaydı.¹⁰² Parti müfettişleri olarak görev yapan kişiler gittikleri bölgedeki durumları incelemekle görevlendirilmişti. Vatandaşlardan gelen istek ve şikâyetleri de genel sekreterliğe bildirerek anlaşmazlıkları ve sorunları çözmeye çalışmışlardı.¹⁰³

Cumhuriyet Halk Partisi Aydın ilçe ve kazalarında kapsamlı bir teşkilat kurmak için çalıştı. Büyük ve küçük idari birimlerle sürekli yazışmalar yapılarak bölgenin durumu hakkında bilgi alışverişinde bulunuldu. Bu dönemde yenilik karşıtı görüşler zararlı akım ve düşünceler tamamen ortadan kaldırılmıştı.¹⁰⁴

1933'te mart ayında Aydın Vilayet İdare Heyeti seçimleri tamamlandı. Yeni seçimlerin ardından 23 Mart 1933'te Vilayet Genel Meclisi ilk toplantısını yaptı. Vali Fevzi Bey başkanlığında yapılan ilk toplantıya seçilen üyelerin hepsi katılmıştı. Seçimlerde 16 üyeden 8'i, daha önce görev yapan kişilerden seçilmişti. Seçimlerden sonra mecliste vilayete verilen bütçe hakkında bilgi verildi. Bütçe 1932 yılında 720 bin lirayken 1933'te 650 liraya indirilmişti. Mali sıkıntılar nedeniyle Aydın'a bütçe az verilmişti. Bütçeyi dengelemek için yol vergisinin 6 lira olarak alınmasına karar verildi.¹⁰⁵

14 Mayıs 1933 tarihli toplantısı, Genel Meclis Başkanı Nafiz Bey'in gözetiminde yapıldı. Toplantıda 1933 yılı masraf bütçesi görüşüldü ayrıca mezbaha için tahsisat ayrıldı. Dadya (Datça) felaketzedelerine 100 lira yardım yapılmasına karar verildi. Spor salonu için de 1.000 lira verilmesi uygun görüldü.¹⁰⁶ Meclis, 1932 yılı bütçesinden Çocuk Bakımevi açılması için tahsisat ayırmıştı ve Doktor Naci Sait Bey gelerek burada göreve başlamıştı. Bu tesisten yeterli derecede faydalanılması için tesisin

¹⁰² Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA) 490-01-00 / 620-36-01, s.121.

¹⁰³ *C.H.P Teftiş Talimatnamesi*, Ankara, Ulus Basımevi, 1939, s. 4-5.

¹⁰⁴ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.162.

¹⁰⁵ Ant Gazetesi, 25 Mart 1933

¹⁰⁶ Ant Gazetesi, 15 Mayıs 1933

Memleket Hastanesi'ne taşınmasına ve tasarruf edilen parayla Zührevi Hastalıklar Dispanseri açılmasına karar verildi.¹⁰⁷

Aydın'da genellikle halk, hükümet ve partiden memnuniyet duymaktaydı. Özellikle Tarım Bankası'na olan borçların düşük faizle verilmiş olması ve uzun vade ile ertelenmesi, demiryolunun satın alınması, şekerin ve tuzun ücretlerinin düşürülmesi halk üzerinde sevindirici bir etki bırakmıştı.¹⁰⁸ 1935 yılı Eylül, Ekim, Kasım aylarında, yönetim kurulu raporuna göre Aydın'da hesap işleri genel olarak düzgün yapılmıştı. Para alımı ve harcaması, saklanması tüzüğe ve talimatlara uygundu.¹⁰⁹ Aydın merkez ve ilçelerinin nüfusu ve parti üye sayısı takip edilerek, bilgiler düzenli olarak genel sekreterliğe gönderilmişti.¹¹⁰

Tablo 1.2.1935 yılı CHP Üye Sayısı

	Nüfus	CHP Üye Sayısı
Aydın	76.968	11.499
Bozdoğan	29.648	2.280
Çine	36.069	4.244
Karacasu	14.602	2.032
Nazilli	55.016	4.761
Söke	30.022	6.072 ¹¹¹

Aydın idare heyeti çalışmaları büro halinde düzenlenmişti. Taksim edilen işler 14 büroya bölünerek ilgili kişiler tarafından takip edilmekteydi. 1935'te 13 büronun iş bölümü taksim bilgileri şu şekilde verilmişti:

Tablo 1.3. İdare Heyeti Büro Görevlileri

1.ve 2.Büro Çalışmaları

- Raif Fevzi Bey

3.ve 4.Büro Çalışmaları

- Raif Muhittin Bey

5. 7. ve 8 Büro Çalışmaları

- Avukat Neşet Bey
- Dr. Nafiz Yazgan

6.Büro Çalışmaları

¹⁰⁷ Ant Gazetesi, 16 Mayıs 1933

¹⁰⁸ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.109.

¹⁰⁹ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.33.

¹¹⁰ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.72.

¹¹¹ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.72

-
- Sırrı Hun
- 9.ve 10 Büro Çalışmaları**
- Nafiz Karabudak
- 11.Büro Çalışmaları**
- Ruhiye Şimşek Telli
- 12.Büro Çalışmaları**
- Avukat Neşet Bey
 - Nafiz Karabudak
- 13.Büro Çalışmaları**
- Halim Bey¹¹²
-

Bekir Kaleli'ye ait olan 5 Eylül ve 5 Ekim 1935'teki raporda yer alan bilgilere göre; Aydın il yönetim kurulunu oluşturan kişiler hakkında görüşler olumluydu. Diğer illerdeki yönetim kurullarına göre daha iyilerdi. Birbirleriyle iletişim halindeydiler. Partiyi alakadar eden her konuyla ilgilenmişlerdi. Raif Aydoğdu, parti yönünden değerli bir kişiydi. Serbest Fırka'ya katılanlara karşı mücadele etmişti. Ticaretle meşgul olan Raif Bey'in yönetim kurulu içerisinde ayrı bir özelliği bulunmaktaydı. Başkan Ethem Kadri ise siyasi hayata erken atılmış ve 1930'da Serbest Fırka'ya dâhil olmuştu. Etem Bey de parti için değerli bir kişiydi ancak hala Ankara hukukuna dâhil olması ve Aydın'da devamlı olarak bulunmaması nedeniyle bazı sorunlar yaşanmaktaydı.¹¹³

Yönetim kurulu üyeleri içinde karşılıklı saygı ve bağlılık vardı. Yönetimdeki kişiler arasında uyumluluk yüksek görülmekteydi. Parti otoritesini sarsacak olan herhangi bir hareket bulunmuyordu. İşler tüzüğe uygun yapılmıştı. Saim Özdemir, çevrede ve halk arasında iyi bir izlenim bırakmıştı. Parti ile olan temasında ve ilişkilerinde dikkatli davranmıştı. Aydın'da yapılmış olan kongreler de tüzüğe uygun bir şekilde düzenlenmişti. Genelgelerin hepsi, bütün kademelere göre bastırılmış ve böylece her belge ve genelge zamanında kurumlara gönderilmişti.

İlçeler ve kazaların çoğu başkanlar tarafından sık sık ziyaret edilmişti ancak ulaşım sorunu olan bazı yerlere başkanların gidemedikleri görülmekteydi. Partiye kayıt işlemlerine önem verilmişti. Parti'ye kayıtlı vatandaşların nüfusa ve ilçelere göre bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir:¹¹⁴

¹¹² BCA 490-01-00 / 276-1104-03,s.2

¹¹³ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.85.

¹¹⁴ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.88.

Tablo 1.4. Partide Kayıtlı Üye Sayıları (1935)

İl ve İlçeler	Nüfus	Parti Üye Sayısı
Aydın	76.968	11.499
Bozdoğan	29.648	2.280
Çine	36.069	4.244
Karacasu	14.602	2.032
Nazilli	55.016	4.761
Söke	30.022	6.072

1 Ocak 1937 tarihinden 30 Haziran 1937 tarihine kadar olan sürede, partinin üye sayılarını gösteren belgeler ve bazı bilgiler, Vali ve Cumhuriyet Halk Partisi İl Yönetim Kurul Başkanı tarafından genel sekreterliğe gönderilmişti.¹¹⁵ Partide kayıtlı üye sayıları:

Tablo 1.5. 1937 Aydın CHP Üye Sayısı

İl ve İlçeleri	Parti Üye Sayısı
Aydın merkez	13.677
Bozdoğan	3.376
Çine	4.935
Karacasu	2.033
Nazilli	5.608
Söke	3.334
Toplam	32.963 ¹¹⁶

1 Temmuz 1937 tarihinden 31 Aralık 1937 tarihine kadar olan sürede, parti üye sayıları da vali ve CHP il yönetim kurul başkanı tarafından genel sekreterliğe gönderilmişti.¹¹⁷

Tablo 1.6. 1937 Yılı Aydın CHP Üye Sayısı

İl ve İlçeleri	Parti Üye Sayısı
Aydın merkez	13.721
Bozdoğan	3.395
Çine	4.935
Karacasu	2.033
Nazilli	5.790
Söke	3.334

¹¹⁵ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.132.

¹¹⁶ BCA 490-01-00 / 621-37-01,s.136

¹¹⁷ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.119.

Toplam	33.208 ¹¹⁸
---------------	------------------------------

01 Ocak 1938 tarihinden 30 Haziran 1938 tarihinde kadar Aydın'da Cumhuriyet Halk Partisi üye sayısı şu şekildedir.

Tablo 1.7. 1938 CHP Üye Sayısı

İl ve ilçeleri	Üye sayısı
Aydın merkez	14.038
Bozdoğan	3.406
Çine	5.213
Karacasu	1.985
Nazilli	5.790
Söke	3.349
Toplam	33.781 ¹¹⁹

1938'de Merkez ilçeye bağlı Tahtacı Köyü'nde Ocak kongresi yapıldı ve yönetim kuruluna Kazım Özen, Mehmet Akman ve İbrahim Serin seçildi. Merkez ilçesi Damalan Ocak kongresinde de yapılan seçimlerde, yönetim kuruluna Süleyman Sak, Mestan Yıldız ve Bayram Ali Akkaya seçilmişti. Süleyman Sak, Ocak başkanı olmuştur¹²⁰ Merkez ilçeye bağlı Cumhuriyet Kulübü'nün Hasan Efendi ve Ramazan Paşa Semt Ocak kongreleri, Avukat Neşet Akkor başkanlığında yapıldı. Yapılan seçimde asıl üyeliklere Mustafa Gülaydın, Emin Emnalar ve Zehra Çetin; yedek üyeliklere ise Hava Taylan, Cemal Ergenekon, Macit Pelvanoğlu seçildi.¹²¹

Aydın'da nüfus, tapu, mahkeme gibi işlerde, yoğunluk nedeniyle sorunlar yaşanıyordu. İl, köy ve nahiyelerden Orman Kanunu'nun uygulanması konusunda şikâyetler de geldiği için bu konularla ilgili parti kurulunda görüşmeler yapıldı. Vatandaşların yararına olacak kararlar alınmaya çalışıldı.¹²² 1939'da üye sayısı artırma çalışmalarına devam edildi. Kayıt işlemlerinin tüzüğe uygun şekilde yapılmasına dikkat edilmekteydi.

Tablo 1.8. 1939 Aydın CHP Üye Sayısı

İl ve ilçeleri	Parti Üye Sayısı
Aydın merkez	14.348

¹¹⁸ BCA 490-01-00 / 621-37-01,s.123

¹¹⁹ BCA 490-01-00 / 621-37-01,s.89

¹²⁰ Aydın Gazetesi, 9 I.Teşrin 1938

¹²¹ Aydın Gazetesi, 18 I.Teşrin 1938

¹²² BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.2.

Bozdoğan	3.539
Çine	5.223
Karacasu	1.985
Nazilli	6.046
Söke	3.352
Toplam	34.493 ¹²³

1939'da parti teşkilatının durumu Rıza Levent tarafından genel sekreterliğe gönderildi. Raporda genel bir değerlendirme yapılmıştı. Buna göre: Aydın il parti teşkilatı 6 kaza, 35 Nahiye Ocağı, 6 semt, 50 mahalleden oluşmaktaydı. Teşkilatı olmayan sadece bir köy vardı. Aydın'ın genel nüfusu 259.282 kişiydi. Partiye kayıtlı olanların sayısı ise 34529'du. İl parti idare heyetini oluşturanlar halkın sevgi ve sempatilerini kazanmış kişilerdi. Bu kişiler, partinin ilk kuruluşundan beri partiye katılmış olup zaman zaman partinin vilayet idare heyeti, reisliği ve üyeliğinde çalışmışlardı.

Vilayet Parti idare heyeti arasında yakın akrabalar ve parti kurallarına aykırı hareket edenler bulunmuyordu.¹²⁴ Heyet arasında, nizamnameye aykırı olarak parti idare heyeti üyeliği yanında fazla görev alanlar vardı. Bu fazla görevlerin verilmesi, yöneticilerin ısrarı ya da vatandaşların talebi sonucunda gerçekleştirilmişti. Örneğin; Vilayet parti idare heyeti başkanı, aynı zamanda belediye başkanı ve beden terbiyecisi ikinci başkanıydı. Vilayet Parti İdari Heyeti üyesi Ahmet Emin Arkayın da Vilayet Daimi Encümeni ve Tayyare Cemiyeti başkanıydı.¹²⁵

İdare Heyeti üyeleri her yaptıkları işi birbirlerine danışarak ve görüşerek yapmışlardı. Parti işlerini ileri sürerek partideki kişiler aleyhinde sorun yaratmak isteyenler olsa bile halk bu gibilere taviz vermemişti. Parti teşkilatı ile hükümet, yöneticiler ve çalışanlar arasında ise fikir birliği bulunmaktaydı.¹²⁶ İl parti idare heyeti kâtip ve yardımcısı, nizamnameye uygun olarak görev yapmaktaydı. Defterler, dosyalar, kayıtlar her şey eksiksiz olarak tutulmuştu.¹²⁷

¹²³ BCA 490-01-00 / 621-37-01, s.23

¹²⁴ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.34.

¹²⁵ CHP Nizamnamesi, s.26, “Fırka teşkilatında çalışanlar uhdesindeki fırka vazifeleriyle beraber Vilayet Umumi Meclisi, Belediye Meclisi ve Encümenleri ve Ticaret Odaları gibi kazanç getiren vazifelerden birden fazlası toplanamaz. Hatta bu vazifelerden biri üzerlerinde bulunanlar Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal gibi diğer fahri bir vazife dahi alamazlar.”, BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.34.

¹²⁶ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.36.

¹²⁷ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.37.

Aydın Merkez teşkilatı; 1 kaza, 11 nahiye, 4 semt, 8 mahalle ve 156 köyden oluşmaktaydı. Merkez kazanın genel nüfusu 92.288 kişiydi. Partiye yazılanların sayısı 14.384'tü.¹²⁸ Aydın'da genel olarak parti idari heyetlerinin durumları iyi vaziyetteydi. Sadece Bozdoğan kazası ve Karacasu kazalarında bazı sorunlar yaşanmaktaydı. Köylerde parti teşkilatı çok sönüktü. Parti işleri valilere verildikten sonra köylerde sorunlar başlamıştı.¹²⁹ Kongrelerde seçimler serbestçe yapılmaktaydı. İdari heyetleri genellikle haftada bir toplantı yapmıştı ancak bazı yerlerde aylarca toplantı yapmayanlar da vardı.¹³⁰

Bölge Müfettişi Rıza Levent, Aydın'la ilgili Aydın gazetesine verdiği beyanatta ilk intibaasının çok iyi olduğunu Aydınlılardan da bunu beklediğini, partide görev alan kişilerin hepsinin de uzun süredir parti işlerinde çalışmış, programı ve nizamnameyi iyi bilen kişiler olduğunu söylemişti. Aydınlıların eskiden beri Cumhuriyet Halk Partisi prensiplerini tamamen benimsediklerini, bu prensipleri kendi özel hayatlarına, yaşayışlarına yansıttıklarını da belirterek, Aydın'ın daha da güzelleştirilmesi için hazırlanan projeler olduğunu dile getirmişti.¹³¹

Aydın merkez kazasına bağlı Dağ ve Ova nahiyelerinin kongreleri 29 Kasım 1939'de halkevi salonunda yapıldı. Tepecik delegesi ve Merkez Kaza İdare Heyeti üyesi Asaf Gökbil'in başkanlığında toplanan kongrede, nahiye çalışmaları hakkında bilgi verildi. İdare heyeti seçiminde Ova nahiyesi İdare Heyeti'ne Tahir Saraç, Osman Becerik, Emin Ezer; Dağ nahiyesi İdare Heyeti'ne de, Zeki Başaran, Hilmi Tükel ve Ali Gökyaprak seçildi.¹³²

25 Aralık 1940 tarihli Encümen seçimlerinde idari konularda görüşmeler yapıldı. Seçimlerden sonra katılanlarla Aydın'ın sorunları konuşuldu. Toplantıya 44 kişi katılmıştı. Toplantıda yapılan seçimlerde Encümen üyeliklerine seçilenler:

- Başkan: Ali Rıza Fıtil
- Kâtipler: Hüseyin Tan, Rıfki Ulusoy

Aslı üyelikler:

¹²⁸ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.38.

¹²⁹ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.45.

¹³⁰ BCA,490-01-00 / 621-37-01, s.46.

¹³¹ Aydın Gazetesi,22 Temmuz 1939

¹³² Aydın Gazetesi, 29 II. Teşrin 1939

- Ethem Menderes
- Halim Aysin
- Avukat Neşet Akkor
- Raif Aydoğdu
- Raif Günaydın
- Ruhiye Tellioğlu
- Yusuf Selahattin Eğriboz
- Dr. Ziya İşeri
- Şevket Levent, seçilmiştir.

Bunlardan başka

- Necip Aydın
- Nabi Koçak
- Dr. Muhsin Ergüven
- Avukat Ahmet Nesip Brotav
- Ekrem Çiftçi
- Sabri Akın
- Ziya Evren
- Avukat Süleyman Eraydın
- Ahmet Emin Arkayın
- Sabri Çıtak, seçilmişlerdi.¹³³

Yapılan toplantılarda genellikle yol isteği bulunmaktaydı. Bu konuyla ilgili Rıdvan Alpagut özetle şu sözleri söylemiştir:

“Yıllardır Bağarası ve Söke yolunun yapılması için önem verilmektedir ancak bu önem verme yeterli değildir. Bağarası delinince insanın aklına şirin güzel ismi ile müsemma bir kasaba gelir fakat bu şirin güzel kasabaya bugünkü şekli ile bir ıstırap ve azap yeri demek gerekmektedir. Burada 15.000 kişi her bakımdan korunacak bir şekilde değildir. Hastası olursa baktırmak imkânı bulunmamaktadır çünkü bu mevsimde Söke’ye gelecek yol yoktur. Malı varsa satmaya imkân bulamaz çünkü o malı piyasada göstermek için Söke’ye getirilmesi gerekmektedir ancak yol olmadığı için çok büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Bağarası halkı her yıl bu yolun yapılmasını istemektedir

¹³³ BCA, 490-01-00 / 1540-262-01, s.112.

*çünkü bu yol parasının hayatıdır. Gerekli önem verilmediği için bu yol yapılamamıştır.*¹³⁴

Bu nahiyede en çok yetiştirilen ürün zeytin, zeytinyağıdır. Bugün Söke’de zeytinin kilosu 6 kuruş olduğu halde Bağarası’nda 3, zeytinyağı Söke’de 25 kuruş olduğu halde Bağarası’nda 15 kuruştur. Bağarası fabrikaları faaliyetlerini terk etmişlerdir. Bu hal bahara kadar devam edecektir. Ne zeytini Söke’ye sevk etmek ne de yağı Söke’ye göndermek için yol yoktur. Bu yolun yapılması ile önemli ve büyük bir sıkıntıdan kurtulunacaktır. Bu durum milletvekillerinin de dikkatini çekmiştir. Aydın vekili Nazmi Topçuoğlu bu yolla yakından ilgilenmiştir ve yapılması için vadetmişlerdir. Genel meclis her sene bu yola tahsisat ayırarak ilgisini göstermiştir. Fakat ayrılan tahsisat yeterli değildir. Çünkü Menderes taşkını her sene yapılan kısmı bozduğundan her sene verilen 10-15 bin lira şimdiye kadar boşa harcanmıştır. O nedenle bu yolun birden yapılması gerekmektedir.”

Bağarası-Söke yolu, Koçarlı- İncirlioğlu yolu, Aydın-Yenipazar yolu, Bozdoğan-Muğla- Tavas yolları gibi yapılması istenen pek çok yol bulunmaktaydı. Yolların düzgün olmaması sebebiyle vatandaşlar bir sürü zarar görmüştü. Söke ve Bağarası arasında yol olmadığından karşıya geçmek isteyenler Menderes’te boğuluyorlardı.¹³⁵ Toplantıda konuşulan diğer bir konu ise köprü yapılması ile ilgiliydi. Eyüp Şahin Fabrikası önündeki köprünün tamamlanma işi görüşüldü. Bu köprü 15-20 köyün şehir yolu üzerindeydi. Burada fabrika ve değirmenler de vardı. Her sene 8-10 kişi ölmekte, birçok mal sahibi zarara uğramaktaydı. Bu yüzden bu köprünün acil olarak yapılması istendi. Üyeler arasında köprü yapımı ile ilgili olarak yapılan konuşmalarda Aydın’da birçok köprü ihtiyaç olduğu belirtildi.¹³⁶

Yeni seçilen Cumhuriyet Halk Partisi ilçe kurulu, çalışmalarına başlamış ve ilk olarak parti ve partilileri ilgilendirilen birçok konuyu ele almıştı. Köy, bucak ve ilçelerdeki bütün partili vatandaşların kanuni işlerini yürütmek için Cumhuriyet Halk Partisi merkezinde yeni bir büro açmıştı.¹³⁷ Cumhuriyet Halk Partisi İl Kongresi, 28 Aralık 1946’da parti binasında yapılmıştı. Kongreye Aydın Valisi Salim Gündoğdu, Bölge Müfettişi Hulki Cura, Aydın Milletvekili Neşet Akkor ve daire amirleri de

¹³⁴ BCA, 490-01-00 / 1540-262-01, s.85.

¹³⁵ BCA, 490-01-00 / 1540-262-01, s.86.

¹³⁶ BCA, 490-01-00 / 1540-262-01, s.99.

¹³⁷ Nazilli Gazetesi, 19 Aralık 1946

katılmıştı. Menderes'in taşması nedeniyle Çine ve Koçarlı'dan gelemeyenler olmasına rağmen kongreye katılım çok olmuştu. Konferans başkanlığı Sabri Akın seçildi. İdare kurulu raporu okundu. Hulusi Eralp konuşmasında, yapılan parti seçimlerinde Aydın'ın nankörlük etmediğini çoğunluğun oyunu Cumhuriyet Halk Partisi'ne verdiğini, okul yapım işlerinin devam etmesinin esirgenmemesi yönünde ricada bulundu. Aydın Milletvekili Neşet Akkor ise çoğu okul yapımının en kısa sürede biteceğini söylemişti.¹³⁸

Tablo 1.9. 1947 Aydın İl İdare Kurulu Listesi

Adı ve Soyadı	Mesleği	Partideki Görevi
Ekrem Çiftçi	Çiftçi ve Fabrikatör	Başkan
Abdurrahman Akkum	Osmanlı Bankası Müdürü	Sayman
Mustafa Güven	Emekli Memur	Kâtip
Sabri Akın	Serbest Doktor	Üye
Ziya Evren	Eczacı	Üye
Osman Akçasu	Avukat	Üye
İhsan Uzman	Avukat	Üye
Hikmet Aygün	Diş Hekimi	Üye
İkbal Germen	Ev Kadını	Üye
Nuri Erkan	Doktor Operatör	Üye
Ali Rıza Özkavruk	Tuhafiyeci	Üye
Raif Günaydın	Tüccar	Üye

Sabri Akın, 17 Ekim 1948 ara seçimde Aydın milletvekili olduğundan İl İdare Kurulu'ndan çekilmişti. Raif Günaydın ise Sabri Akın'ın yerine davet edildi.¹³⁹ Çok partili hayat döneminde Aydın'da kurulmuş olan ilk parti Demokrat Parti'ydı. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla birlikte Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatında çözümler görüldü. Demokrat Parti teşkilatını oluşturanlar arasında Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri de vardı. Etem Menderes, 1945 yılında partiden ayrılarak Demokrat Parti teşkilatının kurulması çalışmasında aktif rol almıştı.

Cumhuriyet Halk Partisi, Merkez İlçe Teşkilatı Başkanı Ziya Evren de partiden ayrılarak Demokrat Parti'ye geçmişti. Ziya Evren'in yerine Orhan Çiftçi başkanlığa seçildi. Bu çözümler Demokrat Parti'nin aktif olarak siyasi hayatta rol oynamasıyla daha da artmıştı.¹⁴⁰ 1950 yılında yapılan seçimlerde 1923 yılından beri devam eden tek

¹³⁸ Ses Gazetesi, 31 Aralık 1946

¹³⁹ BCA, 490-01-00 / 404-1708-01, s.1.

¹⁴⁰ BCA, 490-01-00 / 139.560.01, s.2.

parti idaresi sona ermiş, seçimi Demokrat Parti kazanmıştı. Bu süreçten sonra ülkede çok partili hayatla birlikte illerdeki çalışmalar da bu doğrultuda devam etti.¹⁴¹

1.1.4.Aydın CHP İlçe Teşkilatlarının Faaliyetleri

Aydın kaza ve nahiyyelerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin tüzüğüne göre parti işleri ve evrak işlemleri düzenlenmeye çalışılmıştı. Merkezden uzak olan yerlerde il teşkilatıyla bazı sorunlar yaşanmıştı. Köylerde teşkilatın zayıf olduğu görülmekteydi. İlçelerde parti teşkilatıyla ilgili genel özellikler şunlardır:

Nazilli; 6 nahiye, 14 mahalle, 1 semt, 87 köyden oluşan nüfusu 60.000 kişi olan bir kazaydı. Kaza parti idare heyeti, herkes tarafından sevilen, ahlaklı, düzgün kişilerdi. İlçedeki kongreler nizamnamede yazan şekilde ve süre içerisinde yapılmıştı.¹⁴² Parti İdari Heyeti, kendi malı olan bir binada çalışmaktaydı. Nazilli, gün geçtikçe büyüyen ve nüfus artışının da fazla olduğu bir yerdi. Nazilli Basma Fabrikası'nın burada açılmış olması da parti faaliyetlerinin önemini arttırmaktaydı.¹⁴³ Aydın ilçelerini teftiş eden Bekir Kaleli ilçenin durumuyla ilgili bilgiler vermişti. Bekir Bey'in raporu doğrultusunda Nazilli ilçesi genel kurulunda görüşme yapıldı. Eksik noktalar ortaya çıkartıldı. Bekir Bey'in vermiş olduğu rapor doğrultusunda yapılan incelemeler de şu şekildedir: Nazilli İlçesi'nde büro çalışmaları düzgün değildi. Hafta toplantıları eksik yapılmış, künye defterleri usule uygun olarak tutulmamıştı, dosyalar karışık bırakılmış ve genelgeler incelenmeden olduğu gibi kalmıştı.¹⁴⁴

Nazilli Kaza Kongresi, 23 Aralık 1939'da Nazilli halkevi salonunda İl İdare Heyeti Başkanı Etem Menderes, İdare Heyeti üyesi Ruhiye Telloğlu, Halim Aysin, Ziya İşeri ve İdare Heyeti üyelerinde Nail Ergun'un nezaretinde yapıldı. Kongre, Başkan Hakkı Pıyancı tarafından açıldı. Kongre başkanlığına Etem Menderes, kâtipliğe Cevat Dürük ve Lütfi Çerezcioğlu seçildi. Kaza İdare Heyeti'nin senelik hesapları onaylandı, 1940 yılı bütçesi kabul edildi. Bütçeden, belediye tarafından yeni halkevi binası yapılmak üzere Belediye Başkanı Emin Bilgen'in teklifiyle 5.000 lira para ayrılmıştır. Yeni İdare Heyeti seçimleri de yapıldı. Seçilen kişiler:

- Sümer Bank Fabrika Müdürü Hikmet Sağun

¹⁴¹ BCA, 490-01-00 / 10-55-19, s.1.

¹⁴² BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.41.

¹⁴³ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.42.

¹⁴⁴ Ant Gazetesi, 14 Mart 1933

- Doktor Şevki Yıldız
- Hakkı Piyancı
- Doktor İsmail Süer
- Ziraat Bankası Müdürü Kemal Yakar
- Halit Arpaç
- Rıfat Tuncer'di. ¹⁴⁵

4 Aralık 1946 tarihli kongre, Bölge Müfettişi Hüseyin Hulki Cura, Aydın İl İdare Kurulu Başkan Vekili Abdurrahman Akkum ve İl İdare Heyeti üyelerinden Ekrem Çiftçi'nin katılımıyla yapıldı. Toplantıda daha önce yer yer toplanan Ocak ve Bucak kongrelerinde tespit edilen bütün isteklerin il kongresinde söylenmesi kararlaştırıldı. Görüşmelerden sonra seçimlere geçildi. Nazilli İlçe İdare Kurulu'na seçilen kişiler şu şekildedir:

Tablo 1.10. Nazilli İlçe İdare Kurulu'na Seçilen Kişilerin Listesi

<i>Asil üyelikler:</i>
• Haydar Bilgen • Rıfat Tuncer • Nedim Yıldırım (başkan) • Âlim Mumcu • Ragıp Tapucu • Kamil Alptuna • Ahmet Soysal
<i>Yedek üyelikler:</i>

¹⁴⁵ Aydın Gazetesi, 23 I. Kanun 1939

-
- Nuri Sarıkahya
 - Ali Gedik
 - Fuat Bilgen
 - Mehmet Ertem
 - Zekai Dalyan
 - İsmail Süner
 - Halil İbrahim Yavaşoğlu ¹⁴⁶
-

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Nazilli Cumhuriyet Mahallesi Ocağı 8 Aralık 1946'da törenle açıldı. Açılış törenine Kaymakam Feyzi Akkor, Aydın Milletvekili Emin Bilgen, Askerlik Şubesi Başkanı Albay Sami Merter, Belediye Başkanı Rıfat Tuncer, CHP Nazilli İlçe Başkanı Nedim Yıldırım ve pek çok kişi katılmıştır.¹⁴⁷

Sümer Semt Ocağı; Nazilli merkezine bağlı olmak üzere kurulmuştu. Bu semtte 1939 yılında genel nüfus 2.500 kişi olup 540 kişi partiye kayıtlıydı. İdare Heyeti başkan ve üyeleri Basma Fabrikası çalışanlarından oluşmaktaydı. Fabrika Müdürü Semt Ocağı'nın ve Sümer Halkevi'nin başkanıydı. Parti üyelerinin birbirlerine karşı sevgi ve saygıları bulunmaktaydı. İdari Heyeti, parti üye sayısını çoğaltmaya çalışmıştı zaten üyelerin hepsi fabrikada çalıştıkları için partiye kayıt olmaları adet olmuştu. Üye aidatı % 100 toplanmaktaydı.¹⁴⁸

Karacasu; 1 nahiye, 5 mahalle, 20 köyden oluşan bir kazaydı. Kazanın genel nüfusu 16.000'di. Parti İdari Heyeti bu kazada yeterince güçlü değildi. Dava Vekili Mustafa Bey parti başkanlığını vekâleten yapmaktaydı. İdare Heyeti, haftada bir toplantı yapmamış ve üye aidatlarını da toplamamıştı. Üye sayısının artırılması için de herhangi bir çalışma yapılmamıştı.¹⁴⁹ 28 Kasım 1938'de Parti Başkanı Özdemir Günday başkanlığında kongre yapıldı. Kongre başkanlığına Ali Vehbi Tuncer, sekreterliğe Osman Becerik ve Mustafa Atay seçildi. Kongrede İlçe Yönetim Kurulu'nun hesap ve bütçe işleri ve istekler konuşuldu. Yeni İlçe Yönetim Kurulu üyeleri seçildi. Yeni İlçe Yönetim Kurulu'na seçilen kişiler:

Tablo 1.11. Yeni Yönetime Seçilen Kişilerin Listesi

¹⁴⁶ Nazilli Gazetesi, 7 Aralık 1946

¹⁴⁷ Nazilli Gazetesi, 10 Aralık 1946

¹⁴⁸ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.42.

¹⁴⁹ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.44.

Asil Üyelikler

- Ali Rıza Fıtil,
- Mustafa Atay
- Halil Koduğ
- Mehmet Nazmi Portakal
- Mustafa Özer
- Kerim Aradısai
- Mustafa Kavurmacı

Yedek Üyeliklere Seçilenler

- Hatice Aydın
 - Ahmet Altıntaş
 - Süleyman Bezci¹⁵⁰
-

1939'da yapılan Karacasu İl Genel Meclisi üye seçimleri Kaymakam nezaretinde yapıldı. Seçimlerde 44 kişi oy kullandı. Seçimlere, İl İdare Heyeti Başkanı Etem Kadri Bey de katılmıştı. Oyların Aydın'a ve partiye hizmet edecek kişilere verilmesi yönünde konuşmalar yapıldı. 23 oyla Karacasu Parti Başkanı Ali Rıza Bey seçildi. Belediye Başkanı olan Ali Vehbi Bey de yedek başkan olarak seçildi.¹⁵¹

Bozdoğan; 1 kaza, 5 Nahiye, 7 Mahalle, 49 köyden oluşan bir kazaydı. Sadece Yellice köyünde teşkilat yapılmamıştı, bu durum Aydın Parti İl Heyeti'ne bildirilmişti. Kazanın genel nüfusu 38.000 civarındaydı.¹⁵² 23 Temmuz 1933'te Parti İdare Heyeti'nin yaptığı toplantıda üyelerden Vahyi Bey'in vefat etmesi nedeniyle yerine Doktor Ziya Bey seçildi.¹⁵³ Bozdoğan ilçe teşkilatında sorunlar yaşanmaktaydı. Parti üyeleri, aralarında uyum bulunmuyordu.¹⁵⁴ Karar defterleri 1935 tarihinden başlamakta idi. Evraklarda imzalar yoktu. Kasa defteri uygun olarak tutulmamıştı. Teklif evrakları tüzüğe uygun değildi. İlçe Yönetim Kurulu üyelerinden hiçbiri aidat vermemişti. Kütük defterleri ve dosyalar karışıkta.¹⁵⁵ 1939'da Bozdoğan İl Genel

¹⁵⁰ Aydın Gazetesi, 1 I.Kanun 1938

¹⁵¹ Ant Gazetesi, 14 Mart 1933

¹⁵² BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.38.

¹⁵³ Ant Gazetesi, 25 Temmuz 1933

¹⁵⁴ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.97.

¹⁵⁵ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.98.

Meclisi seçimlerine de Etem Kadri Bey katılmıştı. 41 oyla Amasyalı Ali Nihat Bey başkanlığa ve 39 oyla Belediye Başkanı Ahmet Vefa Bey asli üye olarak seçildi.¹⁵⁶

Bozdoğan kazası Yenipazar Parti teşkilatında; 1 nahiye, 2 mahalle, 11 köy vardı. Nahiyenin genel nüfusu 7.445 kişiydi. 1939'da partiye kayıtlı kişi sayısı 820'ydı. Parti İdare Heyeti üyeleri sevilen, saygın kişilerdendi. Kongreler zamanında yapılmıştı. İdare Heyeti haftada bir toplantı yapmıştı.¹⁵⁷ 1939 yılı bilgilerine göre Bozdoğan İdare Heyeti için yapılan seçimlerde ise seçilen kişiler:

- Nuri Konya
- Osman Onat
- Nurettin Karamenderes
- Mehmet Özsoy
- Mustafa Akarçay
- Cevat Korkmaz
- Tefik Akın'dı.¹⁵⁸

Kara Nahiyesi; 1 nahiye ve 13 köyden ibaretti. Nahiye İdare Heyeti, herkes tarafından sevilen kişilerden oluşuyordu. Aralarında akrabalık durumları, anlaşmazlık ve uyumsuzluk bulunmuyordu. Kongreler zamanında yapılmıştı. Haftada bir toplantı yapmışlardı. Üye sayısının artırılmasına ve üye aidatının toplanmasına çalışmışlardı. Köy bütçeleri yapılmamıştı. Parti için kullanılan binada eşyalar azdı ve eşya kayıtları da yoktu. Ocak binası eski medrese odasıydı.

Kuyucak ilçesi, 1 nahiye, 3 mahalle ve 27 köyden ibaretti. 1939'da Genel nüfusu 18.000 olup partiye kayıtlı olanların sayısı 1.085'di. Nahiye de özellikle köylerde parti teşkilatı güçsüzdü. Köylerde bütçe yapılmamıştı. İnşasına başlanmış olan ancak bitirilmeyen okullarının inşasının tamamlanması ve köylerini tehdit eden çay mecrasının düzenlenmesi için İl İdare Heyeti'nden yardım istemişlerdi. İdare Heyeti birkaç ay toplantı yapmamıştı. Çiftçi olmaları sebebiyle tarlada oldukları için toplanamadıklarını

¹⁵⁶ Ant Gazetesi, 15 Mart 1933

¹⁵⁷ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.39.

¹⁵⁸ Aydın Gazetesi, 23 I.Kanun 1939

söylemişlerdi. Üye aidatı hiç toplanmamıştı.¹⁵⁹ Parti çalışmaları çok düzgün değildi. Evrak içerisinde ancak 41 tanesi tüzüğe uygun bulunmuştu.¹⁶⁰

Sultanhisar kazasında; 1 nahiye, 6 köy vardı. 1939'da nahiyenin genel nüfusu 6.000 kişiydi. Nüfusun 642'si partiye kayıtlıydı. İdari Heyeti'ni oluşturanlar, köylülerin sevip saygı duyduğu köy gençleriydi.¹⁶¹ Nahiye merkezi olan Sultanhisar'da belediye bulunmuyordu. Parti üyeleri arasında dayanışma ve işbirliği vardı. Kongreler zamanında düzenlenmişti. İdare Heyeti haftada bir toplantı yapmıştı ancak üye sayısının artırılması ve üye aidatının toplanması için çalışılmamıştı. Evrak kayıt defterleri, karar defterleri ve dosyalar düzgün tutulmuştu.¹⁶²

Köşk nahiyesinde; 1 nahiye, 25 köy vardı. 1939'da nüfusu 11.000 kişi olup 2.200 kişi partiye kayıtlıydı. İdare Heyeti'ni oluşturan, sevilen saygın kişiler arasından seçilmişti. Kongreler tüzüğe uygun olarak yapılmış ve idare heyetleri zamanında seçilmişti. Aidatlar genellikle % 50 oranında toplanabilmişti. Haftada bir defa toplantı yapılmıştı. Nahiye Heyeti oldukça iyi çalışmıştı.

Umurlu nahiyesinde; 1 nahiye, 1 mahalle ve 8 köy vardı. 1939'da nüfusu 5.700 kişi olup 680 kişi partiye kayıtlıydı. İdare Heyeti'ni oluşturan kişiler halkın saygı duyduğu kimselerdi. İdare Heyeti, haftada bir defa toplantı yapmıştı. Verilen kararlar zamanında deftere geçirilmişti. Kayıtlar defterler dosyalar, üye sicil defterleri, demirbaş eşya defterleri, düzgün bir şekilde tutulmuştu. Aidatlar genelde % 80 civarında toplanmıştı.¹⁶³

Çine kazası; 2 nahiye, 4 mahalle 90 köyden oluşmaktaydı. Kazanın genel nüfusu 28.000 kişiydi. Genelgeler hiçbir üye tarafından imzalanmamıştı ve yazılar da okunmamıştı. Aidatlar düzenli olarak toplamamıştı. Toplanan aidatlar da sadece köylülerden alınmıştı. Çine'de esnaf gençlerinden oluşan bir spor teşkilatı bulunmaktaydı.¹⁶⁴ Kaza İdari Heyeti, genellikle halk tarafından sevilen ve saygın kişilerden oluşmaktaydı. İdare Heyeti haftada bir toplantı yapmıştı. Kararlar düzgün olarak deftere geçirilmişti ancak üye sayısının artırılması için çalışılmamıştı. Yardım

¹⁵⁹ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.43.

¹⁶⁰ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.95.

¹⁶¹ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.43.

¹⁶² BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.44.

¹⁶³ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.42.

¹⁶⁴ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.104.

paralarının da % 30 kadarı toplanmıştı. Evrak kayıt defterleri, dosyalar, demirbaşlar listeleri düzgün olsa da üye sicil defterlerinde eksiklikler vardı.¹⁶⁵

İncirliova nahiyesinde; 1 nahiye, 1 mahalle 22 köy vardı. Nahiye Parti İdare Heyeti, buranın çok sevilen ve saygın, halkın sempatisini kazanmış kişilerdi Evrak kayıtları ve defterler tutulmuş, gelen giden evraklar zamanında deftere geçirilmişti. Germencik nahiyesinde; 1 nahiye, 2 mahalle, 16 köy vardı.1939'da nahiye'nin genel nüfusu 12.000 kişi olup bunlardan 1.831 kişisi partiye kayıtlıydı. Parti heyetinin, ildeki hükümet memurları ile çok iyi uyumları vardı.¹⁶⁶ İdare Heyeti, kongrelerdeki istekleri ilgili yerlere bildirmişti fakat sonuçları takip edilmemişti. Evrak kayıt defteri, dosyaları, sicil defterleri düzgün olarak tutulmuştu. Haftada bir defa toplantı yapmışlardı ve kararları zamanında deftere geçirmişlerdi. Üye kaydı için az çalışılmıştı, üye aidatı % 50 toplanmaktaydı.¹⁶⁷

Atça'da; 1 nahiye, 2 mahalle, 6 köy vardı. Nahiye'nin genel nüfusu 7.300 kişiydi. Aydın kaza ve nahiye'leri içinde partiye en az kayıt olanlar bu nahiye'deydi. İdare Heyeti üyeleri ve başkanları genellikle parti küçük kademe işleri ihmal etmişlerdi. Belediye binası çok güzel olmasına rağmen Parti İdari Heyeti için bir bina ayrılmamıştı. Defterlerde kayıtlar eksik tutulmuştu.

Söke kazasında; 4 nahiye, 6 mahalle, 30 köy vardı. Kazanın genel nüfusu 30.000 kişiydi.¹⁶⁸ Yönetim Kurulu üyeleri iyi bir şekilde çalışmıştı ancak evrakların çoğu dosyalara konmamıştı. Üye kayıtları tüzüğe uygun yapılmamıştı. Partiye girmek isteyenlerin sadece imzaları alınmıştı.¹⁶⁹ Parti ile hükümet amir ve memurları arasında uyum vardı. İdare Heyeti haftada bir toplantı yapmış, kararlar verilmiş ve deftere geçirilmişti. Üye sayısının çoğaltılması için çalışılmamıştı ve üye aidatları genellikle köylerde % 80 kasabada ise % 30 civarında toplanabilmişti.¹⁷⁰

Söke Belediye Başkanı Adil Azbazdar, parti heyeti seçimlerinde halkevleri için ayrılan paranın azlığından söz etmişti. Parti üyeleri, bayındırlık işlerine daha çok önem verilmesini istemişti. Köy okullarıyla ilgili Vali Salim Bey, “*Bu milli kalkınma*

¹⁶⁵ Aydın Gazetesi, 13 Ağustos 1939

¹⁶⁶ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.40.

¹⁶⁷ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.42.

¹⁶⁸ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.44.

¹⁶⁹ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.100.

¹⁷⁰ Aydın Gazetesi, 13 Ağustos 1939

davamızdır. Tek taraflı olmaz. Devlet ve millet beraber çalışmak lazımdır. Her şeyden önce köyü ele almak lazımdır.'' diyerek görüşlerini belirtmişti. Konuşmalardan sonra yapılan seçimlerde Söke İl İdare Kurul üye bilgileri şu şekildedir ¹⁷¹

Tablo 1.12. Söke İl İdare Kurulu Üye Listesi

1946 yılı Aydın İl İdare Kurulu Üyeleri:
• Abdurrahman Akkum • Mustafa Güven • Hikmet Şölen • Ekrem Çiftçi • Süleyman Eraydın • Halim Aysın • Raif Günaydın • Hilmi Özerdem ¹⁷²

Cumhuriyet Halk Partisi yönetiminde, çoğu ilçelerde genellikle toplantılar düzgün yapılmıştı. Bununla birlikte evrak kayıtlarında ve üyelerin dosyası gibi çeşitli evrak işlemleri eksik yapılmıştı. İlçelerde İdare Heyeti'ne seçilenlerin halk arasında sevilen ve saygı duyulan kişiler olmasına dikkat edilmişti. İlçelerde görülen eksiklikler genellikle Aydın il İdare Heyeti'ne bildirilmiş ancak bunların takibi yapılmamıştı. İdare Heyeti'nde genellikle aynı kişiler görev yapmıştı. İlçe teşkilatları, Aydın İl İdare Heyeti'yle uyum içinde çalışmışlardı.

1.2. Aydın Belediyesi'nin Faaliyetleri

Yunanlılar tarafından işgale uğrayan Aydın, 7 Eylül 1922'de kurtarıldı. 1919 tarihinde çıkmış olan büyük yangın ve Yunan Mezalimi sonucunda harabe görünümüne sahip bir kent haline gelmişti. Yangın sonucunda pek çok mahalle yanmış ve halkın çoğu hükümet binası gibi bazı binalara sığınmıştı.¹⁷³ İşgal sebebiyle pek çok kişi şehri terk etmeye başlamıştı. İşgal sonrası Aydın şehrinin yeniden kurulması için halk ve belediye teşkilatı el ele vererek birlikte hareket ettiler.¹⁷⁴ Cumhuriyetin ilanı sürecinde Aydın, 358.313 lira gibi bütçeye sahipti. Kısıtlı imkânlarla şehir yeniden inşa edilmeye

¹⁷¹ Ses Gazetesi, 31 Aralık 1946

¹⁷² Ses Gazetesi, 31 Aralık 1946

¹⁷³ Asaf Gökbel, *Milli Mücadele Aydın*, Aydın, Coşkun Matbaası, 1964, s.345.

¹⁷⁴ Günver Güneş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C:40, S:239, Kasım, 2003, s.48-49.

çalışıldı.¹⁷⁵ Aydın'da Cumhuriyet tarihinin ilk Belediye Başkanı Fuat Erilaçın'dı. Fuat Bey, kısıtlı bütçeye rağmen şehrin planını hazırlatmış ve 1939'a kadar da Aydın şehri bu plan dâhilinde yeniden yapılandırılmıştı.¹⁷⁶

1920'li yıllarda 260.749 nüfusa sahip olan Aydın'ın % 81'i köylerde, % 19'u belediye teşkilatına sahip olan yerlerde yaşamaktaydı. Vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan belediyeler, Cumhuriyet döneminde Belediye Kanunu'nun çıkmasından sonra daha faydalı bir şekilde hizmet vermeye başlamıştı.¹⁷⁷ Şehirleşme çalışmalarına 1924'te yapılan belediye seçimlerinden dolayı bir süre ara verilmişti. Yapılan seçimlerde Ahmet Emin Arkayın, belediye başkanı olarak seçildi.¹⁷⁸

Yeni seçilen Belediye Başkanı Ahmet Bey, ilk olarak şehrin haritasını ve planını yaparak yangın nedeniyle enkaz olmuş yerleri yeniden imar etmeye ve yol yapım çalışmalarını hızlandırarak ulaşım sorununu halletmeye çalıştı. Göreve başladıktan sonra Aydın'da aşağıda belirtilen çalışmalar yapılmıştı:

- 25.308 metre kare büyüklüğünde spor sahası
- 12.268 metre kare büyüklüğünde park
- 33.825 metre kare büyüklüğünde cumhuriyet meydanı
- Mezbahane
- Meyve pazarı
- Süt çocukları için muayene evi
- Bakım evi
- Elektrik tesisatı
- İçme suyu tesisatı
- İtfaiye teşkilatı
- Asri mezarlık
- 15 hektar genişliğinde koruluk sahası

Aydın belediyesinin yıllık geliri 100 bin lira civarındaydı. Buna ek olarak 30 bin liralık da elektrik tesisinden gelen bir gelir bulunmaktaydı. Bütçenin % 30'luk kısmı

¹⁷⁵ *Cumhuriyetin 15.yılında Aydın*, Aydın, CHP Basımevi, 1938, s.23.

¹⁷⁶ Güneş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın, s.49.

¹⁷⁷ Cumhuriyetin 15.yılında Aydın, s.26.

¹⁷⁸ Güneş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın, s.49.

idare harcamaları için, %70'lik kısmı ise şehir masrafları için ayrılmıştı.¹⁷⁹ Bu bağlamda Aydın'ın en önemli caddesi olan Hükûmet Caddesi inşa edildi. 1927'deki seçimlerde Aydın Milletvekili olarak seçilen Mazhar Germen, Tahsin San, Reşit Galip ve Mithat Aydın, şehrin imarıyla yakından ilgilenmişlerdi. Kısıtlı bütçeye rağmen Aydın şehri her geçen yıl daha iyi gelişme göstermişti.¹⁸⁰

Çağdaş anlamda Aydın'da belediye faaliyetleri 1930'lu yıllarda başlamıştı. Aydın Belediyesi 1945'den sonra Belediyeler Bankası'ndan kredi alarak daha aktif bir şekilde çalışmalarına devam etmişti. Bu dönemde İstasyon Meydanı yapımı tamamlanarak şehir içindeki yollar yapılmıştı, belediye tarafından gecekondu yapılaşmasını engellemek ve konut sıkıntısına çözüm bulmak amacıyla arsalar yapı kooperatiflerine verildi. Bu çalışma sonucunda ilk olarak 140 konutun inşası bitirildi.¹⁸¹ Şehirde içme suyu tesisi ve şebekesi de 1934'te yapılarak artan ihtiyaç dâhilinde yıllara göre ek ilavelerle düzenlendi.¹⁸²

1929 ve 1930'lu yıllarda dünyada yaşanan ekonomik buhranın getirdiği sonuçlardan Türkiye de etkilenmişti. Bu dönemde Raif Aydoğdu, belediye başkanlığını vekâleten yürütmekteydi. Yapılan seçimlerde Nafiz Karabudak belediye başkanı seçildi.¹⁸³ Cumhuriyet Halk Partisi ile devam eden tek parti döneminde Aydın'da görev yapan belediye başkanları şu şekildeydi:

Tablo 1.13. Aydın Belediye Başkanları

Aydın Belediye Başkanları	Göreve Başlama Tarihi
Fuat Şahin Erlaçın	1923-1928
Ahmet Emin Arkayın	1928-1931
Raif Aydoğdu	01.04.1931
Hüseyin Nafiz Karabudak	09.05.1933
Etem Menderes	01.11.1938
Raif Aydoğdu	02.04.1945
Orhan Çiftçi	05.06.1946

¹⁷⁹ Cumhuriyetin 15.Yılında Aydın, s.30.

¹⁸⁰ Aydın İl Tarihi, s.199.

¹⁸¹ *Aydın, Türkiye, İl Dünü Bugünü Yarını*, Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, 1982, C.2, s.1042.

¹⁸² Yurt Ansiklopedisi, s.1043

¹⁸³ Aydın İl Tarihi, s.202.

İrfan Sağlam	06.07.1948
Cevat Ülkü	07.09.1950 ¹⁸⁴

Aydın Valisi Özdemir Günday tarafından Aydın belediye teşkilatının yapmış olduğu çalışmalar açıklandı. Aydın'ın finansal durumu çok iyileşmişti. Günlük ihtiyaçlar karşılandıktan sonra bankada toplu para kalmaktaydı. Geçen yıllara ait borçların bitirilmesine az kalmıştı. Borçsuz bir şekilde hizmetlere devam edileceği belirtilmişti. Belediye, ilin genel yolları üzerinde daha rahat ulaşım olması için çalışmaktaydı. Aydın-Çine yolu üzerinde yeni bir yol yapılarak bataklık ve çay içinden geçme sorunu önlendi. Bütün ahşap köprüler betona çevrilmeye başlandı.

Aydın'ın en büyük sorunlarından biri yetersiz su sorunuydu. Su şebekesinin yapılması için bakanlıktan yardım alındı. Su kadar önemli olan elektrik sorununun çözümü için de Belediyeler Bankası'ndan 30 bin lira kredi alınmıştı. Aydın'da 1930 yılında elektrik imtiyazı her bakımdan müteahhite devredilmişti. 1936'da elektrik işleri, belediyeye teslim etmek şartıyla başka bir müteahhite verildi. Elektrik sorunu geçici olarak bu şekilde çözümlendi. Bu dönemde Aydın demiryolunun satın alınarak devlete geçmiş olması da Aydın halkını sevindirmişti.¹⁸⁵

Nafiz Karabudak'ın Belediye başkanı olduğu yıllarda, Aydın Belediyesi tarafından 1934-1938 yıllarında Aydın Belediyesi'nin yapmış olduğu işleri anlatan bir broşür basılmış ve halka dağıtılmıştır. Seçim zamanlarında propaganda amacıyla kullanılan bu broşürde tek tek yapılan işler açıklanmıştı. Aydın Belediyesi'nin yaptığı işleri şu şekildedir:

1929'da Aydın Belediyesi, hükümete başvuru yaparak 40 sene süreyle Aydın şehrinin elektrik ihtiyacını karşılayacak imtiyaz almıştı. Buna rağmen belediyenin bütçesi yeterli olmadığı için sermayedarlarla görüşmelere başlandı. 1930'da Sinemacı Hakkı Bey'le 7 yıllık bir anlaşma yapıldı. 15 Şubat 1930'da şehrin bazı yerlerine elektrik verildi. Elektrik işleriyle ilgili voltaj düşüklüğü, ücretin çok olması gibi farklı sorunlar ortaya çıkmıştı. Budapeşte merkezli ünlü bir şirket olan Ganj şirketine proje yaptırılmak için görüşmelere başlandı ancak istenilen ücret çok fazla olması nedeniyle vazgeçildi. 1935'te İstanbul'dan Said Ömer ve Said Arif isimli müttehitlere, 42.224 lira

¹⁸⁴ Cumhuriyetin 50.yılında Aydın, 1973 Aydın İl Yıllığı, s.523

¹⁸⁵ Ulus Gazetesi, 25 İkkânun 1335

karşılığında elektrik tesisat projesi verildi. Jeneratör malzemeleri İngiltere'den, diğer malzemeler Almanya'dan getirilmişti. 25 Mayıs 1938'de Elektrik Mühendisi Cezmi Selçen'e elektrik tesisatını genişletmek için proje yaptırıldı.¹⁸⁶ Belediyenin 4 yıl içinde halktan topladığı aydınlatma masrafları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1.14. Masraflara Ait Tablo (lira)

Yıllar	Resmi Tenvirat (Aydınlatma)	Masraflar
1934	5.150	8.149
1935	5.307	6.419
1936	5.611	6.196
1937	5.778	10.719
Toplam	21.846	31.4483 ¹⁸⁷

Sağlık konusunda ise sorunları önlemek için kasap, aşçı, bakkal gibi çeşitli esnafın işyerlerinde düzenlemeler yapıldı. Sağlığı tehdit etmemesi için, et gibi yiyecek ürünlerinin açıkta bulundurulması yasaklandı. Hanlarda sağlıksız olan hasırların kullanımı yasaklanmış, otellere de yatak takımlarının temizliğiyle ilgili kurallar getirilmişti. Otellerin hepsi yağlı boya ile boyatıldı. Kurallara uymayan işletme sahiplerine ceza verildi. Meyve satan esnaflara da açıktan değil bir dükkân tutarak satış yapması mecbur edildi.¹⁸⁸ Fırıncılarla da ilgili bir takım düzenlemeler yapıldı. Elle hamur yoğurma yasaklanarak makine almaları sağlandı.

Dükkânlardan bazıları yeniden yaptırılarak ruhsat alma zorunluluğu getirildi ayrıca itfaiye garajı ve 64 bin metrekarelik mezarlık yaptırıldı. Buz fabrikası ve soğuk hava deposuna sahip mezbaha yaptırıldı. Yapılan mezbahada çalıştırılmak üzere 80 lira maaşlı veteriner tahsis edildi. Belediye ekipleri tarafından 4 senelik zaman diliminde 11.446 esnafın sıhhi kontrolü yapılarak 35 işyeri sağlık açısından uygun olmadığı için kapatıldı. Belediyeye ait sağlık kurumlarına muayene ve tedavi için 7.008 vatandaş başvurmuştu. Bu kişilerin muayeneleri ücretsiz yapılarak 4.083 kişiye ücretsiz ilaç verildi. 4 yılda 15.670 vatandaşa çiçek aşısı, 8.943 kişiye tifo aşısı yapıldı.¹⁸⁹

¹⁸⁶ *Aydın Belediyesinin 1934-1938 İkinci İntihap Devresinde Başardığı İşler*, Aydın, CHP Basımevi, 1938, s.17-27.

¹⁸⁷ Aydın Belediyesinin 1934-1938 İkinci İntihap Devresinde Başardığı İşler, s.28

¹⁸⁸ Aydın Belediyesinin 1934-1938 İkinci İntihap Devresinde Başardığı İşler, s.31-32.

¹⁸⁹ Aydın Belediyesinin 1934-1938 İkinci İntihap Devresinde Başardığı İşler. 32-35.

Belediye tarafından 4 sene içinde maliyeye 19.026, istimlak için 5.697, Emlak ve Eytam Bankası'na 2.500, Belediyeler Bankası'na 15.392, vergi borçları için 29.622 lira para ödemiştir. 10.965 lira da hayır kurumlarına aktarılmıştır.

Tablo 1.15. Belediye Tarafından Yapılan Harcamalar

Masraflar	1934	1935	1936	Toplam
Temizlik işleri	10.747	9.852	10.920	10.974
Aydınlatma	8.149	6.419	6.196	10.719
Suyolları	3.047	2.742	2.877	3.072
Kaldırım-yol	1540	799	655	657
İtfaiye	2.587	2.543	2.830	2.076
Spor	1.286	0	700	1.700
Parklar	1.184	1.461	1.718	1.932
Ücretsiz ilaç	687	585	618	624
Fuara sevkیات	300	260	178	145
Para yardımı	1.858	1.757	1.318	399
Toplam	31.385	26.418	28.010	32.348 ¹⁹⁰

Aydın Belediyesi tarafından bankalara yapılan ödemeler de aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.16. Belediye Tarafından Yapılan Banka Ödemeleri

Yıllar	Cumhuriyet Bankası	Belediyeler Bankası	Toplam
1934	4.894,75	1.065,50	5.860,25
1935	331,14	532,75	863,89
1936	5.014,80	1.300,00	6.314,80
1937	5.016,55	2121,50	7.138,05
Toplam	15.157,57	5.019,24	20.176,99 ¹⁹¹

¹⁹⁰ Aydın Belediyesinin 1934-1938 İkinci İntihap Devresinde Başardığı İşler, s.39

¹⁹¹ Aydın Belediyesinin 1934-1938 İkinci İntihap Devresinde Başardığı İşler, s.40

Bu dönemde başlamış olan Aydın spor alanı inşaatına devam edildi. Nazilli alanında da belediyece istimlak işlemleri yapıldı. Merkezden gelen yardım ve belediye bütçesinden ayrılan para ile çevre duvarları inşa edildi. Aydın ve çevresinde, spor ve gençlik kurumları oluşturuldu. Buralarda mahalli belediyeler ve köy heyetleri tarafından saha ihtiyaçlarında kullanılmak üzere bütçe ayrılmaktaydı.¹⁹²

15 Ağustos 1933'te Mühendis Raşbihler Aydın'a gelerek pınar ve dere suyunun analizini yapmıştı. 23 Aralık 1933'te Mühendis Raşbihler tarafından hazırlanmış olan Avan su projesini hayata geçirmek için ihale yapıldı. İhale, maddi sorunlar nedeniyle bu işi 2.600 liraya yapmayı kabul eden mühendis Aytai Kovaç'a verildi. 26 Mayıs 1934'te suyun kimyevi tahlili tekrar yapıldı. Derenin sularının kirlenmesine karşı filtreleme sistemi hazırlandı. Proje için 40 bin lira gibi bir para gerekmekteydi. Barajdan istasyona kadar olan 7 kilometrelik bölüm için gerekli boruların Devlet Demiryolları tarafından ücretsiz verilmesi sağlandı. Son kez yapılan ihaleyle Aydın şehrinin su tesisatı işleri Hohtif Şirketi'ne verilmişti.¹⁹³

Belediye Encümeni, 16 Haziran 1935'te Belediye Başkanı Nafiz Karabudak başkanlığında toplandığında ruhsat isteyen esnafın müracaatları değerlendirildi ve sınıfları tayin edildi. İtfaiyeye yeniden telefon santral makinesi satın alınmasına karar verildi.¹⁹⁴ 1938 yılı belediye seçimlerinde Etem Menderes, Belediye başkanı olarak seçilmişti.¹⁹⁵ Belediye başkanı Etem Menderes başkanlığında 20 Nisan'da yapılan toplantıda encümen, muhtaç ve fakir asker ailelerine yardım etme kararı aldı. Belediye yasaklarına ve kurallarına aykırı hareket eden kişilere para cezası verilmesine karar verildi.¹⁹⁶ Aydın'a yeni vali olarak atanan Sabri Çıtak, Etem Menderes'le sık sık bir araya gelerek Aydın hakkında görüşmelerde bulunmuştu.¹⁹⁷

Aydın Belediye Daimi Encümeni, Belediye Başkanı Etem Menderes nezaretinde 7 Ağustosta yaptığı toplantı sonucunda da yine belediyenin koyduğu kurallara uymayan bazı esnaf ve şoförlere para cezası verilmesine karar vermişti.¹⁹⁸ Aydın Valisi Sabri

¹⁹² BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.94.

¹⁹³ Aydın Belediyesinin 1934-1938 İkinci İntihap Devresinde Başardığı İşler, s.11-17.

¹⁹⁴ Aydın Gazetesi, 17 Haziran 1938

¹⁹⁵ Günver Güneş, 1938 Aydın Belediye Seçimleri, *Aydın Tarih ve Kültür Dergisi*, Y:1, S:6, Ocak-Şubat, 2009, s.11.

¹⁹⁶ Aydın Gazetesi, 21 Nisan 1939

¹⁹⁷ Aydın Gazetesi, 14 Haziran 1939

¹⁹⁸ Aydın Gazetesi, 8 Ağustos 1939

Çıtak, Belediye Başkanı Etem Menderes’le birlikte şehir içinde dolaşarak vatandaşlarla görüştü. Tabakane Deresi üzerindeki Nazilli Köprüsü’nün ayaklarının sağlamlaştırılması gerekmekteydi. Bu amaçla köprü önüne beton setler yapılmasına karar verildi. Belediye tarafından imar projesine göre yaptırılacak olan pazar yerini inceledi.¹⁹⁹

Belediye Meclisi, Meclis ikinci başkanı Hulusi Eralp başkanlığında 1 Kasım 1939’da yaptığı toplantıda, elektrik için makine tamirlerine harcanmak üzere 200 lira verilmesine karar verdi. Bazı üyeler de suyuolları kontrol mühendisi için istenilen paraya itiraz etti. Bununla ilgili genel sekreterliğe yazı yazılmasına karar verildi.²⁰⁰

Elektrikle ilgili olarak farklı dönemlerde çeşitli uygulamalar yapıldı. Aydın Belediyesi tarafından 1 Temmuz 1939’dan itibaren gündüz elektrik vermeye başlandı. Bundaki en önemli sebep, dış politikada yaşanan sorunları halkın radyodan takip etmesi ve vantilatör kullanımı nedeniyle elektriğe ihtiyaç duyulmasıydı.²⁰¹ Belediye tarafından sokak ve caddelerin aydınlatılması için 400 tane elektrik lambası almak için çalışmalar yapıldı.²⁰²

Aydın belediyesinin 1939 yılı toplam gideri 115.140 lira olmuştu. Ödeme yapılan bazı yerler aşağıdaki tabloda verilmiştir.²⁰³

Tablo 1.17. Belediye’nin Ödeme Yaptığı Kurumlar

Ödeme Yapılan Kurum	Ödenen Ücret (lira)
Belediyeler Bankası	11.478
Emlak ve Eytam Bankası	2.660
Beden Terbiyesi için	3.000

¹⁹⁹ Aydın Gazetesi, 29 I. Teşrin 1939

²⁰⁰ Aydın Gazetesi, 9 II. Teşrin 1939

²⁰¹ Aydın Gazetesi, 2 Temmuz 1939, Aydın Gazetesi 8 Eylül 1939

²⁰² Aydın Gazetesi, 2 Şubat 1940

²⁰³ Aydın Gazetesi, 26 Teşrin Sani 1940

Belediyeler Bankası	5.145
Cumhuriyet Merkez Bankası	1.221 ²⁰⁴

1940 yılında Aydın belediye toplantılarında konuşulan konularda bütçe konusuna ağırlık verildi. Mahallelerde kurulması planlanan itfaiye bölümleri için söndürme araçlarının satın alınması gündeme geldi. 1940 yılında belediye bütçesi 122.650 lira olarak kabul edildi.²⁰⁵ 1941 yılında Aydın belediye bütçesi, 125.080 lira olarak belirlendi. Fakat sonradan gelir gider düzenlenmesi yapılarak bütçe 10.000 lira azaltıldı ve 115.080 lira olarak da son halini aldı.²⁰⁶ Aydın Belediyesi, savaş tehdidi nedeniyle ek bütçe yaratma yoluna gitmişti. Ahmet Emin Arkayın zamanında bataklıkların kurutulması için dikilmiş olan okalıptüs ağaçlarının satışa çıkarıldığı duyuruldu.²⁰⁷

Aydın Belediyesi tarafından ildeki elektrik sorununu çözmek için İtalyan Franko Tosi Fabrikası'ndan elektrik motoru yaptırmak için görüşmelerde bulunulmuş, elektrik motorunun gelmesiyle ilgili nakliye sorunu çıkmıştı. Sorunların aşılmasıyla birlikte elektrik motoru 21 Temmuz 1943'te ancak getirtilmişti.²⁰⁸ Zor şartlarla getirtilen elektrik motorunun kurulum işlemleri aylardır yapılmadığı için halkın tepkisine neden oldu.²⁰⁹ Elektrik motorunun kurulması işlemi, nakliye olduğu gibi karışıklığa neden olmuştu. Bir ay sonra Mütahhit Hurşit Çağlar ve Muharrem Çınarlar gözetiminde kurulumu başlanmıştı. Vali Salim Gündoğan, belediye ve parti yetkileri, halkın eşliğinde tören yapılmıştı.²¹⁰

Aydın'ın gelişmesiyle birlikte 1923'te hazırlanmış olan imar planının il için yeterli olmadığı görüldü. Bu nedenle 1939'da şehir için imar planı hazırlanmasına karar verilmişti. 1940 yılında şehirde imar faaliyetlerine ağırlık verildi. Bu imar faaliyetlerinin başlangıcı yapı kooperatifleriydi. Bu kooperatiflerin yapımına Gazi Bulvarı çevresinde başlandı.²¹¹

²⁰⁴ Aydın Gazetesi, 26 Teşrin Sani 1940

²⁰⁵ Aydın Gazetesi, 19 Nisan 1940

²⁰⁶ Aydın Gazetesi, 5 Temmuz 1941

²⁰⁷ Aydın Gazetesi, 24 Mart 1942

²⁰⁸ Aydın Gazetesi, 22 Temmuz 1943

²⁰⁹ Aydın Gazetesi, 10 Teşrin evvel 1943

²¹⁰ Aydın Gazetesi, 19 Mart 1944

²¹¹ Uğur, Aydın Şehri'nin Kuruluş ve Gelişme Evreleri, s.51.

1943 yılındaki toplantıda toplam bütçe 260.211 lira olarak kabul edilmişti. Ek gelir sağlanması amacıyla 440 yeni, 400 eski un torbasının satışa çıktığı duyuruldu.²¹² Belediyenin 1944 yılındaki bütçesinden sıhhat ve temizlik işlerine 42.675 lira, imar işleri için de 41.160 lira bütçe ayırmıştı.²¹³

Aydın'da II. Dünya Savaşı yıllarındaki sorunlara rağmen kooperatif çalışmaları kesintisiz devam etmişti. Bu alanlarda yeni mahalleler oluşturuldu. Yeni kurulan mahallelerden biri Zafer Mahallesi'ydi.²¹⁴ Belediye Encümeni, 14 Aralık 1946'da olağanüstüsü bir toplantı yaparak elektrik işlerini tekrar görüştü. Elektrikle ilgili konularda Başkan Rıfat Tuncer'e yetki verildi ve Belediye Başkanı Rıfat Bey de bu konuyla ilgili görüşmeler yapmak üzere Ankara'ya gitti.²¹⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında tüm yurttaki olduğu gibi Aydın'da da yapılan hizmetlerde eksiklikler, sorunlar yaşanmıştı. Bunların sebepleri olarak belediyenin sınırlı bir bütçeye sahip olması, bütçenin tüm ihtiyaçları karşılayacak durumda olmaması gibi etkenler görülmektedir. Belediyenin ayrıca yargısal olarak bir yaptırım çok fazla olmadığı için sorunlar yaşanmıştı.²¹⁶ 1923- 1950 yılları arasında yapılan imar çalışmaları sayesinde Aydın, savaş öncesi haline uzun yıllar sonra dönebilmişti.²¹⁷

1.3. Milletvekili Seçimleri ve Aydın Milletvekilleri

1.3.1. I. Dönem (1919-1923) Seçimleri

Mustafa Kemal Paşa, ülkenin rejimini değiştirmek adına olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanmasına karar verdi. 19 Mart 1920'de seçimlerin yapılması için ilgili makamlara yazı gönderilmişti. Seçimlerin 15 gün içinde yapılması kabul edildi. Seçim çevresinden gelen 349 milletvekili vardı. Malta'dan gelenler de dâhil olmak üzere toplam milletvekili sayısı 437 olmuştu. 34 milletvekili meclise katılmayıp istifa etti. 1. dönem mecliste toplam 403 milletvekili vardı. Aydın'dan da 5 milletvekili

²¹² Aydın Gazetesi, 30 Eylül 1943

²¹³ Aydın Gazetesi, 28 Nisan 1944

²¹⁴ Uğur, Aydın Şehri'nin Kuruluş ve Gelişme Evreleri s.51.

²¹⁵ Nazilli Gazetesi, 17 Aralık 1946

²¹⁶ Tarihsel Süreçte Aydın, s.327.

²¹⁷ Uğur, Aydın Şehri'nin Kuruluş ve Gelişme Evreleri, s.51.

meclise katılmıştı. Meclis, 23 Nisan 1920’de açıldı.²¹⁸ Parti teşkilatı olarak Aydın’a bağlı 6 ilçede ve köylerinde hizmet verilmişti.²¹⁹

Aydın’dan meclise giren isimlerin başında Abdulkadir Cami Baykurt yer almaktaydı. Abdulkadir Bey, 1920 yılında meclise girdi. Ancak 1922 yılında meclis çalışmalarına katılmadığı için istifa etmiş sayıldı. Ahmet Şükrü Yavuzyılmaz da meclise girmiş daha sonra 1920’de Sarayköy Müftüsü olarak görev yapmıştı. Mehmet Emin Efendi, Mehmet Esad İleri, Sadık Bey mecliste bulunan diğer isimlerden olmuştu.²²⁰

1919-1950 arası milletvekilliği yapan kişilerin çoğu bu dönemde tekrar seçilmişlerdi. Bu nedenle her milletvekilleri tek başlık altında incelenmiştir.

Tablo 1.18. 1920-1923 Aydın Milletvekilleri

Milletvekilleri	Göreve Başlama Tarihi
Abdülkadir Cami Baykurt	23.04.1920
Ahmet Şükrü Yavuzyılmaz	23.04.1920
Hasan Tahsin San	23.04.1920
Mazhar Germen	23.04.1920
Mehmet Emin Erkut	23.04.1920
Mehmet Esad İleri	23.04.1920
Sadık Sultanoğlu	23.04.1920 ²²¹

Abdülkadir Cami Baykurt

1877 yılında İstanbul’da dünyaya geldi. 1897 yılında Harbiye Mektebinden mezun olduktan sonra Trablusgarp Fırkasında görev yaptı. 30 Aralık 1908 yılında milletvekili olduktan sonra yöneticilerle fikir ayrılığı yaşadığı için istifa etmiştir. Millî Mücadele döneminde cemiyetlerde görev aldı. Mebusan Meclisinde Aydın milletvekili olarak görev yapmıştı. İstanbul’un işgali sırasında Ankara’ya gelip meclise katıldı. İcra Vekilleri Heyeti’nde 1920 yılında Dâhiliye Vekili olarak seçilmişti. Ankara hükümeti tarafından 4 Eylül 1920’de Roma temsilciliğine atandı, yerine Celalettin Arif Bey tayin edildi.

²¹⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem (1919-1923)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını No:6, 1993, C:III, s.37,39.

²¹⁹ Cumhuriyetin 15.Yılında Aydın, s.151.

²²⁰ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem*, C:I, s.18-19.

²²¹ TBMM Arşivi

Abdülkadir Bey, Mustafa Kemal Paşa'yla vali atamaları konusunda ve mecliste görüşülen bazı konularda anlaşmazlığa düşmüştü. Kendisinden görevine geri dönmesi istendiği halde dönmemesi ve meclise katılmaması nedeniyle görevinden istifa etmiş olarak kabul edilmişti.²²² Mecliste işinin ehli olmayan memurlar hakkında ve icra vekillerinin görevleri gibi konularda konuşmalar yaptı.²²³ İstifa konusu ise mecliste uzun tartışmalara neden olmuştu.²²⁴ Bu dönemden sonra siyasetle ilgilenmeyi bırakmıştır. Çeşitli gazetelerde yazılar yazdı. 1949 yılında vefat etti.²²⁵

Ahmet Şükrü Yavuzylmaz

1865'de Denizli'nin Sarayköy ilçesinde dünyaya geldi. 1 Mart 1911'de Sarayköy'e müftü olarak atandı. Millî Mücadele döneminde yaptığı konuşmaları ve yardımları halkı mücadeleye teşvik etti. I. Dönem seçimlerinde Aydın milletvekili olarak seçildi. 24 Ekim 1920'de yazdığı telgrafla rahatsız olduğu için milletvekili görevinden ayrılmak durumunda olduğunu ve müftülük vazifesine dönmek istediğini bildirdi. Ölümüne kadar bu görevde kalmıştır. 1935 tarihinde vefat etti.²²⁶

Hasan Tahsin San

1865'de Selanik'te dünyaya geldi. Selanik rüştiyesini bitirdikten sonra kâtip olarak göreve başladı. Polis komiserliği ve Girit'e bağlı bir ilçede kaymakamlık yaptı. 2 Mart 1900'de ise Aydın'ın Bozdoğan ilçesine kaymakam olarak atandı. 1915 yılında emekli oldu. Meclisin açılmasından sonra ise 1920'de Aydın milletvekili olarak seçildi.²²⁷ Meclis toplantılarında şehit çocuklarının durumu ile ilgili, Bütçe Kanunu, meclis üyelerinin seçimi gibi pek çok konularda konuşmalar yaptı.²²⁸

Hasan Bey, II. Dönemde tekrar seçimlere katıldı. 329 oy alarak yeni dönemde de Aydın milletvekili olarak çalışmalarına devam etti. İstida, Nafia, Mübadele ve İmar ve İskân komisyonlarında görev yaptı.²²⁹ Ülkedeki köy sorunları, ormanlarla ilgili ve

²²² Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.127-128.

²²³ TBMMZC, D:1, C:3, İ:15, 13.05.1920, s.288, TBMMZC, D:1, C:3, İ:27, 04.07.1920, s.166.

²²⁴ TBMMZC, D:1, C:3, İ:33, 13.07.1920, s.297, TBMMZC, D:1, C:3, İ:34, 14.07.1920, s.311.

²²⁵ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.129.

²²⁶ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.130-131.

²²⁷ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.132.

²²⁸ TBMMZC, D:1, C:3, İ:10, s.196, TBMMZC, D:1, C:3, İ:17, s.332, TBMMZC, D:1, C:3, İ:79, s.556, TBMMZC, D:1, C:2, İ:68, s.231.

²²⁹ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem, C:III, s.120.

tarımla ilgili konularda mecliste konuşmaları bulunmaktadır.²³⁰ III. Dönem seçimlerinde 457 oy alarak tekrar Aydın milletvekilliğine seçildi. 2 Kasım 1927'de milletvekilliği mazbatasını onaylandı. Sayıştay Komisyonu ve Anayasa Komisyonlarında görev aldı.²³¹ Meclis toplantılarında Mandra ve Ağıllar Kanunu, 1929 Bütçe Kanunu, Belediye Kanunu gibi birçok konuyla ilgili konuşmaları bulunmaktadır.²³²

IV. Dönem seçimlerinde tekrar milletvekili olarak seçilen Hasan Bey, 4 Mayıs 1931'de meclise katıldı. Dönem süresinde Anayasa Komisyonu'nda faaliyet göstermişti.²³³ Mecliste pek çok konularda görüş bildirmişti. Bu dönem içerisinde, vazifeleri biten devlet görevlilerine tazminat ödenmesiyle ilgili kanun teklifini eleştirdi. Devletin zaten ekonomisinin iyi durumda olmadığını söyleyerek vazifeleri bitenlere ödeme yapılmasının mali yük olacağını devletin durumu iyi olsaydı bunun bir sorun teşkil etmeyeceğini de söyledi.²³⁴

Ölçülerle ilgili kanunun görüşülmesinde ise çıkartılmış olan yeni kanunun uygulanmadığını, yurtdışından malzeme beklendiğini bunun da devlete ayrı bir masraf kapısı olduğu yönünde eleştirileri vardı. Devletin bu ölçü malzemelerini kendi imkânlarıyla yapması gerektiğini söyledi.²³⁵

Hasan Bey, tekrar V. dönemde seçilen vekiller içerisinde yer almaktaydı. 1 Mart 1935'te meclise katıldı. Bilgisiz nalbantların nedeniyle hayvanlara takılan nallardan dolayı gerekli işlerin yapılması engellendiği düşünülmüş ve bu konuda nalbant okulu açılmasına karar verilmişti. Nalbant okuluyla ilgili görüşmelerde Hasan Bey bu fikre itiraz etmişti. Hasan Bey'in, itirazlarına rağmen okulun açılmasına karar verilmişti.²³⁶ 10 Ocak 1936'da Hasan Tahsin San'ın Aydın'da yapmış olduğu incelemeler sonucunda genel sekterliğe gönderdiği bilgilere göre, seyahat ve taşıma ücretlerinde önemli ölçüde ucuzluk yapılması, Denizli, Nazilli, Aydın'dan hareket ettirilen ve gününbirlik geri dönen otogarların günde dört defa İzmir'e ulaşım sağlaması, şeker ve tuzun ucuzlaması halkı çok memnun etmişti.

²³⁰ TBMMZC, D:2, C:6, İ:108, s.244, TBMMZC, D:2, C:12, İ:35, s.102, TBMMZC, D:2, C:33, İ:79, s.398.

²³¹ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, III. Dönem (1927-1931), C:III, s.88.

²³² TBMMZC, D:3, C:9, İ:40, s.18-19, TBMMZC, D:3, C:12, İ:73, s.186, TBMMZC, D:3, C:17, İ:37, s.32.

²³³ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.77.

²³⁴ TBMMZC, D:4, C:6, İ:30, s.45.

²³⁵ TBMMZC, D:4, C:11, İ:18, s.78.

²³⁶ TBMMZC, D:5, C.21, s. 18.

İncir, pamuk ve tütünlerin daha iyi fiyatlarla satılması Nazilli'deki pamuk istasyonunun olumlu sonuçları iplik ve basma fabrikasının inşa sürecinde olması gibi sebeplerle iktisadi durumun iyi yönde etkisi sebebiyle Aydın'da önemli değişiklikler bulunmaktaydı.²³⁷ Hasan Bey, ikinci dönemden beşinci döneme kadar mecliste milletvekili olarak görev yapmış bu görevini 1939 yılına kadar sürdürmüştü. Hasan Bey, 1951 yılında vefat etmiştir.²³⁸

Mazhar Germen

1887'de Aydın'da dünyaya geldi.1902'de Tıbbiye Mektebinden mezun olduktan sonra sağlık alanında hizmetlerde bulundu. İzmir'deki işgalden sonra Aydın'da Kuvay-ı Milliye teşkilatının kurulmasında rol oynadı. Meclis açıldıktan sonra Aydın milletvekili olarak görev yaptı.²³⁹

Meclis toplantılarında Ferit Paşa'nın vatandaşlıktan çıkarılması, Seyyar jandarma birlikleriyle ilgili kanun görüşmesi, meclis içerisinde kütüphane oluşturulması talebi gibi pek çok konularda konuşmaları bulunmaktaydı.²⁴⁰ Bu görevini 1950 yılına kadar devam ettirmişti.1925'te Fethi Bey'in kurduğu hükümette Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yaptı.²⁴¹ Mazhar Bey, II. Dönem tekrar seçimlere katıldı. Seçimlerde aldığı 345 oyla Aydın vekili olarak meclisteki görevine devam etti.²⁴² Bu dönemde Divân-ı Muhasebat Encümeni Başkanı, 3. Hükümet Sıhhiye ve İçtima-i Muavenet Vekili olarak çalışmalarda bulundu.²⁴³

Mazhar Bey, III. Dönem seçimlerinde de 457 oy alarak tekrar Aydın milletvekili olarak seçildi.1 Kasım 1927'de meclis çalışmalarına başladı. 2 Kasım 1927'de milletvekilliği mazbatasını onaylandı. Bu dönemde Anayasa komisyonlarında görev aldı. Mecliste bütçe ve hesap konularıyla ilgili konuşmaları bulunmaktaydı.²⁴⁴ IV. Dönem seçimlerinde yeniden Aydın milletvekili olarak meclise katıldı. 4 Mayıs 1931'de göreve başladı. Anayasa Komisyonu'nda görev aldı. 25 Mayıs 1932'de "Parlamentolar Türk

²³⁷ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.105.

²³⁸ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923),C:III, s.133.

²³⁹ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923),C:III, s.134.

²⁴⁰ TBMMZC, D:1,C:3, İ.13, s.289, TBMMZC, D:1,C:2, İ:25, s.102, TBMMZC, D:1, C:1, İ:49, s.248, TBMMZC, D:1, C:1, İ:74, s.387.

²⁴¹ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.135.

²⁴² Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem, C:III, s.117.

²⁴³ TBMM Albümü, C:I, s.85.

²⁴⁴ TBMMZC, D:3, C:1, İ:23, s.179, TBMMZC, D:3, C:1, İ:23, s.184.

Grubu'' kurucu üyeleri arasında hizmet verdi.²⁴⁵ Teşkilat-i Esasiye Kanunu'yla ilgili maddelerin görüşülmesinde, Tıp fakültesi tabiplerinin mecburi hizmetlerinin kaldırılması konusunda, Afyon-Antalya demiryolunun inşası gibi farklı konularda meclis toplantılarında konuşmaları bulunmaktadır.²⁴⁶

V. Dönemde de yeniden seçilen milletvekilleri arasında yer alan Mazhar Bey, 1 Mart 1935 tarihinde meclis çalışmalarına başladı. Bu dönem çalışmalarında Gümrük ve İnhisarlar Encümeni üyeliğinde görev aldı.²⁴⁷ 27 Mart 1939'da yapılmış olan VI. Dönem seçimlerinde 610 oyla tekrar Aydın milletvekili olmuştu. Meclis çalışmalarına başlama tarihi 3 Nisan 1939'dur. Bu dönem süresinde TBMM reis vekilliği görevini yapmıştı.²⁴⁸ Meclis görüşmelerinde Suriye'den gelen eşkıyaların durumuyla ilgili olarak söz almıştı. Konuyla ilgili Fransa'nın Suriye'deki bazı vatandaşları kullanarak ve Türkiye'nin dostane, barışçıl politikasını kullanarak ülkemizde sorun çıkarmak istediğini, bu meselenin biran önce çözüme kavuşturulmasının ülkemiz için doğru olacağını ve taviz verilmemesini istemişti.²⁴⁹

Zeytinciliğin ıslahı ve tarımla ilgili görüşlerinde fabrikalardan önce zeytinde kaliteli yağ elde edilmek isteniyorsa önce zeytinin kendiyile ilgili iyileştirme ve ağaçların hastalıklarının çözümüyle ilgilenilmesinin doğru olacağını ve bunların fabrikayla ilgisi olmadığı yönünde görüşlerini söylemişti.²⁵⁰ Mecliste ve çeşitli cephelerde başarılı hizmetlerinden dolayı kendisine Kırmızı Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası²⁵¹ verildi. Mazhar Bey, 1967 yılında vefat etti.²⁵²

Mehmet Emin Efendi (Erkut)

1873'te Aydın'ın Bozdoğan ilçesinde dünyaya geldi. Fatih Medresesi'nden mezun olarak müderrislik görevine başladı. 1911'de Bozdoğan'da müftü olarak görev yaptı. Bu görevi esnasında Yunan işgali başladığından halkı mücadele için örgütleyerek ulusal benliğin oluşmasına katkı sağladı.

²⁴⁵ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.78.

²⁴⁶ TBMMZC, D:4, C:4, İ:6, s.32, TBMMZC, D:4, C:8, İ:43, s.45-46, TBMMZC, D:4, C:14, İ:35, s.16-17.

²⁴⁷ Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:II, s.67.

²⁴⁸ Günay, Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:III, s.68, BCA, 30-10-00 / 76-499-03, s.2.

²⁴⁹ TBMMZC, D:5, C:15, İ:45, s.22-24.

²⁵⁰ TBMMZC, D:5, C:29, İ:27, s.153.

²⁵¹ Kırmızı Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası, hem cephede hem de meclis çalışmalarında görev almış kişilere verilmiştir.

²⁵² Çöker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.135.

Mebusan Meclisinde Aydın milletvekili olarak seçildi. Bu görevine yeni meclis 1920’de açıldıktan sonra da devam etti.²⁵³ Meclis toplantılarda fazla bir konuşması bulunmamaktadır. Evkaf Nizamnamesi’yle ilgili ve maliye encümenliği gibi konularda söz almıştı.²⁵⁴ Görev süresi sona erince Cumhuriyet Halk Partisi İl Genel Meclisi üyesi olarak görev yaptı. Mehmet Bey, 1929 yılında vefat etti.²⁵⁵

Mehmet Esad İleri

1882’de Gümölcine’de dünyaya geldi. Medrese eğitimini bitirdikten sonra müderrislik unvanı aldı. Batı Trakya Derneği’nin kuruluşunda rol oynadı. Burada bağımsız bir Cumhuriyet yönetiminin kurulmasını sağladı. Barış ortamından sonra Aydın’da müderris olarak görevine devam etti. Esad Bey, Yunan işgali sırasında halkı örgütleyerek mücadele ruhu aşılamıştır. Cephede savaşan askerlere manevi olarak destek vermesi nedeniyle ‘Milli Ordu Müftüsü’ olarak unvan aldı.

1920’de Aydın milletvekili olarak mecliste görev aldı. II. Dönem ise Muğla’dan milletvekili olarak seçildi.²⁵⁶ Meclise çeşitli kanun teklifleri vermiş, konuşmalarda bulunmuştu. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, ihracat vergisinin kaldırılması, Doğu Trakya’daki Yunan mezalimleriyle ilgili ve kendisine verilen İstiklal Madalyası ile ilgili konuşmaları bulunmaktadır.²⁵⁷ 1923’te kendisine Kırmızı Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası verildi. Mehmet Bey, 1957’de geçirdiği trafik kazası nedeniyle vefat etti.²⁵⁸

Sadık Bey (Sultanoğlu)

1874’te Aydın’ın Nazilli ilçesinde dünyaya geldi. İl Genel Meclis üyesi olarak çalışmalarda bulundu. Nazilli ilçesinde Belediye Başkanlığı yaptı. Bu dönemde Yunan işgali nedeniyle cemiyet faaliyetlerinde görev alarak Milli Mücadele’ye destek verdi. 1920’de Aydın milletvekili olarak seçildi. Rahatsızlığı sebebiyle geçirdiği ameliyat sonucunda 1920’de vefat etti.²⁵⁹

²⁵³ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.136.

²⁵⁴ TBMMZC, D:1, C:20, İ:44, 18.05.1922, s.69.

²⁵⁵ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.137.

²⁵⁶ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.138.

²⁵⁷ TBMMZC, D:1, C:6, İ:104, s.109, TBMMZC, D:1, C:6, İ:105, s.125, TBMMZC, D:1, C:9, İ:10, s.169, TBMMZC, D:1, C:9, İ:19, s.446, TBMMZC, D:1, C:10, İ:25, s.79.

²⁵⁸ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.139.

²⁵⁹ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.140.

Aydın'daki ilk dönem milletvekillerine baktığımızda Milli Mücadelede çeşitli başarılar elde etmiş ve halkı bilinçlendirmiş olan önemli kişilerin seçildiği görülmektedir.

1.3.2. II. Dönem (1923-1927) Seçimleri

Milli Mücadele dönemini bir takım zorluklarla tamamlayan mecliste, yeni inkılapların yapılması ve istenilen çağdaş seviyede bir ülke oluşturma'nın mevcut meclisle zor olacağı düşünüldüğü için seçimlerin yenilenmesine karar verildi.²⁶⁰

1 Nisan 1923'de Aydın Milletvekili Esad İleri ve arkadaşlarının seçimlerin yenilenmesi yönündeki önergesi kabul edildi. 20 bin erkek nüfusa bir milletvekili uygulaması ve oy verme yaşının da 25 yaştan 18 yaşa indirilmesi kabul edildi.²⁶¹

Tablo 1.19. 1923-1937 Aydın Milletvekilleri

Milletvekilleri	Göreve başlama tarihi
Zekai Apaydın	12.08.1923
İzzettin Çalışlar	12.08.1923
Mithat Aydın	24.01.1925
Mazhar Germen	12.08.1923
Hasan Tahsin San	12.08.1923 ²⁶²
Reşit Galip	24.01.1925 ²⁶³

Zekai Apaydın

1884'te Bosna'da dünyaya geldi. Ailesinin daha sonra Aydın'a göç etmesiyle Mülkiye Mektebine girdi. Zekai Bey, çeşitli alanlarda memurluk yapmıştır.1917'de Eskişehir mutasarrıflığı yaptığı sırada Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından görevinden azledilmiş ve tutuklanma kararı nedeniyle yurtdışına çıkmıştı. Milli Mücadele'nin başlamasıyla tekrar yurda dönüş yaparak Milli Mücadele'ye katıldı. İlk olarak Adana milletvekilliğinin boşalmasıyla meclise girdi. Londra Konferansı'na gönderilen heyette bulunmuştur ve Suriye ile Gümrük Antlaşması'nı imzalayanlar arasında yer almıştır.

²⁶⁰ İhsan Güneş, Atatürk Dönemi Meclisleri (1923-1938), *Doğumunun 125.yılında Mustafa Kemal Atatürk Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, (15-18 Mayıs 2006, Ankara)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2011, s.551.

²⁶¹ TBMMZC, D:1, C:28, İ:17, s.326-348, TBMMZC, D:1, C:28, İ:15, s.283.

²⁶² Işıl Çakan, *Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis*, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1999, s.66

²⁶³ Aralık 1925 tarihinde boşalan milletvekillikleri için ara seçime gidilmiştir. Mithat Aydın ve Reşit Galip, 24 Ocak 1925 tarihinde mazbatalarını alarak meclise girmişlerdir. Çakan, *Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis*, s.81

Zekai Bey, II. Dönem seçimlerinde Aydın milletvekili oldu. Ziraat Vekili görevine getirildi.²⁶⁴ Meclis konuşmalarında, imar ve iskân konularında, Ormanların İşletilmesi Kanunu, zirai cemiyetler gibi çeşitli konularda söz aldı.²⁶⁵ Londra büyükelçiliğinde görevlendirildiği için 18 Ekim 1924'te istifa etti.²⁶⁶ Elçilik görevinden ayrılan Zekai Bey daha sonra Diyarbakır milletvekilliği yaptı. 1935'te Moskova Büyükelçiliğine atandı. 1939'da ise kendi isteği ile emekli oldu. Cephede ve meclisteki başarılarından dolayı kendisine Kırmızı Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası verilmişti. Zekai Bey, 1947 tarihinde vefat etti.²⁶⁷

İzzettin Çalışlar

İzzettin Bey, 1882'de Yanya'da dünyaya geldi. Mühendishane Harbiye'sinden mezun olarak 1903'te subay olarak göreve başladı. 1906'da Erkânı Harbiye Yüzbaşı unvanını almış ve Topçu Alayı 17. Bölüğe Bölük Komutanı olarak atanmıştı.²⁶⁸ Edirne Kalesi Komutanı, Çanakkale 19. Fırka Kurmayı, Kafkas Cephesi Kolordu ve 2. Ordu Kurmay Başkanı, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye 4. Şube Müdürü, 23. Fıkra ve 1. Ordu, 1. Kolordu Komutanı olarak çeşitli görevlerde hizmetler verdi.²⁶⁹

Milli Mücadele döneminde Uşak Muhaberelei'ne katıldı. I. Gediz Muharebesi ve I. İnönü Savaşları'nda görev aldı. II. İnönü Savaşı, Sakarya Savaşı ve Afyon-Dumlupınar Savaşları'na katıldı. 1922'de Mirlivalığa terfi etti. Savaş sırasındaki verdiği hizmetlerden ve üstün başarılarından dolayı birçok takdir ve madalya aldı.

İzzettin Bey, II. Dönem Aydın milletvekili olarak hizmet vermeye başlamıştır.²⁷⁰ “Şekaveti tahakkuk edenlerin aile ve taallukatın ahar mahallere nakil, hanelerinin ihrakı ve emvali gayrimenkullerin zaptı ve yataklık edenlerin tecziyesi hakkında” mecliste kanun teklifi vardı. Teklifin kabulüne gerek görülmemiştir.²⁷¹ Askerlik mesleğini tercih etmesinden dolayı 31 Ekim 1924'te istifa etti.²⁷²

²⁶⁴ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.49-50.

²⁶⁵ TBMMZC, D:2, C:8, İ:44, s.1058, TBMMZC, D:2, C:3, İ:46, s.168, TBMMZC, D:2, C:3, İ:58, s.615, TBMMZC, D:2, C:3, İ:43, s.998.

²⁶⁶ Çakan, Türk Parlamento Tarihi II. Meclis, s.79.

²⁶⁷ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem (1919-1923), C:III, s.50.

²⁶⁸ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem (1923-1927)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, 1996, C:III, s. 114.

²⁶⁹ *TBMM Albümü 1920-2010, C:I (1920-1950)*, Korza Yayıncılık, Ankara, 2010, s.84.

²⁷⁰ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem (1923-1927), C:III, s.115.

²⁷¹ TBMMZC, D:2, C:1, İ:14, s.419, TBMMZC, D:2, C:2, İ:17, s.36, TBMMZC, D:2, C:5, İ:93, s.47.

²⁷² Çakan, Türk Parlamento Tarihi II. Meclis, s.79.

3. Ordu Komutanlığı'na atanarak 1926'da Korgeneral, 1930'da ise Orgeneral oldu. 1939 yılında emekli olmuştur ve daha sonra tekrar siyasete dönüş yapmıştır. IV. ve VII. Dönemlerde Muğla milletvekili, VIII. dönemde ise Balıkesir milletvekili olarak görev yaptı.²⁷³ İzzettin Bey, 19 Ağustos 1951 yılında vefat etti.²⁷⁴

Mithat Aydın

Mithat Bey, 1884'te Aydın'da dünyaya geldi. 1905'de Mühendislik Mektebini yüksek dereceyle bitirerek mühendis oldu. Çeşitli illerde demiryolu yapımıyla ilgili müdürlüklerde görev aldı Aydın'ın işgal edilmesinden sonra Kuşadası'na gelerek Milli Mücadele'ye katıldı. Söke, Koçarlı, Nazilli bölgelerinde mücadelelere katıldı.²⁷⁵ 1925'te Ereğli Karadere demiryolu inşaat işletme müdürüyken seçimlere katıldı.²⁷⁶

1925'te boşalan milletvekillikleri için ara seçime gidilmişti.²⁷⁷ Mithat Aydın, 246 oy alarak Aydın milletvekili olarak seçildi. Mithat Bey, III. Dönem seçimlerinde de 457 oy alarak Aydın milletvekilliğine seçildi. Bütçe komisyonunda görev aldı.²⁷⁸ Meclis görüşmelerinde, Devlet demiryolları idaresi, 1928 Bütçe Kanunu, Şose ve Köprüler Kanunu ile ilgili konuşmaları mevcuttur. Nafia Fen Mektebi açılmasıyla ilgili olarak teklifleri bulunmaktadır.²⁷⁹ Mithat Bey, V. VI. ve VII. Dönem seçimlerinde Trabzon milletvekili olarak mecliste çalışmalarını sürdürdü.²⁸⁰ Meclisteki toplantılarda demiryolları inşaatı gibi konularda konuşmaları ve teklifleri bulunmaktadır.²⁸¹ Mithat Bey, 28 Aralık 1958 tarihinde vefat etti.²⁸²

Reşit Galip (Mustafa Reşit Baymur)

Reşit Bey, 1893'te Rodos'ta dünyaya geldi. Ortaöğrenim yıllarını İzmir'de geçirdi. İstanbul Tıp Fakültesi'ne girerek 1917 yılında mezun oldu. Tıp fakültesinde öğrenim gördüğü sırada Balkan Savaşları'na katıldı. Millî Mücadele günlerinde çeşitli illerde hizmetlerde bulundu. 30. Fırka, 90. Alay, 3. Tabur'da doktor olarak görev yaptı.

²⁷³ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem, C:III, s.115.

²⁷⁴ TBMM Albümü, C:I, s.84.

²⁷⁵ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem, C:III, s.112.

²⁷⁶ TBMM Albümü, C:I,s.85.

²⁷⁷ Çakan, Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis, s.81.

²⁷⁸ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, III. Dönem (1927-1931), C:III, s.83.

²⁷⁹ TBMMZC, D:3, C:4, İ:77, s.171, TBMMZC, D:3, C:1, İ:15, s.88, TBMMZC, D:3 C:12, İ:75, s.253

²⁸⁰ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, II. Dönem, C:III, s.113.

²⁸¹ TBMMZC, D:2, C:22, İ:52, s.101, TBMMZC, D:2, C:25, İ:106, s.419, TBMMZC, D:2, C:8, İ:13, s.36.

²⁸² TBMM Albümü, C:I, s.85.

Cemal Paşa'nın isteği üzerine Şam'a gönderildi.²⁸³ Kızılay Cemiyeti Baştabibi olarak çeşitli illerde görev aldı. 1921 yılında Sıhhiye Vekâleti Umumi Hıfzıssıhha Muavini olarak görev yaptı.

1922 yılında ‘‘Mersin Merkez Tababeti ve Gümrük Kimyageri ve İstihbarat Müdür Vekâleti’’ hizmetlerinde bulunmuştur.²⁸⁴ 1925'te boşalan milletvekilliklerinin yerini doldurmak için ara seçime gidilmişti.²⁸⁵ Reşit Bey, ara seçimlerde 182 oy alarak Aydın milletvekilliğine seçildi. III. Dönem seçimlerinde 457 oy alarak Aydın milletvekilliğine tekrar seçilmiştir. 2 Kasım 1927'de milletvekilliği mazbatasını onaylanmıştı. Sağlık Komisyonlarında ve Seçim Mazbataları İnceleme Komisyonları'nda görev almıştı.²⁸⁶ Meclis görüşmelerinde, Vilayetlerin Genel İdaresi Hakkındaki Kanun, 1930 Bütçe Kanunu ve Türk Parasının Koruması Kanunu ile ilgili konuşmaları bulunmaktaydı.²⁸⁷

Reşit Bey, IV. Dönem seçimlerinde de yeniden Aydın'dan milletvekili olarak seçildi, 4 Mayıs 1931'de meclis çalışmalarına başladı. Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na seçilmiş ve sözcülük yapmıştır.²⁸⁸ Esat Bey, Maarif vekilliğinden istifa etmeden önce bu görevi en iyi Reşit Bey'in yapacağını Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmişti. Esat Bey'in istifa etmesiyle de Reşit Bey Maarif vekilliği'ne getirildi.²⁸⁹ İstanbul Üniversitesi'nin kurulması çalışmalarında görev almıştır.²⁹⁰ Üniversite Reformu için gelen Prof. Malche'nin raporunu²⁹¹ inceledi. Bu rapor doğrultusunda planlamalar yapmıştır.²⁹²

²⁸³ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem, C:III, s.118.

²⁸⁴ TBMM Albümü, C:I, s.85.

²⁸⁵ Çakan, Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis, s.81.

²⁸⁶ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, III. Dönem (1927-1931), C:III, s.86.

²⁸⁷ TBMMZC, D:3, C:10, İ:54, s.85, TBMMZC, D:3, C:21, İ:82, s.23, TBMMZC, D:3, C:19, İ:62, s.176.

²⁸⁸ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.79.

²⁸⁹ Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, 2/562205, s.1.

²⁹⁰ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.79.

²⁹¹ Rapordan elde edilen genel bilgilere göre: Türkçe yayınlarının sayısı azdır. Ders kitapları yetersizdir. Eğitimle ilgili olarak görevli akademisyenlerde kendi görüşlerini öğrencilere empoze etmeleri çok yaygındır. Akademisyenler bazı konularda yetersizdir Bir dersin içeriği tüm yıllarda aynı kalmış hiç değişiklik yapılmamıştır. Kütüphaneler çok yetersiz seviyededir ve yeteri kadar saat açık değildir. Tıp fakültesinin yeri uygun değildir ve yeterli laboratuvarı, kliniği yoktur. Sınav sistemi ve öğrenci alımları değişmelidir. Bu rapordan sonra sadece üniversitede değil eğitim sisteminde bir reform yapılması gerektiği anlaşılmıştır. 1933 yılında Darülfünun kapatılmış yerine tamamen farklı olarak tasarlanan İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Reşit Galip bu konuda görevlendirilmiştir. Üniversitede çağdaş anlayışa uygun değişiklikler yapılmıştır. Metin Özata, *Atatürk Bilim ve Üniversite*, Tübitak Yayınları, Ankara 2013, s.134-150

²⁹² Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ekim 1932

Türk siyasi mültecileriyle ilgili Paris'ten gelen telgraf ile ilgili, Maarif vekâleti bütçe görüşmeleri ile ilgili, askerlik dersleri muallimlerinin ücretleriyle ilgili olan kanun görüşmeleri, Maarif Vekilliğine bağlı ders kitaplarının basılması dağıtılmasıyla ilgili kurulacak Mektep Kitapları Sandığı hakkındaki kanun görüşmeleri gibi konularda söz aldı.²⁹³ III. ve IV. Seçim dönemlerinde tekrar Aydın'dan seçilen Reşit Bey, 1932 ve 1933 yıllarında Milli Eğitim Bakanı olarak görev yaptı.²⁹⁴ Mecliste grip salgınıyla ilgili konularda konuşmaları bulunmaktadır.²⁹⁵ Reşit Bey, 5 Mart 1934'te Ankara'daki evinde vefat etti.²⁹⁶

1.3.3. III. Dönem (1927-1931) Seçimleri

II. Dönem meclis çalışmaları 26 Haziran 1927'ye kadar devam etmişti. Meclisin 1 Kasım 1927'de tatile girmiş olması seçimlerin yenilenmesiyle ilgili çalışmaların yapıldığı anlamına gelmektedir. Seçimlerde 1908 İntihabı Mebusan Kanunu²⁹⁷ uygulandı. Bu kanun, Cumhuriyet döneminden sonra da 1942 yılına kadar değişiklikler yapılarak yürürlükte kaldı.²⁹⁸

Cumhuriyet dönemi seçimlerinde, Seçim Kanunu her zaman tartışma konusu olmuştu. Genellikle seçim zamanlarında kanunda küçük değişiklikler yapılmıştı. 1927 seçimlerinden önce milletvekili adaylarını belirleme görevi, parti divanından alınarak parti başkanına verildi.²⁹⁹ 30 Temmuz - 5 Ağustos 1927'de ikinci seçmen seçimleri tamamlandı.³⁰⁰ III. Dönem seçimleri 2 Eylül 1927'de yapıldı. Tek parti olarak yine Cumhuriyet Halk Partisi katıldı.³⁰¹ İkinci seçmen sayısı 1.461 olarak belirlendi. 1.548

²⁹³ TBMMZC, D:4, C:1, İ:3, s.40,42, TBMMZC, D:4, C:15, İ:52, s.145,151, TBMMZC, D:4, C:15, İ:65, s.9,12.

²⁹⁴ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem, C:III, s.119.

²⁹⁵ TBMMZC, D:2, C:13, İ:46, s.95.

²⁹⁶ Öztürk Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem, C:III, s.119.

²⁹⁷ İntihabı Mebusan Kanunu'na göre her sancak bir seçim dairesi ve her nahiye de bir seçim şubesi idi. Erkek nüfusu 25.000 ile 75.000 arasında olan sancaklardan birer mebus seçilecekti. Seçimler iki dereceli olup birinci seçmenler ikincileri ve onlar da mebusları seçmekteydi. Seçmen yaşı 25, seçilebilme yaşı ise 30'du. Mükerrer oy kullanımının önlenmesi için seçmenlerin nüfus cüzdanlarına 'görölmüştür' kaydı düşölmüştür. Ali Akyıldız, *Meclis-i Mebusan*, TDV İslam Ansiklopesi, C:28, s.246

²⁹⁸ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, III. Dönem (1927-1931)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, C:I, 1996, s.4.

²⁹⁹ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, III. Dönem, C:I, s.32.

³⁰⁰ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 4-5 Ağustos 1927

³⁰¹ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 2.3.4 Eylül 1927

seçmen oy kullanmıştı. 63 seçim çevresinde, bütün şehirlerde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın belirlediği adaylar milletvekili olarak seçildi.³⁰²

Mustafa Kemal Paşa, seçimlerle ilgili:

“Aziz vatandaşlarım, intihabat neticelendi. Cumhuriyet Halk Fırkası namına takdim ettiğim namzetler memleketin her tarafında Aziz vatandaşlarımın müttefikan umumî tasvip ve intihabına mazhar oldu. Aziz vatandaşlarımın tezahüratındaki asil manayı yüksek mesuliyet hissi ile ve lâıyık ile ihata ediyorum. Vatandaşlarım intihap reyleri ile benim ve siyasî fırkamın geçen icraatımızı müttefikan tasvip ve teyit ettiklerini ve gelecek devredeki mesaimizi itimat ve emniyet ile teşci eylediklerini izhar ettiler. İntihabadım bu yüksek manası dikkati celp etmekten hali kalmayacaktır. Evlatlarının serbest reyleri ile memleketin mukadderatını kalben emniyet beslediği ellere tevdi eden Türkiye Millî mefkûresinde sebat ve millî mesaide sarsılmaz vahdetle muhterem ve kavi bir mevcudiyet olduğunu bir daha göstermiş oluyor. İtimad-ı nefsimizi tarsin ve ila eden aziz vatandaşlarıma atiye ve yeni muvaffakiyetlere itimadımızın kavi bir halde bulunduğunu tezkâr ederim. Bu beyanatım aziz vatandaşlarıma hakikî ve samimî minnettarlıklarımın ifadesi, Büyük Millet Meclisinin yeni devresinin arifesinde benim ve siyasî fırkamın mahlûl olduğumuz derin vazife hissiyatımın izharıdır.” diyerek seçim sonuçlarını değerlendirdi. 1927 seçimlerinde 63 seçim bölgesinden 316 milletvekili meclise girdi.³⁰³ III. Dönemde Aydın milletvekilliğine, Emin Fikri Eralp dışında önceki yıllarda görev alan vekiller tekrar seçilmişlerdi.³⁰⁴

Tablo 1.20. 1927-1931 Aydın Milletvekilleri

Milletvekilleri	Göreve başlama Tarihi
Emin Fikri Eralp	02.11.1927
Mazhar Germen	02.11.1927
Mithat Aydın	02.11.1927
Reşit Galip	02.11.1927
Hasan Tahsin San	02.11.1927

³⁰² Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, III. Dönem, C:I, s.36.

³⁰³ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, III. Dönem, C:I, s. 37.

³⁰⁴ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, III. Dönem, C:I, s. 36.

Emin Fikri Eralp

Emin Bey, 1883'te Manastır kentinde dünyaya geldi. 1900'de Harbiye Okulu'na girip Teğmen rütbesini alarak mezun oldu. 3. Ordu, 15. Alay, 4. Tabur bölümünde görev alan Emin Bey, çeşitli şehirlerde hizmetler verdi. 31 Mart İsyanı'nın bastırılması sırasında önemli başarılar gösterdi. 1911 yılında Yüzbaşı rütbesi aldı.³⁰⁵ Haymana Kaymakamlığı ve İzmir İl Jandarma Komutanlığı yaptı.³⁰⁶

1923'te İzmir polis müdürlüğünde vekâleten görev almıştı. 1927 tarihinde emekli oldu. 5. rütbeden Mecidi Nişanı aldı. Kendisine Millî Mücadele'deki hizmetlerinden dolayı kendisine Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası verildi. Emin Bey, III. Dönem seçimlerinde Aydın milletvekili olarak 459 oy almış ve göreve başlamıştı.³⁰⁷ IV. Dönem seçimlerinde Bursa vekilliğine seçildi. 13 Aralık 1934 yılında vefat etti.³⁰⁸

1.3.4. IV. Dönem (1931-1935) Seçimleri

Mustafa Kemal Paşa, Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyiminden sonra ülkede yaptığı seyahatlerde ülkenin durumunu incelemişti. Bu inceleme sonucunda meclisin yenilenmesinin gerekli olduğunu düşündü. 3 Mart 1931'de Milletvekili seçimlerinin yapılmasına karar vererek meclis grup başkanlığına bu konuyla ilgili bir yazı gönderdi. Mustafa Kemal Paşa,

“Son aylarda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın memleketteki, Büyük Millet Meclisi'ndeki ve hükümetteki idarî ve siyasî faaliyeti aleyhinde bir hava yaratılmaya çalışıldığı malûmdur. Asırlarca mühmel bırakılmış olan bir memlekette ve bir millet hayatında birçok eksikler ve ihtiyaçlar olması tabiidir; bundan başka milleti kurtarıcı esaslı bir siyasetin tatbikatından memnun olmayacak kimselerin bulunacağı da şüphesizdir. Yüksek esasları görmeyerek veya görmek istemeyerek milletin bütün düşünceleri ve duyguları teşviş ve teğlike çalışılmıştır. Bunun için yer yer kullanılmış olan vasıtalar ve vesileler dikkate ve intibaha şayandır. Buna rağmen millet kütlesinin doğru görüşü ve eyi hissi bozulmamıştır. Üç ayı geçen bir zamandan beri hemen bütün memlekette yaptığım tetkiklerde bu hakikati yerinde ve yakından gördüm; bununla

³⁰⁵ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, III. Dönem (1927-1931)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, 1996, C:III, s.84.

³⁰⁶ TBMM Albümü, C:I, s.136.

³⁰⁷ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, III. Dönem (1927-1931)*, C:III, s.85.

³⁰⁸ TBMM Albümü, C:I, s.136.

beraber hakikata göz yumanlar ve hakikati olduğundan başka göstermeye çalışanlar da olmuştur. Fırkamin millet ve memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna ve milletin kendisiyle beraber bulunduğu tam kanaati vardır. Fırkamız, milletin kendisine olan emniyet ve itimadını en şüpheli ve tereddütlü nazarlar karşısında her zaman ispat edecek vaziyettedir. Bir defa bunun için, bundan başka önümüzdeki yıllarda tatbikini muvafık gördüğü tedbirlerde, milletin İştirak ve mutabakatı derecesini anlamak için, umumî reisi bulunduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup mebusların intihaplarını yenilemelerini muvafık mütalea ediyorum. Her türlü teşebbüslerimizde ilham ve kuvvet kaynağı olan milletimizin hakkımızdaki itimadı tekrar tecelli edince millî mefkûremize yürümekte dayandığımız temelin ne kadar sarsılmaz olduğu bir daha görülmüş olacağı kanaatindeyim.” diyerek seçimlerin yenilenmesinin gerekli olduğunu açıkladı.³⁰⁹

4 Mart 1931'de meclis görüşmelerinde seçimlerin yenilenmesiyle ilgili karar görüşülmüş ve 5 Mart 1931'de bu önerge kabul edilerek yeni seçimlerin yapılmasına karar verilmişti.³¹⁰ 24 Nisan 1931'de seçimlerin yapılması için tüm yurttaki hazırlıklara başlandı. Cumhuriyet Halk Partisi adına seçimlere katılacak aday sayısı 1.196 olarak bildirildi.³¹¹ Seçimlerde aday sayısı illerin erkek nüfus sayısına göre belirlenmişti. Aydın'ın 1931 yılında mevcut erkek nüfus sayısı 96.428 kişiydi. Çıkartılacak aday sayısı da 5 olarak belirlendi. Bu seçimlerin yapılan diğer seçimlerden farkı, bağımsız adayların da başvurabilmesi ve parti mensubu olmayan kişilere de meclise girme şansı sunulmasıydı. Değişik iş kollarından olan adayların da başvurması kabul edilmişti. Aydın'da 1 adaylık yer bağımsız aday olarak boş bırakılmıştı.³¹²

Cumhuriyet Halk Fırkası, 63 seçim bölgesinden 287 milletvekili adayı belirlemişti. 22 seçim bölgesinde de bağımsız adaylardan seçim yapılacaktı.³¹³ 24 Nisan 1931'de seçimler tamamlandı. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın seçtiği 287 aday ve 20

³⁰⁹ Fahri Çöker, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, No:11, 1996 C:I, s.3.

³¹⁰ TBMMZC, D:3, C:26, İ:32, Karar No: 619, s.18-19-24, *Resmî Gazete* Neşir İlanı: 7/III/1931, S:1741.

³¹¹ Çöker, *Türk Parlamento Tarihi, IV. Dönem (1931-1935)*, C:I, s.4.

³¹² Çöker, *Türk Parlamento Tarihi, IV. Dönem (1931-1935)*, C:I, s.9.

³¹³ Bağımsız adayların seçileceği iller ve sayıları : “Adana 1, Afyon 1, Aksaray 1, Antalya 1, Aydın 1, Balıkesir 1, Bolu 1, Burdur 1, Bursa 1, İstanbul 4, İzmir 2, Isparta 1, Kastamonu 1, Kayseri 2, Kocaeli 2, Konya 2, Kütahya 2, Manisa 1, Niğde 1, Sinop 1, Samsun 2, Tekirdağ 1 kişidir. ”, Çöker, *Türk Parlamento Tarihi, IV. Dönem (1931-1935)*, C:I, s.8,23.

bağımsız milletvekili olarak toplam 307 aday meclise girdi.³¹⁴ Aydın'dan Doktor Ekrem Vassaf Bey, Avukat Necmettin Bey ve Ticaret Odası Kâtibi Şerif Bey bağımsız olarak adaylıklarını koymuşlardı.³¹⁵ Fuat Şahin Erilaçin, bağımsız olarak seçilerek 9 Mayıs 1931'de Cumhuriyet Halk Partisine katıldı.³¹⁶ Seçimlerde Ankara milletvekili olan Gazi Mustafa Kemal, Reis-i Cumhur olarak yeniden seçildi.³¹⁷

Tablo 1.21. 1931-1935 Aydın Milletvekilleri

Milletvekilleri	Göreve başlama tarihi
Fuat Şahin Erilaçin	04.05.1931
Mazhar Germen	04.05.1931
Adnan Menderes	04.05.1931
Abidin Özmen	07.06.1934
Hasan Tahsin San	04.05.1931
Reşit Galip	04.05.1931

Abidin Özmen

1890'da Niğde'de dünyaya gelen Abidin Bey, Mülkiye mektebinden 1911'de mezun olduktan sonra Dâhiliye Nezaretinde memurluk yapmaya başladı. Mudanya kaymakamlığında vekil olarak görev yaptı. Casusluk suçundan yakalanarak Yunan Harp Divanı'nda yargılanmış, hapis cezası almıştı. Barış antlaşmasında esir değişiminin yapılmasıyla serbest bırakılmış ve yurda geri dönmüştü.³¹⁸ 1923'te Yalvaç Kaymakamı olarak görev yaptı. 4 Temmuz 1926'da Mülkiye müfettişi olarak hizmet verdi. Bitlis, Muş, Antalya ve Bursa valisi olarak da görev yaptı. 5 Mart 1934'te Aydın milletvekili Reşit Galip Bey'in vefatı üzerine boşalan Aydın milletvekilliğine seçilmişti. 1934'te Yusuf Hikmet Bey'in istifasından sonra Maarif vekilliğine getirilmişti.³¹⁹

Abidin Bey, V. Dönemde de tekrar vekilliğe seçilen kişiler arasında yer aldı. 1 Mart 1935'de meclise katılarak yeniden görevine devam etti. 11 Haziran 1935'de

³¹⁴ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, IV. Dönem (1931-1935), C:I, s.43.

³¹⁵ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, IV. Dönem (1931-1935), C:I, s.24.

³¹⁶ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, IV. Dönem (1931-1935), C:I, s.43.

³¹⁷ TBMMZC, D:4, C:3, İ:22, Karar No: 630, s.3, Resmi Gazete ile Neşir İlanı: 5/V/1931, S:1788.

³¹⁸ Fahri Çöker, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, No:11, 1996, C:III, s.69.

³¹⁹ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.70.

vekillikten istifa etti.³²⁰ Abidin Bey'den boşalan vekillığe Hulusi Alataş seçildi.³²¹ Abidin Bey, 25 Haziran 1935'te I. Umumi Müfettişliği' ne atandı.³²² Mıntıkasında yaptığı ayrıntılı incelemeden sonra doğu illerinin ihtiyaçlarının giderilmesi için ekonomik, sağlık, kültürel alanlarda çalışmalar başlatmıştı.³²³ Merkezle taşra arasındaki bağlantıyı sağlamış, Öncelikle ulaşım ile ilgili konulara ağırlık vermişti. Zaman kaybını önlemek için yollarla ilgili önceden bir keşif işlemi başlattı. Bölgede yapılan demiryolu 1933'te Elazığ'a ulaşmıştı. Karayolu yapımı da hızlandırıldı. 1933-1937 yılları arasında, çocuk bahçesi, Kültür park, kapalı spor salonu, stadyum, Cumhuriyet Meydanı, Atatürk Anıtı, devlet hastaneleri yapıldı.³²⁴ Abidin Özmen dönemi Umumi Müfettişlik teşkilat ve kadrolarının tamamen oluşturulduğu ve eksikliklerinin giderildiği bir dönem olmuştu. Bu dönemde işler hükümetin doğu politikasına daha uygun şekilde yürütüldü.³²⁵

Abidin Bey, meclisteki Maarif Vekâleti Kanunu'yla ilgili olarak Maarif adının değiştirilmesi ile ilgili konuşmasında öncelikle dil meselesini halledilmesi gerektiğini kültür mü yoksa maarif olarak mı geçeceğine karar verilmesi gerektiğini söylemişti.³²⁶ 1948'de Afyon valiliğine atandı. 1950'de emekliye ayrılmış ve Mudanya'ya yerleşmişti. Abidin Bey, 20 Ağustos 1966'da da vefat etmiştir.³²⁷

Adnan Menderes

Adnan Bey, 1899'da Aydın'da doğdu. 1916'da İzmir Amerikan Kolejinde eğitim gördüğü sırada I. Dünya Savaşı çıktığı için askere gitmişti ancak rahatsızlandığı için geri döndü.³²⁸ 1920 yılından sonra Aydın'da çiftlik işleri ve tarımla uğraştı ayrıca ziraat odasında başkanlık yaptı.³²⁹

Adnan Menderes'in siyasi hayatı, 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla başlamıştı. Fethi Bey, Adnan Menderes'le görüşerek Serbest

³²⁰ Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:II, s.63.

³²¹ Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:I, s.58,

³²² BCA, 030-18-01/ 55-48-02

³²³ Son Posta Gazetesi, 17 Haziran 1937

³²⁴ Hüseyin Koca, *Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu - Güneydoğu Anadolu Politikaları*, Konya, Mikro Basım Yayın, 1998, s.491-492, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1936

³²⁵ Koca, *Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu*, s.490-491.

³²⁶ TBMMZC, D: 5, C.3, İ:26, s.153.

³²⁷ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.70.

³²⁸ *Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi*, (Editörler: Talip Kabadayı ve Diğerleri), Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, 2012, s.123.

³²⁹ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.72.

Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın İl Başkanı olmasını teklif etmişti. Serbest Fırka kapandıktan sonra Mustafa Kemal Paşa ise Cumhuriyet Halk Fırkası adına Aydın milletvekili olmasını istemişti. Menderes, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Aydın İl Başkanı olarak görevini yürüttü. Aktif siyaset yaşamı bu doğrultuda şekillenmişti.³³⁰ Adnan Menderes, IV. Dönem seçimlerinde Aydın milletvekili olarak meclise girdi. Maliye komisyonunda görev aldı. Meclis görüşmelerinde, gümrüklerde ve diğer memurluklarda rüşvet alanların cezalandırılması konusunda konuşması vardır.³³¹

Adnan Bey, V. Dönemde de yeniden vekil olarak seçilen kişiler arasındadır. 1 Mart 1935'te meclise katıldı. Bu dönemde Maliye Encümeni'ne ve Arzuhal Encümeni'ne üye olarak seçildi. Genel kurulda Beden Terbiyesi Kanunu ile ilgili görüşmelerde görüşlerini bildirmiş, mektep öğrencilerinin çeşitli kulüplere girmesiyle ilgili bilgi vermiştir.³³² Adnan Bey, 27 Mart 1939'da 610 oy olarak VI. Dönem Aydın milletvekilliğine tekrar seçildi.³³³ Bu dönemde Maliye Encümeni üyesi olarak görev yaptı. Bunun yanında Arzuhal Encümeni üyeliğine ve Mazbata Muharrirliğine seçildi.³³⁴ Adnan Bey, 3 dönem boyunca yapılan seçimlerde Aydın milletvekili olarak görev yapmıştır.³³⁵ VII. Döneme kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nden Aydın milletvekili olarak çalışmalarını sürdüren Adnan Menderes, mecliste görüşülen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu³³⁶ eleştirmiş bunun doğru olmadığını ileri sürmüştü. Menderes meclis konuşmasında:

“...Esas itibariyle Toprak Kanununa muarız bir arkadaşınız asla değilim. Fakat topraksız çiftçiyi topraklandırma davasında kamulaştırmayı elli dönüme kadar indiren çok müfrit tedbirlerin aleyhtarıyım. Bir taraftan çiftçiyi toprak sahibi yapmak, diğer taraftan zaruret olmadıkça istihsal düzenini bozmamak, hele memleketimizde çok mümkündür ve Komisyonca hazırlanan metin maksadı temine kâfidir kanaatindeyim.

³³⁰ Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.191.

³³¹ TBMMZC, D:4, C:19, İ:9, s.19.

³³² TBMMZC, D:5, C:20, İ:3, s.15.

³³³ BCA 30-10-00 / 76-499-03, s.2.

³³⁴ Ş.Şenol Günay, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM- VI. Dönem, (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943* Ankara.), TBMM Vakfı Yayınları, No:39, 2004, C:V, s.63.

³³⁵ TBMM Arşivi, s.310.

³³⁶ Yasaya göre arazi; Küçük Arazı, Çiftçi Ocağı Arazisi, Orta ve Büyük arazi olmak üzere 4 bölüme ayrılmıştır. Küçük Arazı, çiftçilikten başka meslekte çalışanların geçinmelerine yardımcı olacak ve genişliği 30 dönümü geçmeyen arazi olarak belirlenmiştir. Çiftçi Ocağı Arazisi ise 30 dönümden aşağı 500 dönümden yukarı olmayan araziler olarak belirlenmiştir. Orta Arazı, 5000 dönümü geçemezken, Büyük Arazı 5000 dönümü geçen araziler olarak ayrılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mart 1945

...Türkiye'de çok hâkim olan küçük toprak mülkiyeti tamamen hâkim bir duruma geçecek ve büyük ve orta mülk hemen tamamen denecek derecede ortadan kalkmış olacaktır. Bu itibarla son hazırlanan tavriri maksadı çok aşan ve zararlı olmak sahasına giren bir ifratta görmekteyim...” diyerek konuyla ilgili görüşlerini dile getirmişti.³³⁷

Adnan Menderes'in bu kanunla ilgili yorumları ve komisyondan çekilmesi Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatıyla arasındaki sorunların başlangıcı olmuştu. 1945'te Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Celal Bayar ile birlikte hazırladıkları Dörtlü Tavriri'deki anayasal hakların kullanımıyla ilgili olarak verdikleri önerge kabul edilmemişti.³³⁸ Tavriri'de, hür ve denetimli olarak meclis çalışmalarını gerçekleştirebilmek, siyasi hakların özgürce kullanılması ve parti örgütünün tekrar düzenlenmesi gibi konularda istekler yer almaktaydı. Bu önergede, Bütçe Kanunu ve devletin iktisadi politikası gibi çeşitli konularda da eleştirilerde bulunmuşlardı.³³⁹ Menderes, bu dönemde hükümete ve partiye karşı yaptığı eleştirilerle muhalefet olmuştu. 1945'te Fuat Köprülü ile birlikte huzuru bozdukları gerekçesiyle partiden ihraç edilmişlerdi.³⁴⁰

Celal Bayar da bu gelişmelerden sonra Demokrat Parti adıyla 7 Ocak 1946'da yeni bir parti kurdu.³⁴¹ Celal Bayar'ın Aydın'da tanınan bir isim olması ve Adnan Menderes'in de siyasette tecrübeli olması Aydın'da Demokrat Parti'nin hızlı bir şekilde örgütlenmesini sağlamıştı.³⁴² Demokrat Parti'nin Aydın'da örgütlenmesinde Adnan Menderes'in etkisi büyüktü. Menderes sık sık Aydın'a ziyaretlerde bulunarak parti teşkilatını incelemişti.³⁴³ 1950 seçimlerinde seçimi Demokrat Parti kazandı.³⁴⁴ Adnan Menderes, milletvekilliği adaylığını İstanbul ve Aydın'dan³⁴⁵ koymuştu. Seçim sonucunda İstanbul milletvekili olarak meclise girdi.³⁴⁶

³³⁷ TBMMZC, D:7, C:18, İ:67, s.36-40.

³³⁸ TBMMZC, D:7, C:24, İ:64, s.269-271.

³³⁹ Akşam Gazetesi, 30 Mayıs 1945, Son Posta Gazetesi, 31 Mayıs 1945

³⁴⁰ Son Posta Gazetesi, 2 Haziran 1945, Son Posta Gazetesi 12 Haziran 1945

³⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ocak 1946, Akşam Gazetesi, 8 Ocak 1946

³⁴² Güneş, Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İl'indeki Siyasi Faaliyetleri, s.194.

³⁴³ Güneş, Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İl'indeki Siyasi Faaliyetleri, s.195.

³⁴⁴ Aydın Gazetesi, 30 Mayıs 1950.

³⁴⁵ Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de milletvekilleri birden fazla seçim çevresinden aday olma uygulaması devam etmiştir. Bu uygulama 1943 seçimlerine kadar 3 yer ile sınırlıydı. 1943 seçimlerinde yer sınırlaması kaldırılmıştır. 1950 değişikliği ile ise sınır iki yer olarak

1950 seçimleri ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Demokrat Parti'nin yenilikçi ve özgürlüğe dayalı söylemleri yankı uyandırmıştı ancak partiden beklenen başarı gerçekleşmeyince 27 Mayıs süreci başladı. Ekonomik sorunlar ve ülkedeki sıkıntıların artmasının yanı sıra Demokrat Parti'nin demokrasiye aykırı yasalar çıkarması da bu süreci hızlandırmıştı. 27 Mayıs 1960'da ordunun yönetime el koymasıyla 1960 ihtilali gerçekleştirildi. Adnan Menderes, Yassıada'da yargılanarak 17 Eylül 1961'de idam edildi.³⁴⁷

Fuat Şahin Erlaçın

Fuat Bey, 1883 tarihinde Aydın'da dünyaya geldi. 1906 yılında Halkalı Ziraat Yüksekokulu'ndan mezun oldu. Ailesine ait çiftliklerde ziraat işleriyle meşgul olmuş, bir dönem ticaretle uğraşmıştı.³⁴⁸ Milli Mücadele döneminde Yunan işgaline karşı kurulan Reddi İlhak Cemiyeti'nin kurucu üyelerindendir. Göçmen Komisyon'larında ve Yunan Zulmünü Soruşturma Komisyonlarında görev almış ve araştırmalara katılmıştı.³⁴⁹

1924-1928 yıllarında Aydın'da belediye başkanı olarak görev yaptı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan sonra Fethi Bey, İzmir ve çevresinde teşkilatını oluşturmak için geziye çıkmıştı. Aydın teşkilatının oluşturulmasında gündemde olan ilk kişi Fuat Bey olmuştur. Reşit Bey ve Necip Ali Bey'in telkinleri doğrultusunda Fuat Bey yerine Adnan Menderes tercih edilmişti. Fuat Bey de Cumhuriyet Fırkası teşkilatının kuruluşunda görev almıştı.³⁵⁰

Seçimlerde bağımsız olarak aday oldu. IV. Dönem Aydın milletvekili olarak görev aldı.³⁵¹ Fuat Bey, milletvekili olduktan sonra Mustafa Kemal Paşa'ya onun yolunda olduğu ve görevini en iyi şekilde yapacağını belirten bir telgraf göndermiştir.³⁵² Fuat Bey'in vekilliği döneminde dokunulmazlığının kaldırılmasıyla ilgili olarak görüşme yapılmıştı ancak meclis tarafından buna gerek olmadığına karar verilip devre

belirlendi. Bu uygulamaya 1961 Anayasasına kadar devam edilmiştir. Olgun, Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları, s.7-10

³⁴⁶ Harika Durna, *Türk Siyasi Yaşamında Aydın,(1930-1950)*, Aydın, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, s.220-221.

³⁴⁷ Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi, s.132.

³⁴⁸ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.75.

³⁴⁹ TBMM Albümü, C:I, s.189.

³⁵⁰ Ayşe Aydın, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Adnan Menderes'in Siyasi Hayatının Başlaması, Afyon *Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:8, Sonbahar, 2011, s.4.

³⁵¹ Çöker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935), C:III, s.75.

³⁵² Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 21/576121, s.1.

sonuna ertelenmesine karar verilmişti.³⁵³ Fuat Bey, 20 Mart 1962 tarihinde vefat etmiştir.³⁵⁴

1.3.5. V. Dönem (1935-1939) Seçimleri

14 Kasım 1934'te TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar verildi. Bunun yanı sıra seçim kanununda bazı değişiklikler yapılacağı kamuoyuna yansımıştı. Seçimlerin tek dereceli olacağı, her vekillik için bir tane adayın olacağı, kadınların da bu seçime katılacağı yer almıştır.³⁵⁵ 5 Aralık 1934 tarihindeki meclis toplantısında, İsmet İnönü tarafından, kadınların da seçime katılabilmesi ve vekil olabilmesi teklif verilmişti. İsmet İnönü meclis konuşmasında:

“Yüce saygılar, kadınların saygı seçmek ve saygı seçilmek hakkına sahip olmaları için yüce katınıza teklif sunuyoruz, kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri, erkeklerle beraber, daima, memleketin ve milletin mukadderatı üzerinde söz ve tesir sahibi olmalarıdır. Türk kadını tarihte ne vakit haklı ve itibarlı yerini bulmuşsa, budun mukadderatı üzerinde kendini tesirini gösterebilmişse, erkeklerle beraber karışık ve güç yurt işlerinde Elele çalışabilmişse, işte o zaman, büyük Türk ulusu, kudreti ile medeniyetle bütün dünyayı kaplamıştır. Arkadaşlar, Türk kadınının, hakkı olduğu yerden ayrılıp, bir süs gibi, memleket işine karışmaz bir varlık gibi, bir köşeye konması Türk annesi değildir. Türk ananesinin ve Türk anlayışının zıddı olan bir usuldür ki onun, Türk memleketlerinde yerleşmesi asırlarca elemelerinizi ve acılarınızı tekrar uyandırmayayım geçirdiğimiz felaketlerin başlıcalarından ve esaslılarından birini teşkil eder....” diyerek kadınların da seçime katılmasının öneminden bahsetmişti.³⁵⁶

Yapılacak seçimlerle ilgili değişiklik onaya sunulmuştu. Buna göre bazı maddelerin değiştirilmesi gerekli olmuştu. Değişen maddeler:

“Madde 1: Teşkilâtı esasiye kanununun onuncu ve on birinci maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir

Madde 10: Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir

³⁵³ Resmi Gazete ile Neşir ve İlanı: 24/III/1932, Sayı:2059.

³⁵⁴ TBMM Albümü, C:I, s.189.

³⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Teşrinisani 1934, Resmi Gazete ile Neşir ve İlanı, 9/XII/1934, Sayı:2875

³⁵⁶ TBMMZC, D:4, C:25, İ:4, s.82-85.

Madde 11: Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.”³⁵⁷

Recep Peker de kadınların siyasete aktif olarak katılmasıyla ilgili teşvik edici konuşmalar yapmış ve kadınların da fırkaya katılmalarını istemişti. Peker, mecliste yaptığı konuşmada:

“Kadınlarımızın sayılab seçimlerine girmeleri yasası çıkınca fırkamıza yeni görevler düşüyor. Seçim iki dereceli olduğu için, ikinci seçmenler arasında kadınların da bulunması gerekir. Bunun için de kadınların fırkamıza kayıtları lâzımdır. İyi vasıflı kadın üyelerin artmasıyla fırkamız hem şereflenecek ve hem de güçlenecek. Kadın arkadaşlarımızın sayılarının arttırılması gerekir. Bir kaç değil çok kadın fırkanın ikinci seçmeni olmalıdır. Belediye seçiminde nispeten az kadın üye seçilmesi fırka merkezini üzümüştür. Biz kadınlara sözde bir seçim hakkı vermek için değil, erkek arkadaşları gibi aslında yüksek olan, Türk kadınıni pek samimi olarak devlet idaresine katılmak için bu yola girdik. Halkevlerinin zaten seçim hakkıyla ilgili olmayan çalışmalarında da kadınlara verdiğimiz yer dardır. Kadınları yalnız devam edici değil, çalışıcı olarak halkevleri hayatına yığınla ortak ettirmemiz lâzımdır. Bu günlerde bütün teşkilatın birden çalışarak kadınları fırka içine alma yolunda yoğun çaba göstermesini kabul ve kayıt işlerinin kolaylaştırılmasını isterim...” diyerek kadınların siyasete girmelerinin teşvik edilmesi gerektiğini savunmuştu.³⁵⁸

Seçim konusunda yapılan önemli değişikliklerden ilki, kadınlara seçme ve seçilme hakkı veren, 5 Ocak 1934 tarihli 2598 sayılı kanundur. Seçmen yaşı da 18 yaşından 22 yaşa çıkartılmıştı.³⁵⁹ Seçim çalışmaları başlayınca Atatürk’ün bildirisiyle Cumhuriyet Halk Partisi’nin belirlediği adaylar 5 Şubat 1935 tarihinde açıklanmıştı. Aydın’da aday olarak belirlenen isimler ise;

- 1) **Abidin Özmen:** Maarif Bakanı
- 2) **Adnan Menderes:** Eski Aydın Milletvekili
- 3) **Mazhar Germen:** Eski Aydın Milletvekili
- 4) **Mehmet Nazmi Topçuoğlu:** Tüccar ve Aydın Kooperatif İdari Meclisi üyesi
- 5) **Nuri Kazım Göktepe:** Söke’de Çiftçi

³⁵⁷ TBMMZC, D:4,C:25, Karar No:3, Esas No:2/131, S.Sayısı:31

³⁵⁸ Aydın Tarihi, No:13,1935, s.27.

³⁵⁹ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Mebusan Meclisi (1877-1920)*, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:54, 1992, s.83.

6) Hasan Tahsin San: Eski Aydın milletvekili ³⁶⁰

8 Şubat 1935 tarihinde coşkuyla seçimler yapılmıştı. Parti tarafından aday gösterilen kişilerin tümü de seçilmişlerdi. Mazbataları onaylanan kişiler arasında tekrar adaylıklarını koyan Adnan Menderes, Mazhar Germen, Abidin Özmen, Tahsin San, Nazmi Topçu, Nuri Kasım Göktepe yer almaktaydı.³⁶¹

Bu dönemde, 10 Ekim 1937’de Ege manevraları sebebiyle Atatürk, Aydın’a gelmişti. Aydın il merkezi ve ilçelerini de ziyaretlerde bulunmuştu. Seçilmiş olan milletvekilleri Ege manevralarının sonunda 15 Ekim’de Aydın, Söke Kuşadası’nda yapılan törene katılmışlar ve Atatürk’le Aydın’ın durumu hakkında görüşmelerde bulunmuşlardı.³⁶²

Tablo 1.22. 1935-1939 Aydın Milletvekilleri

Milletvekilleri	Göreve Başlama Tarihi
Nazmi Topçuoğlu	01.03.1935
Mazhar Germen	01.03.1935
Nuri Göktepe	01.03.1935
Adnan Menderes	01.03.1935
Abidin Özmen	01.03.1935
Hasan Tahsin San	01.03.1935
Hulusi Alataş	01.03.1935

Nazmi Topçuoğlu

Nazmi Bey, 1888’de Aydın’da dünyaya geldi. İlkokulu ve ortaokulu Aydın’da okudu. 1905’te İzmir Lisesi’nden, 1911’de ise Mülkiye Mektebinden mezun oldu. 1914’te Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi’ni kurdu. Uzun süre bu kooperatifin yöneticiliğini yaptı. Aydın, İzmir, İstanbul gibi çeşitli şehirlerde ticaretle uğraştı. V. Dönem seçimlerinde Aydın milletvekili olarak seçilmiş ve 1 Mart 1935’te mecliste göreve başlamıştı. ‘İktisat Encümeni’ üyeliğinde bulunmuştu.³⁶³

³⁶⁰ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, No:33 2004, C:I, s.23.

³⁶¹ BCA, 30-10-00 / 75-492-15

³⁶² BCA, 30-10-00 / 05-26-02

³⁶³ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, No:33 2004, C:II, s.68.

Yaptığı hizmetler neticesinde kendisine Beyaz-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.³⁶⁴ Nazmi Bey, V. Dönem meclis görüşmelerinde zirai faaliyetlerle ilgili yapılan düzenlemeler ve kanun değişiklikleri ile ilgili konuşmaları bulunmaktaydı. Devlet destekli açılan kurumlarla ilgili kanunda, kurumlarda yapılan tadilat gibi işlemler için meclis onayının kaldırılması yönünde teklifi vardı. Bununla birlikte kapatılacak olan kooperatiflerde eski ve çıkmış üyelere hisse verilmesinin yanlış olduğu yönünde görüş bildirmişti.³⁶⁵

Nazmi Bey, 1939 tarihli seçimlerde 610 oy alarak yeniden Aydın vekilliğine seçilen kişiler arasında yer alır. 3 Nisan 1939'da meclis çalışmalarına başlamıştı.³⁶⁶ İktisat Encümeni Mazbata Muharrirliği yapmış, diğer yıllarda İktisat Encümeni üyesi olmuştur. 1 Kasım 1939'da Ticaret vekilliği görevine tayin edildi. 1940 yılında da bu görevinden istifa etmişti.³⁶⁷ Yaptığı hizmetlerden kendisine İstiklal Madalyası verilen Nazmi Bey 24 Mart 1956 yılında vefat etti.³⁶⁸

Hulusi Alataş

Hulusi Bey, 1882'de Beyşehir'de dünyaya geldi. Lise öğrenimine kadar İzmir'de yaşadı. 1917'de Askeri Tıbbiye'yi bitirdi ve Doktor Yüzbaşı olarak göreve başladı. Bağdat ve Basra şehirlerinde hizmet vermiş ve Balkan Savaşları'nda iç hastalıkları dalında Hadımköy Hastanesi'nde çalışmıştı.

I. Dünya Savaşı sırasında Çatalca Müstahkem Mevki Hıfzıssıhha Müşaviri, Kilitbahir Hastanesi ve Seyyar Hastane'de baştabip olarak görev almıştı. Çeşitli kurumlarda çalışmış ve savaş sonrasında Askeri Tıbbiye'de müdür olmuştu.³⁶⁹ Bir dönem serbest olarak doktorluk ve İzmir Liman İşleri Şirketi yönetim kurulunda başkanlık yaptı. Abidin Özmen'in Umumi Müfettişliği'ne atanması nedeniyle boşalan Aydın milletvekilliğine 12 Ocak 1936'da seçildi. 24 Ocak 1936'da meclise katılmış, İktisat Encümeni üyeliğine ve Siyaset Müsteşarlığı'na seçilmişti. Bu dönemde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili olarak da çalışmıştır.³⁷⁰

³⁶⁴ TBMM Albümü, C:I, s.243.

³⁶⁵ TBMMZC, D:5, C:26, İ:77, s.194, TBMMZC, D:5, C:5, İ:42, s.56.

³⁶⁶ BCA, 30-10-00 / 76-499-03, s.2.

³⁶⁷ Günay, Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:III, s.73.

³⁶⁸ Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:II, s.69.

³⁶⁹ Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:II, s.65.

³⁷⁰ TBMM Albümü, C:I, s.243.

Hulusi Bey, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili olarak ülke kalkınması için yapılması gerekenlerle ilgili görüşlerini bildirmişti. Bunları da ölüm oranını azaltmak, doğumları artırmak, yeni doğanların ve vatandaşların sağlığının korunmasıyla ilgili çalışmalar yapmak, ülkedeki sağlık şartlarını iyileştirmek için gerekli tedbirleri almak olarak sıralamıştı. Çok çocuklu ailelere yardım sözü verildiğini ancak bunun yeteri kadar yerine getirilmediğini söylemişti. Bu nedenle önceliğin çok çocuk yapmaya teşvik dışında yeni doğan çocuklarının ihtiyaçlarının giderilmesi olduğunu belirtmişti.³⁷¹

Hulusi Bey, 27 Mart 1939'da yapılmış olan seçimlerde 610 oy alarak yeniden Aydın milletvekilliğine seçildi. Meclisteki görevine 3 Nisan 1939'da başlamıştı. Bu dönem süresinde Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili olarak meclis çalışmalarında yer almıştır.³⁷² Hulusi Bey, VIII. Dönem seçimlerinde Konya'dan aday olmuştu. 1950 yılından sonra ise siyaseti bırakarak doktorluğa devam etti. 26 Mart 1964'te vefat etmiştir.³⁷³

Nuri Göktepe

Nuri Bey, 1889'da Antalya'nın Akseki ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu ve ortaokulu Aydın'ın Söke ilçesinde okudu. İzmir İdadisi'nde eğitim hayatına devam etti ve 1908'de Selanik Ziraat mektebinden mezun oldu.³⁷⁴ Daha sonra Söke'ye dönerek bir süre tarımla uğraştı. 1920-1922 yılları arasında ise ziraat öğretmenliği yapmıştır.

Nuri Bey, 1929'da Umumi Meclis üyeliğine getirilmişti. V. Dönemde de Aydın milletvekili olarak seçilmişti. 1 Mart 1935'te meclis çalışmalarına katılmıştı.³⁷⁵ Bu dönemde Ziraat ve İntihap Mazbataları Tetkik Encümeni üyeliğine seçildi. Bununla birlikte çeşitli kanunların görüşülmesiyle ilgili toplantılarda kâtip olarak ayrıca Gümrük ve İnhisarlar Encümeni'nde görev almıştı.³⁷⁶

Nuri Bey, milletvekili olduğu Aydın'ın sorunlarıyla da yakından ilgilenmişti. Zaman zaman Aydın'da yaptığı geziler sırasında halkın sorunları dinlemişti. Aydın milletvekili Nuri Göktepe tarafından Recep Peker'e gönderilen yazıda Aydın halkının bazı istekleri bildirilmişti. Bu istekler:

³⁷¹ TBMMZC, D:5, C:25, İ:65, s.166.

³⁷² Günay, Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:III, s.67, BCA 30-10-00 / 76-499-03, s.2.

³⁷³ Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:II, s.66.

³⁷⁴ TBMM Albümü, C:I, s.243.

³⁷⁵ Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:II, s.70.

³⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, C:26, İ:83, s.489.

- Aydın ili'nde Frengi hastalıkları artığı için tarama yapılması amacıyla valiliğin istediği geçici hekimlerin görevlendirilmesi
- Söke'nin Akköy nahiye merkezine 50-100 ev göçmen gönderilmesi
- Çine ilçesi, parti kurumunun ıslahı
- Söke jandarma komutanının değiştirilmesi. Bu istekler yakından takip edilmiş ve gerekli işlemler yapılmıştı.³⁷⁷

Nuri Bey, 27 Mart 1939 tarihli seçimlerde 610 oy alarak yeniden vekillığe seçilmişti. 3 Nisan 1939 tarihinde meclis çalışmalarına başladı.³⁷⁸ Dönem süresince Ziraat Encümeni üyesi olarak görev yapmış, Orman Kanunu, Milli Korunma Kanunu gibi kanunların değiştirilmesiyle ilgili kurulan encümenlere üye olarak seçilmişti.³⁷⁹ Zeytinciliğin ıslahı ve yabani zeytinliklerin aşılınmasıyla ilgili olarak meclise bir teklif sunan Nuri Bey, ilk olarak ürün veren zeytinliklere hayvan sokulmasının yasaklanmasını istedi. Kanun maddesine “Altlarında çiftle hafriyat kabil olmayan dağ mıntıkları zeytinliklerinde hayvan otlatma müsaadesi mıntika zeytincilik mütehassısları tarafından verilir” şeklinde ekleme yapılmasını teklif etmiştir. Bunun dışında zeytin sahalarında ağıl yapılmasının yasaklamasını ve hayvan nakliyesi sırasında hayvanlara ağızlık takılmasını istedi.³⁸⁰ VIII. Döneme kadar Aydın milletvekilliği görevini sürdüren Nuri Bey, 29 Nisan 1967'de vefat etmiştir.³⁸¹

1.3.6. VI. Dönem 1939-1943 Seçimleri

Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938'de vefat etmişti. Atatürk'ün vefatından sonra yerine Atatürk'ün yolundan gidecek, onun devamı sayılabilecek, Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı, Millî Şef olarak adlandırılan İsmet İnönü cumhurbaşkanlığına seçildi.³⁸²

29 Mayıs 1939'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin 5. Kurultayı yapıldı. Tüzükte değişiklik yapılarak Müstakil Grup denilen bir grup eklenmişti. 21 milletvekilinden oluşan Müstakil Grup, İsmet İnönü'ye bağlı olarak muhalefet yapacaktı.³⁸³ Çok partili hayata hazırlık için düşünülen bu grup istenilen amacı vermedi. Müstakil Grup,

³⁷⁷ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.113.

³⁷⁸ BCA, 30-10-00 / 76-499-03, s.2.

³⁷⁹ Günay, Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:III, s.74.

³⁸⁰ BCA, 30.10.00 / 193-320-07

³⁸¹ Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:II, s.71.

³⁸² Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, C:II, s.26.

³⁸³ Mahmut Goloğlu, *Millî Şef Dönemi(1939-1945)*, Ankara, Kalite Matbaası, 1974, s.17.

muhalefet yapamamış, doğal olmayan bir şekilde ortaya çıktığı için yapılanlar eleştirilememiştir.³⁸⁴ 26 Mart 1939'da VI. Dönem genel seçimleri yapılmış, mecliste 424 milletvekili seçilmişti.³⁸⁵

Bu dönemde Aydın Belediye Başkanı Etem Menderes başkanlığında toplanan teftiş heyeti, incelenmesi ihmal edilmiş olan seçim defterlerinin bütün seçim dairelerine asılmasına karar verdi. Aydın merkez kazasının genel nüfusu hakkında hazırlanan mazbatayı da vilayet makamına teslim etti. Teftiş heyetinin yaptığı incelemeye göre Aydın merkez kazasının genel nüfusu 85.535 kişi olup nüfusun 41.515'i erkek, 44.020'si kadındı. Bu toplamın 20.480'i erkek ve 18.323'ü kadınları olmak üzere 38.803 kişisini 22 yaşına kadar olanlar oluşturuyordu. 21.035'i erkek, 25.697'si kadın olmak üzere 46.732 kişisini de 22 yaşından yukarı ve seçimlere katılma hakkına sahip olan kişiler oluşturmaktaydı. 1934 seçimlerine göre nüfus 8.549 kişi artmıştı. Bu hesaplara göre Aydın merkez kazası, nahiye ve köyleriyle beraber 215 ikinci seçmen çıkaracağı bildirildi.³⁸⁶

Teftiş heyeti, 3 Mart 1939'da yaptığı toplantıda seçim şubelerinde ikinci seçmenlerin belirlenmesi işlemlerinin hangi günlerde yapılacağını bildirdi ve seçim şubelerine gidecek memur ve kâtipleri tespit etti. Seçimlerin 15 Mart 1939'da başlanması planlanmıştı.³⁸⁷ 26 Mart 1939 tarihinde VI. Dönem genel seçimleri yapılmış, 424 milletvekili seçilmişti.³⁸⁸ Aydın'da önceki dönemlerde seçilen milletvekillerinin çoğu tekrar seçilmişti. Yeni dönemde yer almayan vekiller içinde Hasan Tahsin San bulunmaktaydı.³⁸⁹ Bu dönemde Hulusi Alataş, Adnan Menderes, Nuri Göktepe, Nazmi Topçuoğlu, Mazhar Germen, Mümtaz Kaynak ve Şakir Şener Aydın milletvekilliğine seçildi.³⁹⁰

Tablo 1.23. 1939-1943 Aydın Milletvekilleri

Milletvekilleri	Göreve Başlama Tarihi
Hulusi Aktaş	03.04.1939

³⁸⁴ Goloğlu, Milli Şef Dönemi, s.18.

³⁸⁵ İsmet Birnak, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, No:35, 2004, C:I, s.74.

³⁸⁶ Aydın Gazetesi, 11 Şubat 1939

³⁸⁷ Aydın Gazetesi, 4 Mart 1939

³⁸⁸ Birnak, Türk Parlamento Tarihi, TBMM – VI. Dönem, C:I, s.74.

³⁸⁹ Birnak, Türk Parlamento Tarihi, TBMM – VI. Dönem, C:I, s.69.

³⁹⁰ BCA, 30-10-00 / 76-499-03, s.3.

Mazhar Germen	03.04.1939
Nuri Göktepe	03.04.1939
Mümtaz Kaynak	03.04.1939
Agâh Sırrı Levent	15.05.1940
Adnan Menderes	03.04.1939
Şakir Şener	03.04.1939
Nazmi Topçuoğlu	03.04.1939 ³⁹¹

Agâh Sırrı Levent

Agâh Sırrı Bey, 1893'te Rodos'ta dünyaya geldi. Öğrenim hayatını Edirne'de devam ettirmiş, İstanbul Üniversitesi'nde Edebiyat ve pedagoji üzerinde eğitim görmüştü. İstiklal Sultanisi'nin kuruculuğunu ve edebiyat öğretmenliğini yapmıştı.³⁹² 1927'de İstanbul Erkek Lisesi'ne atanmış, bu görevine milletvekili olarak meclise girdiği 1940'a kadar devam etmişti. 1947'de Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretmen olarak tekrar göreve başlamış 1949'da buradan emekli olmuştu.

1949'da 6. Dil Kurultayı'nda yönetim kurulu üyeliğine seçilmişti. 1963-1966 yılları arasında Türk Dil Kurumu başkanı olarak görev yapmıştı. Agâh Sırrı Bey, çeşitli dergilerde yazarlık yapmış ayrıca Eminönü Halkevi başkanlığı görevini yürütmüştür.³⁹³ Agâh Bey, vefat etmiş olan Aydın Vekili Mümtaz Kaynak'ın yerine seçilerek 12 Mayıs 1940'ta tarihinde Aydın vekili olarak meclise girmişti.³⁹⁴ 28 Ekim 1978'de vefat etmiştir.³⁹⁵

Şakir Şener

Şakir Bey, 1886'da Söke'de dünyaya geldi. Eğitimine İzmir Lisesi'nde devam etmiş, 1900'da da İstanbul Tıbbiye-i Mülkiyesi'ne başlamıştı. Balkan Savaşı'na katılan Şakir Bey, askerlik görevini çeşitli şehirlerde tamamlamıştı. İzmir'in işgalinden sonra Kuvayı Milliye'ye katıldı. Selçuk, Derbent gibi yerlerde yapılan mücadeleler sırasında

³⁹¹ TBMM Albümü

³⁹² TBMM Arşivi, s.310.

³⁹³ Günay, Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:III, s.65.

³⁹⁴ BCA, 30-10-00 / 76-501-10

³⁹⁵ TBMM Arşivi, s.310.

doktor olarak hizmet verdi. 1921’de tarihinde İstiklal Harbi’ne katılarak çeşitli cephelerde savaşmıştır.³⁹⁶

İstiklal Harbi’nin sona ermesiyle Söke’ye dönerek burada doktorluğa başlayan Şakir Bey, Kuşadası Belediye tabipliğine tayin edilmişti. Kuşadası Hastanesi’nde doktorluk vazifesini yaparken 1925’te görevinden istifa etmiş ve daha sonra Aydın vekili olarak seçilmişti. İstiklal Harbi’nde gösterdiği başarılar nedeniyle İstiklal Madalyasıyla ödüllendirilmiştir. Şakir Bey, 1939 seçimlerinde 610 oy alarak Aydın milletvekilliği görevine başlamıştı. 3 Nisan 1939’da meclise girmişti. Bu dönem süresince Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni üyesi olarak görev yaptı.³⁹⁷ Şakir Bey, 9 Eylül 1949 tarihinde vefat etmiştir.³⁹⁸

Mümtaz Kaynak

Mümtaz Bey, 1879’da Bodrum’da dünyaya geldi. Harp Okulu’ndan teğmen olarak mezun oldu.³⁹⁹ Üsküp Kosova mıntıkasında ve Umum Redif Fırkaları Komutanlığı Kurmayında hizmet verdi.1907’de tarihinde Yüzbaşı oldu. Şam’da Beşinci Ordu’da Makam Yaverliği yaptı, ayrıca Askeri Divani Ali’de bulunmuştur. 3. Kolordu’da Levazım Başkanlığı yapan Mümtaz Bey 1922’de Yarbay olmuştur.

Mümtaz Bey, 11.ve 6. Tugay komutanlığı yapmış, 1936’da emekli olmuştur. Balkan Savaşı’nda, 1914-1918 I. Dünya Savaşı’nda ve 1921-1923 İstiklal Harbi’nde çeşitli yerlerde hizmetler vermişti. 3 Nisan 1939’da Aydın milletvekili olarak seçilerek meclise giren Mümtaz Bey, Hariciye Encümeni üyeliği, Milli Müdafaa Encümeni üyeliği gibi görevlerle meclis çalışmalarında bulunmuştu.⁴⁰⁰ Mümtaz Bey, 16 Şubat 1940’da vefat etti. Vefatından dolayı boşalan vekillığe Agâh Sırrı Bey seçilmişti.⁴⁰¹

1.3.7. VII. Dönem (1943-1946) Seçimleri

1943 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Parti Divanı, 12 Ocakta yapılan görüşmeler sonucu seçimlerin yenilenmesini kabul etti. Seçimlerin yenilenme kararı mecliste 301 oyla kabul edilmişti.⁴⁰² Mecliste, 14 Aralık 1942’de “Mebus Seçim

³⁹⁶ Günay, Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:V, s.69, TBMM Arşivi, s.310.

³⁹⁷ BCA, 30-10-00 / 76-499-03, s.2, Günay, Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:III, s.70.

³⁹⁸ TBMM Arşivi, s.310.

³⁹⁹ TBMM Arşivi, s.310.

⁴⁰⁰ Günay, Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:III, s.72.

⁴⁰¹ BCA, 30-10-00 / 76-501-10

⁴⁰² TBMMZC, D:6, İ:4, C:30, 14 Ocak 1943 s.216-220.

Kanunu’’ kabul edilmişti. 1943 yılındaki seçimler bu kanuna göre yapıldı.⁴⁰³ İsmet İnönü, 23 Şubatta Cumhuriyet Halk Partisi adaylarını belirleyerek bir beyanname yayınladı. Bu beyanname:

“Cumhuriyet Halk Partisi'nin yeni namzetlerini size sunarken, düşünüyoruz ki, yeni Meclis'te, memlekette muvazeneyi ve zamanın öğretebileceği isabeti koruyacak tecrübelilerle, memleketin gelecek idaresinde mesuliyet alacak istidatlı gençler beraber çalışsınlar... Şüphe yoktur ki, en zor iş, mesuliyet mevkiinde bulunanların omuzlarındadır... Cumhuriyet Halk Partisi'nin köyden Meclis Gruplarına kadar bütün teşkilâtının esas vazifesi, icra mevkiinde olan vatandaşlara yardım etmektir. Bu esası, partimiz hiçbir çalışmada gözden ayırmayacaktır. Küçük, büyük her millet içinde murakabe esastır. Küçük veya büyük olan her vazifenin sahibi, bulunduğu yerde ancak itimatla durabilir. Bu iki esas şart temin olunduktan sonra, resmî vazife sahibine yalnız yardım etmek, her tenkidin, her münakaşanın başlıca ve tek hedefi olacaktır... Birçok yerlerde namzetler mebus sayısından fazladır. Aralarında bugün mebus olanlar ve olmayanlar bulunan bu namzetler için, küçük hislerden kendinizi koruyarak ve büyük bir vazifenin zevkini ve ağırlığını ruhumuzda duyarak, reylerinizi kullanacaksınız. Bu temiz reylerle meydana getireceğimiz meclis, memleket için kuvvet ve muvaffakiyetin en büyük kaynağı olacaktır.” diyerek seçimlerin önemini dile getirdi.

1943 yılı seçimleri, Türkiye’de tek parti olarak yapılan son seçimler olması bakımından önem taşır.⁴⁰⁴ Bununla birlikte yeni kabul edilen seçim kanunu iki dereceli seçim sistemini uygulayan son kanundur. İki dereceli seçim sistemi 1943 yılında son kez uygulanmıştı.⁴⁰⁵ 28 Şubatta, İkinci seçmenler tarafından 455 milletvekili seçildi. Bir önceki dönemlerde seçilen milletvekillerin çoğunluğu tekrar meclise girdi. Yeni dönemde 22 yeni milletvekili bulunmaktaydı. Toplam milletvekili sayısı 492’ydi. Eski dönemde seçilen milletvekillerin tekrar seçilmiş olmaları zaman zaman tartışma konusu oldu. Meclise yeni isimlerin de girmesi gerektiği düşünülmekteydi.⁴⁰⁶

Aydın milletvekillerinin aldıkları oy sayıları aşağıda verilmiştir:

- Hulusi Alataş: 634 oy

⁴⁰³ Resmi Gazete ile Neşir İlanı: 17.12.1942, Sayı: 5258, Kanun No: 4320

⁴⁰⁴ İsmet Birnak, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM - VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 133, 2009, C: I, s. 30-31.

⁴⁰⁵ Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992)*, s. 83.

⁴⁰⁶ Birnak, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM - VII. Dönem, C: I, s. 31, 33.*

- Refet Alpman: 563 oy
- Mazhar Germen: 536 oy
- Nuri Göktepe: 494 oy
- Agâh Sırrı Levent: 634 oy
- Rıza Levent: 637 oy
- Adnan Menderes: 630 oy⁴⁰⁷

Tablo 1.24. 1943-1946 Aydın Milletvekilleri

Milletvekilleri	Göreve Başlama Tarihi
Agâh Sırrı Levent	08.03.1943
Nuri Göktepe	08.03.1943
Ali Rıza Levent	08.03.1943
Adnan Menderes	08.03.1943
Hulusi Alataş	08.03.1943
Refet Alpman	08.03.1943
Mazhar Germen	08.03.1943 ⁴⁰⁸

Refet Alpman

Refet Bey, 1877’de İstanbul’da dünyaya geldi.1896’da Harp Okulu’ndan mezun oldu.1897’de Yunanlılarla yapılan savaşa katıldı. Hareket Ordusu’yla beraber 31 Mart Olayı’nın bastırılması için İstanbul’a geldi. I. Dünya Savaşı’nda Almanya ve Romanya’da çeşitli vazifeler alan Refet Bey, Millî Mücadele döneminde tekrar ülkeye geri döndü. 1 Mart 1921’de Yarbaylığa yükseldi. Sakarya Savaşı’ndan sonra orduya gerekli olan malzemelerin temini için Paris ve Berlin’e gitti. 1925’te Miralaylığa, 1932’de Tuğgeneralliğe, 1935’te de Tümgeneralliğe yükseldi. 1937’de askerlikte yaş sınırını doldurduğu için emekli oldu. Refet Bey, VII. Dönem seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi’nden 563 oy olarak Aydın milletvekilliğine seçildi.⁴⁰⁹ Bu dönemde meclis görüşmelerinde Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunuyla ilgili konuşmaları vardı.⁴¹⁰ 1946 -

⁴⁰⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/Mazbatalar>, Erişim Tarihi:07.03.2020.

⁴⁰⁸ TBMM Albümü

⁴⁰⁹ Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem (1946- 1950)*, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:146, 2012, C:III, s.171-172, Behçet Kemal Zeynel, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991)*, Ankara, TBMM Genel Sekreterliği Yayınları, 1994, s.131, TBMM Albümü, s.377.

⁴¹⁰ TBMMZC, D:7, C:22, İ:33, 06.02.1946, s.46.

1949 yılları arasında TBMM Bütçe komisyonunda görev aldı. Refet Bey, 3 Kasım 1961’de vefat etti.⁴¹¹

Ali Rıza Levent

Ali Rıza Bey, 1893’te Girit’te dünyaya geldi.1900’lı yıllarda ailesi Girit’ten Anadolu’ya geldi.1910’da Askeri Tıbbiye Mektebi’ne başladı. Daha sonra Irak’a gönderildi. Burada Samara Hastanesi’ni kurdu. 1918’de Filistin cephesinde görev yaptı ve burada esir düştü. 2 yıl Mısır’da Türk Esirler Hastanesi’nde çalıştı.1920’de tekrar ülkeye geri dönerek Milli Mücadeleye katıldı.1929’da Aydın Belediye Tabipliğinde görev yaptı.1934’te Roma’da Malariyoloji kursu gördü. Kursu tamamladıktan sonra Sıtma Enstitüsü Laboratuvar Şefi olarak görev yaptı. Bu görevi sırasında Mardin’den milletvekili olarak seçildi. Ali Rıza Bey, VII. Dönem de Aydın milletvekili olarak seçildi. Milletvekilliğinden sonra 1946’da Genel Sıtma Savaş Başmüfettişi olarak görev yapan Ali Rıza Bey, 1974’te vefat etmiştir.⁴¹²

1.3.8. VIII. Dönem (1946-1950) Seçimleri

Ülkede 1946 genel seçimleri yapılmadan önce 5 Haziran 1946’da seçimlerle ilgili bir kanun çıkarıldı. Bu kanuna göre, seçimlerin tek dereceli olması ve kullanılan oyların gizli olması kabul edildi.⁴¹³ Bu dönemde Türkiye’de çok partili hayat tekrar başladı.7 Ocak 1946’da muhalefet partisi olan Demokrat Parti kuruldu. Partinin örgütlenmesini tamamlamadığı halde Cumhuriyet Halk Partisi grubu erken seçim yapılmasını istedi.⁴¹⁴

İtirazlara rağmen 1946’da ekim ayında yapılması gereken genel seçimlerin 21 Temmuz 1946’da yapılması kabul edildi.⁴¹⁵ 1946 seçimlerine 6 parti⁴¹⁶ katıldı. Demokrat Parti henüz yeni kurulduğu için seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi kazandı. 21 Temmuz 1946’da yapılan seçimlerde 397 milletvekili Cumhuriyet Halk Partisi

⁴¹¹ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.172.

⁴¹² Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem, C:II, s.564-565, TBMM Albümü, s.378.

⁴¹³ Şirin Tekeli, Cumhuriyet Döneminde Seçimler, İstanbul, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 1987, C: 7, s.1803.

⁴¹⁴ Tevfik Çavdar, Demokrat Parti, İstanbul, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 2003, C:VIII, s.2065.

⁴¹⁵ Akşam Gazetesi, 11 Haziran 1946

⁴¹⁶ Seçimlere katılan partiler: Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi, Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:I, s. 2

adaylarından, 61 milletvekili Demokrat Parti adaylarından, 7 milletvekili de bağımsız adaylardan olmak üzere toplam 397 milletvekili meclise girdi.⁴¹⁷

1946'da yapılan genel seçimler tartışmalı bir şekilde sona erdi. Aydın'da en çok oy alan parti Cumhuriyet Halk Partisi oldu. Demokrat Parti, Aydın'dan milletvekili çıkaramamıştı. Aydın milletvekillerinin aldığı oylar:

- Mazhar Germen: 58.319 oy
- Neşet Akkor: 59.460 oy
- Ahmet Emin Arkayın: 59.432 oy
- Emin Bilgen: 57.636 oy
- Refet Alpman: 62.058 oy
- Mithat Aydın: 59.741 oy
- Nuri Göktepe: 58.671 oy

1946-1950 yıllarında Aydın milletvekillerinin hepsi Cumhuriyet Halk Partisi'nden seçilmişti. 1948 yılındaki seçimlerde de Aydın Demokrat Parti adayları meclise giremedi.⁴¹⁸

Tablo 1.26. 1946-1950 Aydın Milletvekilleri

Milletvekilleri	Göreve Başlama Tarihi
Sabri Akın	01.11.1948
Neşet Akkor	05.08.1946
Ahmet Emin Arkayın	05.08.1946
Emin Bilgen	05.08.1946

⁴¹⁷ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:I, s. 2.

⁴¹⁸ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.169-170.

Mithat Aydın	05.08.1946
Mazhar Germen	05.08.1946
Refet Alpman	05.08.1946
Nuri Göktepe	05.08.1946 ⁴¹⁹

Sabri Akın

Sabri Bey, 1892’de Aydın’da dünyaya geldi. Tıp eğitimi gördüğü sırada I. Dünya Savaşı’nda Beşinci Kuvay-i Seyyar Hastanesi’nde gönüllü olarak hizmet vermişti. Eğitiminin bitmesinden sonra ise 23. Topçu Alayı’nda görev yapmıştır. İzmir ve Aydın işgallerinden sonra Milli kuvvetlere katıldı. Aydın İstirdat Harbi’nde ve Aydın Kuvay-i Milliye cephesinde Başhekimlik yaptı.⁴²⁰ Daha sonra 3. Süvari Fırkası emrindeki Piyade Alayında görev yaptı. Alayın kapatılması nedeniyle 14. Kolordu 12. Seyyar Hastanesi’nde göreve başladı. Zatülcenp hastalığından 1923 yılında Tabip Yüzbaşı olarak emekliliğe ayrıldı.

II. Dünya Savaşı esnasında Kırkağaç Alayında ve Afyon Hava Deposunda görev yaptı. Aydın İl Genel Kurul üyeliklerinde, Daimi Encümen üyeliklerinde, Germencik ilçesi Cumhuriyet Halk Partisi Başkan ve üyeliklerinde, Germencik Halkevi başkanlıklarında, Cumhuriyet Halk Partisi Aydın İli Yönetim Kurulu üyeliğinde bulundu. Ege Bölgesinde Tarım Satış Kooperatifleri’nde görev yaptı. Tarım Satış Kooperatifleri Birliği kurulduktan sonra da Yönetim Kurulu Başkanlığı yaptı.⁴²¹

Sabri Bey, 17 Ekim 1948 ara seçimlerinde 37.236 oy alarak Cumhuriyet Halk Partisi’nden Aydın Milletvekili olarak seçildi. Ayrıca 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde TBMM Ticaret Komisyonu üyeliğine seçildi.⁴²² Sabri Bey, 12 Şubat 1971 tarihinde vefat etmiştir.⁴²³

Neşet Akkor

Neşet Bey, 1889’da Payas (Hatay)’da dünyaya geldi. Mülkiye ve Hukuk fakültelerinden mezun oldu. Maliye Nezareti Vezne ve Evrakı Matbua Kalemi’nde bir

⁴¹⁹ TBMM Albümü

⁴²⁰ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.167.

⁴²¹ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.168.

⁴²² Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.168.

⁴²³ TBMM Albümü, s.452

süre görev yaptı. Suriye Takrir Müsakkafat Komisyonu azalığı yaptı. Daha sonra İzmir ve Edirne Maiyet memurluğuna atandı. I. Dünya Savaşı esnasında silahaltına alındı. Daha sonra Ahlat kazasının kaymakamlığına tayin edildi.⁴²⁴

1933'ten 1946 yılının seçim tarihine kadar Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare Kurulu üyeliği, Halkevi Reisliği ve bir yıl kadar da Cumhuriyet Halk Partisi Aydın İl İdare Kurulu Başkanlığı görevlerini yaptı.⁴²⁵ 1946 yılında 59.460 oy alarak Cumhuriyet Halk Partisi'nden Aydın Milletvekili seçildi. 12 Ağustos 1946'da TBMM Dilekçe Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde aynı komisyona tekrar seçildi. Neşet Bey ayrıca Fransızca, Ermenice, Arapça ve Farsça bilmekteydi. 23 Kasım 1964 tarihinde vefat etmiştir.⁴²⁶

Emin Bilgen

Emin Bey, 1891'de Nazilli'de doğmuştu. İdadi'den mezun olduktan sonra 1914'de askere giderek bütün seferberlik boyunca hizmet etmiş ve 1923 yılında Gebze'den terhis olmuştu. 1923'ten 1946'ya kadar ticaret, ziraat ve parti işleriyle uğraştı. Türk Ocağı, Cumhuriyet Halk Partisi Nazilli İlçe ve Ziraat Odası başkanlıklarında bulundu. Nisan 1934-Ocak 1945 arasında 10 yıldan fazla Nazilli Belediye Reisliği görevini yürüttü.⁴²⁷

1946'da Cumhuriyet Halk Partisi adına Aydın'dan milletvekili seçildi. 12 Ağustos 1946'da TBMM Ticaret Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde aynı üyeliğe tekrar seçildi.⁴²⁸ Emin bey, 18 Eylül 1958 tarihinde vefat etmiştir.⁴²⁹

Ahmet Emin Arkayın

Ahmet Bey, 1878'de Aydın'da dünyaya geldi. Rüştüyeyi bitirdikten sonra Aydın'da öğretmenlik görevine başlamıştı. 10 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girerek cemiyetin Aydın'da teşkilatının kurulmasında etkin rol aldı. Memurlara siyasal partilere girme yasağı getirilince cemiyetten ayrıldı 1919'da Aydın işgalinden sonra Kuvayi Milliye' de çalıştı. 1919-

⁴²⁴ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.169.

⁴²⁵ BCA, 490-01-00 / 290-1169-01, s.69.

⁴²⁶ TBMM Albümü, s.452.

⁴²⁷ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.177.

⁴²⁸ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.178

⁴²⁹ TBMM Albümü, s.452.

1922 yılları arasında hem Kuvayı Milliye hem de Nahiye Müdürlüğü görevini sürdürdü. Milli Mücadele döneminde yaptığı hizmetler nedeniyle İstiklâl Madalyası ile ödüllendirildi. Aralık 1923'te Aydın İlk Tedrisat Müfettişliği'ne atandı.⁴³⁰

10 Temmuz 1924'te Aydın Belediye Başkanlığı'na seçildikten sonra memuriyetten ayrıldı. Savaşta yıkılan Aydın şehrinin onarılmasında büyük emeği geçti. Serbest Fırka'nın kapatılmasından sonra 1 Kasım 1930'da Belediye Başkanlığı'nı bıraktı. 1 Mayıs 1924'ten itibaren Kızılây Vilayet İdare Heyeti Reisliği'ne getirildi. 22 Ekim 1924'ten 16 Temmuz 1929'a kadar Aydın Tayyare Cemiyeti Başkanlığı yaptı. 30 Mayıs 1935'ten başkanlığa tekrar getirildi. 16 Temmuz 1937'de bu görevinden ayrıldı. 3 Mart 1929'da Çine kazası İl Genel Kurulu ve 10 Şubat 1931'de tarihinde İl Genel Kurulu Daimi Komisyon üyeliğine seçildi.⁴³¹

Ahmet Bey, Cumhuriyet Halk Partisi'ne 28 Mayıs 1925'te kaydolmuştu. Partiyle ilgili görevlerini incelediğimizde; 2 Haziran 1925'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin Aydın Vilayeti Müteşebbis Heyeti Reisliği'ne getirildi. 15 Mart 1927'de Cumhuriyet Halk Partisi Aydın Vilayet Mutemet vekili, 13 Mart 1928'de İdare Heyeti üyesi oldu. Bu görevini 15 Aralık 1932 tarihine kadar sürdürmüştür.

1946 seçimlerinde 59.432 oyla Cumhuriyet Halk Partisi'nden Aydın milletvekilliğine seçildi. 12 Ağustos 1946'da TBMM Sayıştay Komisyonu üyeliğine seçilen Ahmet Bey, 11 Kasım 1946 ve 5 Kasım 1947 tarihlerinde aynı üyeliğe tekrar seçildi.⁴³² 3 Ocak 1948'de vefat etmiştir.⁴³³

Ahmet Emin Arkayın'ın kendisiyle aynı adı taşıyan torunu Ahmet Emin Arkayın ile yapmış olduğumuz görüşmede kendisi, dedesi Ahmet Bey'le ilgili bilgiler vermiştir. Ahmet Bey':

“Dedemle ilgili anılarım saymakla bitmez. Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir ismidir. İlk görev yeri Söke Bağarası'dır. Orada Kaymakamlık yapmıştır ve İtalyanlara esir düşmüştür. Efeler orayı basıp dedemi kurtarmıştır. Dedemin yeri değişerek Yenipazar- Bozdoğan yöresinde örgütlenmiş daha sonra Nazilli tarafında aktif rol

⁴³⁰ Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.173.

⁴³¹ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.34, Güneş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın, s.49, Aydın Gazetesi, 9 I.Teşrin 1937, Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.174.

⁴³² BCA, 490-01-00 / 1540-262-01, s.11, Çufalı, Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem, C:III, s.174.

⁴³³ TBMM Albümü, s.452.

oyunuyordu. Şükrü Saraçoğlu, Celal Bayar, Fahrettin Altay, Mahmut Esat Bozkurt, Salavatlı Efe, Demirci Mehmet Efe gibi önemli isimlerle beraber çalışmıştı. Daha sonra savaş bitiminde, efelerin silahlarını teslim ederek normal hayata dönmelerini sağlamıştı. 1924-1930 yılları arasında ilk seçimle Aydın belediye başkanlığı yapmıştır. Savaş sonrası olduğu için şehir yeniden yapılanmış ve pek çok yeni binalar yapılmıştır. Batı Gazi Bulvarı ile Doğu Gazi Bulvarını giriş caddelerini dedem yapmıştı. Şehitler Abidesi'ni yapmıştır. Gelir durumu düşük insanlara bakım sağlamış, okul hizmeti vermiştir. Örneğin: Aydın'ın önemli siyasetçilerinden İsmet Sezgin'in okumasına vesile olmuştur. İstasyonun üstünü kapatarak Batı ile Doğuyu kapatmıştır. İmar planlarının mühendis İrfan Sağlam'la beraber yapılmıştır. Gençliği ve insanlığı sosyal hayata sokmuştu. Tiyatroyu getirmişti. Özellikle o dönem kitap satın alamayan insanlar kitaplardan oldukça faydalanmışlardı. Oradaki etkinliklerden yararlanmışlardı.” diyerek Aydın milletvekilliği ve belediye başkanlığı yapmış olan Ahmet Emin Arkayın hakkında bilgilerini paylaşmıştır.⁴³⁴

II. BÖLÜM

AYDIN'DA SİYASİ HAYAT AÇISINDAN YENİ BİR BAŞLANGIÇ: ÇOK PARTİLİ HAYAT

2.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu ve Aydın Örgütlenmesi

2.1.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunu o döneme kadar yaşanmış çeşitli olayların bütünüyle açıklamak gerekmektedir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ve Şeyh Sait ayaklanmasının yaşanması ve firkanın kapatılmasıyla artan siyasi gerilim buna etkendi. Aynı yıl çıkartılan Takrir-i Sükûn Kanunu ve bu kanunun getirdiği baskı ortamı Halk Fırkası'nın aynı şekilde otoriter tutumu ve 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizinin Türkiye'ye etkileri devleti başka bir çare aramaya itmişti.⁴³⁵ Dünya ekonomik bunalımı sebebiyle yaşanan ekonomik sorunlar Cumhuriyet

⁴³⁴ Ahmet Emin Arkayın'ın torunu olan Ahmet Bey, 1958 yılında Aydın'ın Ramazan Paşa Mahallesi'nde dünyaya geldi. Aydın lisesinden mezun oldu. Daha sonra Buca Eğitim Enstitüsü Fen bölümünde okumuş ve ticarete atılmıştır.

⁴³⁵ Barış Ertem, Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C:1, S:2, Aralık, 2010, s.72.

Halk Partisi'ne olan tepkilerin ve memnuniyetsizliğin artmasına sebep olmuştu.⁴³⁶ Bununla birlikte parti içerisindeki sorunlar, rüşvet iddiaları, parti mensubu bazı çevrelerin kendine çıkar sağlama girişimleri ve yolsuzluklar da memnuniyetsizliği had safhaya çıkarmıştı.⁴³⁷

Mustafa Kemal Paşa, bu şartlar altında hem kendi siyasi otoritesini tehlikeye atmayacak hem de cumhurbaşkanı olması nedeniyle dile getiremediği düşünceleri ve sözleri farklı bir mecra sayesinde söyleyecek, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunlardan kurtulmak için farklı çözüm yolları sunacak bir oluşum yaratmayı amaçlamıştı.⁴³⁸ Demokrasinin getirdiği şekilde ülkeyi yönetme isteği de her zaman var olduğu için yeni bir parti kurulmasını teşvik etmişti.⁴³⁹ Kurulacak olan yeni bir parti ülkenin hem iç hem de dış sorunlarına karşı bir çare olarak görülmüştü.⁴⁴⁰

Bu dönemde Fethi Bey,⁴⁴¹ Mustafa Kemal Paşa'ya ülkede bir muhalefetin gerekli olduğuyla ilgili bir mektup yazmış Mustafa Kemal Paşa'da cevaben çok partili hayata geçmenin demokrasi ve ülke açısından hayırlı olacağını söylemişti. Fethi Bey yeni bir fırkanın kuruluşunda çalışmalara başlamıştı. Bu yazışmaların Mustafa Kemal Paşa'nın denetiminde yapıldığı bilinmekteydi.⁴⁴² Fethi Bey'in yazmış olduğu mektup:

“Cumhuriyet idaresinin memleketimizde ebedileşmesi için, bir partili hükümet idaresi yerine tartışma hürriyetini kurmak ve hükümetten millet işleri hakkında ciddi hesap istemeyi temin etmek ve bu işlerde hata varsa herkesin gözü önünde cereyan edecek serbest tartışma sonucu düzeltmeye çalışmak gayelerinin gerçekleştirilmesine ve Cumhuriyet'in kurucusu olmak sıfatıyla, herkesten evvel Başkanımızın taraftar

⁴³⁶ Ömer Çınar, Siyasi Yaşamımızda Serbest Cumhuriyet Fırkası Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Denemesi, *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim, 2015, s.209.

⁴³⁷ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi C.1 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s.299.

⁴³⁸ Evren Altınkaş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi: TCF ve SCF, *Akademik Bakış Dergisi*, S:29, Mart-Nisan 2012, s.10.

⁴³⁹ İsmet Bozdağ, *Celal Bayar Anlatıyor: Bilinmeyen Atatürk*, İstanbul, Truva Yayınları, 2009, s.33.

⁴⁴⁰ Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.624.

⁴⁴¹ Fethi Bey, Cumhuriyet kurulduktan sonra 1923 ve 1925 yıllarında iki kez başbakan olmuştu. Terakkiperver Fırkası kurulduktan sonra siyasi sorunlarla uğraşmıştı. Daha sonra hükümet düşmüş ve Fethi Bey de 1925 yılında Paris'e büyükelçi olarak gitmişti, Muammer Göçmen, Ali Fethi Okyar, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:33, s.343, Şeyh Sait isyanının bastırılması sırasında yeterince etkin olamadığı gerekçesiyle Fethi Okyar, 1925 yılında başbakanlıktan istifa etmiş yerine tekrar İsmet İnönü başbakan olmuştu. , Eyüp Öz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Muhallif Ege*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s.40.

⁴⁴² Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ağustos 1930, Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ağustos 1930

*bulunduklarına asla şüphe edemem. Cumhuriyet'in aşığı olmak sıfatıyla bu gayelerin gerçekleşmesi mukaddes emelimdir. Bu sebeple tam ve gerçek cumhuriyetçi ve bütün anlamıyla laik ve fakat Cumhuriyet Halk Partisi'nin mali ve iktisadi ve iç ve dış siyasetlerinin birçok noktalarına karşı bulunan ayrı bir parti ile siyasi mücadele sahnesine atılmak kararındayım. Bu siyasi Kararımın ne yolda yorumlanacağını bilmek lüzumunu hissediyorum. Cevabınızı bekler ve en derin kalbi sevgilerimle beraber hürmet ve saygılarımı sunarım”.*⁴⁴³

Mustafa Kemal Paşa'nın cevabıyla ilgili uzun süren tartışmalar yaşanmıştı. Uzun süren konuşmaların sonunda İsmet İnönü'nün kaleme aldığı cevap şu şekilde olmuştu:

*“Büyük Millet Meclisi'nde ve millet karşısında, millet işlerinin serbest münakaşası ve iyi niyet sahibi kişilerin ve partilerin düşüncelerini ortaya koyarak, milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir. Memnuniyetle tekrar görüyorum ki, laik cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasi hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Bu nedenle Büyük Meclis'te aynı temele dayanan yeni bir partinin faaliyete geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyetin esaslarından sayarım!”*⁴⁴⁴

Fethi Bey, cevabı fazla sert bulmuş hatta parti kurmaktan vazgeçmek istediğini söylemişti. Mustafa Kemal Paşa ise tarafsız olacağına söz vererek Fethi Bey'i ikna etmişti. Fethi Bey, Paris'te elçiyken tatil için Türkiye'ye geldi. Mustafa Kemal Paşa, kendisine parti kurmasını teklif edince önce buna karşı çıkmış kendisine İsmet İnönü'ye muhalefet olmak istemediğini söylemişti. Mustafa Kemal Paşa, kendisine bu süreçte güvence verdi ve destek olacağını söyledi.⁴⁴⁵ Serbest Cumhuriyet Fırkası, 12 Ağustos 1930'da kuruldu.⁴⁴⁶ Fırkanın kuruluş aşamasında Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasında görüşmeler yapıldı. Mustafa Kemal Paşa, Kütahya Milletvekili Nuri Bey ve Erzurum Milletvekili Tahsin Bey'e Serbest Fırka'ya geçiş yapmalarını söylemiş onlarda sorgusuz kabul etmişlerdi. Daha sonra Aydın Milletvekili Reşit Galip Bey sofraya dâhil olmuş

⁴⁴³ Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s.429-430, Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.429.

⁴⁴⁴ Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s.436-437, Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.429-430.

⁴⁴⁵ Mahmut Hakkı Akın, Laiklik Sözleşmesi Temelinde Gündümlü Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C:7, S:2, 2012, s.54.

⁴⁴⁶ Cumhuriyet Gazetesi 12 -13 Ağustos 1930, Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.430.

Mustafa Kemal Paşa aynı şekilde Reşit Bey'e de Serbest Fırka'ya geçmesini teklif etmişti. Reşit Bey de bu teklifi kabul etti.⁴⁴⁷

Mustafa Kemal Paşa, Serbest Fırka üyelerinden Laiklik ve Cumhuriyetçilik ilkelerine bağlı kalmalarını istemişti. İyi niyetinin bir göstergesi olarak da kız kardeşi Makbule Hanım'ın da yeni partiye üye olduğunu bildirmiş, böylece katılacak olan kişileri partiye teşvik etmek istemişti.⁴⁴⁸

“Serbest Cumhuriyet Fırkası Nizamnamesinin 16. maddesine göre, Merkez Ocağı bir Umumi Reis, bir Umumi Kâtip ve bir Muhasiple 9 azadan oluşuyordu. Bu kişiler:

- 1) Umumi Reis; Gümüşhane Mebusu Fethi (Okyar) Bey,
- 2) Umumi Kâtip; Kütahya Mebusu Mehmet Nuri (Conker) Bey,
- 3) Erzurum Vekili Tahsin (Uzer) Bey
- 4) Şebinkarahisar Vekili Mehmet Emin (Yurdakul) Bey,
- 5) Elaziz Vekili Nakiyettin (Yücekök) Bey,
- 6) Niğde Vekili Ali Galip Bey,
- 7) Kütahya Vekili İbrahim (Dalkılıç) Bey,
- 8) Sinop Vekili Refik İsmail (Kalkmacı) Bey,
- 9) İstanbul Vekili Süreyya (ilmen) Paşa,
- 10) Bursa Vekili Seniğ (Hızıroğlu) Bey,
- 11) İstanbul Vekili Ali Haydar (Yuluğ) Bey,
- 12) Kars Vekili Ahmet (Ağaoğlu) Bey'di.

Merkez Ocağı üyesi olmadığı halde, Serbest Fırka'lı iki milletvekili ise,

- 1) Ankara Vekili Talat (Sönmez) Bey
- 2) Bilecik Vekili Rasim (Öztekin) Bey'di.

Serbest Fırka'ya girmişken fırka kapanmadan Halk Fırkası'na dönen milletvekili ise, Aydın Milletvekili Reşit Galip Bey'di. Fırka'nın

- 1) İstanbul İl Başkanı Prof. Dr. İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey

⁴⁴⁷ Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s.446.

⁴⁴⁸ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İstanbul İletişim Yayınları,1993, s. 260.

- 2) İzmir İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri (Üstündağ) Bey
- 3) Aydın İl Başkanı ise Adnan (Menderes) Bey'di.'''⁴⁴⁹

Fırka'nın kurulmasıyla özellikle Ege bölgesinde yoğun bir talep görüldü. Fethi Bey'e ziyaret için teklifler gelmişti. Bunun sonunda Fethi Bey, İzmir'den başlayarak Aydın, Muğla, Manisa gibi illeri kapsayan bir gezi programı yapmıştı.⁴⁵⁰ Gezi sırasında halkın yoğun ilgisiyle karşılaştı.⁴⁵¹ Gezide yaşanan olaylar Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmişti.⁴⁵² İzmir gezileri, Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kısa zamanda Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı bir seçenek olabileceğini göstermişti.⁴⁵³

1930 yılında yapılacak olan belediye seçimlerinde ilk defa tek dereceli seçim sistemi ve kadınlarında seçimlerde yer alacağı bir ortam olmuştu. Serbest Cumhuriyet Fırkası, yeni bir teşekkül olarak halkın heyecanını ve demokrasi arayışını görmüş seçimleri kazanmak, gerçek bir muhalefet olarak demokrasinin gereğini yapmak için çalışmalar yapmıştı. Bu durum Halk Partisi çevresinde tepki toplamış henüz yeni kurulmuş olan bir partinin acele ederek iktidar hevesiyle hareket etmesi olarak yorumlanmıştı.⁴⁵⁴

Serbest Fırka seçimlere katılırken halka bildiriler dağıttı. Oylarını vermeleri halinde halkın refahını artacağıının hürriyet ortamının geleceğini, halkın kurtarıcıları olduklarını söylemişlerdi.⁴⁵⁵ Seçimlerin sonucunda, 37 ilde, 502 bölgeden 31'inde seçimi Serbest Cumhuriyet Fırkası kazanmıştı.

Bu iller: Armutlu (Bursa), Bademiye (İzmir), Biga (Çanakkale), Bozdoğan (Aydın), Bozdoğan (İzmir), Buca(İzmir), Burgaz (İstanbul), Çine (Aydın), Dikili (İzmir), Germencik (Aydın),Gördes (Aydın), Karapınar (Aydın), Keşan (Tekirdağ), Kınık (İzmir), Kuşadası (İzmir), Lâdik (Samsun), Maltepe (İstanbul), Menemen (İzmir), Merzifon (Amasya), Pınarhisar (Kırklareli), Söke(Aydın), Şereflihisar (İzmir), Şirince

⁴⁴⁹ Serap Tabak, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Ankara, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ed. Hasan Celal Güzel), Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C:16, s.998-999.

⁴⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Eylül 1930

⁴⁵¹ Son Posta Gazetesi, 5 Eylül 1930

⁴⁵² BCA, 490-01-00 / 01-04-15

⁴⁵³ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, (Ed. Sina Akşin), İstanbul, Cem Yayınevi, 1997, C.4, s.108.

⁴⁵⁴ Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s.511.

⁴⁵⁵ BCA, 30-10-00 / 82-336-29

(İzmir), Samsun, Umurlu (Aydın), Urla (İzmir), Üsküp (Kırklareli), Vize (Kırklareli), Silifke (İçel), Yenipazar (Aydın) olmuştu.⁴⁵⁶

Fethi Bey, Mustafa Kemal Paşa'dan bağımsız kalacağına ve her iki partiye de yardım edeceğine söz almıştı ancak şartlar ve olaylar durumun bu şekilde olmayacağını göstermişti. Yeni kurulmuş olan partiden ümitli olan halk için bu durum hayal kırıklığı yaratmış olsa da parti 17 Kasım 1930 tarihinde feshedildiği tüm halka bildirmişti.⁴⁵⁷ Serbest Cumhuriyet Fırkası, ülkedeki iktidardan memnun olmayan kişilerin odağı haline gelmişti.⁴⁵⁸ Serbest Fırka'nın kapanmasındaki bir diğer etken ise “asker-sivil bürokrasisinin iktidar öncülüğünü, Milli Mücadele'den itibaren süregelen ittifakın diğer kanadına teslim etmemesi idi”.⁴⁵⁹

2.1.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın Teşkilatlanması

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Ege bölgesinde çok fazla etkili oluşu görülmektedir. Fethi Bey'in bu bölgeyi ziyareti bunu açıkça ortaya koymaktaydı. Yeni kurulmuş olan bu fırka adeta kurtarıcı olarak görülmüştü.⁴⁶⁰ Halk Partisi ve Serbest Fırka arasında mücadele İzmir'de çok şiddetli olarak yaşanmasına rağmen Aydın'da bu gelişmeler daha ılımlı olarak yaşanmıştı. Fethi Bey, Aydın ziyareti sırasında Adnan Menderes ile görüştü. Parti teşkilatını kurma görevini Adnan Menderes'e verdi.⁴⁶¹

Adnan Menderes ilk olarak siyasete girmeyi istemediğini söylemişti. Fethi Bey, Adnan Menderes'le konuşarak onu ikna etmişti. Adnan Menderes, bu görüşmeyle ilgili olarak,

“ Beni, samimi bir tarzda karşıladı, ülkenin hayatını değiştirecek olan yeni fırkanın programından bahsetti ve Aydın'da Serbest Fırkanın başkanı olmamı teklif etti. Ben yeni partiye sempati ile bakıyor, başarılı olmasını arzu ediyordum. Ancak, bağlı bulunduğum çiftlikten ayrılmak istemiyor ve doğrusu politikaya atılmaktan çekiniyordum. Bu düşüncelerimi ifade ederek, Fethi Beye teşekkür ettim ve kendisinden özür diledim. Cevabı, hiçbir mazeret kabul etmeyeceğini ve ülkenin kıymetli evlatlarının

⁴⁵⁶ Çetin Yetkin, Atatürk'ün Vatana İhanetle Suçlandığı S.C.F. Olayı, s.267-268.

⁴⁵⁷ Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.434, Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s.527, Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, C:I, s.393, Koçak, Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası, s.50.

⁴⁵⁸ Koçak, Siyasal Tarih, s.107.

⁴⁵⁹ Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s.20.

⁴⁶⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Eylül 1930

⁴⁶¹ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, (Der: İsmet Bozdağ), İstanbul, Baha Matbaası, 1969, s.25.

*hizmetten kaçamayacaklarını, açılan yeni ufuklara beraberce yürüyeceğimiz şeklinde oldu. Konuşmamız gecenin geç vakitlerine kadar heyecanlı bir hava içinde sürdü, nihayet ikna oldum ve Serbest Fırkayı Aydın'da kurmayı kabul ettim” şeklinde dile getirmiş ve yaşadığı kararsızlığı anlatmıştır.*⁴⁶²

Adnan Menderes Aydın'da tarımla uğraştığı için son zamanlarda pek çok sorunlar yaşamıştı. Çiftlikteki ürünlerini kendi eliyle değil sadece kooperatif yoluyla satmıştı. Siyasette olan bir arkadaşı, pamuklarının sadece bir kısmı kooperatif yoluyla sattığı için aralarında sürekli olarak çekişmeler yaşanmaya başlamıştı. Adnan Bey, bu gibi sorunları siyasetle çözebileceğini düşünmüş ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'na girerek siyasi hayata atılmıştı.⁴⁶³

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın teşkilatı Adnan Menderes başkanlığında 9 Eylül 1930'da kurulmuştu.⁴⁶⁴ Adnan Bey, Aydın teşkilatının kuruluşu hakkında Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla bilgi vermiş ve bağlılığı bildirmişti.⁴⁶⁵ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da görev üstlenen kişilerden biri de Etem Vassaf Bey olmuştu.⁴⁶⁶ Adnan Bey'le birlikte Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'daki üyeleri:

Tablo 0.1. Aydın Serbest Cumhuriyet Fırkası İl Teşkilatı Üyeleri

Aydın Serbest Cumhuriyet Fırkası İl Teşkilatı Üyeleri
• Adnan Menderes • Osman Fuat (Erlaçin) • Doktor Mukadder Hanım • Doktor Nafiz Bey, • Manifaturacı Hacı Abdurrahman oğlu Osman Bey, • Mühendis Hıfzı Bey, • Yusuf Selahattin Bey • Etem Vassaf Bey⁴⁶⁷

1931 tarihinde seçimler yaklaştığı zaman fırkalar arasındaki mücadele daha çok artmıştı. Aydın'da Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyen kesim, Serbest Cumhuriyet

⁴⁶² Okyar-Seyitdanlıoğlu, Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, s.189-190.

⁴⁶³ Samet Agaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 1967, s.40.

⁴⁶⁴ Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi, s.129.

⁴⁶⁵ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 214/721398, s.1.

⁴⁶⁶ Çelik, Aydın'da Serbest Fırka ve Belediye Seçimleri, s.15.

⁴⁶⁷ B.Çelik, Aydın'da Serbest Fırka ve Belediye Seçimleri, s.14

Fırkasına oy verilmesini bazı karalama yöntemleriyle engellemek istemişlerdi.⁴⁶⁸ Son Posta gazetesine gönderilen telgrafta oy sandığının gece yeri değiştirildiği, nezaretsiz kaldığı, büyük çoğunluğu Serbest Fırka'ya oy veren Aydın halkının beklenmedik bir sonuçla karşılaşabileceği ve bu takdirde büyük üzüntü duyacaklarını yazmışlardı. Telgraf gazeteye geç ulaşmıştı, seçim sonuçlarına bakıldığında da Aydın ve çevresinde Serbest Fırka seçimleri kaybettiği görüldü.⁴⁶⁹ Aydın valisi Fevzi Bey, Dâhiliye vekâletine Aydın'da Karacasu, Söke, Germencik ve Kuyucak ilçelerinde seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin kazandığını bildiren bir telgraf göndermişti.⁴⁷⁰ Doktor Etem Vassaf tarafından gazetede yazılan yazıda seçimlerle ilgili,

“Arkadaşımınla beraber bende tahliye olundum. Aydın seçimler bitti. Germencik seçimleri serbest fırka lehine olduğu halde sandık kırılmış, fazla olan serbest fırka yerine halk fırkasına ait oylar konulmuştur. Halk bu durumdan rahatsızdır. Bu durumun müsebbiplerinin bulunmasını istemiştir”, şeklinde bilgi vermişti. Seçim sonuçları bu şekilde olmasına rağmen sonuç Serbest Cumhuriyet Fırkası aleyhine dönmüştü. Cumhuriyet Halk Partisi seçimleri kazanmıştı.⁴⁷¹

Bu durum üzerine, Aydın Cumhuriyet Halk Partisi üyelerinden birçoğu istifa etmişti. Belediye seçimlerinde çeşitli yollarla kazanmış olmalarına rağmen Cumhuriyet Halk Partisi burada üzüntülü bir durumdaydı. Belediye başkanı Ahmet Emin Bey de şehrin imarı konusunda çok çalışmış olmasına rağmen üzüntü hissetmişti.⁴⁷²

Aydın valisi Fevzi Bey, Dâhiliye vekâletine gönderdiği 23 Ekim 1930 tarihli telgrafında, *Çine ve Nazilli kaza nahiye merkezleriyle Atça ve Yenipazar nahiye merkezlerinde Halk Fırkası adayları çoğunlukla seçimi kazanamamışlardır. Bu iki kaza için iptal işlemine aykırı olacak durumlar bulunduğundan vaziyetin bu şekilde kabul edileceği kanaatindeyim. Bozdoğan kazasında merkezi kazanın bazı üyeleri seçime yakın zamanda Serbest Cumhuriyet Fırkası'na geçerek seçimi çoğunlukla kazanmışlarsa da belediye meclisini oluşturan kişiler daha sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan istifa ederek tekrar Cumhuriyet Halk Fırkası'na geçiş yapmışlardır. Bu suretle Bozdoğan'da Serbest Cumhuriyet Fırkası Ocağı kapanmıştır. Yenipazar*

⁴⁶⁸ Son Posta Gazetesi, 19 Teşrinievvel 1930

⁴⁶⁹ Son Posta Gazetesi, 21 Teşrinievvel 1930

⁴⁷⁰ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 33/622748, s.2.

⁴⁷¹ Son Posta Gazetesi, 25 Teşrinievvel 1930

⁴⁷² Son Posta Gazetesi, 24 Teşrinievvel 1930

nahiyesinde de durum bu şekildedir. Belediye meclisi birkaç gün içinde tekrar Cumhuriyet Halk Fırkası'na dönecektir. diyerek Aydın'daki durumu bildirmişti.⁴⁷³

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasını ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne girişini Adnan Menderes şu sözleriyle anlatmıştı:

*‘‘Aydın’da Serbest Fırka’nın reisiydim. Fethi Bey, bizzat Aydın’a gelerek, Serbest Fırka ile meşgul oldu. Aydındaki belediye seçimlerini kazandım. Gayet dürüst bir mücadeleye giriştim. Halk Partisi ileri gelenleriyle tanışıyordum. Ama Halk Partisine, onların rica ve ısrarlarına rağmen girmemişim. Fethi Beyin partisi, malum şartlar altında feshedildi. Memlekete derin bir teessür hâkim oldu. Halk Partisi kendisini toplamak istedi. Vilayetlere heyetler gönderildi. Bu arada İzmir ve Aydın’a da, Celâl Bayar riyasetinde bir heyet geldi. Daha sonra da Atatürk seyahate çıktı. Aydın’a da uğradı. Aydınlılarla teması zaruri gördü. Ben, gelen heyetle bir hafta temas etmedim. Nihayet, Celâl Bayar tanıdığım ve hürmet ettiğim bir zattı. Vasıf Çınar, İttihat ve Terakki mektebinden hocamdı. Heyetten Halit Onaran da iyi tanıdığım olmak itibariyle, kendileriyle temas, çekinilmez bir hal aldı. Ve temas temin edildi. Bu muhterem zatların ibram ve ısrarı üzerine, Halk Partisine girerek, fikirlerimizi parti içinde müdafaa etmek muvafık olacaktı. O zamana kadar ve benimle beraber Halk Partisine karşı çekingen tanınan arkadaşlarla, Halk Partisine girdik...’’.*⁴⁷⁴ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasıyla Adnan Menderes, Cumhuriyet Halk Partisi'ne girdi ve 1931 yılındaki seçimlerde Aydın milletvekili oldu.⁴⁷⁵

2.2. Atatürk’ün ve İsmet İnönü’nün Aydın Ziyaretleri

2.2.1. Atatürk’ün Ziyaretleri

M. Kemal Atatürk, Aydın’ı çeşitli zamanlarda ziyaret etmişti. Atatürk’ün ilk ziyareti, Cumhuriyetin ilanından sonra 4 Şubat 1924 tarihinde eşi Latife Hanım’la beraber Söke’ye yapılmıştı. M. Kemal Atatürk, Mahmut Esad Bozkurt tarafından Kuşadası’na davet edilmişti. Bunu öğrenmiş olan Söke halkı da Belediye Başkanı Mustafa Ersoy’a davet için teklif götürdü. Davet üzerine Kuşadası’na giden Atatürk, Kuşadası Kaymakamı Ekrem Bey ve heyeti tarafından şerefle karşılandı. Burada yetkili kişilerle görüşmüş, Aydın hakkında ve ilde yapılan çalışmalarla ilgili bilgi almış ve

⁴⁷³ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 16/622748, s.1.

⁴⁷⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes’in Dramı*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s.87.

⁴⁷⁵ Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi, s.130.

değerlendirmeler yapmıştı.⁴⁷⁶ Kuşadası'ndan ayrıldıktan sonra Söke'ye geçiş yaptı. Burada halkın coşkusuyla karşılandı. M. Kemal Atatürk, Söke Belediye binasından Türk Ocağı'na geçmiş ve Ocağın açılışını gerçekleştirmişti.⁴⁷⁷

Atatürk'ün Aydın'a diğer bir gelişi 3 Şubat 1931 tarihindedir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla bu partinin Aydın örgütü tarafından yapılmış olan eleştiriler bulunmaktaydı. Bu nedenle Atatürk tüm yurttaki beraberinde heyetle birlikte bir ziyaret planı hazırlamış ve yaptığı ziyaretlerde, incelemelerde ve görüşmelerde bulunarak sorunları daha iyi analiz etmek için çalışmalarda bulunmuştu. Bu amaçla Aydın'ı ikinci kez ziyaret etti. Ziyaret, Aydın halkı tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştı.⁴⁷⁸

Atatürk, burada Türk Ocağı'nda bir konuşma yapmıştı. Türk Ocakları'nın öneminden bahsetmiş ve vatandaşlara değerler kazandırmak için birlikte hareket edilmesi gerektiğini belirtmişti:

‘‘Türk Ocakları Cumhuriyet Halk Fırkası'nın hars şubesidir. Fırka, millete mürebbilik yapacak; ilim, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvalık edecektir. Ocaklılar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programını Vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış, mefkûrelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar. Yasanızın üçüncü maddesinde bu cihet sarahaten ifade edilmiştir. Bu yol üzerinde milleti hemahenk olarak beraber yürütmekten ibarettir.’’⁴⁷⁹

Bu dönemde ülkede bazı yerlerde arazi durumunu kuvvetlerin sevkıyatı gibi konularda tedbir ve tatbikat amaçlı manevraları yapılmıştı.⁴⁸⁰ Bunlardan İzmir manevraları 13 Ekim 1936 tarihinde başladı. 4 gün süren manevralardan sonra yapılan resmigeçit törenleri halk tarafından yoğun ilgiyle beklenmişti.⁴⁸¹ 4 günün sonunda ordumuzun başarısı bir kez daha halk tarafından takdir edilmişti.⁴⁸² Ege bölgesinde yapılacak manevralar için Milli Müdafaa Vekilliği'ne bilgilendirme yazısı gönderildi. Yazıda manevralara katılacak olan milletvekillerinin adı yer almaktaydı.

⁴⁷⁶ *Atatürk Aydın'da*, (Haz: Mustafa Kemal Şenol) , İzmir, Karınca Matbaacılık, 1981, s.25.

⁴⁷⁷ Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.348, Atatürk Aydın'da, s.26-27.

⁴⁷⁸ Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, s.55

⁴⁷⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C:II, s.300, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 5 Şubat 1931.

⁴⁸⁰ Tan Gazetesi 1 Ağustos 1937, Ulus Gazetesi 17 Ağustos 1937, Ulus Gazetesi 20 Ağustos 1937, Akşam Gazetesi 7 Eylül 1937

⁴⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1936

⁴⁸² Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ekim 1936

Tablo 0.2. Milletvekili Listesi

Manevralara Katılacak Milletvekilleri	Bölgeleri
Ali Kılıç	Gaziantep
Aziz Akyürek	Erzurum
Hacim Çarıklı	Balıkesir
Kazım Sevüktekin	Diyarbakır
Muhiddin Akyüz	Kars
Hasan Reşit Tankud	Maraş
Hüsnü Konay	Tokat
Lütfi Müfit Öztaş	Kırşehir
Ruşeni Barkın	Samsun
Salih Bozok	Bilecik ⁴⁸³

Fevzi Çakmak tarafından gönderilen bir yazıda milletvekillerinin yabancı delegelerle görüşmeleri olması sebebiyle yapılacak manevraların tarihinin değiştiği bildirilmişti. 15 Ekim 1937’de yapılması planlanan manevra günleri 10 Ekim 1937 tarihi olmak üzere beş gün öne alınmıştı.⁴⁸⁴ 10 Ekimde başlayan manevraların karargâh merkezi olumsuz hava koşulları nedeniyle Söke’den Aydın’a taşındı.⁴⁸⁵ Aydın’da manevra günlerinde tren yollarında sirenler çalınarak halkın da manevralara katılımı sağlanmış olası savaş durumuna hazırlıklı olması amaçlanmıştı.⁴⁸⁶ Ege Manevralarında görev alan generallere hatıra olarak Atatürk imzalı saat hediye edildi.⁴⁸⁷

Atatürk, heyetindeki kişiler olan İsmet İnönü, Celal Bayar, Kazım Özalp, Afet İnan, Kazım Dirik, Şükrü Saraçoğlu ve Recep Peker ile birlikte 8 Ekim 1937’de Ankara’dan Aydın’a gelmişti.⁴⁸⁸ Aydın İl İdare Heyeti’nin, Vali Özdemir Günday başkanlığında yapılan 8 Ekim tarihli toplantısına Aydın Milletvekili Mazhar Germen de katılmıştı. Atatürk’ün Nazilli’yi ziyaret edeceği bilgisi geldiği için yapılacak hazırlıklar konuşuldu. Atatürk’ü Aydın’da karşılamak üzere vali ve Parti Yönetim Kurulu Başkanı Özdemir Günday, Halkevi Başkanı Neşet Akkor, Belediye Başkanı Nafiz Karabudak ve Parti Yönetim Kurulu üyelerinden Etem Menderes tren garında hazır bulunmuşlardı.

⁴⁸³ BCA 30.10.00.00 / 05.26.02

⁴⁸⁴ BCA, 30-10-00 / 53-349-08

⁴⁸⁵ Ulus Gazetesi 12 İkteşrin 1937

⁴⁸⁶ Yeni Asır Gazetesi 15 İkteşrin 1937, Son Posta Gazetesi 12 İkteşrin 1937

⁴⁸⁷ BCA, 30-10-00 / 197-349-06

⁴⁸⁸ Atatürk Aydın’da, s.27, Ulus Gazetesi 10 İkteşrin 1937, Akşam Gazetesi 10 Ekim 1937

Nazilli'ye geçecek olan heyette Parti Yönetim Kurulu üyelerinden Rukiye Tellioğlu, Halim Aysın, Raif Günaydın, Raif Aydoğan, Kızılay Kurumu Başkanı Doktor Nafiz Yazgan ve Türk Hava Kurumu Aydın Şubesi Direktörü Ahmet Emin Arkayın bulunmaktaydı. Aydın Milletvekilleri Mazhar Germen ve Nazmi Topçuoğlu da karşılayacak kişiler arasındaydı.⁴⁸⁹

Atatürk ve heyeti tarafından, 9 Ekim 1937'de Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın açılışı gerçekleştirildi.⁴⁹⁰ Nazilli halkı Atatürk'ü yoğun ilgiyle karşıladı. Atatürk, halkla konuşarak ilçeyle ilgili sorunları dinledi. Fabrikanın açılışı sırasında makine sesleri Atatürk'ü mutlu etmişti ve bu seslerle ilgili olarak “ *Bu sesler Türk'ün ulusal müziği olsun.*” diyerek sanayinin ülkemiz için ne kadar önemli olduğunu vurguladı.⁴⁹¹

9 Ekimde Umurlu ilçesine gelen Atatürk halkın büyük sevgisiyle karşılanmıştı. Umurlu'daki efeler Atatürk'e olan sevgi ve bağlılıklarını göstermek için trenin önüne yatmışlardı. Bu hareket Atatürk'ü çok duygulandırmıştı. Trenden inerek halkı tekrar selamlayıp iltifatlarla bulunmuş ve tekrar trene binerek yola çıkmıştı.⁴⁹² 10 Ekimde özel trenle Söke'ye geldi.⁴⁹³ 11 Ekimde Güllübahçe mevkiinde Ege Manevralarını izledi, bu sırada rahatsızlanınca ve 13 Ekim'de Aydın hükümet binasındaki heyetlerle görüşükten sonra Ankara'ya geri döndü.⁴⁹⁴

Bu dönemde Aydın'la ilgili olarak ‘Kanapiçe Koyu Olayı’ denilen ilginç bir olay yaşanmıştı. Atatürk'ün bu konudaki tavrı ve duruşu öncelikle Aydın halkı olmak üzere herkes tarafından büyük takdir toplamıştı. Kanapiçe Koyu, Kuşadası ilçesine bağlı Sisam Adası'nın karşısında Karaburun mevkiinde bir koydur. Bu koyda gerçekleşen 1934 tarihindeki bir olaydan dolayı İngiliz ve Türk hükümeti arasında sıkıntılı günler yaşanmıştı.⁴⁹⁵

⁴⁸⁹ Aydın Gazetesi, 9 I. Teşrin 1937

⁴⁹⁰ Atatürk Aydın'da, s.27, Ulus Gazetesi 10 İlkteşrin 1937, Akşam Gazetesi 10 Ekim 1937

⁴⁹¹ Akdoğan, Aydın İl Tarihi, s.67.

⁴⁹² Akdoğan, Aydın İl Tarihi, s.67.

⁴⁹³ Atatürk Aydın'da, s.27, Ulus Gazetesi 10 İlkteşrin 1937

⁴⁹⁴ Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, s.58, Aydın Gazetesi 12 Teşrin-i evvel 1937, Anadolu Gazetesi 12 Teşrin-i evvel 1937, Aydın Gazetesi 14 Ekim 1937, Anadolu Gazetesi 14 Ekim 1937

⁴⁹⁵ Mustafa Edip Çelik, İngiliz Büyükelçilik Raporlarında Türk Dış Politikası 1933-1937, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C.3, S:2, Ağustos, 2017, Muş, s.30, Aydın Gazetesi 18 Temmuz 1934

Dönemin Kuşadası kaymakamı yeni göreve atanmış olan Dilaver Argun'du.¹⁴ Temmuzda Dilaver Bey'e askeri tarafından bir yazı getirilmişti. Yazı da şu ifadeler yer almaktaydı:

“ Gümrük Muhafaza K-14 / 7 / 1934 saat 15 kararlarında Kanapiçe mevkiinde, içerisinde 4 kişi çıplak bir durumda kurşuni renkte yelkenli bir sandalın sahilimize yaklaştığını gördük. Beş arkadaş tarassut ve takip ettiğimiz sandal, Kanapiçe Koyu'na ve karaya yaklaşmıştı. Üç el havaya ateş etmek suretiyle “Dur” emrini verdik. Bu emre itaat etmeyenlerin, kendilerini denize atarak kaçmaya başlamaları üzerine beş arkadaş birden ateş ettik. Bu dört şahıstan üç tanesi ölü olarak denizde kaldı. Bir tanesinin ne olduğu meçhuldür. Mezkûr sandal, denizde kendi kendine dolaşmaktadır. Ölüler sahildedir. Keyfiyet, Dipburnu Karakol erlerinin ifadelerine atfen arz olunur

Not: Mezkûr sandalın Sisam Adası'nda bulunan İngiliz harp gemisine ait olduğunu arz ederim. Karine Muhafaza Memuru Mustafa.”

Dilaver Bey, yazıyı okuyunca şaşırmış ve derhal olayla ilgili araştırma başlamıştı. Ankara'daki yetkililere haber vermişti.⁴⁹⁶ Yapılan araştırmada 14 Temmuzda bayrakları ve üniformaları olmayan bir İngiliz teknesi Sisam Adası'na gitmek isterken Türk kara sularına girmişti. Resmi olarak bir açıklama ya da herhangi bir bilgi bulunmadığı için Türk askerleri tarafından bu kişilere dur emri verilmişti. İngiliz teknesinde kişiler dur emrine uymadığı için Türk askerleri ateş açmıştı. Bu olayda İngiliz Operatör Teğmen Robinson ölmüştü. Teğmen Maunsell yaralanarak kurtulmuştu.⁴⁹⁷

İngiliz yetkilileri konuyla ilgili olarak bilgi almak üzere Dilaver Bey'i limana çağırmışlar ancak İsmet Paşa, görüşmenin kaymakamın kendi makamında olmasını ve Dilaver Bey'in kimsenin ayağına gitmeyeceğini bildiren bir yazı göndermişti. Yetkililer Dilaver Bey'in makamına gelmiş ve konuyu sormuşlardı. Türk askerlerinin 1908 numaralı kanun kapsamında, kaçakçılığı önleme ve güvenlik için dur emrine

⁴⁹⁶ Ali Ergül, Kanapiçe Koyu Olayı, *Kuşadası Yerel Tarih Dergisi*, Özel Sayı, Şubat, 2008, Kuşadası 2008, s.8.

⁴⁹⁷ Esra Sarıkoyuncu Değerli, Bir İngiliz Diplomatının Gözüyle Atatürk ve Türkiye 1933-1939, *Turkish Studies, International Journal for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume:3/4, Summer 2008, Ankara, 2008, s.644.

uymayanlara ateş açma yetkisinin olduğunu belirtmişti.⁴⁹⁸ Atatürk, bu olayı Bolu ziyareti sırasında haber almıştı. Bu olayın İngiltere ile siyasi sorunlara sebep olabileceğini bildiği için morali bozulmuştu.⁴⁹⁹ İngilizler olayın sorumlusu olan erin cezalandırılmasını istemişlerdi. Atatürk telgraf çekerek:

“Kanuni vazifesini yaptığı anlaşılan Türk eri Balıkesirli Musa, yerinden alınamaz ve cezalandırılmaz. Gerekirse Musa için Britanya İmparatorluğu ile hali mahasama (savaş) göze alınır... Kızılcahamam’dan şimdi Ankara’ya hareket ediyorum. Ege Bölgesi’nde kısmi seferberlik emrini veriyorum.” diyerek Türk askerini korumuş ve gerekirse savaş durumunu bile göze almıştı. Bu telgraf üzerine Kaymakam Dilaver Bey çok duygulanmıştı. Atatürk’e olan hislerini şu sözlerle ifade etmiştir:

*“Bu emir, bu haysiyetli ses, beni ağlattı. Bütün yorgunluğumu alıp götürdü. Genç bir kaymakam olarak, bütün benliğim gurur ve iftiharla sarsılıyordu. O günden bu yana birçok valilik ve müsteşarlıklarda bulundum. Atatürk’ün görev aşkını koruyan bu laflarını başka kimseden duymadım ve sözleri hiç unutmadım.”*⁵⁰⁰

İngiliz hükümetine karşı Atatürk’ün kararlı duruşu ve diplomatik başarısı sayesinde olay, siyasi bir sorun olmadan çözülmüştü. İngilizler ölen asker için merasim yapılmasını istemişlerdi. “ Merasim töreniyle ilgili yazıda şu program aktarılmıştı:

- 1) Merasim, Kanapiçe Koyu’nda yapılacaktır.
- 2) Kocatepe torpidomuzun arkasında ve sağda Quenn Elizabeth zırhlısı ile bunların arkasında maktulün mensup olduğu Dövenşayr ve amiral gemisi olan London kruvazörleri mevki alacaklardır. Saat tam 09.30’da boru işareti ile sancaklar yarıya indirilecek, 12 dakika dini merasime ayrılacak, boru sesleri arasında kurşunsuz üç yayılım ateşi yapılacak ve 3 dakikalık sükût edilecektir.
- 3) Daha sonra çelenk denize atılacak, mızıka İngiliz marşını ve paydos havasını çalacaktır. İngiliz gemileri, daha sonra demir alarak Sisam Adası’na döneceklerdir. Torpidomuz ise Kuşadası’na gelecektir.”⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Halit Çapın, Tarih İçinde Gümrük Muhafaza, Kanapiçe Olayı, **Gümrük ve Ticaret Bülteni**, S:7, Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Temmuz-Eylül 2011, s.50.

⁴⁹⁹ Enver Konukçu, Atatürk ve Bolu, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C:XVIII, S:54, Kasım, 2002, Ankara 2002, s.1042.

⁵⁰⁰ Çapın, Tarih İçinde Gümrük Muhafaza, Kanapiçe Olayı, s.52.

⁵⁰¹ Ergül, Kanapiçe Koyu Olayı, s.9.

Kocatepe torpidosu öğleden sonra Kuşadası'na geldi.⁵⁰² Türk hükümetinin bu merasimi İngilizler tarafından yetersiz bulundu. Ölen kişinin ailesine tazminat ödenmesiyle olay kapandı. Bu olaydan sonra Dilaver Bey'e 1 hafta izin, 50 lira para ödülü ve bir takdirname verildi.⁵⁰³ Bu olay 1934 yılında Türk - İngiliz arasındaki gerilimi kısa süreliğine artırmış ve yapılacak olan ticaret anlaşmasında bazı sorunlara neden olmuştu.⁵⁰⁴

2.2.2. İsmet İnönü'nün Ziyaretleri

16 Mart 1942'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, seyahatleri sırasında Aydınlılarla görüşmüştü. Aydın halkının istekleri; Kışın şiddetinden kuruyan veya az çok hasara uğrayan incir ve zeytin ağaçlarının iyileştirilmesi için doğrudan kredi kooperatifleri aracılığıyla yardım edilmesi, tohum almak için zorlanmasıyla birlikte verilmek istenen tohumların bu hava iklimine uymadığından mahsulün de verimli olmayacağı için iklime göre tohum verilmesiydi.

Aydın vilayetine verilen 23 bin liralık patates ve mısır tohumluk bedelinin yalnız 23 kişiye verilmesinden dolayı birçok köylü bundan mahrum kaldıkları gerekçesiyle şikâyet etmişti. Vilayetten yeniden 100 bin liralık tohum istemişlerdi. Bu yardımların bankalar vasıtasıyla alınmasının zor olması sebebiyle de hissedar oldukları kredi kooperatifinden elden verilmesinde ısrarcı olmuşlardı.⁵⁰⁵

Refik Saydam, İsmet İnönü'nün verdiği talimat doğrultusunda konuyla ilgili araştırma yaptırmıştı. 18 Mart 1942'de araştırma sonucu olarak verilen bilgiler ve yeniden alınan tedbirlere göre;

- a) Aydın vilayetine özel 400 ton kışlık tohumluktan 232 ton verilmiş bunun 185 tonu dağıtılmış, 47 tonu yemekliğe ayrılan ve 98 tonu da hala dağıtılmamış olduğu yapılan araştırmadan anlaşılmıştı.
- b) Aydın vilayetinin ziraat vekâletine yazdığı 13 Mart 1942 tarihli yazıda kışlık ekimin geçen seneye göre % 30 fazla olduğu ve durumun normal olarak gelişme gösterdiği bildirildi. Yazlık ekimin artırılması için ayrılan 23.000 liradan 21.000 lirasının 23

⁵⁰² Yeni Asır Gazetesi 22 Temmuz 1934

⁵⁰³ Çapın, Tarih İçinde Gümrük Muhafaza, Kanapice Olayı, s.53.

⁵⁰⁴ Değerli, Bir İngiliz Diplomatının Gözüyle Atatürk ve Türkiye 1933-1939, s.643.

⁵⁰⁵ BCA, 030-01-00 / 40-240-09, s.3.

çiftçiye verildiği ve kalan 1550 liranın da isteyen çiftçilere verilmesi için işlem yapıldı. Çeşitli tohumluklar için de 125.000 lira daha istenildi.

- c) Aydın valisi, Milli Korunma Kanunu'nun verdiği yetkiyle vekâlet emrine alındı.
- d) Vilayetin istediği paradan ilk parti olarak 50.000 lira verilmesine karar verildi.⁵⁰⁶

Ziraat vekâleti, önceden tahsis ettiği ve tohumluk için verdiği birinci maddedeki sevkiyatı ellerindeki yemeklikten tohumluk ayırmaları ve yeni gönderilenin yemeklik olarak ayrılması amacını gözetmişse de kanuna aykırı olmamak için bunu yazıda ifade etmemişti. İlbahar ekimi için yapılan çalışmalarda banka işlemleri kolaylaştırılmıştı. Bununla birlikte ziraat bankası, tohumluk dağıtma işini kredi kooperatiflerine bırakan bir telgraf emrini Aydın'a göndermişti.⁵⁰⁷

İsmet İnönü, 1949'da devlet başkanı olarak Ege bölgesine seyahat düzenlemişti. Bu seyahatlerin amacı daha çok partiler arası çekişmelerin sonucunda yaşanan sorunların neticesidir. Demokrat Parti kongrelerinde, vatandaşları birbirine karşı düşmanlığa tahrik eden sözler söylenmiş ve tehdit içerikli ifadeler kullanılmıştı. Bu durum vatandaşların birbirlerini düşman gibi görmeye başlaması süreci ile sonuçlanmıştı. Demokrat Parti mitingleri bu düşmanlığı beslemeye devam etmiş, farklı partiyi benimseyen vatandaşlar birbirleriyle selamlaşmayı dahi kesmişlerdi. Hiçbir partiye mensup olmayan kişiler bu işin sonunun nereye varacağı konusunda düşünmeye başlamışlardı.⁵⁰⁸

İsmet İnönü, bu durum içerisinde huzuru ve barışı sağlamak için 1949 yılında Ege seyahatine çıktı. Bu seyahat sırasında Aydın il ve ilçelerine de uğradı. Aydınlılar büyük bir coşkuyla İsmet İnönü'yü karşıladılar. Aydın Belediye Başkanı İrfan Sağlam İsmet İnönü'yü karşılamış:

“Çok Sayın Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü Aydın ve Aydınlar şu anda büyük zevk ve neşe içerisinde dirler. Yüksek teşriflerinizle duyduğumuz heyecanı daima aramızda ve başımızda kalmanızla yaşatmak istiyoruz. Şehrimizin bahtiyar olduğu şu

⁵⁰⁶ BCA, 030-01-00 / 40-240-09, s.1.

⁵⁰⁷ BCA, 030-01-00 / 40-240-09, s.2.

⁵⁰⁸ Kemal Zeki Gençosman, *Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ege Seyahati*, Ankara, Ulus Basımevi, 1949, s.12.

*dakikalarda şehir halkı adına Hoş geldiniz der, derin saygılarımı sunarım’’ diyerek sevincini dile getirmişti.*⁵⁰⁹

İsmet İnönü de Aydın halkına:

*‘‘Aydınlılar benim sevgili hemşerilerim, Benim kibar, çalışkan hemşerilerim bana bugün gösterdiğiniz muhabbeti şöhretli olan alicenap vasıflarınızın bir eseri olmaktan daha üstün daha manalı buluyorum. Burada Aydın’da bulunduğunu bildiğim dört siyasi partinin bütün vatandaşları, bütün üyeleri karşısında olarak hepinizin birbirinize örselemekten birbirinize düşman olmaktan uzak olduğumuzu anlatmak için geliyorum. Aydınlılar son zamanlarda siyasi partilerin gövdesini teşkil eden temiz vatandaşlar ve siyasi partiler dışında bulunan büyük vatandaş kitlesi hepsi zihinlerinde bir sualin eziyeti içerisinde idiler. Bu halin sonu nereye varacak, biz bu rejimi yönetemeyecek miyiz, biz bu rejimi yürütelim derken vatani mı kaybedeceğiz? Vatandaşlarımızın zihninde olan bu endişeye cevap getiriyorum. Selamet yolundayız. Bütün bu hastalıkları yeneceğiz. Yalnız bir tek şart istiyorum. Siz hiçbir sebep ve bahane ile birbirinize düşman olmayacaksınız. Günlerden beri bütün Türkiye’ye söylediğim ve istediğim bu tek şarttan ibarettir. Bütün Türkiye gibi bugün de Aydınlılar bana hiçbir zaman vatandaşların birbirine düşman olmayacağını söylüyorlar. Doğru mu?’’*⁵¹⁰

Aydın halkı alkışlarla İsmet İnönü’nün konuşmasını dinlemiş ve söylediklerini yapacaklarına dair söz vermişti. İsmet İnönü, Aydınlarla görüşme gerçekleştirdikten sonra Kuvayı Milliye zamanında çeşitli cephelerde görev yapmış olan Demirci Mehmet Efe başta olmak üzere Erbeyli Durmuş Ali, Efe Sancaktar Ali Efe gibi isimlerle görüşmüştü.⁵¹¹ İsmet İnönü daha sonra Nazilli’ye geçti. Nazilli halkı tarafından da benzer sevgi gösterisiyle karşılandı. Nazilli halkına:

‘‘Nazilliler, muhabbetiniz benim için çok kıymetlidir. Minnettarım rica ediyorum. Bana gösterdiğiniz muhabbeti birbirinize gösteriniz. Bir an evvel aranızda itimat tesis edin. Şimdi size bir soruyorum, düşünerek açıkça bana cevap veriniz. Söylediklerimi birbirinize söyleyecek ve birbirimizi sevmeye gayet edecek misiniz?’’ bu sözler karşında Nazilli halkı da alkışlar eşliğinde İsmet İnönü’ye söz vermişti.

⁵⁰⁹ Gençosman, Cumhurbaşkanı İnönü’nün Ege Seyahati, s.136.

⁵¹⁰ Gençosman, Cumhurbaşkanı İnönü’nün Ege Seyahati, s.138-139.

⁵¹¹ Gençosman, Cumhurbaşkanı İnönü’nün Ege Seyahati, s.144.

İsmet İnönü, daha sonra Nazilli fabrikasına gitmiş ve buradaki işçilerle de benzer konuşmaları yapmıştı.⁵¹² İsmet İnönü, Nazilli'den ayrıldıktan sonra Kuşadası'na gitti. Kuşadası'ndaki halka yaptığı konuşmada:

“Vatandaşların birbirine itimadını zehirleyecek vesveselerin temelini kazımaya mecburuz. Vatandaşları seçtikleri siyaset saflarında şerefle vazife ifa eden insanlar gibi huzur içinde teselli ve gurur içinde yaşatmaya mecburuz. Kuşadalılar, söylediklerimde vatandaşlarımın birbirlerine olan dostluğunu koruyacak ve arttıracak ve mevzular üzerinde duruyorum. Türk halkı düşünmeye muktedirdir. Düşüncelerin başında haksızlığa karşı vaziyet almak gelir.” diyerek bu konuda duyarlı olmaya davet etmişti. İsmet İnönü'nün devlet başkanı olarak yaptığı bu seyahatler barış ortamını sağlama yolunda atılan önemli bir adımdır.⁵¹³

2.3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve Aydın'daki Faaliyetleri

2.3.1. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Demokrat partinin kurulması öncesinde bir takım sorunlar yaşanmaktaydı. 1944'te mecliste bütçeyle ilgili görüşmeler yapılırken muhalif olan kişiler bulunmaktaydı. Bu kişilerin başında Celal Bayar gelmekteydi. Celal Bayar, meclisteki konuşmasında

“İzmir ve Ege mıntıkasının en mühim meselelerinden biri tütündür. Geçen sene İzmir'e gittiğim zamanda şu şekilde şikâyetine muhatap oldum. Şubatta aldıkları tütünü ve hatta 260 kuruştan pazarlığını yaparak tesellüm ettikleri halde mayıs ayı zarfında idi henüz bedelleri tesviye edilmemiş ve aynı zamanda 260 kuruşa aldığı tütün bedelini 200 kuruştan ödemek için inhisar idaresi zaruri zorlamakta bulunmuştu. Bu hususi bir şikâyet. Umumî şikâyet şekline gelince kendi kontenjanlarından fazla tütün aldıkları için tütünleri iyi muhafaza edememek suretiyle bir kısmını da ziyana uğrattıklarını ifade etmişlerdi. Bunun hakikat olduğunu bildiğim için tekrar ediyorum. Bu seneye gelince

⁵¹² Gençosman, Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ege Seyahati, s.174-175.

⁵¹³ Gençosman, Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ege Seyahati, s.181.

vaziyet büsbütün başkadır. Şunu arz edeyim ki, hükümetin alış verişler üzerindeki müdahalesini halk ve zürra memnuniyetle karşılamaktadır ve bunu bizzat beklemektedirler ve rica etmektedirler.” diyerek tüccarların ve çiftçilerin şikâyetlerini dile getirmişti.⁵¹⁴

1944 yılı bütçe tartışmalarının ardından asıl büyük gelişmeler 1945 yılında yaşanmıştır. Muhalefetin örgütlenmesinde etkili olan bu önemli gelişmeler, 1945 Bütçe Kanunu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’dur.⁵¹⁵ 1945 yılında Adnan Menderes meclisteki konuşmalarında;

“Bu konuda atılacak yanlış bir adımla esasen takatsiz olan zirai ve iktisadi bünyemizi, büsbütün sarsmış oluruz endişesi açıkça sezilmektedir. Böyle düşünmekte çok haklıdırlar. Çünkü Toprak Kanunu ihtiva edeceği hükümler itibariyle ve tatbik edeceklerin zihniyet, görüş ve kabiliyetlerine göre, çok faydalı olabileceği gibi memleketi zirai iktisadi perişanlığa düşürecek bir kanun da olabilir. Toprak kanunumuz; ne başka memleketlerin kendi türlü ekonomik, sosyal ve politik realite ve temayüllerine göre şekillenmiş olan kanunlarının bir taklidi, ne de yabancı ideolojilerin bir ma’keşi ve ne de tek taraflı ve indi görüşlerin mahsulü olamaz. Yüksek heyetinizin selim akli kudretli şuuru bu kanuna en faydalı veçheyi verecektir.” diyerek Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’na muhalif olduğunu gösterdi.⁵¹⁶

Hükümetin politikalarını eleştiren diğer kişiler, Hikmet Bayur, Emin Sazak, Feridun Fikri Düşünsel’di. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun görüşüldüğü günlerde, Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü birlikte 4 Haziran 1945’te Dörtlü Tahrir denilen bir önerge vermişler ve tüzükte anayasal olarak bazı değişiklikler yapılmasını istemişlerdi. Meclis tarafından bu önerge reddedilince hükümete olan muhalefetleri daha da artmıştı. Vatan gazetesinde hükümet aleyhine yazılar yazmaya başlamışlardı.⁵¹⁷ Bu yazıların sonucunda partide huzuru bozdukları gerekçesiyle Adnan Menderes ve Refik Koraltan 21 Eylül 1945 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’nden ihraç edildi.⁵¹⁸ Celal Bayar da ilk olarak 28 Eylül 1945’de

⁵¹⁴ TBMMZC, D:7, C:10 İ:58, 22 Mayıs 1944, s.150.

⁵¹⁵ Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s.14.

⁵¹⁶ TBMMZC, D:7,C:17, İ:55, 26 Mayıs 1945, s.111.

⁵¹⁷ Çavdar, Demokrat Parti, s.2064.

⁵¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Kasım1945

milletvekilliğinden 3 Aralık 1945'te ise Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etmiş ve yeni bir parti kuracaklarını söylemişti.⁵¹⁹

Celal Bayar, 4 Aralık 1945'te İsmet İnönü'yle Çankaya köşkünde görüşerek parti kurma düşüncesini dile getirdi. İsmet İnönü de Atatürk'ün ilkelerinden ayrılmamak şartıyla parti kurulmasını kabul etmişti. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nde tekrar çok partili hayat başladı ve Demokrat Parti, 7 Ocak 1946'da kuruldu.⁵²⁰ Demokrat Parti, kurulduktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi yönetiminden memnun olmayan kişilerin katıldığı parti oldu. Demokrat Parti'nin amacı, ülkede demokrasiyi artırmak ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmektir.⁵²¹ Parti kurulduğu günden itibaren vatandaşlar arasında 'Demir Kırat' olarak anıldı.⁵²²

2.3.2. Demokrat Parti Aydın Teşkilatının Kurulması

Demokrat Parti kurulduktan sonra tüm şehirlerde teşkilatlanma faaliyetlerine başlamıştı. Ankara'dan sonra güçlü bir teşkilatın kurulduğu il Aydın bölgesi oldu. Aydın'da siyasi anlamda faaliyet gösteren Etem Menderes ve arkadaşları bu teşkilatın kurulmasında aktif rol oynamıştı. Etem Menderes, köyleri ve kazaları dolaşarak Demokrat Parti'nin örgütlenmesi için çalıştı.⁵²³

Aydın'da Demokrat Parti heyetlerini oluşturan kişiler, Rıza Gökdağ, Etem Menderes ve Ragıp Ege'dir. Demokrat Parti; Söke, Nazilli, Ortaklar gibi yakın bölgelerde daha çok taraftar buldu. Partiye yakın olan kesim genellikle çiftçi, tüccar, serbest meslek sahipleri idi. Devlet memurları ise yeni kurulmuş olan bu partiye karşı biraz daha temkinli yaklaşmışlardı. Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı muhalif olan kişiler arasında Demokrat Parti'ye karşı olumlu bir tavır sergilenmişti. Celal Bayar'ın bu bölgede tanınan bir isim olması ve Adnan Menderes'inde parti konusunda tecrübeli olması Aydın'da Demokrat Parti'nin daha hızlı örgütlenmesini sağlamıştır.⁵²⁴ Örgütlenme süreci henüz tamamlanmamış olmasına rağmen Cumhuriyet Halk Partisi egemenliğindeki meclis, kendini feshederek seçimlerin 21 Temmuz 1946 tarihinde

⁵¹⁹ Ulus Gazetesi, 4 Aralık 1945

⁵²⁰ Çavdar, Demokrat Parti, s.2064, Cumhuriyet Gazetesi 8 Ocak 1946, Akşam Gazetesi, 8 Ocak 1946.

⁵²¹ Enis Şahin - Bilal Tunç, Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP - CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947), *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C:1, S:2, 2015, s.41.

⁵²² Aydemir, Menderes'in Dramı (1899-1960), s.127.

⁵²³ Anadolu Gazetesi, 11 Haziran 1946, Aydın Gazetesi, 11 Haziran 1946.

⁵²⁴ Güneş, Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İl'indeki Siyasi Faaliyetleri, s.194

yapılmasına karar verdi. Demokrat Parti içerisinde ise yapılacak olan seçimlere girip girmeme konusunda yoğun tartışmalar yaşandı.⁵²⁵

2.3.3. Demokrat Parti'nin 1946-1950 Seçimlerine Katılması

Demokrat Parti, teşkilatını tamamlamadan Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimleri erken tarihe almak istemesine karşı çıkmıştı. İtiraz etmelerine rağmen seçimle ilgili karara engel olamamışlardı. Demokrat Parti yetkilileri bu durumu boykot etmeye karar verdi. Seçimlerin 1947'de yapılmasını istediler.⁵²⁶ Bununla birlikte Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti'nin seçimlere katılmasını sağlamak için seçim yasasını düzenlemek zorunda kaldı. Düzenlenen yasada iki basamaklı seçim sistemi yerine doğrudan seçim yapılmasını öngören tek dereceli seçim sistemi getirildi. Hükümet, Demokrat Parti'nin seçimlere girmemesi durumunda partiyi kapatmakla tehdit etti.⁵²⁷ Adnan Menderes'e göre seçimlere katılmalarında ısrar edilmesindeki amaç, seçimlere az süre kaldığı için partinin hazırlık yapmasına engel olmaktır.⁵²⁸ Demokrat Parti'nin bütün itirazlara rağmen parti, örgütlenmesini tamamlamadığı halde 21 Temmuz 1946'da seçimlere girmek zorunda kaldı.⁵²⁹

Seçimlerden önce muhalefet partisiyle iktidar partisi arasında yoğun propagandalar yapıldı.⁵³⁰ Tek parti döneminde başka parti olmadığı için seçimler sessiz ve sakin geçmekteydi. 1946 seçimlerine hazırlık sürecinde iki partinin mitingleri ve seçim vaatleriyle ülkede farklı bir ortam oluşturdu. Seçim kampanyaları için yoğun bir çalışma yapıldı.⁵³¹ Demokrat Parti önemli isimleri partiye alarak güçlü olmak istemişti. Bu kişilerden bir tanesi, Mareşal Fevzi Çakmak oldu. Fevzi Çakmak, Atatürk'ün yakın arkadaşı olması ve Kurtuluş Savaşı'nda önemli rol oynaması sebebiyle halk tarafından sevilen ve saygı duyulan bir isimdi.⁵³²

21 Temmuz 1946'da yapılan seçimler, tek dereceli seçim sistemiyle yapılmıştır. Açık oy, gizli sayım ilkesi uygulandı. Seçimler sırasında Cumhuriyet Halk Partisi

⁵²⁵ Çavdar, Demokrat Parti, s.2065.

⁵²⁶ Şahin-Tunç, Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci, s.43-44.

⁵²⁷ Selahaddin Bakan - Hakan Özdemir, Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti'ye Karşı, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:14, S:1, Sivas, 2013, s. 378.

⁵²⁸ Şahin- Tunç, Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci, s.45.

⁵²⁹ Çavdar, Demokrat Parti, s.2065.

⁵³⁰ Akşam Gazetesi 26 Mayıs 1946

⁵³¹ Şahin -Tunç, Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci, s.47.

⁵³² Şahin -Tunç, Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci, s.46.

görevlilerinin, vatandaşlara baskı yapmış oldukları söylendiği için bu duruma yoğun eleştiri yapılmıştır. Bazı seçim çevrelerinde itirazlar ve şikâyetler oldu. 1946 seçimleri, bu şekilde yoğun tartışmalı olarak yapıldığı için Türk siyasi tarihinde farklı bir şekilde yer almasına neden olmuştu.⁵³³

Tablo 0.3. 1946 Aydın Seçimlerinde Demokrat Parti Aday Listesi

Adı Soyadı	Mesleği	Doğum Yeri
Adnan Menderes	Eski Aydın Milletvekili	Aydın
Eyüp Şahin	Tüccar Fabrikatör	Aydın
Zekai Kavur	Emekli Binbaşı	Giritli(halen İzmir Karşıyaka)
Mukerrem Sarol	Kadın Hastalıkları Uzmanı	İstanbul
Ali Vehbi Apaydın	Serbest Doktor	Nazilli
Cevat Ülkü	Aydın'da Avukat	Gazze ilçesi
Baki Ökem	Söke'de Serbest Doktor	Drama (halen Söke'de oturuyor)
Hüsnü Gökpınar	Çine'de Serbest Doktor	Çine
Mustafa Haydar Nazlı	İzmir'de İhracat Tüccarı	Nazilli ⁵³⁴

Seçim sonuçlarına göre Aydın'da en çok oy alan parti Cumhuriyet Halk Partisi oldu. Demokrat Parti adaylarından milletvekili olarak seçilen olmadı. Aydın milletvekillerinin aldığı oylar:

- Mazhar Germen: 58.319
- Neşet Akkor: 59.460
- Ahmet Emin Arkayın: 59.432
- Emin Bilgen: 57.636
- Refet Alpman: 62.058
- Mithat Aydın: 59.741
- Nuri Göktepe: 58.671

1946 seçimlerinde meclise Cumhuriyet Halk Partisi'nden 369, Demokrat Parti'den ise 61 milletvekili girdi.⁵³⁵ 1946-1950 yıllarında Aydın milletvekillerin hepsi

⁵³³ Şahin -Tunç, Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci, s.48.

⁵³⁴ BCA 490-01-00 / 361-1518-01, s.19

Cumhuriyet Halk Partisi'nden seçilmişti. 1948 yılındaki seçimlerde de Aydın Demokrat Parti adayları meclise giremedi. 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde adaylığını koyan Aydın milletvekilleri adayları:

- Sabri Akın
- Hulki Cura
- Ekrem Çiftçi
- Mithat Aydın
- Mazhar Germen
- Agâh Sırrı Levent
- Yusuf Saim Atasagun'du.⁵³⁶

Bu adaylar dışında Demokrat Parti'den milletvekili adaylığını koyanlar:

- Adnan Menderes
- Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu
- Etem Menderes
- Namık Gedik
- Baki Öktem
- Lütfü Ülküman'dı.⁵³⁷

1950 seçimleri 14 Mayıs 1950'de yapıldı. Ülkede seçimleri Demokrat Parti kazandı.⁵³⁸ Seçim sonucunda partilerin aldığı oy sayısı ise, Cumhuriyet Halk Partisi 60.860, Demokrat Parti'nin 76.896'dır. Seçimler sonucunda Demokrat Parti'nin Aydın adaylarından hepsi milletvekili olarak meclise girdi. Oy çokluğu ilkesi nedeniyle Cumhuriyet Halk Partisi Aydın'dan milletvekili çıkaramadı. Aydın milletvekillerinin aldıkları oy sayısı:

- Lütfü Ülküman: 50.988
- Baki Öktem: 76.625
- Adnan Menderes: 77.138
- Namık Gedik: 76.630

⁵³⁵ Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, VIII. Dönem (1946-1950)*, Ankara, TBMM Vakfı Yayını, No:146, 2012, C:III, s.169-180.

⁵³⁶ BCA 490-01-00 / 361-1518-01, s.19.

⁵³⁷ Menderes Akdağ, *Aydın'da Siyaset, Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Işığında (1946-1950)*, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.19.

⁵³⁸ Aydın Gazetesi, 30 Mayıs 1950.

- Şevki Hasırcı: 76.784
- Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu: 77.108
- Etem Menderes: 76.625

Adnan Menderes, milletvekilliği adaylığını İstanbul ve Aydın'dan koymuştu. Seçim sonucunda İstanbul milletvekili olarak meclise girdi.⁵³⁹

2.3.4. Demokrat Parti'nin Aydın'daki Faaliyetleri

Demokrat Parti'nin Aydın'da güçlü şekilde örgütlenmesinde Adnan Menderes'in etkisi büyüktü. Adnan Menderes sık sık Aydın'a ziyaretlerde bulunarak parti teşkilatını incelemişti. Yenipazar, Çine, Koçarlı idare heyetlerini denetleyen Adnan Menderes buradaki faaliyetlerden memnuniyet duymuştu.⁵⁴⁰

Demokrat Parti kongreleri, 10 Ekim 1946'da bütün yurttan yapılmaya başlandı. Demokrat Parti vekilleri yurdun her tarafına dağılarak parti teşkilatı olan yerlerde incelemelere başladı. Milletvekilleri gittikleri yerlerde bölgelerin ihtiyaçlarını tespit etti. Kongreler toplanırken Genel Başkan Celal Bayar, il il gezerek parti çalışmalarını yakından takip etti.⁵⁴¹

Aydın Merkez Mahalle'de asli üyeliklere seçilen isimler:

- **Köprülü Mahallesi:** Nizamettin Akçasu, Hakkı Doyuran, Mehmet Türkân,
- **Hasan Efendi Mahallesi:** Behçet Oflas, Ahmet Portakal, Sabri Erlaçın,
- **Cumhuriyet Mahallesi:** Osman Balkan, Zeki Başaran, İbrahim Günay
- **Kurtuluş Mahallesi:** Yusuf Kırçalı, Durmuş Cantok, Ali Aydın
- **Güzelisar Mahallesi:** Şakir Özkavruk, Ali Baklacı, Sadık Candaş
- **Orta Mahalle:** Nazmi Doyuran, Halis Sevil, Ragıp Güngör
- **Cuma Mahallesi:** Faik Ertaş, Burhan Aksoy, Mustafa Girgin
- **Zafer Mahallesi:** Mehmet Önüt, Mustafa Bütün, Rüştü Şensoy
- **Mesudiye Mahallesi:** Haşim Aygün, Emin Arslan, Mehmet Altınışık
- **Meşrutiyet Mahallesi:** Nevfel Özfiliz, Ulvi Öngel, Kadri Yılmaz
- **Kemer Mahallesi:** Şakir Karabudak, İbrahim Eren, Şakir Yakar

⁵³⁹ Durna, Türk Siyasi Yaşamında Aydın, (1930-1950) , s.220-221.

⁵⁴⁰ Güneş, Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İl'indeki Siyasi Faaliyetleri, s.195.

⁵⁴¹ Nazilli Gazetesi, 8 Ekim 1946

Merkez köylerde partiye seçilen asil üyeler

- **Çeştepe Köyü:** Rahim Ercan, Süleyman Demirkapı, Tahir Başaran
- **Ovaemiri Köyü:** Şaban Mantar, Mehmet Cihan, Reis Akgüller
- **Yeniköy:** Mehmet Gümüş, İsmail Maden, Ahmet Yılmaz
- **Kadıköy:** İbrahim Yiğit, Mehmet Ali Saraç, Haydar Taşkın⁵⁴²

Fevzi Çakmak da yurt içinde gezilere çıkarak halkın şikâyetlerini dinleyip Demokrat Parti kurullarını inceledi. Fevzi Çakmak'la görüşmek üzere Aydın'dan gelen Demokrat Parti Başkanı Etem Menderes, Mukarrem Sarol ve Mitat Bey'den oluşan heyet Fevzi Çakmak'ı Aydın'a davet etti. Fevzi Çakmak, Aydın Demokrat Parti heyetine,

“Muhterem Aydınlı vatandaşlarım, arzularınızı tebliğ eden muhterem heyetle görüştim. Gösterdiğiniz alakaya son derece memnun oldum. Programımızın tebdiline şimdilik imkân bulunmadığından ilk fırsatta kahraman Aydın ahalisiyle görüşmek üzere oraya bilhassa geleceğimi bildirir, hepinizin sevgiyle gözlerinden öperim...” diyerek ilk fırsatta Aydın'a geleceğini söylemişti.

Nazilli'nin Mastavra Köyü Demokrat Parti Kongresi, 25 Ekim 1946'da ilçe parti kurulu üyelerinden Nuri Ansoy başkanlığında toplanarak yeni idare kurulunu seçti. Toplantıda bulunanların çoğunluğuyla seçilen üyeler:

Tablo 0.4. İdare Kurul Üyeleri

• Başkan: Ali Çakmak • Muhasip: Hüseyin Çakmak • Yazman: Ali Kılıç
<i>Üyeler</i>
• Ahmet Kösem • Mustafa Sakallı • Sabit Dikici⁵⁴³

Celal Bayar, Adnan Menderes'le birlikte toplanan Ocak ve Bucak kongrelerinde bulunarak halkla konuşmalar yaptı. İzmir, Manisa, Aydın illerindeki incelemeleri bitirdikten sonra Ankara'ya döneceğini söyledi.⁵⁴⁴ Demokrat Parti Başkanı Celal

⁵⁴² Ses Gazetesi, 1 Kasım 1946

⁵⁴³ Nazilli Gazetesi, 2 Kasım 1946

⁵⁴⁴ Nazilli Gazetesi, 12 Kasım 1946, Ses Gazetesi, 15 Kasım 1946

Bayar’la Aydın Parti Heyeti Başkanı Adnan Menderes, 16 Kasım 1946’da Yenipazar ve Bozdoğan’a uğrayarak Nazilli’ye geleceğini bildirmişti. Celal Bayar ve Adnan Menderes, önce Dalama kazasına uğramış, burada yanlarına Etem Menderes de katılmıştı. Celal Bayar, Dalama kazasında bulunan yakın dostu Yörük Ali Efe’yi ziyaret etti. Dalama halkı büyük bir sevinçle Celal Bayar’ı karşılamıştı.

Köylülerle bir süre sohbet eden Celal Bayar, şikâyetleri ve köylülerin isteklerini dikkatli bir şekilde dinledi. Köylüler, okulların yetersiz olduğundan yakıarak okul istediklerini söylediler. Celal Bayar, en küçük bir topluluğa rastlayınca dahi arabadan inerek herkesle ilgilenmeye çalıştı. Yenipazar’a geldiğinde yine halkın sevgisiyle karşılaştı. Burada vatandaşlarla görüşükten sonra Nazilli’ye gitmek üzere ayrıldı. Beraberindeki heyetle Nazilli’ye giden Celal Bayar, Nazilli’de büyük bir halk kitlesiyle karşılaştı. Nazilli halkı Celal Bayar’a bir gece kalması için ısrar etse de Celal Bayar Denizlilere söz verdiğini bu teklifi üzümlere reddedeceğini söyledi.⁵⁴⁵

Bozdoğan’da 26 Ekim 1946’da Demokrat Parti kongreleri başladı. Kongre başkanlığına Etem Menderes, başkan yardımcılığına Şemi Duyar ve yazganlıklara Halim Taka seçildi.

Tablo 0.5. Bozdoğan Demokrat Parti İdare Kurulu Heyeti’ne Seçilenlerin Listesi

<i>Asli üyeler</i>
• Başkan: Mehmet Ali Özen • Şemi Duyar • Kadir Arıkan • Mehmet Atalay
<i>Yedek üyeler</i>
• Reşat Başlı • İhsan Yaltırık • Kemal Şenyılmaz • Mustafa Ayvaz⁵⁴⁶

Mastavra Köyü’nde yeniden kurulan Demokrat Parti Ocağı’nın açılışı 1 Aralık 1946’da Nazilli’den giden parti heyeti başkanı Hakkı Şevkay ve heyetinde olan Sabri Aydınefe, Mehmet Yücesan, Nuri Özsay ve pek çok partililerin katılımıyla yapıldı. Yeni Ocağın açılışı istiklal marşıyla başladı ve Nazilli İlçe Başkanı Hakkı Şevkay’ın

⁵⁴⁵ Nazilli Gazetesi, 19 Kasım 1946, Ses Gazetesi, 19 Kasım 1946

⁵⁴⁶ Nazilli Gazetesi, 3 Aralık 1946

konusmasıyla sürdü. Köylülerin isteklerinin dinlenmesinden ardından alkışla açılış sona erdi.

Demokrat Parti Kurulu tarafından Nazilli ilçe kongresinin 7 Aralık 1946'da Belediye civarındaki Bakioğlu Kereste Mağazası'nda yapılacağı duyuruldu.⁵⁴⁷ Şiddetli yağmur yağmasına rağmen kongreye birçok katılım oldu. Bu kongre için Aydın İl Başkanı Etem Menderes, İl İdare Heyeti'nden Mukerrem Sarol ve Fabrikatör Eyüp Şahin de gelmişti. Etem Menderes, Ziya Paşa ve Namık Kemal devrinden bugüne kadar sürüp gelen hak, hürriyet, adalet ve demokrasi yolundaki gelişmeden bahsederek Demokrat Parti'nin hangi şartlar altında kurulduğunu anlatan bir konuşma yaptı. Kongre Başkanlığına Etem Menderes, vekilliğe Mukerrem Sarol, kâtipliklere Ali Bilgin ve Tahir Çelik seçildi.

Kongre açılışından sonra isteklerin söylenme sırası gelince ilk sözü Pirlibey Köyü delegesi Hüseyin Özsoysal aldı. Hüseyin Bey, Menderes sol sahili devlet sulama kanalının bir an evvel işletmeye açılmasını, senelerden beri su getirilemediğini bu yüzden de köylünün binlerce dönüme yakın arazisinin susuz bırakıldığını söyleyerek buna bir çare bulunmasını istedi. Sümer Ocağı delegesi Şevket Üstünsoy ise, işçi haklarının iyileştirilmesi istedi. İsteklerin dinlenmesinin ardından seçime geçildi. Yapılan Nazilli Demokrat Parti İdare Kurulu Heyeti'ne seçilenler:

Tablo 0.6. Nazilli Demokrat Parti İdare Kurulu Heyeti

Asli Üyeler
• Hakkı Şevkal • Şevki Hasırcı • Sabri Becerik • Fuat Köseoğlu
Yedek Üyeler
• Ahmet Pulat • Emin Ünal • Vehbi Apaydın • Adil Giray • Cevdet köşkdereli
İl Delegeliğine Seçilenler
• Fahri Sevin • Şevki Hasırcı • Şevket Üstünsoy

⁵⁴⁷ Nazilli Gazetesi, 7 Aralık 1946

-
- Fuat Köseoğlu
 - Mustafa Aksoy
 - Hüseyin Özsoysal
 - Emin Ünal
 - Şükrü Demirayak
 - Kemal Bayman
 - Mehmet Girgin
 - Ahmet Pulak
 - Adil Giray
 - Sabri Becerik
 - Sabri Aydınefe⁵⁴⁸
-

22 Aralık 1946'da Demokrat Parti binasında ilçe kongresi yapıldı ve gizli oyla asil üyeliklere Mehmet Nuray, Sabri Ertaşın, Rıza Gökdağ, Ragıp Ege, Nizamettin Akçasu, Yedek üyeliklere ise Mustafa Telat Yalçın, Zeki Başaran, Mehmet Türkan, Osman Balkan, Mehmet Böcekli seçildi.⁵⁴⁹

26 Aralık 1946'da Demokrat Parti il kongresi yapıldı. Kongrede, Matbuat- Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunlarının düzenlenmesi, Medeni Kanun'un bünyemize uygun şekilde düzenlenmesi, Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılıp Türk Ocağı şeklini alması istendi. Kongre sonunda yapılan seçimlerde Demokrat Parti il idare kuruluna:

- Etem Menderes
- Mukerrem Sarol
- Şahap Gürsel
- Eyüp Şahin
- Ekrem Torunlu
- Kemal Yağcı tekrar seçildi.⁵⁵⁰

Yoğunluğu nedeniyle Adnan Menderes 1946 yılındaki kongrelere katılamamıştı ancak uygun olduğu zamanlarda Aydın'a gelerek Demokrat Parti teşkilatlarını denetlemiş, sorun çıkan yere giderek buradaki kişilerle görüşmüştü. Adnan Menderes,

⁵⁴⁸ Nazilli Gazetesi, 10 Aralık 1946

⁵⁴⁹ Ses Gazetesi, 21 Aralık 1946

⁵⁵⁰ Ses Gazetesi, 31 Aralık 1946

Karacasu teşkilatının iyi bir şekilde kurulamadığını öğrenince buraya bizzat giderek Karacasu teşkilatını kendisi kurmuştu.⁵⁵¹

Aydın milletvekili Refet Alpman'ın Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliğine göndermiş olduğu bilgilerde Demokrat Parti'yi eleştiren yazılar bulunur. Refet Bey'e göre, Etem Menderes 15 sene kadar Cumhuriyet Halk Partisi İl Parti başkanlığı ve Belediye başkanlığı yaptığı halde halkın dostluğunu ve sevgisini kazanamamıştı. Demokrat Parti'nin başına gelerek Cumhuriyet Halk Partisi aleyhine olumsuz eleştirilere başlayınca halk arasında kendine inanan kimse olmamıştı. Refet Bey tarafından verilen bilgiye göre, Etem Menderes'in Aydın'da Demokrat Parti adına yapmış olduğu işler:

Merkez İlçede: 200-300 kişinin Demokrat Parti'ye kayıt yaptırdığı bilinmekteydi.

İncirliova Bucağı'nda: Başkan olarak seçilmiş olan Hasan Kamil'di.

Germencik Bucağı: Başkan, Serbest Fırka'nın üyelerinden Hafız Tahir adında bir kişiydi.

Umurlu Bucağı: İmam Köyü'nde 8 kişi Demokrat Parti'ye girmişti. Bunların buradan istifa etmelerine Halk Partisi teşkilatı çalışmaktaydı.⁵⁵²

Söke ve Karacasu ilçelerinde Demokrat Parti teşkilatı kurulmamıştı.⁵⁵³

Demokrat Parti üyeleri, 11-20 Ekim 1947 tarihlerinde Aydın'da pek çok yerde konuşma yapmışlar, halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmişlerdi. 28 Aralık 1947'de Aydın merkez ilçe kongresi yapıldı. Kongreye Rıza Gökdağ, Kâmil Sözer, Galip Ünlütürk, Recep Ulus ve pek çok kişi katılmıştı. Kongrede çeşitli istekler söylendi. Bunlardan bazıları, vergiler düzeltilmesi, milletvekili zamlarının durdurulması, tapu işlerinin düzenlenmesiydi. Kongrede yapılan seçimlerde idare kuruluna:

- Ragıp Ege
- Refik Gürel
- Rıza Gökdağ

⁵⁵¹ Güneş, Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri, s.196.

⁵⁵² BCA 490-01-00 / 622- 44-22, s.7

⁵⁵³ BCA 490-01-00 / 622- 44-22, s.9

- Hakkı Doyuran
- Mehmet Önut
- Cemal Ekinci
- Hüseyin Karabudak seçildi.⁵⁵⁴

22 Şubat 1948’de Nazilli’de toplantı düzenlendi. Adnan Menderes bu toplantıya katılarak Demokrat Parti iktidar olduğu zaman yapacaklarını anlatmıştır.²⁸ Nisan 1948’de Mesudiye Mahallesi Parti Ocağı’nın açılışına katılmıştı.⁵⁵⁵ Demokrat Parti, Nazilli ilçesinde teşkilatını güçlendirmeye önem vermişti. Köylerde muhtar seçimlerinde Demokrat Partililer onda bir oranında kazanmışlardı. Kuyucak bölgesinde de Cumhuriyet Halk Parti teşkilatı zayıf olduğu için Demokrat Parti teşkilatı güçlenmeye başlamıştı.⁵⁵⁶

Demokrat Parti kurulduktan sonra pek çok Ocak açılışı yapmıştı. 4 Ocak 1948’de Caferli Köyü Parti Ocağı açıldı. Törene, Söke Demokrat Parti başkanı Baki Öktem ve pek çok kişi katıldı. 20 Ocak 1948’de Etem Menderes, Hüseyin Karabudak gibi isimlerin katılımıyla Aydın Merkez Baltaköy Demokrat Parti Ocağı açıldı. 19 Mart 1948’de Etem Menderes’in katılımıyla Umurlu Bucağı, İstasyon Mahallesi Parti Ocağı açıldı.⁵⁵⁷

2-3 Nisan 1948’de yapılan Demokrat Parti Aydın il kongresine, Adnan Menderes, Fikret Başaran, Galip Serter, Osman Kapani ve pek çok kişi katıldı. Kongrede söylenen isteklerden bazıları, Nazilli Gazetesine önem verilmesi, köylünün ve çiftçinin haklarının korunması ve vergilerin düzenlenmesiydi. Yapılan seçimlerde Demokrat Parti Kurulu üyeliklerine:

- Etem Menderes
- Eyüp Şahin
- Cevat Ülkü
- Refik Gürel
- Ahmet Güçsavar

⁵⁵⁴ Akdağ, Aydın’da Siyaset, Türkiye’de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Işığında, s.254-256

⁵⁵⁵ Güneş, Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Adnan Menderes’in Aydın İl’indeki Siyasi Faaliyetler, s.196

⁵⁵⁶ BCA 490-01-00 / 623-45-01, s.89

⁵⁵⁷ Akdağ, Aydın’da Siyaset, Türkiye’de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Işığında, s.162

- Hasan Kâmil Erimez
- Reşat Esenkan
- Ekrem Torunlu seçildi.⁵⁵⁸

Demokrat Parti, Aydın'da partiyi güçlenmek için bayram törenlerine katılmaya önem vererek halkın sevgisini kazanmaya çalışmıştı. Atatürk'ün ölüm yıldönümlerinde büyük toplantılar yaptılar. Aydın'ın kurtuluş yıldönümü olan 7 Eylül tarihlerinde de özel programlar hazırlanmıştı. Aydın Demokrat Parti üyeleri daima halkla iç içe olmaya gayret göstermişlerdi. Sık sık gezilere çıkarak halkın şikâyetlerini, dileklerini dinlemişlerdi. 1949'da 100 kişiden oluşan bir heyetle Söke Bağarası ve civar köyleri ziyaret ederek halkın sevgisini kazanmaya çalışmışlardı. Demokrat Parti, Aydın'da sürekli olarak toplantılar, eğlenceler ve mitingler yaptı. Teşkilatın kuruluş yıldönümleri birçok etkinliklerle kutlandı. 23 Şubat 1949'da Nazilli Sümer Ocağında konuşma yapan parti üyelerinden Osman Kapani, vatandaşları Demokrat Parti'ye katılmaya davet etti.⁵⁵⁹

1949'da pek çok yerde Demokrat Parti kongreler yaptı. Kuşadası parti kongresi 1 Aralık 1949'da yapıldı. Kongreye, İzmir İdare Kurulu'ndan Sadık Giz, Osman Kapani, Pertev Arat gibi kişiler katıldı. 14 Aralık 1949'da yapılan Köşk Kongresi'ne parti üyeleri ve birçok kişi katıldı. Köşk İdare Heyeti'ne seçilenler, Abdullah Keçeci, Fikri Kaya, Nuri Altıntaş, Ahmet Hayta, Ali Turan oldu. 25 Aralıkta Nazilli parti kongresi yapıldı. İdare heyeti kuruluna seçilenler; Şevki Hasırcı, Fuat Köseoğlu, Şakir Özdamar, Reşat Özer, Nail Geveci'ydi. Aydın İl Kongresi de 18 Mart 1950'de yapıldı. Kongreye birçok üye katıldı ve vatandaşlar da yoğun ilgi gösterdi. Etem Menderes tarafından faaliyet raporu okundu. Demokrat Parti heyetinin çalışmaları eleştirildi.⁵⁶⁰

3 Ekim 1950'de yapılan belediye seçimlerinde, Atça ve Kuyucak belediyelerini Cumhuriyet Halk Parti'si kazandı. Bu ilçeler dışında diğer kaza ve nahiyelerde seçimleri Demokrat Parti kazanmıştı. Belediye Başkanı olarak da Cevat Ülkü seçilmişti.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Akdağ, Aydın'da Siyaset, Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Işığı Altında, s. 264, 271.

⁵⁵⁹ Akdağ, Aydın'da Siyaset, Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Işığı Altında, s.166.

⁵⁶⁰ Durna, Türk Siyasi Yaşamında Aydın, s.107.

⁵⁶¹ BCA, 30-01-00 / 51-309-03, s.5.

III. BÖLÜM

AYDIN'DA SOSYAL ve KÜLTÜREL FAALİYETLER

3.1. Aydın'da Basın Hayatı

Osmanlı Devletinin ilk matbaası, 1726 yılında III. Ahmet yönetiminde açılmıştı. Sait Efendi'nin de babasının Paris elçiliği görevinde ona eşlik etmek amacıyla 1720 yılında Paris'e giderek 4 yıl kalması ve Paris'in sosyal-kültürel ortamını yakından inceleme fırsatı bularak matbaanın yararlarını fark etmesi, 1724 yılında döndüğünde ilk olarak matbaa açma girişiminde bulunmasına yol açmıştı.⁵⁶²

Osmanlı gazetecilik tarihi Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların çıkardığı yayınlarla başladı. Osmanlı devletinde ilk gazete, Fransızlar tarafından İstanbul'da 1795'te çıkartılmış olan Bulletin Des Nouvelles (Haberler Bülteni)'dir. Bu gazeteyi, 1796'da yine Fransız Elçiliği'nin aylık olarak yayımladığı Gazette Française Des

⁵⁶² Mertcan Çelik, “*Millî Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı (1939–1950)*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.7.

Constantinople (İstanbul'un Fransız Gazetesi) izlemiştir.⁵⁶³ İzmir'de Alexandre Blacque (Blak Bey) tarafından haftalık çıkartılan La Spectateur Oriental (24 Mart 1821) gazetesi ise yaşanan olaylar nedeniyle pek çok durum açısından ilk olma özelliğini barındırır. Yaptığı siyasi yayınlar yüzünden yabancı devletlerin baskısıyla gazete bir ay süreyle kapatılmak durumunda kalmıştı. Böylece tarihte kapatılan ilk gazete olma özelliğini taşımaktadır. Daha sonra II. Mahmut, Blacque'na İstanbul'da bir gazete çıkarmasını teklif etmiş ve böylece Alexandre Blacque yayıncılık hayatını İstanbul'da devam etmiştir.⁵⁶⁴

Osmanlı basınının ortaya çıkışı 19. yüzyıldır. Toplumun yaşayışında, ekonomide ve dünya görüşlerindeki olan değişim yeni bir iletişim ortamının hazırlanmasını mecbur hale getirmişti. 18. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler özellikle de Avrupalı devletlerle kurulan sıcak ilişkiler, ilk Türkçe gazetelerin çıkmasına zemin hazırlamıştı.⁵⁶⁵ Bu doğrultuda II. Mahmut döneminde 11 Kasım 1831'de çıkarılan ilk gazete Takvim-i Vakayi'dir. Gazetenin adını da II. Mahmut koymuştu. Gazetenin esas çıkış amacı yenilikleri halka duyurmak ve kamuoyu önünde açıktan özeleştirip yapıp başarısızlıkları tartışmaktır. Takvim-i Vakayi'yi 1840'da çıkarılan Ceride-i Havadis izlemişti, bu gazetenin amacı da Tanzimat Fermanı'nın yayın aracılığıyla duyurulması olmuştu.⁵⁶⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu karışık döneminde II. Mahmut, devletin düzenlenmesinde kamuoyunun görüşlerinin önemli olduğunun bilincindeydi. Araç olarak basın son derece önemliydi. Bütün Osmanlı vatandaşlarının yurt içinde ve dışındaki gelişmelerden haberdar olması, Osmanlı yönetiminin resmi görüşünü öğrenmesi oldukça önem taşımaktaydı. Ayrıca yanlış haberlerle halkın endişelenmesini önlemek önemliydi. Her türlü konuya dair bilgilerin halka sunulması ve halkla devletin birliğinin sağlanarak sürekli bir veri alışverişinin olması açısından gazetelerin önemi çok fazlaydı.⁵⁶⁷

İlerleyen dönemlerde Osmanlı toplumunda oluşan aydın kesimin, Batıdan öğrendiği yeni ideallerle Osmanlı toplumunun toplumsal-siyasal yapısındaki

⁵⁶³ Çelik, Milli Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı (1939-1950), s.7.

⁵⁶⁴ Çelik, Milli Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı (1939-1950), s.7.

⁵⁶⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s.30.

⁵⁶⁶ Çelik, Milli Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı (1939-1950), s.9.

⁵⁶⁷ Koloğlu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, s.30.

bozukluklara daha eleştirel yaklaştığı görülmüştü. Gazeteci-aydınların o dönem ideallerine uygun olmayan pek çok işleyişi basın aracılığı ile eleştirmeye başlaması basının bir muhalefet odağı niteliği taşımaya başlamasına yol açmıştı.⁵⁶⁸ 1850'lerden sonra ülkenin yaşadığı ekonomik ve siyasi zorluklara ek olarak basının baskısının da artması bazı önlemler almayı gerekli kılmıştı. Bunun üzerine Sadrazam Ali Paşa çıkarttığı kararname ile gazeteleri kapatarak muhalif yayın yapanları sürgüne göndermişti. Sürgüne giden isimler arasında Namık Kemal ve Ziya Bey gibi isimler bulunmaktaydı.⁵⁶⁹

Kanun-i Esasi'nin yayımlanması ile biraz rahatlayan basın hayatı Abdülhamit'in (1876-1909) 33 yıl süren sıkı tedbirlerin alındığı istibdat dönemiyle en karanlık çağını yaşamıştı. Bu dönemde sarayda bir yayın kurulu oluşturulmuş ve gazeteler de basımdan önce burada denetlenmişti. Yurt dışında yaşayan Osmanlı aydınları fikir hayatlarına oradan devam etmişlerdi.⁵⁷⁰ 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle beraber gazeteler de serbestlik ortamına kavuşmuşlardı. II. Meşrutiyetin ilanından önce sadece 4 gazete çıkmaktaydı. Bu gazeteler; İkdam, Sabah, Tercüman ve Saadet'ti. II. Meşrutiyetin ilanından sonra gazete sayısı artmaya başlamış ve 2 ay içinde çıkan gazete sayısı 200'ü bulmuştu.⁵⁷¹

Namık Kemal ve Şinasi gibi kişilerle başlayan demokratik toplum isteği, günlük gazetelerin daha önemli hale gelmesi ve gazetecilik mesleğinde çalışan kişilerin sayısındaki artışla birlikte güçlenmişti. Basındaki önemli kişiler devamlı olarak batıya yönelmenin gerektiğini söylemişlerdi. Aynı zamanda batı uygarlığının olumlu ve olumsuz yanlarının ayırt edilmesi gerektiğinin de altını çizmeyi ihmal etmemişlerdi. II. Meşrutiyetle gelen özgürlük ortamından sonra İttihat ve Terakki'nin 1913 yılında yönetime el koyarak yaptığı baskılar yüzünden gazete sayıları azaldı. İstiklal Harbi öncesi ve savaş zamanında İstanbul'da çıkan gazeteler de görüş olarak ayrıldı.

⁵⁶⁸ Ahmet Demirci, Türkiye'de Gazete ve Gazetecilik Tarihi, İstanbul, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 1983, C.1, s.225.

⁵⁶⁹ 8 Şubat 1857 Matbaa Nizamnamesiyle ilk sansür uygulaması getirildi. Çelik, Milli Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı (1939-1950), s.11.

⁵⁷⁰ Demirci, Türkiye'de Gazete ve Gazetecilik Tarihi, s.225.

⁵⁷¹ 24 Temmuz 1908 tarihi Cumhuriyet döneminde Gazeteciler Bayramı olarak kabul edilmiştir. Çelik, Milli Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı (1939-1950), s.12.

Alemdar, İstanbul Peyam-i Sabah gibi gazeteler padişahı desteklerken; Yeni gün, Akşam, Vakit, İleri gazeteleri Milli Mücadele yanlısı gazetelerdi.⁵⁷²

Cumhuriyet'in ilanıyla beraber, özellikle yeni harflerin kabulü gibi önemli devrimlerden sonra yerel gazeteler, ülke içerisinde önemli birer eğitim aracı haline de gelmişlerdi. Çok partili hayata geçiş döneminde ise yine yerel gazeteler özellikle siyasetçilerin önemli kozu haline gelmiş ve halka bilgi sağlamada, halkı belirli konularda bütünleştirmede önemli roller üstlenmişti. İlerleyen dönemde ulusal basının eğitilmiş personeli artmış, gazetecilik İstanbul dışından çıkarak Anadolu'nun en ücra köylerine kadar ulaşmaya başlamıştı.⁵⁷³

Aydın'da basın hayatına dair ilk gelişme II. Meşrutiyetin etkisiyle Nazilli'de 1908 yılında olmuştu. 1908'de Osman Fikri Bey'in çıkardığı 'Celali' isimli gazete, 3 yıl yayımlanmıştı. Celali Gazetesi, genel olarak siyasi, fen ve il yönetimiyle ilgili bilgiler vermişti. 1909 yılında Osman Fikri Bey bu kez, Kırşehirli Mehmet Feyzi Bey'le birlikte Nazilli'de haftada iki gün yayınlanan "Yeni Osmanlı" gazetesini çıkarmıştı. Söke'de ise "Işık" gazetesinin yayın yaptığı bilinmektedir. Bu gazete Yunan işgaline kadar yayın hayatına devam etmişti.⁵⁷⁴

8 Kasım 1908'de Nazilli'de yayınlanan bir başka gazete de Mülhakat Gazetesi'di. Gazetenin Sahibi Ömer Beyzade Ahmet Refik Bey idi. Gazeteyi Haşim Enveri Bey'le birlikte çıkarmışlardı. Haftada iki gün yayınlanan gazetenin yayın hayatı 1913'de sona ermişti. Mülhakat Gazetesi, II. Meşrutiyet döneminde Aydın'da en uzun süreyle çıkan gazete olma özelliğine sahipti. 1909 yılında kısa süreli çıkan bir başka gazete de Milli Hakikat Gazetesidir. Taş baskı⁵⁷⁵ yapan gazete aynı yıl taşların bozulmasıyla beraber yayın hayatına ara vermiş ve daha sonra devam etmemiştir.

Nazilli'de, 1909 yılında Gayr-i Müslimler de matbaa açmak ve gazete çıkarmak için ruhsat istedikleri bildirmişlerdi. İlya Eftaryadi isimli Rum bir vatandaş Hürriyet isimli bir matbaa ve gazete çıkarmak için hükümetten ruhsat istemişti ancak

⁵⁷² Demirci, Türkiye'de Gazete ve Gazetecilik Tarihi, s.227.

⁵⁷³ Özgür Seçim, Aydın İli Yerel Basımına Yönelik Bir İçerik Analizi, *Dördüncü Kuvvet Dergisi*, C:2, S.1, 2019, s.44.

⁵⁷⁴ Güneş, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:26, S.41, 2007, s.24.

⁵⁷⁵ Taş baskı, kireç taşından yapılan levhaların üstüne yağlı mürekkeple yazılmış yazı ve şekillerin basılmasıyla hazırlanan ve bazı teknik işlemlerden oluşan bir basım tekniğidir. Modern ofsetin başlangıcı sayılmaktadır. Alim Kahraman, *Taş Basması*, İstanbul, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2011, C:40, s.144.

araştırmacılar bu isimli bir gazeteye ne kütüphanelerde nede arşivlerde rastlamadıklarını belirtmektedirler.⁵⁷⁶ Cumhuriyetin ilanından sonra Aydın'da 1930'lu yıllara kadar aktif bir basın hayatı olamamıştı. Bu durumun temel nedeni Yunan işgali sırasında ilçenin fazla harap olması ve halkın büyük kısmının İç Anadolu'ya göç etmesidir. Savaş sonrasında ise Aydın yönetiminin öncelikli amacı ilin yeniden yapılanması olmuştur.⁵⁷⁷

Cumhuriyet döneminde Aydın'da, Ali Kemal Bey ve Şevket Bey tarafından 1931'de ilk basımevi açıldı. Burada İnci, Büyük Menderes ve Ant Gazeteleri çıkarıldı. Bunun yanında 1931'de Cumhuriyet Halk Partisi tarafından 'C.H.P. Basımevi' kuruldu. Bu basımevinde de Aydın Gazetesi basılmıştı. 1 Ocak 1938'de eski gazeteci olan Hilmi Tükel tarafından Tükel Basımevi açıldı. 1938'de İzmir'de Raif Aydoğdu'nun açtığı Doğanlar Basımevi daha sonra Aydın'a taşınmıştır.⁵⁷⁸

Aydın gazetesi, 29 Ekim 1933'te Cumhuriyetin onuncu yılı nedeniyle Cumhuriyet Halk Partisi tarafından çıkarılmaya başlanmıştı. Halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi, 1930'ların başında yaşanan olumsuzlukları göz önüne alarak çeşitli kültürel etkinliklere yönelmiş, Halkevleri ve basını etkin bir şekilde kullanma eğilimi içerisine girmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Aydın il örgütü de bu amaç doğrultusunda parti merkezinden aldığı destekle Aydın gazetesini çıkarmıştı.⁵⁷⁹ Gazete, parti üyeleri tarafından idare edilmekteydi. İlin bütün köylerine gönderilmişti. Gazetenin daha verimli hale gelmesi ve büyümesi için tedbirler alınmıştı.⁵⁸⁰ Yayınına farklı sebeplerle ara veren Aydın gazetesi, Temmuz 1936'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin de yardımıyla yeniden faaliyete geçmişti.

CHP Basımevinde çıkan gazetede Cumhuriyet Halk Partisi'nin il yöneticileri ve milletvekilleri çeşitli konularda yazılar yazmışlardı. Halkı aydınlatma düşüncesi Aydın gazetesinin çıktığı ikinci dönemde daha da etkin bir şekilde ortaya konmuştu.⁵⁸¹ Özellikle Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve Adnan Menderes'in de bizzat Aydın'lı oluşu, bu şehre ve gazetelerine olan ilginin artmasını sağlamıştı. Aydın Halkevi

⁵⁷⁶ Güneş, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı, s.24.

⁵⁷⁷ Seçim, Aydın İli Yerel Basınına Yönelik Bir İçerik Analizi, s.47.

⁵⁷⁸ Aydın 1963 İl Yıllığı, s.152.

⁵⁷⁹ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.144.

⁵⁸⁰ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.97.

⁵⁸¹ Güneş, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı, s.32.

tarafından “Tral” adını taşıyan bir dergi çıkarma girişimleri olsa da gerek ilgisizlik, gerekse ekonomik nedenlerden dolayı bu dergi yayın hayatına başlayamamıştı.⁵⁸²

Aydın’da basın hayatına dair ilginç bir durum ise gazete faaliyetlerinden önce dergicilik faaliyetlerinin başlamasıdır. Doğu ismi verilen dergi basın hayatında enteresan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸³ Siyasi içerikli olmayan bu dergi daha çok edebi konulara ağırlıklı vermişti. Yayın hayatı çok uzun olmamıştı. 1947 yılında tekrar yayınlanma girişimi olmuş birkaç sayı yayınlanmıştı. İl genelinde açılan matbaa sayısının artmasıyla birlikte, Yeni Menderes, Menderes, Aydın, Ant ve Büyük Menderes isimlerinde farklı gazeteler de çıkmaya başlamıştı. Özellikle Ant gazetesi yayın hayatına en güncel haberleri sıcak sıcak sunduğunu dile getirerek başlamıştı.

Ant gazetesi yerini, dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın açmış olduğu Aydın gazetesine bırakmış, Aydın gazetesinin ardından İnci, Halkın Dili, Madran gibi gazeteler çıkmıştı. II. Dünya Savaşı’yla beraber Aydın gazetesi dışındaki tüm gazeteler yaşadığı kâğıt sıkıntısı nedeniyle kapanmıştı.⁵⁸⁴ 1939’da Aydın’da sadece İnci gazetesi yayımlandı. Gazetenin müdürü Cumhuriyet Halk Partisi parti üyesiydi. Gazete, il çevresinde ilgi uyandırmamıştı. İl genelinde en çok okunan gazeteler, Cumhuriyet, Tan, Son Posta, Akşam, Kurun, Yeniasır gazeteleriydi. Ulus ve Ülkü sadece abonelere gelmekte ve bayiler tarafından satılmamaktaydı.⁵⁸⁵

II. Dünya Savaşı’nın son dönemlerinde Aydın’da gazetecilik faaliyetleri canlanmış, dergi sayısında da bir artış olmuştu. Bu dönemde Akış ve Kültür adlı dergiler yayın hayatına başladı. Akış dergisinin amacı gençlere hizmet vermek ve yöre halkına hizmet etmek olarak belirlenmişti. Akış dergisi, daha çok gençler tarafından okunmuştu.⁵⁸⁶ Dergi, 1940-1946 yılları arasında dönem dönem yayın hayatına ara vererek devam etmiş, 1946 yılında ise tamamen yayına son vermişti. Kültür dergisi de 1941-1945 yılları arasında yayına devam etmiş ancak bazı dönemlerde yayın hayatına ara vermişti. Dergide, Aydın ve Türkiye’deki gelişmeler ayrıntılı olarak anlatılmıştı.⁵⁸⁷

⁵⁸² Seçim, Aydın İli Yerel Basınına Yönelik Bir İçerik Analizi, s.48.

⁵⁸³ Seçim, Aydın İli Yerel Basınına Yönelik Bir İçerik Analizi, s.44.

⁵⁸⁴ Seçim, Aydın İli Yerel Basınına Yönelik Bir İçerik Analizi, s.47.

⁵⁸⁵ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.144.

⁵⁸⁶ BCA, 490-01-00 / 622-41-01, s.29.

⁵⁸⁷ Bilgin Çelik, “*Cumhuriyet Döneminde Aydın’ın Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısı (1923-1950)*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996, s.45.

3.2. Aydın'da Açılan Sosyal-Kültürel Kurumlar

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Aydın'da sosyal yaşamda etkili olan kurumlar içerisinde Hilal-i Ahmer (Kızılay), Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) ve Tayyare Cemiyeti de yer almaktaydı. Bu cemiyetler içinde en aktif ise Osmanlı Devleti zamanında açılmış olan Cumhuriyet döneminde de etkinliğini sürdüren Kızılay Cemiyeti'ydi. Şehirdeki diğer önemli sosyal kurum olan Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu), Aydın'daki kimsesiz ve muhtaç çocukların eksiklerini karşılama konusunda çalışmalarda bulunmuştu.⁵⁸⁸ Cumhuriyet Halk Parti örgütü de sürekli olarak hayır kurumlarıyla işbirliği yapmıştı.⁵⁸⁹

3.2.1. Kızılay Kurumu

Osmanlı Devleti'nde, Rus harbinin çıkmasıyla birlikte askerlere yardım yapılması için bir cemiyete ihtiyaç duyuldu. 1876'da Mekteb-i Tıbbiye'de Marko Paşa başkanlığında yapılan toplantıda yardım cemiyetinin kurulması fikri dile getirildi. Hilal-i Ahmer adıyla kurulan cemiyet, 1877'de ilk toplantısını yaptı ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) 14 Nisan 1877'de resmen kuruldu. Kızılay kurulduktan sonra İslam ülkelerinden yardımlar gelmeye başladı.⁵⁹⁰

Kızılay Cemiyetinin faaliyetleri 1911 yılına kadar sürekli değildi. Yapılan yeni düzenlenmelerle cemiyet, 1911'de Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda aktif olarak görev aldı. Savaşlarda yaralı askerlere yardım etmek için çeşitli bölgelere sağlık heyetleri gönderildi.⁵⁹¹ Milli Mücadele döneminde de cemiyet halkın yardımlarını Anadolu'ya ulaştırdı. Cumhuriyetin ilanından sonra Kızılay'da bazı değişiklikler yapıldı ve merkezi Ankara'ya taşındı.⁵⁹² Kızılay; her koşulda, her yerde korumasız insanlara yardım etmek ve insan hayatını, sağlığını korumak amacıyla kurulmuş bir kurumdu.⁵⁹³

Kızılay Kurumu teşkilatı, Aydın kaza ve nahiyyelerinde 12 Mayıs 1923'te kurulmuştu. Cumhuriyetin ilk yıllarında, rozet, piyango satışı, belediye yardımı, kurban derilerinin bağışı gibi yollarla sağlanan bütçesi 7.410,217 liraydı. Bu para çocuklara

⁵⁸⁸ Aydın İl Tarihi, s.204.

⁵⁸⁹ BCA 490-01-00 / 621-37-01, s.97.

⁵⁹⁰ Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti, (1914-1925)*, Ankara, Rıhtım Yayınevi, 2010, s.12

⁵⁹¹ Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti, s.15.

⁵⁹² Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti, s.24.

⁵⁹³ *Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü*, Resmi Gazete ile Neşir İlanı:19 Şubat 2009, S:27146, Karar Sayısı: 2009/14633, s.3.

yardım, ilçelerin ve köylerin ihtiyaçları için çeşitli yerlere harcanmaktaydı.⁵⁹⁴ Türkiye’de yaşanan felaketlerde zarar gören kişilerin ihtiyaçları temin edilmişti. Davas, Erdek, Kırşehir gibi yerlere gıda ve para yardımı yapılmıştı.⁵⁹⁵ 1923-1938 yıllarında Kızılay şubesi 12 müzik konseri vermişti. Kızılay’a gelir sağlamak için Aydın’da ilk kez Aydın-İzmir, Aydın-Denizli güzergâhında tren gezileri yapılmıştı.⁵⁹⁶

Kızılay’ın kuruluşunun 60. yıldönümü nedeniyle 26 Aralık 1934’te program hazırlanmıştı. Vali ve Parti Başkanı Salim Özdemir Günday başkanlığında tüm halk ve öğrenciler halkevi meydanında toplanmıştı. İstiklal Marşının okunmasıyla başlayan merasim Doktor Tahsin Soylu’nun nutkuyla devam etmişti. Tevfik Fikret’in yazdığı ‘Hilal-i Ahmer Manzumesi’ okunmuştu.⁵⁹⁷ Kızılay Kurumu’nun 1944’te 2.200 üyesi vardı. Kurumun başkan ve üyeleri:

- **Başkanı:** Necip Aydın-Veli Uğuz
- **Üyeler:** Şükrü Say, Emin Eminalar, A.Nesip Brotav’dı.⁵⁹⁸

Kızılay Cemiyeti tarafından 28 Eylül 1946’da 50 çocuğun sünnet düğünü tertip edilmişti. Aynı gün fakir çocuklar için balo düzenlenmiş ve katılım yoğun olmuştu.⁵⁹⁹

3.2.2. Çocuk Esirgeme Kurumu

Himaye-i Etfal Cemiyeti, 30 Haziran 1921’de yardıma muhtaç, yoksul ve savaşta ailesi şehit olan çocukları korumak ve himaye etmek amacıyla Ankara’da kuruldu. Cemiyet kurulduktan sonra çocukları yaşlarına göre aile yanına, yatılı okullara ve çırak olarak işverenlerin yanına yerleştirme görevine başladı.1921 yılından sonra da ülkede teşkilatlanma yoluna gidilerek pek çok şehirde şubeler açıldı.⁶⁰⁰

Çocuk Esirgeme Kurumu, Aydın’da yoksul ve yardıma muhtaç çocuklar için 1924’te kurulmuştu. Çocukların gıda, elbise, okul ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. 1928’de 1.015 çocuğa 1.387 liralık, 1929’da 2.168 liralık, 1930’da 360 öğrenciye 1.492 liralık ayakkabı, gıda, para yardımı yapıldı. 1934’te 973 çocuğa 1.187 liralık, 1938-1940 yıllarında 268 çocuğa 442 liralık gıda, elbise ve ayakkabı, okul malzemesi

⁵⁹⁴ Cumhuriyetin 15.Yılında Aydın, s.169, Ant Gazetesi 1 Nisan 1933, Ant Gazetesi 11 Nisan 1933

⁵⁹⁵ Ant Gazetesi, 16 Ağustos 1932

⁵⁹⁶ Aydın İl Tarihi, s.205.

⁵⁹⁷ Aydın Gazetesi, 26 I.Kanun 1937

⁵⁹⁸ BCA 490-01-00 / 595-57-03, s.6.

⁵⁹⁹ Nazilli Gazetesi, 26 Eylül 1946

⁶⁰⁰ Makbule Sarıkaya, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:34, Erzurum, 2007, s.325.

dağıtılmıştı.⁶⁰¹ 1944-1945 yıllarındaki üye sayısı 673'tü. Kurum, faaliyetlerini halkevleriyle birlikte yürütmüştü. 1944 yılında Çocuk Esirgeme Kurumunda:

- **Başkan:** Fikret Başaran
- **Üyeler:** Hayri Sirel, Necip Gözen, Tuğrul Aka, İsmail Dora'ydı.⁶⁰²

3.2.3. Türk Hava Kurumu

Türk Hava Kurumu, 1925'te Türkiye havacılığının önemini anlatmak, Türk gençliğini havacı olarak yetiştirmek amacıyla gerekli tesisleri kurmak ve gençlere havacılık sevgisini aşılamak için kuruldu.⁶⁰³

Aydın'da Türk Hava Kurumu teşkilatlanması da 1925 yılında başlamıştı. Kaza ve nahiyelerindeki şubeler, Aydın merkez şubeyle işbirliği içinde çalışmıştı. Şube bütçesinin % 7'lik kısmı bina satın almak ve tadilat gibi işlemlere ayrılmıştı. Şube hükümet bulvarındaki binayı alarak tadilat yapmıştı ve binanın altında ticaret alanları açarak gelir elde etmeye çalışmıştı. Kurumun kadınlar kolu da Vali Özdemir Günday'ın eşi Necmiye Günday'ın başkanlığında 1936'da oluşturulmuştu.

Türk Hava Kurumu, Aydın'da gençlik teşkilatı oluşturmuş ve halkevleriyle birlikte gençlere çeşitli kurslar vermişti. Türk Hava Kurumu, 16 Kasım 1936'da halkevinde yaptığı toplantıda 7 bayandan oluşan bir merkez heyet oluşturdu. Bu heyet, komiteler kurarak Aydın'ın çeşitli yerlerinde kuruma üye kaydı yapma ve yardım alma çalışması yaptı.⁶⁰⁴ 1944-1945 yıllarındaki üye sayısı 1029'dur.⁶⁰⁵ Kurumun başkan ve üyeleri ise:

- **Başkan:** Nesip Brotav
- **Üyeler:** Ali Aykol, Şükrü Tarkan, Şükrü Tunca, Ahmet Dumancı, Asaf Gökbel, Nuri Güngör, Mustafa Adalı, Kamil Erin'di.⁶⁰⁶

3.2.4. Yardım Sevenler Cemiyeti

Cemiyet, 1941'de annelere sağlık ve ruhsal konularda yardım etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için Aydın'da kurulmuştu. 1945'te cemiyetin 109 üyesi vardı.

⁶⁰¹ Cumhuriyetin 15.Yılında Aydın, s.172.

⁶⁰² BCA, 490-01-00 / 595-57-03, s.8.

⁶⁰³ BCA, 490-01-00 / 595-57-03, s.3.

⁶⁰⁴ İnci Gazetesi, 16 İkinci Teşrin 1936

⁶⁰⁵ Cumhuriyetin 15.Yılında Aydın, s.176

⁶⁰⁶ BCA, 490-01-00 / 595-57-03, s.3.

Annelere sağlık ve çocuk bakımı, aile konusuyla ilgili çeşitli konferanslar verilmişti. 1941’de Nazilli, 1942’de Karacasu şubesi kuruldu. Cemiyet Nazilli’de sık sık toplanarak yardıma muhtaç kişiler için de çalışmalar yapmıştır. 29 Ekim 1946’da Cumhuriyet Bayramı nedeniyle fakir çocuklar için balo düzenlenmişti. Ayrıca 45 fakir çocukla cezaevinde yatan 6 kişiye kıyafet, ayakkabı yardımı yapılmıştı.⁶⁰⁷ Aydın’daki cemiyetin başkan ve yeleri ise:

- **Başkan:** İkbāl Germen
- **Üyeler:** Hümeyra ifti, Sabiha Yazgan, Saadet Tiner, Nilüfer Erkan, Orhan ifti, Neşet Akkor’dur.⁶⁰⁸

Yardım Sevenler Cemiyeti Karacasu şubesi başkan ve yeleri ise:

- **Başkan:** Edibe Kuman
- **Üyeler:** Türkan Akay, Feride Keskin, şadiye eliktrk, Zehra zgn’d.

3.2.5. Nazilli Ortaokul Kurma Cemiyeti

1941’de Nazilli’de ortaokul yapılmasına yardım etmek amacıyla kurulmuştu. 1944-1945 yıllarında cemiyetin 172 yesi bulunmaktaydı. Çeşitli etkinlikler düzenleyerek gelir elde etmişlerdi. Okulların inşaatları ve malzemeleri için yardım toplanmıştı.⁶⁰⁹ Ortaokul Kurma Cemiyeti’nin de eğitimle ilgili çalışmaları mevcuttu.⁶¹⁰ Nazilli Ortaokul Kurma Cemiyeti başkan ve yeleri ise:

- **Başkan:** Abdurrahman Yorgancı
- **Üyeler:** Necim Yıldırım, Haydar Bilgen, Adnan Özdemiroğlu, Alim şemin, Dilaver Mutlu’dur.⁶¹¹

3.2.6. şehri Güzelleştirme Cemiyeti

1943’de ine ve Karacasu ilçelerinde kuruldu. Cemiyetin amacı, şehrin her yönden gelişmesi için çalışmalarda bulunmaktır. 1944-1945 yıllarında ine’de 31,

⁶⁰⁷ Nazilli Gazetesi, 24 Ekim 1946

⁶⁰⁸ BCA, 490-01-00 / 595-57-03, s.9.

⁶⁰⁹ BCA, 490-01-00 / 595-57-03, s.9.

⁶¹⁰ Nazilli Gazetesi, 26 Ekim 1946

⁶¹¹ BCA, 490-01-00 / 595-57-03, s.9.

Karacasu’da 35 üyesi vardı.⁶¹² Nazilli’de de yardımseverler tarafından Nazilli’nin gelişmesini için bir şube açılmıştı.⁶¹³

- **Çine Başkanı:** Hidayet Eroğlu
- **Üyeler:** Hüseyin Kenar, Osman Balaban, Süleyman Ölçer, Mustafa Kenar, Ahmet Serter’di.
- **Karacasu Başkanı:** Mustafa Akay
- **Üyeler:** Abdullah Yener, Tevfik Özsoy, Cemal Çelebi, Mustafa Öğüt, Ali Galip Yolcu, Fahri Sevin’di.⁶¹⁴

3.3.Aydın’ın Sosyal ve Kültürel Hayatı

Osmanlı İmparatorluğu’nun bulunduğu yüzyılın gerisinde kalmış olan kurumları Cumhuriyetle beraber yeniden tasarlanmıştı. Cumhuriyet döneminde sadece devlet kurumlarında değil, toplumsal yapıda da köklü değişiklikler olması gerektiğine inanılıyordu. Öncelikli olarak toplum yapısını kökten değiştirmeye yönelik yenilikler uygulamaya konmaya başlandı. Siyasi, ekonomik, hukuki ve toplumsal alanlar ile eğitim sisteminde pek çok düzenlemeler yapıldı.⁶¹⁵

Medreseler kapatılarak Millet Mektepleri açıldı ve Üniversite Reformu gerçekleştirildi. Bununla birlikte Türk Dil Kurumu’yla Türk Tarih Kurumu kurulmuş ve güzel sanatlar alanında yeni düzenlemeler yapılmıştı. İsviçre’den örnek alınan Medeni Kanun, aile kurumunu yeniden düzenlerken, kılık kıyafet ve harf devrimleriyle de toplumun kültürel yönden geliştirilmesini amaçlanmıştı. Ayrıca, müzik, şekil, heykel gibi güzel sanatlar alanlarına da önem verilerek yatırımlar yapılmış ve bu alanda eğitim veren kurumlar açılmıştı. Batının şekil tekniğini öğrenmesi için pek çok öğrenci Avrupa’ya şekil eğitimi almaya gönderilmişti.⁶¹⁶

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde ülkenin genel ortamında kültürel anlamda bir hareketlenme söz konusu olmasına rağmen, Aydın’da hareketli bir kültürel ortam bulunmuyordu. Kültürel alanda faaliyet veren iki önemli kurum vardı. İlki 1914’te

⁶¹² BCA, 490-01-00 / 595-57-03, s.9.

⁶¹³ Nazilli Gazetesi, 10 Ekim 1946

⁶¹⁴ BCA, 490-01-00 / 595-57-03, s.9.

⁶¹⁵ Meryem Uzunoğlu, Kültür-Sanat İlişkisi Bağlamında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Özgün Türk Resmi Oluşturma Çabaları, *İdil Sanat Dergisi*, C: 2, S: 10, 2013, s.150.

⁶¹⁶ Uzunoğlu, Kültür-Sanat İlişkisi Bağlamında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Özgün Türk Resmi Oluşturma Çabaları, s.153.

İttihat ve Terakki'nin kültür şubesi olarak faaliyete geçen 1923-1931 arasında faaliyetlerini sürdüren Aydın Türk Ocağı'ydı. Diğer kurum ise, Türkiye'de ilk açılan 14 Halkevinden birisi olan, Aydın Halkevi'ydi.⁶¹⁷ Bu iki kuruluş Cumhuriyetin ilk yıllarında Aydın'daki kültürel faaliyetlerin merkezi durumundaydı. Aydın ve çevresinde Türk Ocakları kapandıktan sonra halkevleri bu vazifeyi devralmıştı. Kültürel ve sosyal ortam halkevinin verdiği faaliyetler etrafında şekillenmişti. Bu canlılık yaklaşık 1945 yıllarına kadar devam etmişti. Bu tarihlerden sonra halkevlerinin canlılığını eskiye oranla yitirdiği görülmüştü.

Cumhuriyet dönemi yönetimlerinin Aydın şehrine yaptığı planlı yatırımlarla şehrin sosyal-kültürel bağlamda da gelişimi artmıştı. 1927 yılı nüfus verileri incelendiğinde Aydın ilinin nüfusu 211.750 kişiydi. Bu rakamların 112.613 kadın, 99.137 kişisi de erkekleri oluşturmaktaydı.⁶¹⁸

Tablo 3.1. Aydın'da Nüfusa İlişkin Bilgiler

Yıl	Aydın Vilayeti
1927	211.750
1935	261.078
1940	281.784
1945	294.407
1950	335.663 ⁶¹⁹

Verilerden de anlaşıldığı gibi alınan sağlık önlemleri, gelişmeler ve yaşam şartlarının iyileşmesiyle nüfus artmış ve kadın ve erkek nüfus oranları arasındaki fark azalmaya başlamıştı.⁶²⁰

10 Ocak 1936'da Aydın Milletvekili Tahsin San'ın yapmış olduğu incelemeler sonucunda genel sekterliğe gönderdiği rapora göre, taşıma ücretlerinde önemli ölçüde

⁶¹⁷ Günver Güneş-Mehmet Emin Elmacı, *Tek Parti Döneminde Aydın'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*, İzmir, Zeus Kitabevi, 2013, s.49-50.

⁶¹⁸ *1927 Yılı Nüfus Sayımı Verileri Işığında il ve ilçeler olarak Türkiye Nüfusu*, Haz: Hasan Basri Hürata, Kütahya, Ekspres Matbaası, 2011, s 47.

⁶¹⁹ *Genel Nüfus Sayımı, 22 Ekim 1950, Türkiye Nüfusu*, İstanbul, Devlet İstatistik Enstitüsü Kurumu, 1961, s.6.

⁶²⁰ *Umumi Nüfus Sayımı, 22 İlkteşrin 1950 Aydın Vilayeti*, Ankara, Neşriyat Sayısı:359, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1954, s.6.

ucuzluk yapılmıştı. Denizli, Nazilli, Aydın'dan hareket eden araçların, günde 4 defa İzmir'e ulaşım sağlaması, şeker ve tuzun ucuzlaması da halkı memnun etmişti.⁶²¹

Aydın'da Cumhuriyet döneminden önce sağlıkla ilgili faaliyetler halk hekimliği şeklinde yapılmaktaydı. Bunlardan biri babadan oğula geçen 'Ocaklık' denilen sistem diğeri ise 'Hocalık' olarak adlandırılan sağlık hizmetiydi. Askerlikte revirlerde görev yapmış olan kişiler de döndüklerinde köylerde sağlık hizmeti vermişlerdi. Cumhuriyetten sonra, 1924'te Aydın'da Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü kuruldu. Bu tarihten sonra ilçelerde hükümet tabiplikleri açıldı ancak yeterli doktor olmadığı için sağlık memurları görev yaptı. İlk doktor 1938'de Nazilli'ye atandı. 1950'de köy ebe okullarından mezun olanların da köylerde hizmet vermeye başlamasıyla sağlık konusunda ilerlemeler kaydedildi.⁶²²

Aydın'da bakımsız olan Menderes Nehri nedeniyle en önemli hastalık, sıtma hastalığıydı. Sıtma hastalığıyla mücadele için halka çeşitli ilaçlar dağıtıldı, bataklıkların kurutulması için mücadele edildi. Evler, okullar ve camiler ilaçlandı. Aydın'da sıtma mücadelesinde büyük yol kat edilmişti. Bataklıkların kurutulmasına önem verilmişti Bu şekilde günden güne sıtma hastalığı azaldı.⁶²³ Sıtma hastalığı dışında diğer önemli hastalık ise veremdi. Veremle mücadele için herhangi bir kuruluş bulunmuyordu. Sağlık kuruluşu olarak Aydın'da bulunan en donanımlı sağlık kurumu, 750 yataklı Memleket Hastanesi'ydi. 1925'te hastalıklarla mücadele için 'Aydın Şifa Yurdu' ve Aydın Belediyesi tarafından da 1932'de çocuk sağlığına yönelik 'Süt Çocuğu Muayene Evi' açıldı.⁶²⁴

Aydın'da spor alanıyla ilgili faaliyetlere bakıldığında Osmanlı Devleti'nden kalan at yarışları, avcılık ve güreş etkinlikleri devam etmekteydi.⁶²⁵ Aydın'da spor faaliyetleri olarak, Aydın Spor Kulübüyle halkevinin himayesinde 75 üyesi olan Avcılar Kulübü bulunmaktaydı.⁶²⁶ Aydın'daki ilk futbol kulübü 1924'te kurulan Kardeş Spor Yurdu'ydu. Bununla birlikte Yukarı Nazilli'de 'Gençler Birliği', Aşağı Nazilli'de ise 'İdman Yurdu' spor tesisleri açıldı. Çine'de 1926'da Madran Spor kuruldu. Açılmış

⁶²¹ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.105.

⁶²² Aydın 1963 İl Yıllığı, s.1062.

⁶²³ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.109.

⁶²⁴ Aydın İl Yıllığı, s.206.

⁶²⁵ Atatürk ve Cumhuriyet'e Armağan, s.58.

⁶²⁶ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.89.

olan spor kulüpleri Türk Ocağı bünyesinde faaliyet göstermekteydi. Türk Ocağı kapandıktan sonra kulüpler, halkevleriyle birlikte faaliyetlerine devam etti.⁶²⁷ Açılmış olan spor kulüpleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁶²⁸

Tablo 3. 2. Aydın'daki Spor Kulüpleri

Kulübün Adı	Bölge	Açıldığı Tarih
Kardeş Spor Yurdu	Aydın	01.09.1924
Madran Spor	Çine	01.11.1932
Gençler Birliği	Nazilli	1923
Karapınar Gençler B.	Karapınar	11.10.1926
Koçarlı Spor	Koçarlı	24.02.1933

Aydın milletvekilleri Mümtaz Kaymak, Adnan Menderes ve Şakir Şener de yapmış olduğu gezilerde halkın durumu ve talepleri hakkında bilgi almışlardı. Aydın'da halkın da gayretleriyle Türk nesline ve Cumhuriyeti'ne yakışan gelişmeler olduğu görülmüştü.⁶²⁹ Aydın, Cumhuriyet döneminde her alanda gelişen iller arasındaydı. Ekonomik kültürel sağlık alanlarında da önemli gelişmeler göstermişti. Halkevlerinin yoğun faaliyetleri bunda en önemli etken olmuştu.

3.3.1. Türk Ocakları'nın Açılması

Türk Milliyetçiliğinin temeli çok eski dönemlere dayanmaktaydı. Orta Asya da Türk tarihindeki devlet yönetiminde Türk Milliyetçiliğinin izleri görülmekteydi. Asya Hun Devleti'ndeki Çiçi'nin sözleri buna örnek olarak gösterilebilir. Çiçi, Hürriyet ve İstiklalin feda edilemeyeceğini ve bunu düşünmenin atalara ihanet olduğunu söylemişti. Türk Milliyetçiliğini temel siyaset haline getiren ilk yöneticinin Çiçi olduğu kabul edilmektedir.⁶³⁰ Türk kavimlerinde Milliyetçilik duygusu her zaman var olmuştur.⁶³¹

⁶²⁷ Atatürk ve Cumhuriyet'e Armağan, s.58.

⁶²⁸ Atatürk ve Cumhuriyet'e Armağan, s.60.

⁶²⁹ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.3.

⁶³⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970, s.11.

⁶³¹ Yusuf Akçura, *Türkçülük, Türkçülüğün Tarihsel Gelişimi*, İstanbul, Türk Kültür Yayınları, 1978, s.34.

Orhun Kitabeleri'nde Türk Milliyetçiliği ile ilgili bilgiler mevcuttur. Türk Milliyetçiliği yüceltilmiş, dünyaya hâkim olduğu ve bunu hiçbir şeyin bozamayacağı belirtilmişti. Uygur Türklerindeki efsanede bu durum aynı şekilde yer almaktaydı.⁶³² Türkler eski dönemlerden beri her yönleriyle diğer devletleri etkilemişlerdi. Teşkilatlanma ve askerlik konusunda diğer toplumlara örnek olmuşlardı. Medeniyetlerini her geçen gün geliştirerek kendilerine has bir medeniyet yaratmışlardı. Türklerin sabrı, cesareti, milli ruhu, diğer devletlere her zaman örnek oldu.⁶³³

Türklerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra da bu durum artarak devam etmişti. Benimsedikleri İslam dini, Türklük özelliklerini yok etmemiş aksine İslamiyeti Türklük ile bağdaştırarak daha önemli hale gelmesine sebep olmuşlardı.⁶³⁴ İslamiyeti kabul etmiş milletlerin içinde Türk milleti kendi benliğini İslami özelliklerle bu kadar ileri derecede bağdaştırmış ender milletlerdendi.⁶³⁵

Türkçülerin Millet Mefkûresi Türkçülükse, Ümmet Mefkûresi islamlıktır diyerek, Türkçülüğü İslamcılıkla bir tutmuşlardı.⁶³⁶ Türk milletinin İslamiyeti benimsemesiyle dini yönden de birbirlerine bağlı bir ümmet haline gelmişlerdi. Osmanlı Devleti içinde yaşayan birçok din ve dilden millet olduğu için bu durum Osmanlıcılığın önem kazanmasına neden oldu ancak daha sonra yaşanan gelişmeler sonucunda tekrar Osmanlı toplum anlayışından Türk Milliyetçiliği anlayışına dönüş yaşanmıştı.⁶³⁷

Osmanlı Devleti'nin diğer Türk devletleriyle olan ilişkileri de Türkçülüğün gelişmesinde etkili olmuştu. Rusya karşısında yardım isteyen Türklerin talepleri, Osmanlı Devleti dışında yaşayan Türkler hakkında bilinçlenilmesine sebep olmuştu. Rusya'daki yönetimden kaçan aydınların Osmanlı Devleti'ne sığınması Türkçülüğün önemini iyice artırmıştı.⁶³⁸ Buna ek olarak Osmanlı Devleti içinde yaşayan diğer milletler batıdaki gelişmelerin etkisiyle Osmanlıcılık düşüncesini reddederek Türk idaresinden kurtulmak istemişlerdi. Milliyetçilik düşüncesi Türklerden önce diğer

⁶³² Kafesoğlu, Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, s.12.

⁶³³ David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, (Çev. Zeki Doğan,), İstanbul, Fener Yayınları, 1998, s.14.

⁶³⁴ Yusuf Sarıay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları (1912 - 1931)*, İstanbul Ötüken Yayınları, 1994, s.23.

⁶³⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, s.327.

⁶³⁶ Hikmet Tanyu, *Türkçülük ve Ziya Gökalp*, İstanbul, Toprak Dergisi Yayınları, 1962, s.25.

⁶³⁷ Sarıay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi, s.25.

⁶³⁸ Sarıay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi, s.53.

milletler arasında yayıldığı görülmektedir, bu durum zaten Osmanlıcılık düşüncesinin geçersiz olduğunu kanıtlar nitelikteydi.⁶³⁹ Türklerin milli uyanışının temellerini atan, Türk dünyasına en büyük yardımı olan Kırımlı İsmail Gaspıralı olmuştu. Türklerin her konuda birlik içinde olması gerektiğini vurgulamıştı. Aşırı olan her şeyden kaçınmış her konuda ölçülü davranmayı ilke edinmiştir. Türklerin birlik ve beraberliklerinin bozulmaması için “Dilde fikirde ve işte birlik” düşüncesini aşılamaaya çalışmıştı.⁶⁴⁰

Osmanlı Devleti’nde yaşanan gelişmeler, meşrutiyet evresi Türk ideolojisinin güçlenmesi ve teşkilatlanması için ortam hazırlamıştı. Milliyetçiliğe dayalı kurulan cemiyetlerin ilki Türk Derneği’ydi.⁶⁴¹ Türkçülük akımının ikinci cemiyeti ise, 1911 yılında kurulan Türk Yurdu Cemiyeti’dir. Bu cemiyet Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali, Akil Murat Özden ve Yusuf Akçura gibi Türkçülük hareketinin önde gelen kişileri tarafından kurulmuştu. Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocakları’nın kurulduğu döneme denk geldiği için Türk Ocağı’nın içinde yer alarak faaliyet göstermişti.⁶⁴²

Türk Ocağı, 12 Mart 1912’de kuruldu. Cemiyetin amacı; “İslam kavimlerin başlıca mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi içtimai iktisadi seviyelerinin ilerleme ve yükselmesiyle Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır”.⁶⁴³ Türk Ocağı kurulduğu zamanda Türk aydınları da buna dâhil olmak üzere herkesin karşı çıktığı bir havada doğmuştu. Türklük geçmişleriyle ilgili rahatsız olanlar çoğunlukta idi.⁶⁴⁴

Türk Ocakları, hem Osmanlı Devleti zamanında hem de Cumhuriyet tarihinde sosyal kültürel ağırlıklı faaliyetler göstermişti. İnkılâpların halk tarafından benimsenmesinde önemli görev üstlenmişlerdi.⁶⁴⁵ Türk Ocakları, kendi imkânlarıyla tüm yurttan eğitim sosyal ve kültürel olarak faaliyet gösteren kurumlar olmuştu.⁶⁴⁶ Türk

⁶³⁹ Ziya Gökalp, *Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, (Çev. Cemil Meriç), İstanbul, Sebil Yayınevi, 1980, s.76.

⁶⁴⁰ Mehmet Saray, *Atatürk ve Türk Dünyası*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s.21.

⁶⁴¹ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri (1928 Yılı Yazıları)*, (Hz: Nejat Sefercioğlu), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s.229.

⁶⁴² Sarıay, Türk Milli Gelişimi Ve Türk Ocakları, s.112.

⁶⁴³ Akçura, Yeni Türk Devletinin Öncüleri, s.236.

⁶⁴⁴ Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Dağ Yolu I*, Hz. Fethi Tevetoğlu, Ankara, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s.17.

⁶⁴⁵ Seda Bayındır Ulukan, *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2017, s.28.

⁶⁴⁶ Nurettin Güz, Türk Ocakları ve Türk Yurdundan Halkevlerine, *Türk Yurdu Dergisi*, S:283 Mart, 2011, s.173.

Ocağı'nın Başkanlığına Ahmet Ferik Tek ve daha sonra Hamdullah Suphi Tanrıöver getirilmişti. Bu dönemde yayın organı olarak Türk Yurdu dergisi çıkarılmıştı.⁶⁴⁷

Osmanlı Devleti'nde yaşanan olumsuz olaylar, işgaller ve devletin mücadelesi sırasında bazı kesintiler yaşansa da Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından Türk Ocakları yeni devletin desteklediği bir yapı haline gelmişti. İlk önce Mustafa Kemal Paşa ve diğer yöneticiler, Türk Ocağı'na önemli roller üstlenmişler ve kamu yararına çalışmakta olan dernek olarak görmüşlerdi. Kısa zamanda devletin tüm kademesi de Türk Ocakları'na yardım etmeye mecbur bırakılmıştı.⁶⁴⁸ Böylece Türk Ocakları kısa zamanda önemli bir kurum haline gelmişti.⁶⁴⁹

Türk Ocakları, Atatürk tarafından yapılan devrimlerin benimsenmesinde rol oynayan ve yapılan inkılapları sahiplenip, koruyuculuğu rolünü üstlenen önemli bir kurum olmuştu. Bu amaçlarla halkın aydınlatılması, değişikliklere alışıp kabul etmesinde, ülkenin yeni yapısının sağlamlaşmasında oldukça etkili olduğu görülmekteydi.⁶⁵⁰ Türk Ocakları'nın kuruluş amacı, milli duyguların ve milli dilin gelişmesini sağlayarak halkın kültür seviyesini yükseltmekti. Eğitim faaliyetlerinden, konferanslardan, tiyatrodan ve sosyal yardım faaliyetlerinden yararlanmışlardı.

Türk devletinin devrimlerinin savunucusu ve koruyucusu rolünde olan Türk Ocakları zamanla siyasi çevreler tarafından çeşitli endişeler yaratmaya başlamıştı. Ocakların, Cumhuriyet Halk Partisi'ne muhalefet haline gelmesi endişesi ve ona rakip olabileceği düşüncesi mevcuttu. Türkiye'de yaşanan sorunlar Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın neden olduğu olaylar bu partinin kapatılması ve bu parti üyelerinin de bazı ocaklarda hala görev alıyor olması dış politikada daha etkili rol alınmak istenmesi, Ocak içinde bazı anlaşmazlıklar gibi nedenlerle 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları kendini feshetmişti. Türk Ocakları'nın yerini 1932 yılında açılan Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı daha geniş bir kapsamda olan halkevleri almıştı.⁶⁵¹

⁶⁴⁷ Ulukan, Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, s.28.

⁶⁴⁸ Mehmet Fuat Köprülü, Halkevlerinin İçtimai Rolü, *Ülkü Dergisi*, S:84, Ankara, 1940, s.328.

⁶⁴⁹ Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçisi Ve Türk Ocaklığı (1912-1931)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s.328.

⁶⁵⁰ Sarınoy, Türk Milliyetçisinin Tarihi Gelişimi, s.335.

⁶⁵¹ İbrahim Karaer, *Türk Ocakları (1912-1931)*, Ankara, Türk Yurdu Neşriyatı, 1992, s.41.

3.3.2.Aydın Türk Ocağı

Aydın Türk Ocağı, 1922-1923 yıllarında açılan 40 Türk Ocağı'ndan biridir. 1923 yılında Ocak ayında açıldığı bilinmektedir.⁶⁵² Yunanlılar tarafından Aydın'da birçok mahalle, cami ve okul yakılmıştı.⁶⁵³ Aydın halkının karşılaştığı bu manzara sonrasında şehrin yeniden imar edilmesi gerekmektedir. 1923'de açılan Türk Ocağı ilk olarak Aydın'ın imarıyla ilgilenmişti. 1925'te yeni yapılan binada faaliyet göstermeye başladı. Aydın'da tiyatro, müzik faaliyetleri ve konferanslar halkevlerinden önce Türk Ocağı bünyesi altında yapıldı.⁶⁵⁴

Aydın Türk Ocağı, 1928'de modern müzik faaliyetlerinin yapılması için öğretmen alımıyla ilgili ilan vermişti.⁶⁵⁵ Türk Ocağı, köylülere her konuda yardımcı olarak halkevinin köycülük şubesine benzer şekilde faaliyetlerde bulunmuşlardı. Yardıma muhtaç kişilere yardım edilmiş, sağlık konusunda bilgi verilmişti. Özellikle sağlık imkânı olmayan köylere doktor götürerek vatandaşların muayene olmaları ve tedavileri sağlanmıştı. Türk dili derleme ve folklor konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştı. Türkiye'de meydana gelen felaketler sonucu yardıma muhtaç olan kişilere karşı duyarsız kalmamış ve gıda, kıyafet ve para yardımı yapılmıştı. Kimsesiz ve yetim çocukların kıyafet ve okul malzemeleri de temin edilmişti.⁶⁵⁶ Cumhuriyet döneminde Aydın Türk Ocağı binasında kütüphane kurulmuştu.

Mustafa Kemal Paşa, 1931'deki Anadolu seyahatleri sırasında Aydın'a uğrayarak Türk Ocağı binasını ziyaret etmişti. Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan Belediye Başkanı Emin Bey, Aydın'ın durumuyla ilgili bilgiler verdi. Türk Ocağı'nda Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan Ocak Başkanı Fevzi Girmen'di. Paşa, Ocakta bulunan gençlerle yaptığı konuşmalarda:

Sağlık, sosyal, kültürel ve tarım alanlarında köylüyü aydınlatacak ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz? Bir programınız var mı? sorusunu sormuştu. Gençlerden biri bu soruya: *“Paşam harcırahımız ve vasıtamız olmadığı için köylere gidemiyoruz”* diyerek yanıt vermişti. Mustafa Kemal Paşa'da bu cevaba çok sinirlendi. Bir sürü

⁶⁵² Karaer, Türk Ocakları, s.17.

⁶⁵³ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi, (İzmir-Aydın-Manisa-Denizli (1919-1923)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999, s.168.

⁶⁵⁴ Aydın İl Tarihi, s.209.

⁶⁵⁵ Karaer, Türk Ocakları, s.101.

⁶⁵⁶ Günver Güneş, Aydın Türk Ocağı (1923-1931), *Türk Yurdu Dergisi*, C:22, S:181, Eylül, 2002, s.54.

kişinin satış yapma adı altında köylere gidip zararlı yayınları köylere soktuğunu, Türk Ocağı'ndaki gençlerin bunun karşısında bir şey yapmadığını söyledi.⁶⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağı'nda bir konuşma yaptı. Türk Ocakları'nın öneminden ve vatandaşlara değerler kazandırmak için birlikte hareket edilmesi gerektiğini anlattı:

“Türk Ocakları Cumhuriyet Halk Fırkası'nın hars şubesidir. Fırka, millete mürebbilik yapacak; ilim, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvalık edecektir. Ocaklılar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programını Vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış, mefkûrelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar. Yasanızın üçüncü maddesinde bu cihet sarahaten ifade edilmiştir. Bu yol üzerinde milleti hemahenk olarak beraber yürütmekten ibarettir.” diyerek ocakların ülke için öneminden bahsetti.⁶⁵⁸

Mustafa Kemal Paşa, Aydın'dan ayrıldıktan sonra Türk Ocağı İdare Heyeti istifa etmiş ve Asaf Gökbel başkanlığa getirilerek yeni bir idare heyeti oluşturulmuştu.⁶⁵⁹ Aydın Türk Ocağı'nın kapatılmasından önce idare heyetine: Doktor Nazif Bey, Doktor Baki Bey, Ziraat Mühendisi Nadir Bey, Maarif Müdürü Niyazi Bey, Muallim Vahit Bey, Ömer Lütfü Bey, Asaf Kenan Bey seçilmişlerdi. İdare heyeti çalışmaya fırsat bulamadan 1931'de Aydın Türk Ocağı kapatıldı. Ocağın bütçesi de Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmişti.⁶⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın Aydın Türk Ocakları'nı ziyaret etmesi ve bu ziyareti sırasında geçen konuşmalarda Mustafa Kemal Paşa'nın sinirlenmesi Türk Ocakları'nın kapatılması hızlandırmıştı. Türk Ocakları'nın çalışmaları yetersiz gören Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocakları yerine kültür kurumu olarak faaliyet gösterecek halkevlerinin kurulmasını sağlamıştı.⁶⁶¹

Aydın'da vatandaşların kültürel ve sosyal gelişimini sağlayan 1923-1931 yılları arasında hizmet veren Aydın Türk Ocağı oldu.⁶⁶² Aydın Türk Ocağı, ildeki bütün

⁶⁵⁷ Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, s. 59-60.

⁶⁵⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C:II, s.300, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 5 Şubat 1931

⁶⁵⁹ Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, s. 60.

⁶⁶⁰ Güneş, Aydın Türk Ocağı, s.55.

⁶⁶¹ Tahir Kodal, Mustafa Kemal ve Türk Ocakları, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (TAED) Erzurum, 2014, s.308.

⁶⁶² Aydın İl Tarihi, s.20.

yaşanılan sorunlara rağmen Aydınlılara sporu tiyatroyu, konferans gibi pek çok konudaki yardımları halkevleri açılmadan önce ulaştırmayı başarmıştı. Özellikle köycülük konusunda başarılı çalışmalar yapmıştı. Türk Ocağı halktan her kesime yönelik olan konferanslar seminerler ve başarılı birçok faaliyet gerçekleştirerek Aydın halkına yeni inkılapların benimsenmesinde öncülük etmişti.⁶⁶³

3.3.3.Halkevlerinin Kuruluşu

Mustafa Kemal Paşa, 2 Ocak 1931’de İstanbul’da gazetecilere Halkevleri kurulacağını duyurmuştu. Bu haberle beraber halkevlerinin resmen kurulma kararı, 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında yapılan Cumhuriyet Halk Fıkrası Kurultayı’nda verildi.⁶⁶⁴ Bu noktada Halkevlerinin açılmasına neden gereksinim duyulduğunu anlamak adına Atatürkçü düşünce sistemi ve Atatürk dönemi yeniliklerinin temeline inmekte fayda olacaktır.

*“Atatürkçülük, tarihi bir oluşun Türk milliyetinin için için başlayan gelişmesi boyunca ideolojik ihtilaller çağında varmış olduğu merhalenin bir doktrindir”.*⁶⁶⁵

Atatürk bir konuşmasında Türk vatandaşlarının her birinin farklı düşünceleri olabileceğini ve bu konuda özgür olduğunu ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin sabit, bilimsel, akılcı ve yenilikçi bir siyasetinin var olduğunu söylemişti. Devletin genel prensibinin hayalden uzak tamamen gerçekçi olarak mevcut şartları daha iyiye getirecek ve Türk Devletini yükseltecek icraatlar yapmak ve buna uygun kanunlar hazırlayıp politikalar üretmek olduğu vurgulanmaktaydı.⁶⁶⁶

Atatürkçü düşünce sistemi, akıl ve bilim ışığında ilerleme gösteren bir sistemdir. Buradaki en önemli görev de Türk gençliğine düşmekteydi. Gençlerin, çağdaş bir eğitimle donatılmış olarak ve her yerde rehberlik etmeleri de önemliydi.⁶⁶⁷ Atatürkçü düşüncede ortaya çıkan altı oku ifade eden ilkeler, bir yöntem değil yeni kurulmuş olan devletin prensiplerinin dayanaklarını ifade etmekteydi.⁶⁶⁸ Bunun en kısa yollarından biri, eğitimi genişletmek, akıllı bilimi ilke edinmiş aydınlarımızın sayısının ve niteliğinin

⁶⁶³ Güneş, Aydın Türk Ocağı, s.54.

⁶⁶⁴ Mustafa Oral, Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: XVIII. S: 53, Temmuz, 2002 s. 509.

⁶⁶⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, Baha Yayınları, 1964, s.108.

⁶⁶⁶ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, C.I, s.214.

⁶⁶⁷ Utkan Kocatürk, Atatürk’te Gençlik Kavramı ve Atatürkçü Gençliğin Nitelikleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.II, Kasım, S:4,1985, s.23.

⁶⁶⁸ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993, s.288.

artırılmasını sağlamaktı.⁶⁶⁹ Atatürk de inkılapların bütün kanunların üzerinde olduğunu ve yeniliklerin sürekli bir ilerleme içerisinde olması gerektiğini vurgulamıştı.⁶⁷⁰ Tüm bu fikirler doğrultusunda çağdaş bir devletin hızla kurulmasını sağlamak için yurdun her köşesine ulaşmak gerekmektedir. Bunun içinde yalnızca teorik olarak değil, fiilen de yurdun ilçelerine, köylerine ulaşarak halkla doğrudan doğruya yapılan yenilikleri aktaracak kurumlara gereksinim vardı ve bu gereksinim ortaya halkevlerini çıkarmıştı.⁶⁷¹

Halkevlerinin kuruluşunda belirleyici olan en önemli etkenlerden biri de Cumhuriyet Halk Partisi'nin kimlik arayışı ile yakından ilgili olmasıdır. Partinin 3. Büyük kurultayında, bu siyasal yapının ana nitelikleri belirlenmişti. Bunlar arasında halkçılığın rolü üzerinde önemle durulmuştu. Halkevleri, halkla bütünleşmenin vazgeçilmez kuruluşları olarak tasarlanmıştı. Ancak Türk Ocakları kapatıldıktan sonra yerine kurulacak örgüt hakkında tartışmalar mevcuttu. Bu esnada, Avrupa'da öğrenim gören Vildan Aşir Savaşır'ın Çekoslovakya'daki Sokol adlı kuruluşları anlatan bir konferansında, Türkiye'de halkevleri ya da halkevi adıyla onlara benzeyen örgütlenmeye gidilebileceği üzerinde durması çözümü kolaylaştırmıştı. Vildan Aşir Savaşır, bu konuşmasını şu sözlerle bitirmişti:

*"... Bu ev halkın evi ve halk evi olmalıydı. Halkın evi bir mektep olmayacaktı. Ama öğretecekti, bilimi, kültürü, sanatı, edebiyatı, müziği, sporu ve halkın olan, halktan olan ve bir milleti uygar millet yapan değerleri. Bağınazlığın hiçbir türünün yeri olmayacaktı halkın evinde."*⁶⁷²

Halkevleriyle ilgili olarak bir komite oluşturuldu. Bu komitede halkevlerinin yapısı, amaçları ve çalışmaları tartışıldı. Şevket Süreyya Aydemir, Hüseyin Namık Orkun, Kerim Ömer Çağlar, Şadi Irmak, Vildan Aşir Savaşır'dan oluşan komisyon halkevlerinin tüzüğü hazırlamak için görevlendirildi.⁶⁷³ Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde resmi olarak kuruldu. Eski Türk Ocağı binası yeni halkevlerinin genel merkezi olarak seçildiği için açılış töreni burada yapıldı. Halkevlerinin açılışına Millet Meclisi

⁶⁶⁹ Halil İnalcık, Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi, *Belleten*, C: LII, S: 204, Y: 1988 Kasım, s.990.

⁶⁷⁰ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1981, s.48.

⁶⁷¹ Zeki Arkan, Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, C: 6, S:23, Ankara, s. 265.

⁶⁷² Arkan, Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, s. 268.

⁶⁷³ Cengiz Atlı, *Kars Halkevi ve Faaliyetleri*, Erzurum, Salkım Söğüt Yayınevi, 2013, s.26.

Başkanı Kazım Karabekir başta olmak üzere bakanlar ve birçok milletvekili de katıldı. Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep Peker açılış konuşması yapmıştı ve konuşmasında şu sözlere yer vermişti;

*“Cumhuriyet Halk Fırkasının geçen baharın sonunda Ankara’da toplanan büyük kongresi Fırkanın takip edeceği siyasi prensipleri program halinde tespit ederken nizamnamesine de memleketin kültür sahasında milli mahiyette teşkilatlanmasını temin edecek bir teşkilat koydu. Bu milli teşkilatın esasını bugün ilk açılmasını yapacağımız Halkevleri teşkilatı temin edecektir.”*⁶⁷⁴

Halkevlerinin açılış amaçlarını ise İsmet İnönü şu sözlerle özetlemişti;

“Halkevlerinde milli ve içtimai hayatın temelleri terbiye suretinde mütemadiyen kurulmalıdır, bunu iltizam ediyoruz. Cumhuriyet Halk Partisinin, Halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası; bu vasıta ile ilmi ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni en doğru malumatı ortaya dökmektir” diyerek halkevlerinin açılış amaçlarına vurgu yapmıştı.⁶⁷⁵

Dönemin en önemli idealarından biri, ulusu ayrışmadan ve farklılaşmalardan koruyarak bir bütün halinde tutmaktı ve bu bütünü sanat, spor, kültür öğeleriyle bezeyerek gelişmiş bir medeniyet ortaya çıkarmaktı. Bu amaç doğrultusunda atılan en somut adım şüphesiz açılan Halkevleri’ydi. Halkevlerinin açılışının 13. Yılında parti tarafından illere gönderilen yazıda bu konuyla ilgili değerlendirme yapılmıştı. Buna göre: Halkevleri her yıl biraz daha artarak tüm yurdu kapsayacak şekilde büyümüşü. Her bölgedeki şubelerin faaliyetleri ve verimleri şartları itibariyle birbirinden farklıydı. Uygun şartların olmadığı yerlerde diğer halkevindeki kişilerin yardımıyla kültür seviyesi ileri boyuta taşınmaya başlamıştı.

Milletin hayatında kültür yoluyla birlik duygusunu medeniyet isteklerini gerçekleştirmeyi sağlayan halkevleri ve halkodaları her yıl daha da gelişerek verimlerinde artış yaşanmıştı.⁶⁷⁶ Halkevlerinin ve halkodalarının sayısı artmaya başladı.

⁶⁷⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 29 Şubat 1932, s. 1.

⁶⁷⁵ CHP, Halkevleri 1932-1935, s.103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, s. 2.

⁶⁷⁶ BCA, 30-01-00 / 11-64-10, s.2.

Türkiye’de ilk yılda 14 halkevi açıldı. 12. Yılda bu sayı 405’e ulaştı. 405 halkevinin 63’ü il merkezlerinde, 242’si ilçe merkezlerinde, 100’ü ise bucak ve köylerdeydi.⁶⁷⁷

Bir yerde halkevi olması için çok üyesi olması gerekmektedir. Köylerde halkevi olmadığı için açılan yeni halkodası sayısı 365’i bulmuştu. Mevcut halkodası sayısı toplamda 2.688 taneydi. Halkevinde köyde çalışan aydınlar, memurlar, öğretmenler halk odasında birleşip bilgilerini paylaşmaktaydı. Millî günlerde törenler yapılarak kültürümüzün zenginleşmesi amaçlandı. Yapılan spor faaliyetleri, seminerler, verilen bilgiler, kurslar halk için çok faydalı olmuştu. Cumhuriyet Halk Partisi de bu faaliyetlerin artması ve gelişmesi için çalıştı.⁶⁷⁸ Halkevleri ve halkodaları bütün kollarıyla tek bir amaca yönelmişlerdi. Kültür yolunda her zaman milli değerlerimizi işlemek, Türk devrimini geniş halk hayatı içinde kökleştirmek, millî birliği sağlamaktı.⁶⁷⁹

3.3.4.Halkevlerinin Kurumsal Yapısı

1932’de Ankara’da yapılan törenin ardından aynı gün bütün Türkiye’de 14 halkevi şubesi, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul, Adana’da açılmıştı.⁶⁸⁰

1932’de 14 halkevinin açılmasıyla başlayan hareket eğitim ve kültür hayatında köklü faaliyetlerin de başlangıcı olmuştu. İlk zamandan itibaren büyük bir ilgiyle karşılanan bu teşebbüsün değeri ve millet hayatında görebileceği hizmet çabuk kavranmış ve bu teşkilat kısa zamanda tüm yurdu kaplamıştı. Devrimlerin kökleşmesi ve sosyal hayatın yükselmesi yolunda çalışan halkevlerinin yıllara göre sayıları aşağıdaki çizelgelerde verilmiştir:

Tablo 3.3. Türkiye’deki Halkevlerinin Kuruluşlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Halkevi Sayısı	Yıl	Halkevi Sayısı
1932	14	1941	383
1933	55	1942	389
1934	80	1943	394
1935	103	1944	406

⁶⁷⁷ BCA, 30-01-00 / 11-64-10, s.3.

⁶⁷⁸ BCA, 30-01-00 / 11-64-10, s.4.

⁶⁷⁹ BCA, 30-01-00 / 11-64-10, s.5.

⁶⁸⁰ Anıl Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990, s. 99, BCA, 490.01.04 / 16.09.16

1936	136	1945	438
1937	167	1946	455
1938	210	1947	463
1939	373	1948	469
1940	379	1949	474
		1950	478
TOPLAM: 9	1.111	10	4.500 ⁶⁸¹

Halkevlerin idari ve teşkilat yapısı CHP Genel Sekreterliği'nin parti örgütlerine gönderdiği 12.01.1932 tarihli ve 7 sayılı genelgeden de anlaşılacağı üzere Parti Genel Yönetim Kurulu'nca hazırlanan ve Genel Başkanlıkça onaylanan bir talimatname yolu ile yapılmıştı. Halkevi İdare Heyeti, halkevi reisi ile şube komitelerinin reislerinden oluşmaktaydı. Haftada en az üç kere toplanması gereken Halkevi İdare Heyetinin vazifeleri, Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesinde belirtilmekteydi.

Talimatnamede yer alan maddeler:

- Milli bayramlardaki halk gösterilerini hazırlamak ve yönetmek,
- Halkevi müsamere programlarını tatbik etmek,
- Şubeler arasında çalışma birliğini korumak,
- Anlaşmazlık hallerinde şubeler arasında hakemlik yapmak,
- Talimatname hükümlerine göre disiplin hakkında karar vermek,
- Halkevi hesaplarını tutmak ve demirbaşını gözetmek,
- Halkevi bütçesi layihasını her yıl vaktinde hazırlayarak bağlı olduğu parti idare heyetine vermek,
- Parti idare heyetince tebliğ edilecek bütçeyi usul ve mevzuatına göre tatbik etmek,
- Halkevi memur ve müstahdemlerini reisin teklifi ile tayin, tecziye veya işinden çıkarmaktır.

Halkevi idare heyetinden, halkevi başkanı sorumludur. Başkanın izinli olduğu durumlarda halkevi idare heyeti azasından yerine vekili olarak seçtiği kişi yönetimde kendisini temsil ederdi.⁶⁸² 1940'da Halkevi talimatnamesinde birtakım değişiklikler

⁶⁸¹ BCA, 30-01-00 / 11-64-10, s.5

⁶⁸² CHP, *Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, Ankara, 1940, s. 8.

yapılmıştı. Tarih komitesi, müze ve sergi şubesiyle birleştirilerek daha kapsamlı çalışmalar yapılması amaçlandı.⁶⁸³

3.3.5.Aydın ve İlçelerinde Halkevlerinin Açılması

Aydın Halkevi 19 Şubat 1932’de yurt genelinde açılan diğer halkevleri gibi açılış töreniyle faaliyete başlamıştı.⁶⁸⁴ Ankara’dan halkevi açılmadan önce yapılması gerekenlerle ilgili olarak bir talimatname gönderilmişti. Bu talimatnamede yer alan bilgilere göre:

Halkevinin şubelerinin taksimatını ve komite üyelerinin seçiminin yapılmasından önce halkevinin açılışının yapılmasının yerinde olduğu yazılmıştı. Açılış yapıldıktan sonraki haftalarda komite üyelerinin seçilmesi ve idare heyetinin seçimi yapılacaktı. Halkevi açılmadan önce üye olması istenen ve sözü geçen kişilerin davet edilerek halkevinin amacının, neler yapılacağıının, faaliyetlerin ve talimatların bu kişilere açıklanması istenmişti.⁶⁸⁵

Açılış merasiminden önce her şube için bir defter tutulacaktı. Yapılması istenen faaliyetler bu deftere yazılacaktı. İdare heyetine seçilecek olan kişilerin partiye kayıtlı olması ve partinin amacına, prensiplerine inanmış olan kişilerden seçilmesi şarttı. Seçimlere müdahale edilmeyecekti. Şubelere kayıt olmak için partiye üye olma şartı yoktu.⁶⁸⁶

Halkevinin açılışı halk tarafından büyük coşku ve sevinçle karşılanmış eski Türk Ocağı binası tüm halk tarafından doldurulmuştu. Bir gün önceden açılış programı halka dağıtılmış ve saat 20.30’da İstiklal Marşı’yla açılış merasimi başlamıştı.4 Mart 1932 tarihine kadar halkevinin başkanlığını Adnan Menderes yapmıştı. 11 Marttan itibaren ise Dr. Mukadder Bey başkanlık yapmaya başladı. 1933’te Nazilli Halkevi, 1935’te ise Söke Halkevi açılmış ve uzun yıllar bu iki halkevi faaliyet göstermişti. 1932-1951 yılları arasında kapatılana kadar Aydın’da toplam 15 halkevi açılmıştı.

Tablo 3.4. Aydın Halkevleri Listesi ve Açılış Tarihleri

AYDIN HALKEVLERİ

⁶⁸³ Atlı, Kars Halkevi ve Faaliyetleri, s.33.

⁶⁸⁴ BCA, 490-01-04 / 16-09-16

⁶⁸⁵ BCA, 490-01-03 / 12-03-01

⁶⁸⁶ BCA, 490-01-03 / 12-03-03

Halkevinin Adı	Açılış Tarihi
Aydın Halkevi	19 Şubat 1932
Nazilli Halkevi	23 Şubat 1933
Söke Halkevi	22 Şubat 1935
Çine Halkevi	20 Şubat 1938
Bozdoğan Halkevi	19 Şubat 1939
Germencik Halkevi	19 Şubat 1939
Horsunlu Halkevi	19 Şubat 1939
Karacasu Halkevi	19 Şubat 1939
Kılavuzlar Halkevi	19 Şubat 1939
Sultanhisar Halkevi	19 Şubat 1939
Umurlu Halkevi	19 Şubat 1939
Yenipazar Halkevi	19 Şubat 1939
Kuyucak Halkevi	25 Şubat 1945
İncirlioğlu Halkevi	?
Sümer Halkevi	?

Açılış, Milletvekili ve Fırka İdare Heyeti Başkanı Adnan Menderes tarafından yapılan konuşmayla başladı.⁶⁸⁷ Adnan Menderes yaptığı açılış konuşmasında halkevlerinin kuruluşundaki amaçları, ulaşılmak istenen hedefleri halka açıklayarak duyduğu sevinci dile getirdi. Adnan Menderes:

“.....Milletimizin yükselmesi yolunda her ihtiyacı gören ve sezen büyük gazi içtimai hayatımızda ,kültür hayatımızda çok derin bir boşluğu ve çok şedit bir ihtiyacı görmüş bu boşluğu dolduracak ve bu ihtiyacı giderecek bir tesis ve teşekkülün esasını ve temellerini kurmak şerefini de kazanmıştır.

Bugün halkevlerini açmakla atılan bu adım, içtimai ve milli bünyemizi kuracak ve kuvvetlendirecek bir teşkilatlanma uzuvlanma hareketinin başlangıcıdır ve hars hareketinin teşkilatlanmasıdır. Halkevleri, cemiyeti ve milleti yükseltmek için Cem'i mesainin toplandığı çatı olacaktır. Dini ve siyasi sultanın tahakkümünü yıkmakla terakki mânialarını yok eden inkılâbımız halkevleriyle medeniyet ve yükselme yolundaki zaferlerini tamamlayacaktır. Millettin maddi ve manevi yükselmesine yardım etmek emel ve arzusunu taşıyan her Türk halkevlerini, bu emelinin tahakkukuna müsait bir zemin ve vasıta olarak bulacaktır.

Millî ve içtimai bünyenin inşasında memlekette mevcut dağınık ve istifade olunamayan anası ve kuvvetleri teşkilat kudreti sayesinde mesai cephesine sevk edecek

⁶⁸⁷ *Aydın Halkevi Broşürü*, İzmir 1933, s.6

varlık halkevleridir. Memleketin en uzak köşesinde bir istidadı merkeze tanıtmak, ilerleme imkân ve fırsatlarını onun ayağına götürmek vazifemizdir ve bunu halkevleri yapacaktır. Aydın’ımızda halkevinin açılış merasimini yapmaktan derin bir zevk ve bahtiyarlık duymaktayım’’. ⁶⁸⁸ diyerek halkevinin önemine değinmişti.

Aydın Halkevinin açılış programı:

- 1) İstiklal Marşı
- 2) Cumhuriyet yemini
- 3) Aydın Milletvekili Adnan Menderes tarafından açılış konuşması
- 4) Şiir: Orta Mektep öğrencisi Tefvik Efendi
- 5) Dumlupınar şiiri: Orta Mektep öğrencisi Hulki Efendi
- 6) Gençliğe şiiri: Orta Mektep öğrencisi Lutfiye Hanım
- 7) Keman: Orta Mektep Müzik Öğretmeni Şefik Bey
- 8) Viyolonsel: İlk Mektepler Müzik Öğretmeni Rıza Bey
- 9) Türkün Gaziye, Tarihin Türk’e hitabesi
- 10) Şiir: Gazi söylüyor
- 11) Şiir: Hayda
- 12) Şiir: Genç kadın
- 13) Zeybek oyunu (sanat mektebi)
- 14) Talimnemenin izahı, (Fırka vilayet idare heyeti azasından Raif Fevzi Bey)
- 15) Hitabe: Orta Mektep Müdürü Refik Yıldırım Bey ⁶⁸⁹

11 Mart tarihinde Mukadder Bey’in başkanlığında halkevi üyeleri arasından idare heyeti seçimleri yapılmıştı. Seçimlerin sonrasında oluşturulan ilk Halkevi İdare Heyeti:

Tarih Dil ve Edebiyat Şubesi: Hulusi Erdoğan Bey (Muallim ve Reis)

Güzel Sanatlar Şubesi: Şevki Niyazi Bey (Diş Tabibi –Reis), Necmiye Hanım (Muallim), Şefik Bey (Musiki Muallimi), Zeki Bey (Muallim), İrfan İzzet Bey (Belediye Fen Memuru)

⁶⁸⁸ Aydın Halkevi Broşürü, s.9

⁶⁸⁹ Adil Adnan Öztürk, Cumhuriyet İdeolojisini Halka Yayma Girişimleri: Halkevleri ve Aydın Halkevi, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S:182, Şubat, 1999, s.107, Aydın Halkevi Broşürü, s.43.

Temsil Şubesi: Hüsnü Avni Bey (Muallim ve Reis), Tuğrul Bey (Muallim ve Kâtip)

Spor Şubesi: Danyal Bey (Muallim ve Reis), Şükrü Bey (Merkez Memuru ve Kâtip), Sinan Bey (Bankacı)⁶⁹⁰

İçtimai Yardım Şubesi: Nafiz Bey (Doktor ve Reis), Mazhar Bey (Ticaret Odası Baş Kâtibi ve Kâtip), Sedat Bey (Bankacı)

Halk Dershaneleri ve Kurslar: Fakir Bey (Maarif Müdürü ve Reis), Hayri Bey (Muallim ve Kâtip), Muharrem Bey (Muallim)

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Asaf Kenan Bey (Muharrir ve Reis), Seyfi Bey (Kadastro Baş Fen Memuru ve Kâtip), Fuat Bey (Bankacı)

Köycüler Şubesi: Ethem Ruhi Bey (Hususi Muhasebe Müdürü ve Reis), Nusret Bey (Maliye Memuru), Hüsamettin Bey (İlk Tedrisat Müfettişi)⁶⁹¹

Halkevinde 11 Mart 1932’de yapılmış olan bu seçimlerde sekiz şube faaliyete geçmişti. Müze ve sergiler şubesinde henüz kayıtlı bir üye bulunmadığı için bu şubenin seçimleri daha sonra yapılmıştı. Halkevi Başkanı Mukadder Bey tarafından üyelere en kısa zamanda çalışma programlarının hazırlanması ve halkevinin şubelerinin faaliyete geçmesi istenmişti. Müze ve sergiler şubesine ise daha sonra 1 Nisan 1932’de üye seçilmişti. Bu kişiler:

Müze ve Sergiler Şubesi: Namıka Hanım (Muallim ve Reis), Osman Bey (Bankacı), Burhanettin Bey (Bankacı)⁶⁹²

Halkevleri ve parti işleri devlet tarafından bölgesine göre ödenekler gönderilmişti. Ödenekler yapılan harcamalara göre değişmektedir.

Tablo 3. 5. Halkevlerine Yapılan Ödenekler

	Parti için	Teşkilatı	Halkevi için	TOPLAM
Aydın Belediyesi	-		2.000,00	2.000,00
Nazilli Belediyesi	500,00		500,00	1.000,00
Söke	700,00		-	700,00
Bozdoğan	400,00		-	400,00

⁶⁹⁰ Aydın Halkevi Broşürü, s.11.

⁶⁹¹ Aydın Halkevi Broşürü, s.12.

⁶⁹² Aydın Halkevi Broşürü, s.13.

Çine	200,00	-	200,00
Karacasu	100,00	-	100,00
Karapınar	100,00	-	100,00
Atça	50,00	-	50,00
Germencik	300,00	-	300,00
Umurlu	50,00	-	50,00
Köşk köy heyeti	100,00	-	100,00
Dalama köy heyeti	50,00	-	50,00
Kuyucak	50,00	-	50,00
TOPLAM	2.800,00	2.500,00	5.300,00

Tabloda verilen bilgiye göre 1934 yılı mali bütçesine göre Aydın halkevi, parti ve nahiyeler için belirlenen miktar olarak Aydın Halkevi için 200.000 lira, Nazilli parti işleri için 50.000 lira, Nazilli Halkevi için 50.000 lira ayrılmıştı. Tüm il ve ilçeler için toplamda 530.000 lira ödenek ayrıldığı belirlenmişti.⁶⁹³

Tüm halkevlerin uymak zorunda olduğu yıllık program akışları vardı. Cumhuriyet Bayramı, Zafer Bayramı, Sosyal Yardım Baloları, Sergi ve Konferans içerikleri ve dönemleri, Yönetim Kurulu toplantı tarihleri, Aile toplantıları gibi yönetsel etkinliklerin hepsi bu akış içerisinde planlanmaktaydı. Halkevlerinin temel amacı halkın belli başlı alanlarda gelişmesini ve eğitilmesini sağlamaktı. Bu amaçla bünyelerinde kütüphaneler oluşturulmuştu.

Dil bilgisi, Edebiyat, Tarih, Müzecilik dersleri verilmekteydi. Tiyatro ve sinema temsilleri yapılarak halkın sosyalleşmesi ve kültür seviyesinin artırılması hedeflenmekteydi. Aynı zamanda alanında uzman kişiler davet edilerek çeşitli konularda konferanslar da düzenlenmişti. Yıllık programda olduğu gibi derslerin içerikleri de önceden belirlenerek halkevlerine gönderilmekteydi. Halkın okuması için halkevleri tarafından neşriyatlar da basılmıştı. Film gösterimlerinde de öğrencilerin daha uygun fiyatlı bilet alınması sağlanarak öğrenciye destek verilmişti. Halkevleri, açıldıkları dönemden itibaren hızla faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardı. Halkevlerinin verdiği konferanslara da halkın ilgisi oldukça yüksekti.⁶⁹⁴

1937 yılının sonlarına doğru Aydın Halkevi bir dergi de basmak istemişti. Hatta derginin adının bulunması için gazetede bir yarışma düzenlenmiş birincilik ödülü olarak da derginin bir yıllık aboneliği koyulmuştu. Yarışma sonunda derginin ismine ‘Tral’

⁶⁹³ BCA, 490-01-00 / 12-65-05, s.3.

⁶⁹⁴ BCA, 490-01-00 / 994-843-4

olarak karar verilmişti. Ancak çeşitli nedenlerden dergi çıkartılamamıştı. Aydın Halkevi özellikle halkın ve köylünün anlayacağı bir dille eğitici kitap/broşürler basmıştı. Bu broşürler, incir, pamuk, tütün, hayvan yetiştiriciliğine yönelik bilgiler içeren öğretici ve şekilli eğitim kitapları şeklindeydi. Aydın ve İzmir Halkevlerinde bu tarz yayınların örnekleri görülmekteydi.⁶⁹⁵

Aydın Halkevinin açılışının 6. yılında Dâhiliye Vekâleti tarafından gönderilen yazıda bazı hususlara dikkat edilmesi gerektiği açıklanmıştı. Bu konular genel olarak şu şekilde aktarılmıştır:

- Halkevindeki üye sayılarının devamlı olarak artırılmaya çalışması ve hatta üye olmanın vatanseverlik ve insanlık borcu olduğu aşılmalıdır. Üye kayıtları için ara verilmeyerek gerekli çalışmalar ve teşvikler yapılmalıdır.
- Partinin ülke için yaptığı işler ve başarılar ortada olduğu için muhalif kişi ve zihniyetlere karşı gerekli açıklama yapılmalı ve destek olmaları sağlanmalıdır.
- Halkevinde büyük hatipler ve kişiler yetiştirmesi ülkemizin yüksek kültür seviyesine çıkması ve gelişmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.
- Halkevinin çok aranan ve tercih edilen bir yer olması için bütün tedbirler alınmalı ve imkânlar genişletilmelidir.
- Halkevinde çok iyi bir program yapılmalı ve öncelikle talimatnameye uyarak gerekli şekilde tüm sorumluluğu tek bir kişinin üzerine yıkmadan işbirliğiyle çalışmalar artırılmalıdır.
- Yapılan çalışmalarda ve faaliyetlerinde hazırlanmasında esas olarak bilginin ve tekniğin en yeni olanları alınmalıdır.
- Çalışmaları engelleyen ve verimi düşüren olaylar ve durumlarda en kısa sürede genel merkeze haber verilmesi gerekmektedir.⁶⁹⁶

Parti tarafından Aydın Milletvekili Adnan Menderes'e halkevinin asgari düzeyde yapılması gereken faaliyetlerle ilgili bir çalışma planı gönderilmişti. Bu plan dâhilinde ve eklenerek faaliyetlerin yapılmasının gerekli olduğu söylenmişti.⁶⁹⁷ Halkevinde yapılan çalışmaların da her ay düzenli olarak merkeze rapor edilmesi

⁶⁹⁵ Avni Candar, Halkevleri Neşriyatı, *Konuşmalar*, Broşür: 2, Ankara, 1940. s.228-229.

⁶⁹⁶ BCA, 490-01-00 / 04-16-16, s.1,4.

⁶⁹⁷ BCA, 490-01-00 / 04-21-36, s.1.

istenmişti.⁶⁹⁸ Aydın Halkevinin teftiş eden Şerafettin Bey, yapılan çalışmalardan çok memnun olduğunu söylemiş ve gördüğü kadarıyla halkevinin amacına uygun olarak vatandaşlara hizmet verdiğini, kültürel ve sosyal anlamda çok büyük katkı sağladığı için halkevi idare heyetini kutlamıştı.⁶⁹⁹

Binaların yapıların ve eşyaların korunması için tedbirler alınmasına dikkat edilmişti. Sigorta işlemleri düzenli olarak yapılmıştı. Örneğin 7 Mart 1938’de 6.000 lira üzerinden, eşya ve kitaplarda toplam 4.000 lira üzerinden sigorta ettirilmişti.⁷⁰⁰ Halkevlerinde eksik olan demirbaş eşyalar ve makbuz gibi belgeler parti kapsamında hızlı bir şekilde temin edilmişti.⁷⁰¹ Bununla birlikte altı oklu parti bayrağının halkevlerinde asılı olması şartı getirilmişti.⁷⁰²

Halkevlerinin çeşitli tadilat ve bakım işlerine önem verilmişti. Çok eski olan binalar tahliye edilerek yeni binalar yapılmıştı. Daha iyi şartlarda vatandaşın faydalanması sağlanmıştı. Örneğin, Atça, Çine, Karacasu, Nazilli halkevi binaları eski olduğu için yeni bir bina yapılması uygun görülen üç arsa alınmıştı.⁷⁰³ Germencik Halkevi başkanı tarafından gönderilen yazıda yine daha iyi hizmet vermek için en az 400-500 kişi kapasiteli bir yere ihtiyaç olduğu ve acil olarak bina için gerekli çalışmalara başlanması istenmişti.⁷⁰⁴

Nazilli Halkevi ve Faaliyetleri

Aydın halkevinden sonra 1933’te ikinci açılan Nazilli Halkevidir. Yukarı Nazilli olarak başka bir şube de 20 Şubat 1938 yılında açılmıştı.⁷⁰⁵ Nazilli Halkevi İdare Heyeti üyeleri:

Başkan: Avukat Sami Kutluğ

Üyeler:

⁶⁹⁸ BCA, 490-01-00 / 04-21-36, s.2.

⁶⁹⁹ Ant Gazetesi, 1 Nisan 1933

⁷⁰⁰ BCA, 490-01-00 / 1664-794-01, s.10.

⁷⁰¹ BCA, 490-01-00 / 1554-328-05, s.2.

⁷⁰² BCA, 490-01-00 / 1547-292-06, s.3.

⁷⁰³ BCA, 490-01-00 / 1664-794-02, s.55,64.

⁷⁰⁴ BCA, 490-01-00 / 1663-791-01, s.3.

⁷⁰⁵ BCA, 490-01-00 / 04-16-09, s.22.

Güzel Sanatlar Komitesi: Hüseyin Yalçinkaya (Mümessil), Hayri Bey, Şekur Okan, Saim Alpkurt, İrfan Akalın

Temsil Komitesi: Rıfat Tuncer (Mümessil), Neriman Erten, Mürüvvet Özkan, Ahmet Özer, Fehmi Yazıcı

Spor Komitesi: Mahmut Gürçen (Mümessil), Fuat Ertem, İbrahim Argun, Fehmi Bey, Nihat Eroğlu

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Hüseyin Sezgin (Mümessil), Hakkı Pıyancı, Salih Gürel, Nevzat Bey, Hüsametdin Beydeş⁷⁰⁶

Nazilli Halkevi açılışından sonra faaliyetler için çalışmalara başlamıştı. Temsil kolu tarafından Özyurt piyesi sergilenmesine karar verilmiş, komite tarafından yapılan toplantılarda piyese ait vazifeler taksim edilmiş ve provalara başlanmıştı. Müzik kolu da her gün çalışmalar yapmıştı. Spor şubesi, bir atlı spor heyeti oluşturmaya karar vermişti. Atların temini için gerekli yerlerle görüşmeler yapılmıştı. Halkevinin bahçesinde voleybol sahası oluşturulmuştu. Nazilli halkı tarafından gelen talepler doğrultusunda tenis sahası yapılmasına karar verilmişti.

Kütüphane ve Neşriyat komitesi ise yeni kitap alınması ve mevcut olan kütüphanenin düzenlenmesi için tedbirler almıştı. Halkevinde öğretmenler, gençler ve bayanların katıldığı toplantılar yapılmıştı. Türkçe karşılığının bulunması gerekli olan kelimelerle ilgili olarak fikir alışverişinde bulunmuşlardı. Her hafta çeşitli konularla ilgili konferans verilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştı. Neşriyat kolu tarafından memlekete ait bir eser hazırlanması için hazırlıklara başlanmıştı.⁷⁰⁷

Müzik kolu şubesi de yeni aletler getirilerek zenginleştirilmişti. Gençler her gün musiki salonunda çalışmış, bayramlara ve özel günlere hazırlıklar yapmışlardı. Cumhuriyet Marşı öğretilmesi için çalışmalar yapılmıştı. Nazilli’de cemiyet hayatının halkevi sebebiyle renklenmesinde Fırka Reisi Ulvi Bey ve Halkevi Reisi Tevfik Bey’in katkıları önemli sonuçlar vermişti. Tüm halkevi mensupları halkevinin büyümesi ve gelişmesi özveriyle çalışmışlardı.⁷⁰⁸

⁷⁰⁶ BCA, 490-01-00 / 971-754-02, s.10.

⁷⁰⁷ Ant Gazetesi, 29 Mart 1933

⁷⁰⁸ Ant Gazetesi, 2 Teşrinievvel 1933

Nazilli Halkevi, Aydın Halkevinden sonra en gelişmiş ve en büyük halkevlerin biriydi. Mevcut kitap sayısının 1.710 olmasına rağmen kitap okuyan sayısının 95.499 olmasıyla Aydın Merkez Halkevini bile geçmişti.⁷⁰⁹ İlçe halkı, kültürel aktivitelere ve okuma etkinliklerine son derece önem vermişti. Toplamda 60 civarı konser, konferans ve gösteri etkinliğine ise 20.060 kişi katılmıştı.⁷¹⁰

Aşağıdaki listede Nazilli Halkevinde verilen konferanslardan bazıları ve konferans veren kişilerin bilgileri bulunmaktadır.

Tarih- Konu- Konferansı Veren

- 04.06.1934-Çocuk Psikolojisi-Çocuk Terbiyesi –Doğan Bey⁷¹¹
- 16.06.1934-Kızlarımızı Nasıl Evlendirmeliyiz - Behçet Bey⁷¹²
- 11.07.1934-Sağlık -Doktor Hakkı Bey
- 30.07.1934-Millet ve Milliyet Nedir, Millet Nazariyeleri, Milliyet Fikirlerinin İnkişafı ve Beynelmilliyetçilik
- 05.08.1934-Esrar, Alkol ve Bu Maddelerin Zararları -Doktor Avni Bey
- 10.08.1934-Gebelik ve Avarizi -Doktor Süleyman Bey
- 09.10.1934-Eski ve Yeni Kanun Hükümlerine Göre Kadın -Noter Behçet Bey⁷¹³
- 22.11.1934-Frengili Çocukların Emzirilmesi, Süt Analığının Şartları, Sıtma-Vehbi Bey⁷¹⁴
- 24.03.1935-Sanat ve Faydaları-Şakir Bey⁷¹⁵
- 21.04.1935-Kooperatifçiliğin Tarihçesi –Niyazi Bey⁷¹⁶
- 01.05.1935-Sağlık bilgisi-Niyazi Bey⁷¹⁷
- 13.06.1935-Ailede iktisat-İhsan Bey⁷¹⁸
- 26.07.1935-Askerlik ve Askeri Okullarında Hayat-Vasfî Arkün⁷¹⁹

⁷⁰⁹ Adil Adnan Öztürk, *Cumhuriyet Mektebinden Adnan Menderes Üniversitesine Türkiye’de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli*, Aydın, Aydın Valiliği, İl Kültür Müdürlüğü Cumhuriyetin 75. Yılı Eserleri Dizisi, Başkar Ofset, 1999, s.39.

⁷¹⁰ Öztürk, Cumhuriyet Mektebinden Adnan Menderes Üniversitesine Türkiye’de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli, s.42.

⁷¹¹ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.105.

⁷¹² BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.103.

⁷¹³ Aydın Gazetesi 10 Şubat 1935, Aydın Gazetesi 26 Temmuz 1934

⁷¹⁴ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.100.

⁷¹⁵ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.88.

⁷¹⁶ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.94.

⁷¹⁷ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.87.

⁷¹⁸ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.85.

- 01.08.1935-Türk Kadınlarının Dün ki ve Bu Günkü Durumlarıyla Siyasal Hayata Girişleri-Pakize Celasun⁷²⁰
- 16-17.02.1936-İnkılap ve İstiklal -Avni Doğan⁷²¹
- 6.09.1937-Ailede Çocuk Terbiyesinin Önemi-Mukaddes Tolon⁷²²

Konferanslar incelendiğinde halkın kültür seviyesini yükseltecek, halkı kendi hakları, sağlık durumları, temel kanunlar hakkında bilgilendirecek nitelikte konferanslar verildiği görülmektedir. Güzel Sanatlar Şubesi'nin, çalışmaları neticesinde halkevinde keman, mandolin ve piyano kursları açılmıştı. Bu şubenin çalışmalarıyla Aydın ve Nazilli'de şehir bandosu oluşturuldu ve Nazilli'de Cumhuriyet'in 10. Yılında yapılacak olan kutlamalar için vatandaşlara da "Cumhuriyet Marşı" öğretildi. Nazilli Halkevi'nde bir konser verilmiş ve konsere 500 kişi katılmıştı.⁷²³

Nazilli Halkevi en kalabalık üyeye sahip şubelerinden biriydi. Nazilli Halkevi'nde 6 Eylül 1934'te "Himmetin Oğlu" adlı piyes gösterisi sunulmuştu. Halk tarafından çok beğenilmiş ve tekrar oynaması konusunda talepler gelmişti.⁷²⁴ Nazilli Halkevi, 1933'ten 1935'e kadar 2 yılda 15 gösteri yapmıştı. 1935 yılında düzenlenmiş olan bir programa vatandaşlar yoğun ilgi göstermişti.

Nazilli Halkevinin en iyi çalışan kollarından biri de spor koluydu. Voleybol ve futbol takımları kurularak, her hafta cuma günleri de futbol turnuvaları düzenlenmişti, diğer illerden de gelen futbol kulüpleri de Aydın Halkevi üyeleri ile maçlar yapmıştı. Halkevi, Nazilli'de sporun gelişmesi için bütün gayreti göstermişti.⁷²⁵

Nazilli Halkevine bağlı olarak açılmış olan Sümer Halkevinde de, başkanı olan Fütihat Toker'in gayretleriyle işçi kızların dikiş ve nakış bilgilerini yükseltmek amacıyla öğretmen Müzeyyen Nalbantoğlu tarafından bıçkı dikiş kursları

⁷¹⁹ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.91.

⁷²⁰ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.82.

⁷²¹ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.71.

⁷²² Aydın, Gazetesi 10 Şubat 1935, Aydın Gazetesi 26 Temmuz 1934

⁷²³ Öztürk, Cumhuriyet Mektebinden Adnan Menderes Üniversitesine Türkiye'de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli, s.42.

⁷²⁴ Nurhan Karadağ, 1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, C:8, S:8, 1998, s.135.

⁷²⁵ Öztürk, Cumhuriyet Mektebinden Adnan Menderes Üniversitesine Türkiye'de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli, s.42.

düzenlenmişti.⁷²⁶ Kurs gören kızların yaptığı eşyalar, kıyafetler sergilenmiş, sergiyi açan Öğretmen İffet Hanım büyük takdir toplamıştı.⁷²⁷

İzmir Belediyesi Şehir Tiyatrosu tarafından halkevinde verilen temsil gelirinin tamamı fakir çocukların giyimi için harcanmıştı. Temsilden 225 lira para toplanmıştı.⁷²⁸ Genel merkez tarafından, açılmış olan Sümer Halkevine sergilenmesi için 9 tane piyes listesi gönderilmişti. Listede yer alan: Kaybolan Ses, Bir İlan Hatası, Ayşe Pınarı, Sevilen Adam, Eski Palto, Sazlı Pınar, Kremonlu Kemancı, Bir Gemi, Gölgeleler adlı piyeslerin sergilenmesi istenmişti. Sümer Halkevinde de bu piyeslerin sergilendiği belirtilmişti.⁷²⁹

Söke Halkevi ve Faaliyetleri

Söke Halkevi, 22 Şubat 1935'te açıldı.⁷³⁰ Söke Halkevini açılışı büyük bir törenle yapılmıştı. Tören merasimini Cumhuriyet Halk Partisi Aydın Vilayet İdare Heyeti üyelerinden Raif Feyzi Bey idare etmişti. Halkevinin açılış programı:

- 1) İstiklal Marşı'nın okunuşu
- 2) Cumhuriyet yemini
- 3) Canlı levha
- 4) Halkevi açılma nutku
- 5) Şiir
- 6) Halkevi talimatnamesinin açıklanması
- 7) Halkevinde çalışacaklar için nutuk
- 8) Halkevinin amacına uyan bir perdelik piyes

Açılış töreni saat 15.00'da başlamıştı. Toplantı yerine konan radyo ile Ankara Halkevinde söylenen açılma nutku dinletilmişti. Öğretmen Nadir Bey tarafından Kemalettin Kami'nin şiiri okunmuştu. Halkevinin açılması halk tarafından sevinçle karşılanmıştı.⁷³¹

Söke Halkevinin teşkilatı açılıştan bir hafta sonra tamamlanmıştı. Söke Halkevi teşkilat üyeleri:

⁷²⁶ Mıhrak Gazetesi, 6 Temmuz 1948

⁷²⁷ Mıhrak Gazetesi, 13 Temmuz 1948

⁷²⁸ Nazilli Gazetesi, 5 Ekim 1946

⁷²⁹ BCA, 490-01-00 / 1021-930-02.

⁷³⁰ BCA, 490-01-04 / 16-09-17

⁷³¹ BCA, 490-01-00 / 971-754-02, s.12.

Tarih, Dil, Edebiyat Şubesi: Reis ve Mümessil: İzzet Akçal, Kâtip: Muallim Koldaş Bey, Doktor Şakir Bey, Avukat Cevdet Bey, Şahinde Hanım

Güzel Sanatlar Şubesi: Reis, Mümessil: Doktor Raif Akdeniz, Kâtip: Durmuş hanım, Eczacı Halil Bey

Spor Şubesi: Reis ve Mümessil: Diş Tabibi Nebil Çobanoğlu, Kâtip: Dava Vekili Neci Bozkaya, Kasım Göktepe, Avukat Nazmi Bey, İsa Baygür

Kütüphane ve Neşriyat şubesi: Reis ve Mümessil: Doktor İbrahim Bey, Kâtip: Demir Altümsek, Rıfkı Ulusoy, Avukat Haydar Bey, İpek Hanım

Temsil şubesi: Reis ve Mümessil: Selahattin Özdemir, Kâtip: Nadir Bey, Fazilet Bilge⁷³²

Söke Halkevi, Aydın ve Nazilli Halkevleri kadar aktif değildi. Faaliyette kaldığı süre boyunca sadece 7 konferans düzenlenmişti. Mevcut kitap sayısı 450, kitap okunma oranı 4.300 civarlarındaydı. Halkevinde herhangi bir kurs açılmamıştı. Konser ve gösteri etkinlik sayısı 5'ti. Söke Halkevinde 3 gösteri sergilenmiş ve 750 civarı kişi seyretmişti.⁷³³ Yayınevi çalışmaları kapsamında Söke Halkevinde basılan kitaplar ise şu şekildeydi;

- İsmail Gün: Aydın İli Şairlerinden Âşık Ömeri, Aydın 1939
- İsmail Gün: Selçuk Kültür Hayatı Hakkında Araştırmalar, İzmir 1939
- İsmail Gün - Ahmet Özdemir: Söke Tarihi ve Coğrafyası 1, Aydın 1943⁷³⁴

Köycülük kolu, civarda bulunan köyleri halkevi heyetlerinde yer alan doktorlar, öğretmenler, dişçiler, veteriner hekimler, ziraatçilerle birlikte dolaşarak köy halkının dertlerini dinleyip ve onlara hizmet götürmekteydi. Bu kapsamda Söke Halkevi de Söke ve civarındaki köyleri dolaşarak 70 civarı hastanın tedavi edilmesi sağlamıştı.⁷³⁵ Aydın, Nazilli ve Söke Halkevlerine ait bilgileri içeren tabloda verilmiştir

Tablo 3.6. Halkevi Çalışmalarına Ait Rakamlar

	Konferans	Konser	Gösteri	Sinema
--	-----------	--------	---------	--------

⁷³² BCA, 490-01-00 / 971-754-02,s.14.

⁷³³ Karadağ, 1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları, s.140.

⁷³⁴ Aydın Gazetesi, 11.01.1938

⁷³⁵ C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.14.

	Adet	Bulunanla	Adet	Bulunanla	Adet	Bulunanla	Adet	Buluna
Aydın	89	21.934	67	20.726	74	33.455	12	4.180
Nazilli	97	18.920	39	10.700	48	22.115	0	0
Söke	7	797	7	1.074	7	1.915	0	0
Toplam	193	41.651	113	32.500	129	57.486	12	4.180
	Balo		Şölen		Nişan-Nikâh		Çaylı Dans	
	Adet	Gelenler	Adet	Gelenler	Adet	Gelenler	Adet	Gelenl
Aydın	17	6.190	21	1.353	13	2.891	18	2.433
Nazilli	6	1.370	9	416	6	1.135	7	953
Söke	0	0	2	110	2	86	0	0
Toplam	23	7.560	32	1.879	21	4.112	25	3.386
	Köy Gezileri		Açılan Kurslarda Bulunanlar		Açılan Sergilere Gelenler		Sıhhi Müzeyi Gezenler	
	Adet	Katılanlar						
Aydın	68	886	27.081		68.417		24.674	
Nazilli	10	390	4.948		3.600		0	
Söke	0	0	0		3.000		0	
Toplam	78	1.276	32.029		75.017		24.674	
	Mevcut Kitap		Kitap Okuyanlar		Gazete Mecmua		Umum	
Aydın	2.778		72.471		69.333		141.804	
Nazilli	1.710		95.499		54.715		150.214	
Söke	450		4.285		14.710		18.995	
Toplam	4.938		172.255		138.758		311.013	

1939 yılında açılan Umurlu Halkevi için parti tarafından gerekli ilk malzemeler gönderilmişti. Umurlu'daki Halkevi, diğer halkevleri kadar aktif değildi. Aydın, Söke ve Nazilli Halkevleriyle işbirliği içinde çalışmalarını sürdürmüştü.⁷³⁶ 20 Şubat 1939 tarihi itibarıyla Aydın'da açılan halkevi sayısı 15 ve açılan halkodası sayısı 21 olmuştu.⁷³⁷ 1939 CHP son 5. Kurultayında halka hizmet etmek için halkevlerinin yanında halkodalarının kurulmasına karar verilmişti. Halkevi açmak için binası olmayan

⁷³⁶ BCA, 490-01-00 / 952-689-01

⁷³⁷ BCA, 490-01-01 / 964-732

ve çalıştırılacak elemanı az olan yerlerde halkodalarının açılması için Aydın'da gerekli çalışmalara başlanmıştır.⁷³⁸

3.3.6. Aydın Halkevi'nin Faaliyetleri

Dil Tarih-Edebiyat Şubesi

Dil Dersi içeriği:

- Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin program ve talimatname esasları dâhilinde çalışmak
- Dil konusunda merakı ve ilgisi olanları teşvik etmek
- Dil bayramlarını çok canlı bir şekilde kutlanmasına önem vermek
- Sentaks⁷³⁹ işi ile meşgul olmak
- Halk masallarını, atasözlerini, türkülerini toplamak ve içindeki orijinal Türk kelimelerini ortaya çıkarıp ve Dil Tetkik Cemiyeti'ne göndermek.⁷⁴⁰

Tarih Dersi Program İçeriği:

- Türk Tarih Kurumunun direktifi doğrultusunda çalışmak
- Umumi kâtipliğin talimatına göre Türk büyüklerinin Türk İnkılapçıların hatıraları ve yıldönümleri için toplantılar düzenlemek
- Bir tarih salonu oluşturmak, bu salonda memleket ve İnkılap Şekilleri, haritalar, tarihe ait çizelgeler, inkılaplarımıza ait vesikalar, mektuplar grafikler bulundurmak, bir inkılap kitabı dolabı oluşturmak
- Müze ve sergiler şubesi ile mesai birliği yapılarak bu şubenin düzenleyeceği sergilerle ilgilenmek
- Okullardaki İstiklal, Gazi, inkılap köşeleri ile ilgilenmek
- Aydın çevresindeki yıkılar için geziler düzenlemek bunlara ait tarihi bilgiler toplamak, mevcut harabeler için bir rehber bulundurmak
- Mahalli tarih araştırmaları üzerinde çalışarak bunlardan nakledilecek olanlar için sergi ve müze şubesi ile anlaşarak yer bulmak ve bunları bir araya getirmek
- Mahalli tarih üzerinde araştırma yapanları teşvik etmek

⁷³⁸ Aydın Gazetesi, 13 Ağustos 1939

⁷³⁹ Sentaks: Söz dizimi, bir cümleyi oluşturan kelimelerin arasındaki anlamları bulma anlamına gelmektedir

⁷⁴⁰ BCA, 490-01-00 / 824-260-01, s.40.

- Tarih yurt bilgisi medeni bilgiler konusu üzerinde dersler vermek bunun için bir İnkılap tarihi dersi açmak, Bu dersleri Aydın'da, nahiyelerde, büyük köylerde sık sık vermektir.⁷⁴¹

Edebiyat Dersi Program İçeriği:

- Dil-Tarih-Edebiyat şubesi içinde edebiyat bölümünün en önemli görevi, Dil-Tarih bölümlerine yardım etmek onların amaçların ulaşmasına yardımcı olmaktır. Bunun içinde halkın ve yaşayış tarzlarını hikâyelerini, türkülerini, masallarını, düğün adetlerini, yas ve cenaze adetlerini incelemek, bütün bunlardan bir dosya oluşturmak ve bunu dil ve tarih araştırmaları için tasnif etmek, kolay bir şekilde ulaşılabilecek bir külliyat haline getirmek.
- Milli Mücadelenin en kuvvetli yeri olan Aydın ve çevresinde, bu mücadeleye ait hikâyeleri, tarihe geçmemiş başarıları ve bu kişilerin kahramanlıklarını araştırıp bir dosya oluşturmak,
- Daha eski savaşlarda, örneğin 93 Harbi'nde Çanakkale müdafaasında bulunmuş Yemen, Hicaz, Arnavutluk isyanlarını bastırmakla görevlendirilen kıtalarda askerlik yapmış kişileri bularak hatıralarını yazmak ve bunlardan bir dosya oluşturmak
- Çevrede hala yaşayan halk şairlerini bulmak, onları tanımak, eserlerini toplamak
- Türklüğün ve Ahiliğin en güçlü olduğu yerlerden biri olan Aydın ve çevresinde ahilikle ilgili araştırmalar yapmak
- Nazilli, Söke, Çine Dil Tarih ve Edebiyat şubelerinde bir toplantı yaparak program hazırlamaktır.⁷⁴²

Şube, diğer şubelerle işbirliği yapılarak Yörük köylerinde geziler yapılmış, sentaks derlemiştir. Türk Dili Tetkik Kurumu'na ilk sentaksını göndererek teşekkür kazandı. Köylerde yaptığı gezilerde halk lehçesi üzerinde araştırma ve incelemeler yaptı. Diğer şubelerle işbirliği yaparak konserler ve gösterilerle birlikte, çeşitli konularda konferanslar vermiştir.

Ulusal bayramlar ve resmi günlerin toplantılarında ve halk kürsülerinde konferans ve söylevler verildi. Dil Bayramı, Reşit Galip günü, Lozan günü programları düzenlendi. Şube, dilimizin yayılmasını teşvik için konferanslarda ve diğer toplantılarla halk kürsülerinde verilen konuşmalar öz Türkçeyle verdirmiş ve bu konuda genel

⁷⁴¹ BCA, 490-01-824 / 260-01-45, s.41.

⁷⁴² BCA, 490-01-00 / 824-260-01, s.42.

konuşmalar yaptırmıştı. İstanbul Halkevinden gelen bir uzmana tarihsel inceleme ve folklor derleme için yardım edildi. Tarih kurulu, şubenin tarihsel çalışmalarından ötürü iki takdir ve teşekkür mektubu göndermişti. Aydın'ın tarihsel durumu belgeleri hakkında diğer gazetelere yayınlar yaptırmıştı. Aydın'daki tarihsel taş ve eserlerin korunması için valiliğe başvurulmuş ve bunların koruma altına alınması sağlanmıştı.⁷⁴³

Tarih şubesi özellikle tarihi buluntularla ilgili çalışmalara destek vermişti. Nazilli'nin Kestel köyü ile Köşk kazasının camileri, eski eserleri ve mezar taşları araştırıldı. Koçarlı Çinçin köyüne gidilerek buradaki Şato ve kule harabelerinin mezarları incelendi. Germencik kazasının Tekin köyündeki eski eserler, Selçuk'taki Efes harabelerinin olduğu yerdeki tarihi büyük yeraltı yolu, Koçarlı kazasındaki vakfiyeler, mezar taşları, kule ve evler, Bozdoğan'ın Direcik köyü ile Kavaklı köyündeki höyükler incelenmişti.

Şube tarafından, Aydın'da saptanmış olan tarihsel eserleri ve mezar taşlarını korumak için valiliğe başvurulmuştu. Bunun sonucunda tüm eski eserler ve mezar taşları koruma altına alınmıştı. Aydın tarihi kitaplaştırmak amacıyla Yayın Şubesi Başkanı Asaf Gökbel ile Yayın Komitesi üyesi öğretmen Hikmet Şölen tarafından çalışmalar yapılmış ve Aydın tarihi ile ilgili kitap yazılmıştı.⁷⁴⁴

Türk Tarihi inceleme kurulu üyeleri Söke'deki tarihsel eserleri incelemeye geldiklerinde, Aydın tarihini yazan kişiler ve halkevi komite heyeti inceleme kurulu üyelerine yardımda bulunmuşlardı. Toplanan tarihi fotoğraf ve notlar uzmanlara gönderilerek fikir istenilmiş ve eski mezar taşları ve fotoğrafları Tarih Kurumu'na gönderilmişti. Şube tarafından verilen konferanslardan dergi halinde basılanlar hakkında Ankara'daki Türk Tarih Kurumu'ndan takdir ve teşekkür yazısı alınmıştı. Şube, resmi ile ulusal günlerde diğer şubelerle işbirliği yaparak salon toplantılarında ve halk kürsülerinde çeşitli konular hakkında konuşmalar ve konferanslar düzenlemişti.

Vatandaşların katılımıyla Dil Tetkik Cemiyeti işbirliğiyle Arapça ve farsça kelimelere karşılık gelen Türkçe kelimeler bulunması için anketler düzenlenmişti.⁷⁴⁵ Bu çalışmaların artırılması memleket borcu olarak görülmüştü.⁷⁴⁶ İdare heyeti tarafından

⁷⁴³ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.7-8.

⁷⁴⁴ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.20.

⁷⁴⁵ Ant Gazetesi, 14 Mart 1933, Ulus Gazetesi, 4 Son Kanun 1935

⁷⁴⁶ Ant Gazetesi, 22 Mart 1933

yapılan toplantıda dil anketiyle ilgili yapılan çalışmalar görüldü. Çalışma faaliyetleri değerlendirildi.⁷⁴⁷

Şube tarafından 30 Mayıs 1933'te hava tehlikesinden korunma, 'Muhnik Gazlar' hakkında ve bu gazların tehlikeleri ve bu gazlara karşı nasıl önlemler alınması gerektiği yönünde bir konferans düzenlendi.⁷⁴⁸ Hâkim Ziya Bey tarafından verilen konferanslardan bazıları da liberal iktisat, sosyalist iktisat ve mahzurlar, milliyetçi iktisat ve faydalarıydı.⁷⁴⁹ Ziya Bey'in Fertçilik ve Milliyetçilikle ilgili yaptığı konuşmalar ve karşılaştırmalar gençler tarafından dikkatle dinlenmişti.⁷⁵⁰ Halkevi tarafından himaye edilen ve Orta mektepten mezun Necip Efendi isimli bir genç tarafından, 'Halk Dili' hakkında konferans vermiş ve beğeni toplamıştı.⁷⁵¹

23 Temmuz 1933'te Meşrutiyetin ilanı ve Lozan Barış Antlaşması'nın yıldönümleri kutlandı. Komite tarafından bu güne özel olarak merasim ve şenlik programı hazırlanmıştı. 23 Temmuz 1933 programı:

- Halkevinde öğlenden sonra bayramlaşma
- Akşam saatlerinde park sinemasında toplantı yapılması,
- İstiklal Marşı okuması,
- Cumhuriyet yemini,
- Gazi hazretlerinin seyahat filmleri
- Meşrutiyet ve Lozan hakkında konuşma,
- Kahraman piyesi temsili

Gündüz saatlerinde şehir bayraklarla süslendi.⁷⁵² Temsil kolu kahraman piyesiyle büyük beğeni topladı.⁷⁵³ Cumhuriyetin 10. yılı sebebiyle on yıllık süreçte yapılan faaliyetler halka anlatıldı. Halk kürsülerinde Cumhuriyetin önemli eserleri hatipler tarafından açıklandı.⁷⁵⁴

⁷⁴⁷ Ant Gazetesi, 29 Mart 1933, Ant Gazetesi, 22 Mart 1933

⁷⁴⁸ Ant Gazetesi, 30 Mayıs 1933

⁷⁴⁹ Ant Gazetesi, 9 Temmuz 1933

⁷⁵⁰ Ant Gazetesi, 13 Temmuz 1933

⁷⁵¹ Ant Gazetesi, 19 Temmuz 1933

⁷⁵² Ant Gazetesi, 23 Temmuz 1933

⁷⁵³ Ant Gazetesi, 25 Temmuz 1933

⁷⁵⁴ Ant Gazetesi, 31 Teşrinievvel 1933

21 Mart 1935'te her yıl olduğu gibi Reşit Galip günü düzenlendi.⁷⁵⁵ Şube tarafından halkevinin açıldığı yıldan beri her yıl 19 Mayıs'ta kutlanan Gazi günü şubenin yaptığı programla kutlanmıştı. Lozan günü de şubenin yaptığı programa göre kutlanmıştı. Her yıl tertiplenen Kubilay toplantısı yapılmış ve Kubilay anıtında törenler düzenlenmişti.⁷⁵⁶ 26 Eylül 1937'de Dil bayramı yine büyük bir özenle kutlanmış ve vatandaşlara dilimizin önemi anlatılarak konuyla ilgili olarak konferanslar verilmişti.⁷⁵⁷

12 Kasım Ulusal Ekonomi ve Yerli Malı haftasında da çalışmalar devam etmişti. Yerli malı kullanmanın önemiyle ilgili konferanslar verilmiş, radyolarda haftanın önemiyle ilgili konuşmalar dinletilmişti.⁷⁵⁸ 15 Şubat 1941'de Muzaffer Şenyürek tarafından 'Tekâmül ve Delilleri', Cevdet Perin tarafından da 'Namık Kemal'in Edebi Yeniliğimizdeki Rolü ve Mevkii' konularında konferanslar verildi.⁷⁵⁹

Mahmut Esat Bozkurt, 27 Şubat 1941'de halkevinde 'Türk İhtilalinde Milliyetçilik' konusunda bir konferans vermişti.⁷⁶⁰ Konya Milletvekili Profesör Muzaffer Göker tarafından 22 Nisan 1941'de 'Bugünkü Dünya Vaziyeti Karşısında Türkiye Devletinin Siyaseti' adlı konferans verildi. Bu konferans daha sonra idare heyeti hatipleri tarafından tüm nahiye ve kazalarda tekrar verildi.⁷⁶¹

1944-1945 Yıllarında halkevinde verilen konferanslar:

- Hikmet Şölen: Aydın Türk Aşiretleri
- Neşet Akkor: Türkiye'de Avukatlık
- Kemal Özkaynak: Aydın Şair ve Müellifleri
- Cevdet Koçak: Evlerimizin İç Yüzü
- Sezai Ömeroğlu: Hitabet Sanatı
- Fuat Köprülü: Dünya Tarihinde Türkler
- Hayri Özaksoy: Türkiye'de Tiyatro Tarihi
- Etem Menderes: Orta Çağda Anadolu-Türkün Öz Yurdu⁷⁶²

⁷⁵⁵ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.21.

⁷⁵⁶ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.22.

⁷⁵⁷ Aydın Gazetesi, 26 Eylül 1937

⁷⁵⁸ Aydın Gazetesi, 11 I.Kanun 1937

⁷⁵⁹ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.30.

⁷⁶⁰ İzmir Milletvekili Mahmut Esat Bozkurt'un 1941'de Aydın'a gelmesinden istifade edilerek bir konferans vermesi rica edilmişti, BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.28.

⁷⁶¹ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.15.

⁷⁶² BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.1.

Bu şubede, 10 yıl içinde faydalı konularda 649 konferans verildi. Konferansları binlerce vatandaş dinledi. Konferanslardan bazıları, kitap şekline getirilip halka dağıtıldı. Aydın'a gelen önemli milletvekili, profesör gibi kişilere konferanslar verilerek vatandaşların faydalanması sağlandı. İzmir'den ve diğer yerlerden gelen kişilere harabeler hakkında bilgiler verildi. Yerel tarihi ait belgeler düzenlendi.

Tarihi eserlerle ilgili çalışmalarda ise mezar taşları ortaya çıkarılmış, korunması sağlanmıştı. Efes, Milet, Didim, Niza Harabeleri'ne geziler düzenlenmişti. Aydın'daki eski camiler hakkında araştırmalar yapıldı ve edebiyata ait önemli eserler, kitaplar halkevi kütüphanesine getirildi.⁷⁶³

Ar – Güzel Sanatlar Şubesi

Müzik dersi program içeriği:

- Bando görevlilerin çoğaltılması
- Batı tarzda konserlerin sık sık verilmesi
- Verilecek konserlerde halk sazlarına da yer verilmesi
- Müzik geceleri yapılması
- Halkın müzik zevkini arttırmak için haftanın belirli günlerinde parkta bando gösterisi yapmak
- Halkevi binasını uygun zamanlarda aile toplantısı yapılabilecek bir hale getirmekti. (sazlı ve eğlenceli)

Müzik Kursları İçeriği:

- Viyolonsel dersleri
- Keman dersleri
- Mandolin dersleri
- Piyano derslerinin daha metodik bir şekilde verilmesi
- Müzikle ilgili bilgilerin geliştirilmesi
- Halk şarkıları ve müzisyenlerin plak serilerini getirtmekti.

Şekil Kursları İçeriği:

- Şekil dersleri vermek
- Ödüllü Şekil sergileri açmak
- Çiçekçilik kursları açmak

⁷⁶³ *Kültür Dergisi*, 15 Şubat 1942, Y:1, S:11-12, Aydın, Hilmi Tükel Matbaası, 1942, s.15.

- Şekille ait konferanslar verdimektir.

Mimari Kursları İçeriği:

- Türk mimarisine ait eski eserlerin bir albüm halinde toplanması
- Mimari yeniliklerine ait konferanslar verilmesi
- Mimari yenilikler ve Modern mimari şekilleriyle ilgili sergi açmak
- Betonculuk hakkında kurs açmaktı.⁷⁶⁴

Müzik faaliyetleri ile ilgili olan bu şubede, açılışından sonraki aylarda bando takımı kurulmasına karar verildi.⁷⁶⁵ Bando takımının kurulmasıyla ilgili işlerle bir müddet askeri bandolarda öğretmenlik yapan Mehmet Efendi ilgilendi. Mehmet Efendi gece gündüz çalışarak aletler geldikten 15 gün sonra bandoyu 7 Eylül Kurtuluş Bayramı'nın geçit resmine katılmasını sağlamıştı. Bandonun yanında ayrıca caz takımı da kuruldu.⁷⁶⁶

Şubede, Piyano ve keman müzik kursları verildi. Dil, Tarih şubesi ile işbirliği yaparak bütün toplantılarda müzik konserleri verilmişti. Şube, halkevi bandosu ile bütün resmi ve ulusal günler, bayramlar ve toplantılara katıldı, ayrıca bandoyu Çine ilçesine, Kabotaj Bayramı töreni için Kuşadası'na, basma kombinasi temel atma töreninde Nazilli'ye ve kurtuluş bayramında da Sultanhisar'a gönderdi. Halka ulusal müzik konserleri vermişti. Caz grubu da bütün balo, garden parti ve danslı çaylarda konserler verdi.⁷⁶⁷

Şubede, piyano ve keman derslerinin yanında mandolin dersleri de verilmişti. Keman derslerinde bir yılda 97 ders yapılarak pek çok öğrenciye belge verildi. Piyano kursunda ise yılda 150 saat ders verilmişti. Derslere 1.028 öğrenci katıldı. Piyano kursuna devam eden öğrenciler her gün belli saatlerde piyanoyla ders çalışmışlardı. Bando takımı bayramlarda Çine'ye giderek ilkokulun gösterileri katılmıştı. Çine'de vatandaşlara açık havada konserler vermişti.⁷⁶⁸ Halkevinin kuruluşunun 5. yıldönümü büyük bir coşkuyla kutlanmıştı. Halkevi bandosu çeşitli parçalar çalmış, danslar gece yarısına kadar devam etmişti.⁷⁶⁹

⁷⁶⁴ BCA, 490-01-00 / 824-260-01, s.44.

⁷⁶⁵ Ant Gazetesi, 15 Mayıs 1933

⁷⁶⁶ Ant Gazetesi, 1 Temmuz 1933

⁷⁶⁷ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.9.

⁷⁶⁸ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.23-24, İnci Gazetesi 24 Şubat 1936, İnci Gazetesi 8 Nisan 1936

⁷⁶⁹ İnci Gazetesi 24 Şubat 1936, İnci Gazetesi 8 Nisan 1936

Şubede, 1937 yılında ilk 6 ay içerisinde 4 müzik konseri verilmiş, bu konserleri 1.626 kişi izlemişti. Nazilli’de ve Söke’de verilen konserleri de toplam 637 kişi izlemişti.⁷⁷⁰ Halkevine ait iyi bir radyo aleti olmadığı için kültür hareketlerinin yayınlanmasında sıkıntılar yaşamaktaydı. Bu eksiklik Avrupa’dan getirtilen yeni radyoyla giderilmişti. Radyoda aynı zamanda gramofon tertibatı olduğu için müsamerelerde halk şarkılarının çalınması konusunda da kolaylık sağlamıştı.⁷⁷¹

Şube açıldığında halkevinde piyona, keman gibi aletler bulunmaktaydı. Bu aletlere viyolonsel, yeni keman, yeni piyonalar gibi müzik aletleri eklenerek hizmet vermeye devam edildi. Burada yetişen öğrenciler konserler vermeye başladı ve çeşitli eserleri vatandaşlara dinleterek tanıtmışlardı. 32 kişiden oluşan bando takımı kurulmuştu. Büyük özveriyle her gün provalar yaparak halka müziği aşılamışlardı. Bando takımı çeşitli illerde konserde vermişti. Cumhuriyet Marşını vatandaşlara öğretmek amacıyla bir kurs açılmıştı. Caz takımı kurarak çeşitli eğlence ve balolarda hizmet vermişti.⁷⁷²

Halkevi, müzik çalışmalarıyla ve farklı mesleği olan kişilerin de yeteneklerinin ortaya çıkmasını sağlamada faydalı olmuştu. Bu konuda yeteneği olan kişiler çeşitli kurslara katılarak kendilerini geliştirme imkânı bulmuşlardı. Müzik çalışmaları sırasında boş zamanlarını da güzel bir şekilde değerlendirmişlerdi.⁷⁷³

Gösteri- Temsil Şubesi

Şubede, 19 Mayıs Gazi gününde, ulusal günlerde ve Cumhuriyet Bayramında okullarda öğrencilere ve vatandaşlara diğer şubelerle işbirliği halinde gösteriler düzenlenmiş ve piyesler sergilenmişti.⁷⁷⁴ Halkevi temsil şubesi, kazalarda ve nahiyelerde temsiller düzenlendi. Yenipazar nahiyesinde Özyurt piyesi sergilenmiş vatandaşlar tarafından büyük ilgi görmüştü.⁷⁷⁵ 1933’te her hafta perşembe günleri temsil kolu tarafından ‘Mete’ piyesi sergilenmekteydi.⁷⁷⁶ Ayrıca Behçet Kemal Bey tarafından yazılmış olan ‘Çoban’ piyesi Haziran ayı içerisinde sergilenmişti.⁷⁷⁷

⁷⁷⁰ Aydın Gazetesi, 7 Ağustos 1937

⁷⁷¹ Aydın Gazetesi, 2 İ. Teşrin 1937

⁷⁷² Kültür Dergisi, s.5-6.

⁷⁷³ *Halkevleri Dergisi*, Y:5, S:52, Şubat 1971, s.23.

⁷⁷⁴ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.10.

⁷⁷⁵ Ant Gazetesi, 25 Mart 1933

⁷⁷⁶ Ant Gazetesi, 15 Nisan 1933

⁷⁷⁷ Ant Gazetesi, 4 Haziran 1933

Temsil şubesi, 25 Haziran 1933'te müzik şubesiyle birlikte Bozdoğan kasabasına gitmişti. Burada Temsil kolu 150 kişinin katıldığı salonda 'Mete' piyesini sergiledi. Temsil kolu başkanı Avni Bey amatör gençlere de piyeste yer vermişti. Gençlerin piyeste başarılı olması vatandaşları duygulandırmıştı.⁷⁷⁸ Bozdoğan kaymakamı Nami Bey, Bozdoğan halkı adına temsil koluna teşekkür etmişti.⁷⁷⁹ Temsil şubesi Nazilli'ye de giderek 'Çoban' piyesini sergilemişti. Nazilli'de ilk defa halkevi tarafından bir piyes sergilenmiş, bir Türkün bir cihana bedel olduğunu hadiselerle anlatan bu piyes vatandaşlar tarafından büyük ilgi görmüştü.⁷⁸⁰ Temsil kolunun gençlerden oluşturduğu grubu ise, park sinemasında 'Kahraman' isimli piyesi sergiledi.⁷⁸¹

1933'te 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamaları için Vali Bey'in başkanlığı altında toplantı yapıldı. Cumhuriyet Bayramı hazırlıklarını tamamlamak üzere 6 komite belirlendi. Komitelerin başkanları ve üyeleri seçilmişti. Belirlenen komite üyeleri:

Merasim Komitesi: Belediye başkanı Nafiz Bey'in başkanlığında, Yüzbaşı Kazım Bey, Jandarma Mülhaki Kasım Bey, İkinci Komiser Fahri Bey

Donanma ve Dekrasyon Komitesi: İnhisarlar Müdürü Sırrı Bey'in başkanlığında, Sanatlar Mektebi Müdürü Emin Bey, Belediye Fen Memuru İrfan Bey, Nafia Fen Memuru Halit Ziya Bey, Üçüncü Komiser Niyazi Bey

Matbuat Komitesi: Anadolu Ajansı Müdürü Asaf Bey'in başkanlığında, Ant Gazetesi sahibi Vasfi Bey, Fırka kâtibi ve Gazeteci Osman Hilmi Bey, Kadastro Baş Fen Memuru Seyfi Bey

Radyo Komitesi: Raif Muhittin Bey, Vahit Bey

Şiir, Destan, Konferans, Konserler Komitesi: Refik Yıldırım Beyi'n başkanlığında, Öğretmen İhsan Bey, Öğretmen İsmail Hakkı Bey, İlk Mektepler Müfettişi Usamettin Bey,

⁷⁷⁸ Ant Gazetesi, 25 Haziran 1933

⁷⁷⁹ Ant Gazetesi, 26 Haziran 1933

⁷⁸⁰ Ant Gazetesi, 9 Temmuz 1933

⁷⁸¹ Ant Gazetesi, 22 Temmuz 1933

Temsil Komitesi: Hüseyin Avni Bey'in başkanlığında, Bedriye Avni Hanım, Sabiba Nafiz Hanım, Agâh Tuğrul Bey, Şükrü Bey seçildi.⁷⁸²

Kutlama hazırlıkları şehirde başlamıştı. Bütün dükkânlar, mağazalar, kahveler bayraklarla süslenmiş, radyosu olan vatandaşların hoparlörlerini dışarıya vererek bayrama ait bildiriler çaldırması vatan borcu olarak gösterilmişti. Vatandaşlardan evlerini en güzel şekilde süslemeleri istenmişti. Bayram günü tören yapıldı. Öğleden sonra spor salonunda askerlere ve halka Sanatkâr Hüseyin Bey tarafından 'Büyük Zafer' isimli piyes sergilendi ve Gazi Hazretleri'nin seyahat filmleri gösterildi.⁷⁸³

Halkevi gösteri şubesi, 1936'da 23 Nisan kutlamaları için İbnirrefik Ahmet Nuri'nin 'Belkıs' adındaki piyesini sahnelemişti. Tiyatro sanatçısı Ahmet Nuri Bey'in İstanbul'da birçok defa temsil ettiği ve çok sevilen Belkıs piyesi Aydın'da sergilenmesi büyük sevinçle karşılandı. Piyenin ardından Aka Gündüz'ün 'Ekizler' oyunu da sergilendi. Bu piyesler daha sonra köylerde sergilenmiştir.⁷⁸⁴ Halkevi gösteri şubesi tarafından 1936 yılı 23 Nisan Çocuk Bayramı kutlama programı hazırlanmıştı. Program akışı:

Gündüz Programı: 23 Nisan günü öğrenciler tarafından gösteri, bu gösterilere katılacak olan bandolar, okullar, sporcular saat 10'da Yedi Eylül Okulu'nda toplanmış bulunacaktı.

- Saat 10.30'da alay, okuldan kalkarak aşağıdaki sırayı takip edecekti.
- Süel⁷⁸⁵ bando, okullar, Halkevi bandosu, sporcular, Çocuk Esirgeme Kurumu, küçük çocukları taşıyan arabalar, Süel mızıka tarafından erginlik marşı söylenecekti ardından Halkevi Çocuk Esirgeme Kurumu adına birer konuşma, her okuldan birer öğrenci şiir okuyup konuşma yapacaktı. Resmigeçitle törene son verilecekti.

Gece Programı: Alanlarda mızıkalar çalınacak, Fener alayı yapılacak, Halkevi salonunda müsamere verilecek, Müzik konseri verilecek ve Belkıs piyesi sergilenecekti.

Bayram Haftası Programı ise: 24 Nisanda kır gezisi yapılacak akşama da müsamere verilecekti. 25 Nisan da Cumhuriyet Okulu tarafından müsamere verilecekti,

⁷⁸² Ant Gazetesi, 9 Ağustos 1933

⁷⁸³ Ant Gazetesi, 29-30 Ağustos 1933

⁷⁸⁴ İnci Gazetesi, 13 Nisan 1936

⁷⁸⁵ Süel: Askeri

26 Nisan da Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından halkevlerinde ‘Gülbüz Çocuk’ müsameresi sergilenecek ve 30 Nisan Perşembe günü de Yedi Eylül Okulu tarafından çocuk balosu verilecekti. Çocuk bayramı eğlenceleri bir hafta boyunca çeşitli etkinliklerle devam etti.⁷⁸⁶

Gösteri kolu ve bandosu 1 Haziranda Karapınar ilçesine giderek halka akşam saatlerine kadar konser verdi. ‘İkizler’ piyesiyle birlikte bir komedi piyesi sergilendi. Şefik Bey tarafından kemanla küçük parçalar çalındı. Bu gösteriler için Komite Başkanı Turgut Bey ve Rejisör Hikmet Bey, büyük bir özveriyle gece gündüz çalışarak hazırlık yapmışlardı.⁷⁸⁷

Gösteri kolu, 16 Haziran 1936’da 40 kişilik bir grupla Bozdoğan’a gitmişti. Bando parkta konser vermiş, ayrıca çeşitli piyesler sergilenmişti.⁷⁸⁸ Yerli malı haftasında da Ziya Bey tarafından konferans verilmiş ve ardından gösteri şubesinin hazırladığı ‘Hasbahçe’ piyesi sergilenmişti.⁷⁸⁹

1937 yılının ilk 6 ayında Aydın Halkevinde 13 gösteri düzenlendi. Bu gösterileri 5.750 kişi izledi. Bu temsiller Nazilli ve Söke’de de sergilendi. Nazilli Halkevindeki 6 gösteriyi 3.445 kişi, Söke Halkevindeki 3 gösteriyi de 750 kişi izlemişti.⁷⁹⁰ Halkevi tarafından getirtilen sinema makinasıyla ilk gösteri halkevi temsil salonunda yapılmıştı. Sinemada gösterilen ilk film, ‘Brodvaymelodi’ adlı filmi. Vatandaşın yoğun ilgisi olmuştu. Sinemayı izlemeye gelen kişiler arasında Vali Sabri Çıtak ve Aydın Milletvekili Adnan Menderes yer almıştı. Makina taşınabildiği için köylere de götürülmesine karar verilmişti. Köylüye çiftçiye, sağlığa ait faydalı filmler gösterilerek bilgileri artırılmış ve kültürel yönden de büyük fayda sağlamıştır.⁷⁹¹

Geçmiş dönemlerde sahneye çıkan kişilere ve tiyatroya gidenlere halk olumlu bakmıyordu. Halkevleri bu olumsuz düşüncüyü silmek için halkevi çalışmalarında sahneye büyük önem vermişti. İlk olarak Aydın’da amatör kişiler tarafından ‘Akın’ piyesi sergilendi. Daha sonra Mete, Özyurt, Kahraman piyesleri sergilendi. Bunların yanında Çoban, Mavi Yıldırım, Belkıs, İkizler, Kavga Sonu, Ceza Kanunu, Taş Parçası,

⁷⁸⁶ İnci Gazetesi, 20 Nisan 1936

⁷⁸⁷ İnci Gazetesi, 1 Haziran 1936

⁷⁸⁸ İnci Gazetesi, 16 Haziran 1936

⁷⁸⁹ İnci Gazetesi, 19 I.Kanun 1936

⁷⁹⁰ Aydın Gazetesi, 7 Ağustos 1937

⁷⁹¹ Aydın Gazetesi, 6 Ağustos 1939

Canavar, Hasbahçe, Şeriye Mahkemesi, Fermanlı Deli Hazretleri gibi birçok oyun sergilendi.⁷⁹²

Halkevinde temsil şubesi tarafından çeşitli piyesler sergilenmişti. Her dönem ve her bölgede sergilenen piyesler farklılık göstermiştir. Bu temsillerden bazıları; Bir Kelebek Ninnisi, Babaların Günahı, Ceza Hâkimi, İmrâlı'nın İnsanları, Vazife, Ak Akçe, Vazife Adamı adlı oyunlarıydı.⁷⁹³ Aydın Halkevinde pek çok film gösterimi de yapılmıştı. Bunlar arasında halkı bilgilendirmek, eğitmek için olanlar da mevcuttu. Bunlardan bazıları, “Cumhuriyet Bayramı 1939, Adana Kurtuluş Bayramı, Millî Şefimizin Marmara Gezileri'dir”. Bunlar asker ve öğrencilere on defa ücretsiz olarak gösterilmişti.⁷⁹⁴ Bunun dışında gönderilen filmler arasında “Türk Gençliğinin Tayyarecilik Hamleleri, Yeni Türkiye, Askeri Okullar Spor Bayramı, Donanmamızın Malta Seyahati, Bergama Kermes, 1939 Trakya Manevraları, Ankara Kömür Sergisi” bulunmaktaydı.⁷⁹⁵

Spor şubesi

Spor şubesi olarak spor aktiviteleriyle, vatandaşların kültürel yönünden birlik beraberlik duygusunun aşılınması için çeşitli faaliyetler düzenlenmişti. Aydın nahiye ve kazalarında çeşitli spor faaliyetleri yapıldı. Bunlardan biri Çine'de yapılan rahvan koşusu ve yaya koşusuydu.⁷⁹⁶

Halkevi tarafından yapılan 29 Mart 1933'te toplantıda, Spor kulübüne ve spor mıntıklarına yardımlar yapılması uygun görüldü.⁷⁹⁷ 22 Mayıs 1933'te Orta Mektep Öğretmeni Niyazi Bey tarafından vitaminler hakkında konferans verildi.⁷⁹⁸ Yüzbaşı Kazım Bey tarafından da sporla ilgili bir konferans verilmiş, sporla ilgilenen gençlerin özellikle bu konferansa katılmaları sağlanmıştı.⁷⁹⁹ 28 Haziran 1933'te Çanakkale Muhafız Gücü bisikletçileri Aydın'a gelmiş, sporcular tarafından motorbotlarla karşılanmışlardı.⁸⁰⁰

⁷⁹² Kültür Dergisi, s.18, Aydın Gazetesi, 18 İ.Teşrin 1939

⁷⁹³ BCA, 490-01-00 / 1021-930-02, s.6.

⁷⁹⁴ BCA, 490-01-00 / 1207-01-04, s.1.

⁷⁹⁵ BCA, 490-01-00 / 1095-979-02

⁷⁹⁶ Ant Gazetesi, 22 Mart 1933

⁷⁹⁷ Ant Gazetesi, 29 Mart 1933

⁷⁹⁸ Ant Gazetesi, 22 Mayıs 1933

⁷⁹⁹ Ant Gazetesi, 4 Haziran 1933

⁸⁰⁰ Ant Gazetesi, 28 Haziran 1933

Maarif işlerini denetlemek için Aydın'a gelen Maarif Umum Müfettişlerinden Selim Sırrı Bey de 'Gençlik Teşkilatı ve Beden Terbiyesi' hakkında bir konferans vermişti.⁸⁰¹ Şubenin himayesindeki Avcılar kulübü, süreklilik avları düzenleyerek çeşitli av hayvanları avlamışlardı. Aydın'a gelen Ankaragücü, Muğla, Fethiye, Ege ve Burdur Yıldız kulüplerini konuk etmişlerdi. Aydın'da yapılan grup maçlarına gelen sporcular tarafından hakemlik konferansı verilmesi sağlanmıştı. Spor kulüpleri geldiğinde çaylı danslar ile karşılanarak Türk Hava Kurumu adına Pehlivan güreşi turnuvaları düzenlendi. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında da diğer illerden spor kulüpleri getirilerek Aydınspor'la maçlar yapıldı.

Şube tarafından Dil Tarih ve Edebiyat şubesi ile işbirliği yaparak zehirli gazlar ve mikrop savaşı hakkında konferanslar verildi. Şube, bölge spor kuruluşuyla birlikte lig maçlarını ve diğer spor işlerini düzenlemişti. İl çevresindeki Spor ve Gençlik kurumlarının federe olmaları için çalışmıştı.⁸⁰² 7 Nisan 1936'da Avcılar kolu olarak Karacaören ve Kuşlarbeleni köylerinin katılımıyla 50 kişilik süreklilik avı yapıldı. Bu av, Karacaören ormanlarında 11 saat devam etmişti. Karacaören köylülerinin gösterdiği alaka ve özellikle Muhtar Mehmet Ali Bey'in heyete karşı gösterdiği ilgi ve yardımları takdir toplamıştı.⁸⁰³

Avcılar kolu her hafta düzenlediği süreklilik avında, 14 Nisan 1936'da Ovaeymir köyüne de gitmiş 9 büyük av hayvanı yakalamıştı. Bu faaliyetler vatandaşlar arasında hem birlik beraberliği hem de keyifli vakitler geçirmelerini sağlamaktaydı.⁸⁰⁴ Spor şubesinin yaptığı bir toplantıda halkevinde jimnastik dersleri verilmesine, voleybol, atletizm müsabakaları düzenlenmesine karar verdi.⁸⁰⁵ 1939'da temmuz ayında Spor şubesi, Aydın'dan Çine çayına kadar bisiklet gezileri düzenlemişti. Kafileye Spor Komitesi üyesi Mustafa İber başkanlık etmişti. Bisikleti olan herkesin katılabildiği bu gezilere yoğun ilgi gösterilmişti.⁸⁰⁶ Genel merkez tarafından gönderilen emir gereği 11 Haziran 1940'da Sadri Birol tarafından paraşüt, paraşütçülük hakkında bir konferans verilmiş, konferansa 350 kişiden fazla katılım olmuştu.⁸⁰⁷

⁸⁰¹ BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.106.

⁸⁰² BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.11.

⁸⁰³ İnci Gazetesi, 7 Nisan 1936

⁸⁰⁴ İnci Gazetesi, 13 Nisan 1936, İnci Gazetesi, 14 Nisan 1936

⁸⁰⁵ Aydın Gazetesi, 7 I. Teşrin 1937

⁸⁰⁶ Aydın Gazetesi, 14 Temmuz 1939, Aydın Gazetesi, 26 Temmuz 1939

⁸⁰⁷ BCA, 490-01-00 / 1207-01-04, s.51.

Spor şubesi, Aydınspor, Avcılar kulübü, Atlı spor kulüpleriyle, Aydın'daki spor faaliyetlerini düzenlemiş ve gençlerin bu doğrultuda hem beden sağlıklarını korumalarını hem de birlik beraberlik duygusunu yaşamaları için çalışmıştı.⁸⁰⁸

Sosyal Yardım Şubesi

Sosyal yardım şubesi, yardıma muhtaç kimsesiz kişilere, çocuklara, yaşlılara ve hastalara yardım etme amacıyla kurulmuş olan bir şubedir. Bu amaçla şubede yardım faaliyetleri düzenlenerek elde edilen gelir bu kişilerin ihtiyaçları için ayrılmaktaydı.⁸⁰⁹

Sosyal yardım şubesi, vilayetteki dilenci ve malullerle de ilgilenmiş, hayır şubeleri açarak yoksullara yardım etmişti. Çalışabilecek düzeyde olanlara iş imkânı sağlanmıştı. Çalışma durumu olmayanlara ise maddi yardım için kurumlarla işbirliği yaparak çareler bulmaya çalışıldı.⁸¹⁰

3 Ağustos 1932'de Yardım evi komitesi Aydın'da 20'ye yakın dilenci ve yoksul olduğunu belediye ve zabıta ile yapılan toplantılar sonucunda bu durumun önüne geçilmesi için çalışmaların yapıldığını bildirmişti. Durumlarının kötü olduğu inceleme sonucu belli olan iki kişiye 250 kuruş yardım yapılmış ve aylık olarak 500 kuruş verilmesi uygun görülmüştü.⁸¹¹ Sosyal yardım şubesi üyelerinden Doktor Süleyman Bey tarafından vatandaşların sağlık konusunda bilgilendirmek için 'Erkeklerde ve Kadınlarda Kısırlık' konusunda bilgi vermişti.⁸¹²

Şube, deve güreşlerinden ve memurların aylıklarından yüzde bir yardım temin ederek ilkokul ve ortaokuldan kimsesiz ve yoksul çocuğa ders yılı sonuna kadar yemek vermişti. Üniversitede, İzmir, Balıkesir ve Denizli liselerinde ve Aydın'da okuyan bazı öğrencilere para yardımı yapmıştı. Şube tarafından diğer halkevlerinden gönderilen hastalar, Aydın Memleket Hastanesi'nde tedavi ettirilmiş evlerine dönmeleri için para yardımı yapılmıştı. Kızılay Kurumu ile işbirliği yaparak Kızılay haftasını kutlamaları yapıldı. Yardım şubesi, konser, sünnet düğünü, gibi aktiviteler de düzenlemişti.

İzmir Kız Lisesi'nde, Balıkesir Lisesi'nde, Denizli Lisesi'nde ve İstanbul Üniversitesi'nde okuyan bazı öğrencilere ders yıllarında para yardımı yapmıştı. Kurslar şubesi ile birlikte hapishanede halk dersleri açtırmış ve bunlara dergi alfabe kalem ve

⁸⁰⁸ Kültür Dergisi, s.12.

⁸⁰⁹ Cengiz Atlı, *Kars'ta Siyasi Hayat*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014, s.102.

⁸¹⁰ Ant Gazetesi, 17 Temmuz 1932.

⁸¹¹ Ant Gazetesi, 3 Ağustos 1932

⁸¹² BCA, 490-01-00 / 1007-887-02, s.102.

defter dağıtılmıştı. Dil, Edebiyat şubesi ile işbirliği yaparak sıhhi konferanslar verilmişti.⁸¹³

13 Mart 1933'te Halkevinde Bakteriyolog Nuri Şemsi Bey tarafından Frengi hastalığı ile ilgili konferans verilmiştir. Hastalığın aşamaları ve tedavi süreciyle ilgili bilgiler vermişti.⁸¹⁴ Şubeye başvuran pek çok yoksula para yardımında bulunulmuş ve bunlara hayır kurumlarından da yardım temin edilmişti. 1935'te Aydın Ortaokulu'nda okuyan 46 öğrenciye 200 ve Denizli Lisesi'nde okuyan 4 öğrenciye 36 kitap dağıtıldı. 25 yoksul ve kimsesiz çocuğa, elbise ve ayakkabı alındı. 64 ortaokul çocuğunun da yardım kurumlarınca giyimi temin edildi.⁸¹⁵ Şube tarafından cumartesi ve pazar günleri deve güreşi faaliyetleri devam etmiş, çevre illerden de pek çok katılım olmuştu. Güreşte, birinciye 40 lira, ikinciye 20 ve üçüncüye 10 lira ödül ve kıymetli halı verilmişti.⁸¹⁶ Ayrıca deve güreşinden elde edilen gelir kimsesiz ve yoksul çocukların ihtiyaçlarının giderilmesi için kullanılmıştı.⁸¹⁷

Sosyal yardım şubesinin faaliyetlerine baktığımızda, ülkedeki dilencilerle ilgili konularda hassas davranmış, tembellikten kurtulmaları için çalışabilecek onlar kişilere iş imkânı sunmuş, gerçekten çalışamayacak olan kişilere de hayır kurumlarıyla işbirliği yaparak yardımcı olmuştu, pek çok orta ve ilkokul öğrencilerine yemek vermiş, yetim olanların aileleriyle irtibata geçilerek onlara düzenli maaş bağlanmıştı. Ayrıca Cezaevindeki kadınların da çocuklarının uygun yerlerde bakılmaları sağlanmıştı.

Maddi durumu iyi olmayan kişiler için düzenli olarak çeşitli branşlarda doktor temin ederek muayene olmalarını sağlamış ve ücretsiz ilaç temin etmişti. Diğer şubelerden özellikle köycülük şubesiyle işbirliği yaparak her hafta köyler dolaşmış doktor ihtiyaçları karşılanmıştı. Sağlıkla ilgili düzenli bilgilendirilmeler yapılmıştı. Çocukların ve ailelerin temiz su ihtiyacı karşılanmış, Elâzığ depreminde mağdur olanlar için 12.014 lira para, 12.610 kilo gıda 2.430 giyecek yardımı yapılmıştı.⁸¹⁸

⁸¹³ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.27.

⁸¹⁴ Ant Gazetesi, 13 Mart 1933

⁸¹⁵ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.27.

⁸¹⁶ Aydın Gazetesi, 30 I.Kanun 1937

⁸¹⁷ Ulus Gazetesi 14 Son Kanun 1935, İnci Gazetesi 11 İkinci Kanun 1936

⁸¹⁸ Kültür Dergisi, s.4.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Bu şube, halkın kültür seviyesini yükseltmek ve eğitim öğretim faaliyetlerini desteklemek amacıyla açılmıştı. Şubede halkın ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli kurslar ve etkinlikler düzenlenmişti.⁸¹⁹ Kurslar şubesinde, hesap, muhasebe, defter kursları açılmıştı. Şubenin açtığı hesap, muhasebe, defter tutma usulü kursları Mayıs ayına kadar sürmüştü. 1 Haziran 1933'ten itibaren ücretsiz Almanca dersleri verilmeye başlandı.⁸²⁰ Almanca kursuna 45 öğrenci kayıt yaptırmıştı. Bu kurs Almanca öğretmeni Selahattin Bey tarafından verilmekteydi. Kursta, Almancayı hiç bilmeyen 26 kişi, az bilen 20 kişiydi.⁸²¹

1935 yılındaki raporda hesap kursuna 13, muhasebe ve defter tutma kursuna 21 öğrenci yazılmıştı. Haftada 3'er ders yapılmıştı. Nakış kursu açılmış, kursta yetişenlere törenle belgeler dağıtılmış ve el işlerinden oluşan sergiler açılmıştı. Sosyal yardım şubesi ile işbirliği yapılarak hapishanede halk dershaneleri açmış ve kursa devam edenlerden başarılı olanlara belgeler dağıtmıştı.

15 Şubat 1935'te Navman şirketinden temin edilen makine ve öğretmenle bir nakış kursu açıldı. Bu kursa 95 kız öğrenci yazıldı. Öğrenciler 3 gruba ayrılarak her gruba haftada üçer ders verilmişti. Kurslara gelen yoksul ve kimsesiz kişilere de şube tarafından nakış araçları ve makineler dağıtılmıştı. Derslerde yaptıkları el işlerinden halkevinde sergiler açılmıştı.⁸²² 1936'da Halkevinde diğer kursların yanında Fransızca ve defter tutma dersleri de verilmeye başlamıştı.⁸²³

Halkevinde verilen kurslar vatandaşlardan gelen talepler ile yıllar içerisinde değişmiş ve çeşitlenmişti. 1937'de Nimet Akın başkanlığında toplanan şube komitesi İngilizce kursuyla motorlu vasıtalar kursu açmaya karar verdi. Cezaevlerindeki kurslar da devam etmişti.⁸²⁴ Halkevlerinde genel olarak açılan kurslar; Bankacılık ve muhasebe usulü kursu, kadınlar için dikiş ve nakış kursu, İngilizce, Fransızca ve Almanca kursları, motor ve motorlu vasıtalar kursu ve zeytincilik kursu şeklindeydi.⁸²⁵

⁸¹⁹ Atlı, Kars'ta Siyasi Hayat, s.102.

⁸²⁰ Ant Gazetesi, 28 Mayıs 1933

⁸²¹ Ant Gazetesi, 19 Haziran 1933

⁸²² BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.28-29.

⁸²³ İnci Gazetesi, 8 Nisan 1936

⁸²⁴ Aydın Gazetesi, 26 Eylül 1937

⁸²⁵ C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.14.

1939'da Cumhuriyet Halk Partisi Kurulu tarafından alınan bir kararla bütün halkevlerinde okuma yazma bilmeyen kişiler için okuma yazma kursları açılması uygun görülmüştü. Fakir olan kişilerin ders malzemeleri halkevleri tarafından karşılanmıştı. 18 yaşından büyük olup da okuma yazma bilmeyen erkek, kadın tüm vatandaşlar uygun bir şekilde eğitim almaları sağlanmıştı.⁸²⁶

Kitapsaray ve Yayın Şubesi

Şube, halkın kültür seviyesini yükseltmek için vatandaşlara kitap temin ederek okuyucu kitlesinin artırılması amacıyla kurulmuştu.⁸²⁷ Halkevinde oluşturulan bu şubede Aydın'la ve ülkemizle ilgili kitaplar hazırlanması da sağlanmıştı. Bu doğrultuda Halkevine bağlı olarak okuma salonları açıldı. Burada vatandaşların çeşitli kitapları okuması bilgi kazanması teşvik edilmekteydi.

Halkevi okuma salonu raporuna göre 25 Şubat 1933'ten 31 Mart 1933 tarihine kadar 600 gazete, 377 roman, 191 edebi eser, 74 ilmi eser, 128 ansiklopedi, 86 tarihi eser, 69 farklı konularda eser okunmuştu. Kütüphaneye 1.525 kişi gelmiş burada kitap okuyarak vakit geçirmişlerdi.⁸²⁸ 1933-1934 yılı istatistiklerine bakıldığında Aydın'da toplam 37 okuma odası bulunmaktaydı.⁸²⁹ 1 Nisan 1933'ten 15 Nisan 1933 tarihine kadar ki dönemde 140 roman, 84 edebi eser, 71 ilmi eser, 41 ansiklopedi, 55 sıhhi eser, 19 tarihi eser, 16 muhtelif eser, 450 gazete okunmuş toplam 836 kişi bu hizmetten yararlanmıştı.⁸³⁰ 15 Nisan 1933'ten 30 Nisan 1933'e kadar okuma salonuna 787 kişi gelmişti. 415 kişi gazete, 372 kişi de muhtelif konularda eserler okumuştur.⁸³¹

Halkevi idare heyeti, yaptığı 10 Mayıs 1933'teki toplantıda çeşitli konuları görüşmüştü.⁸³² 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamaları nedeniyle neşriyat kolu tarafından "Cumhuriyetin Onuncu Yılında Aydın" isimli bir broşür basılmış ve halka dağıtılmıştı. Cumhuriyetin ilanından itibaren on yıllık süreç bu broşürde anlatılmış ve halk tarafından beğeni toplamıştı.⁸³³

⁸²⁶ Aydın Gazetesi, 9 II. Teşrin 1939

⁸²⁷ Atlı, Kars'ta Siyasi Hayat, s.102.

⁸²⁸ Ant Gazetesi, 19 Nisan 1933

⁸²⁹ **1933-34 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği**, İstanbul, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat no:6, Devlet Matbaası, 1935, s.3.

⁸³⁰ Ant Gazetesi, 22 Nisan 1933

⁸³¹ Ant Gazetesi, 1 Mayıs 1933

⁸³² Ant Gazetesi, 10 Mayıs 1933

⁸³³ Ant Gazetesi, 19 Ağustos 1933

Şube kütüphanesi, kültür ve diğer bakanlıklar tarafından gönderilen, vatandaşların da armağan ettiği kitaplarla daha da zenginleştirilmiştir. 1935 yılında kitap sayısı 1926, dergi sayısı da 1.424'tü. Şube, köylüler şubesi ile işbirliği yaparak spor şubesinden Ziraat Mücadele Başkanı Nadir Birvar'ın yazdığı 'İncircilere Öğüt' dergisini bastırmıştı. Komite üyesinden Salih Acar'ın yazdığı 'Devlet Vergileri Kanun Yolları' adlı kitap bastırılmıştı.

Halkevinde verilen İyon Medeniyeti ve Efes, Türk Haritacılığının Tekâmülü ve Fotogrametri, Tarih Bakımından Belediyecilik, Çocuk Terbiyesi ve Milli Edebiyat Konferansları bastırılarak Parti örgütlerine halkevlerini ve ildeki okullara dağıtılmıştı. Bunlardan ilk üçü hakkında Türk Tarihi Araştırma Kurumu Başkanlığından takdir ve teşekkür mektubu alınmıştı. Şube Başkanı Asaf Gökbel ile Komite üyesinden Hikmet Şölen, Aydın Tarihi'ni yazmıştı. Tarihin Etiler devrinden Osmanlı Devleti'nin sona ermesine kadar olan bir dilimi yazılmıştır.⁸³⁴

1936'da Ankara Halkevi başkanlığından gelen yazı doğrultusunda şiir, hikâye, roman, kitap, piyes, halk şiirleri yazma isteği olan genç yazarlardan neşriyat çalışmalarına katkı sağlanmaları istenmişti.⁸³⁵ Halkevinde okuma oranları ve meslekler göz önünde alındığında her kesimden vatandaşın bunlardan istifade ettiği görülmekteydi. Parti tarafından vatandaşların okuyarak her konuda bilgi sahibi olmaları istenmişti. Bunun yanında parti yönetiminden gençlerin bundan daha az faydalandığı yönünde eleştiriler yapılmıştır. Özellikle gençlerin halkevi faaliyetlerinden daha çok istifade etmesi istenmişti.⁸³⁶ Aşağıdaki tabloda 1 Ocak 1935'ten, 31 Aralık 1935'e kadar olan bir yıllık süreçte halkevinde okunan kitap sayısı, okuyan kişilerin meslek bilgileri verilmiştir.⁸³⁷

Tablo 3.7. Aydın Halkevinde Okuma Yazma Faaliyetleri

Okunan	Birinci 6 ay	İkinci 6 ay	Okuyanların	Sayısı
--------	--------------	-------------	-------------	--------

⁸³⁴ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.30-31.

⁸³⁵ İnci Gazetesi, 8 Haziran 1936

⁸³⁶ Ant Gazetesi, 25 Mart 1933

⁸³⁷ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.39.

kitaplar			Mesleği	
Edebiyat (roman ,şiir..)	1436	1791	Öğrenci	10161
Tarih	793	956	İşyar	4953
Coğrafya	275	399	Öğretmen	7626
Felsefe	422	500	Subay	1320
Tabi bilimler	1367	1531	Çiftçi	1320
Dil	917	1063	İşçi	2088
Sosyal bilimler	993	891	Serbest meslek	3285
Ar	788	920		
Sair kitaplar	644	565		
Gazete ve mecmua	6442	8060		
TOPLAM	14077	16676		30753

Kütüphane, yeni gelen kitaplarla her geçen yıl zenginleşmiş, halka daha faydalı olma imkânı bulmuştu. Kitapsarayına gönderilen kitaplardan bazıları, ‘Bugünkü Türkiye, Balkanlarda Musiki İlerleyişi, Safranbolu Düğünleri, Modern Sanatın Mazi ile Alakası, Doğu ve Sanat Eseri Unsurları, Süleyman Paşa Muhakemesi, Ayın Tarihi, Her Ay Siyasa, İlim Sanat, Türkiye Bibliyografyasıdır.’⁸³⁸ 26 Eylül 1937’de Kitapsaray ve yayın komitesi başkanı olan Asaf Gökbel, şubede toplantı düzenlemiş ve halkevindeki gazete dergi ve kitapların ciltlendirilmesi yönünde bir karar almışlardı.⁸³⁹

Okuma odası, hizmet vermeye Türk Ocağı’ndan aktarılan 189 kitapla başlamış ve 10 sene sonunda kitap sayısı 1588’e ulaşmıştı. Türkiye’nin her yerinde çıkmış olan eserler düzgün bir şekilde halkevine getirilmiş ve vatandaşların faydalanması sağlanmıştı. Kitaplar kütüphanede tekniğe uygun olarak alfabetik ve konularına göre sıralanmıştı. Her konu başlığı ayrı ayrı renklendirilip ciltlenmişti. Okuma odası maaşlı bir memur gözetimi altında her gün sabahdan gece yarısına kadar açık kalmıştı. Aydınlatma ve ısıtma sistemine okuyucuların rahat etmesi için özellikle dikkat edilmişti.1939 yılında 60 watlık amplifikatör, 3 hoparlör temin edilerek Ankara radyosundan yayın yapılmış ve konferanslar bu sistemle vatandaşlara sunulmuştu.⁸⁴⁰

Tablo 3.8. Aydın Halkevinde Basılan Kitapların Listesi

⁸³⁸ Aydın Gazetesi, 29 Temmuz 1937

⁸³⁹ Aydın Gazetesi, 26 Eylül 1937

⁸⁴⁰ Kültür Dergisi, s.3.

Kitabın Adı	Yazarın Adı	Basım Tarihi	Basıldığı Matbaa	Sayfa Adedi
Âşık Ömeri	İsmail Gün	1939	C.H.P. Bas. E. Aydın	45
Selçuk Kültür hayatı Hk Araştırmalar	İsmail Gün	1939	Ticaret Mat. İzmir	42
Söke Tarih ve Coğrafyası	İsmail Gün ve Ahmet Özdemir	1943	C.H.P. Bas. E. Aydın	129 ⁸⁴¹

İncirlere Öğüt, Tarih Bakımından Belediyecilik, Türkiye’de Haritacılığın Tekâmülü, İyon Medeniyeti, Halkiyat Derleme, Şehirlerimizin İmarı ve Ahvalı hazıra kitapları hariç diğer kitaplar farklı halkevlerine de postayla gönderilmişti.⁸⁴²

Köycülük Şubesi

Bu şubenin kuruluş amacı, Aydın kaza ve nahiyelerinde çiftçilik yapan vatandaşlara ve köy halkına yardım etme ve halka gerekli desteği verme yönünde faaliyetler yapılmak ve bilgiler vermektir. 4 Mayıs 1933 tarihli toplantıda komitede açık bulunan üyeliklere, Doktor Vahyi Bey, Ant Gazetesi sahibi Vasfi Bey, Ziraat Fen Memuru Tevfik Bey ve Kemal Bey seçilmişti. Komite reisliğine de, Doktor Vahyi Bey getirildi. Daimî encümen üyeleri olarak Etem Kadri Bey, Ahmet Emin Bey, Vefa Bey ve İsmail Hakkı Bey seçilmişti.⁸⁴³

Aydın’ın köylerinin bazı yerlerinde bataklıklar bulunmaktaydı. Bu bataklıklar salgın hastalıklara sebep olmuş ve ailelere sıkıntılar yaşatmıştı. Bataklıkların kurutulması için köycülük şubesi, partinin yardımıyla çalışmalar yapmıştı.⁸⁴⁴ Şube, ayrıca öğrencilere destek olmak için de diğer şubelerle işbirliği yapmaktaydı. Vatandaşlar için idari ve mali bilgiler dersi verilmekteydi. Bu dersin içeriğinde köyün idaresi ilgili konular, köye ait işlerin nasıl yapılacağı, muhtarın görevleri, imece yapılan işler, vergiler gibi konular yer almaktaydı.

Haftada 4 ders verilen sıhhi içtimai ve ahlaki bilgiler dersinde de insan bedeninin tanıtılması, hastalıklar ve önlemler anlatılmıştı. Ayrıca asayiş inzibat ve askerlik

⁸⁴¹ BCA 490-01-00 / 825-262-1,s.13

⁸⁴² BCA, 490-01-00 / 825-262-1, s.17.

⁸⁴³ Ant Gazetesi, 4 Mayıs 1933

⁸⁴⁴ Ant Gazetesi, 19 Nisan 1933

bilgileri, yol ve maarif bilgileri dersi, hukuki ve adli bilgiler dersleri verilmeye başlanmıştı.⁸⁴⁵ Dersler, sağlık ve medeni hayatta gelişmelerin ve iyileşmelerin yaşanması için gerekli bilgiler verilmesine yönelikti.⁸⁴⁶

29 Mayıs 1933'te Aydın Park Sineması'nın desteğiyle köylülere ücretsiz film gösterisi yapıldı. Gösteriden sonra Köycüler Şubesi Başkanı Vahyi Bey, toplantı yaparak köylülerle yakından ilgilenmek istediklerini, Cumhuriyetin köylüye ne kadar önem verdiğini anlatmıştı. Köylüler de Atatürk'ün açtığı bu yolda ülke için canla başla çalışacaklarını söyleyerek, “*Yaşasın Gazi Babamız*” sloganları atmışlardı.⁸⁴⁷ Ayrıca şube, Ziraat Bankasına borcu olan köylülerin ödemelerini zamanında yapmalarını sağlamaya çalışmıştı.⁸⁴⁸

İdare heyeti tarafından yapılan toplantıda 30 Haziran 1933'ten itibaren köylerde sancak çekme merasimi⁸⁴⁹ yapılması kararlaştırıldı. Komite üyelerinin köyleri dolaşarak bu konuda bilgi verilmesi sağlanmış ve köylerde de zehirli gazlardan korunmayla ilgili konferanslar verilmesi uygun görülmüştü.⁸⁵⁰ Köyleri dolaşacak kişiler olarak da Hulusi Erdoğan, Mazhar Nafiz ve Hâkim Ziya Bey seçilmişti.⁸⁵¹

Köylerde yapılması kararlaştırılan bayrak çekme merasimi ilk olarak 1 Temmuz 1933'te Baltaköyü'nde gerçekleşmişti. Bu merasime Vasfi Hilmi Bey, Mazhar Bey, Muallim Sabri Bey, Kâtip Osman bey ve pek çok halkevi mensubu katılmıştı.⁸⁵² Bayrak çekme merasimi için gidilen başka bir köy de İmam köyüdür. Halkevi mensuplarının gittiği köyde bayram havası yaşanmıştı. Merasime bütün köylü alkışlarla katılmıştı. Bayrak, köyün en yaşlısı olan Ali Çavuş tarafından çekildi. Daha sonra köyde milli oyunlar oynanarak şenlikler yapılmıştı.⁸⁵³ 1933'te 23 Temmuz Lozan Antlaşması'nın yıldönümü kutlamalarında köycülük şubesi tarafından, Atatürk'ün seyahatleriyle ilgili film köylülere ücretsiz olarak gösterilmişti.⁸⁵⁴

⁸⁴⁵ Ant Gazetesi, 16 Mayıs 1933

⁸⁴⁶ Ant Gazetesi, 17 Mayıs 1933

⁸⁴⁷ Ant Gazetesi, 29 Mayıs 1933

⁸⁴⁸ Ant Gazetesi, 6 Haziran 1933

⁸⁴⁹ Bu çalışmalarda köylülere özel gün ve bayramlarda sancak, bayrak çekme ile ilgili protokol kuralları gösterilmişti.

⁸⁵⁰ Ant Gazetesi, 19 Haziran 1933

⁸⁵¹ Ant Gazetesi, 21 Haziran 1933

⁸⁵² Ant Gazetesi, 1 Temmuz 1933

⁸⁵³ Ant Gazetesi, 16 Temmuz 1933

⁸⁵⁴ Ant Gazetesi, 26 Temmuz 1933

29 Ağustos 1933'te Aydın Milletvekili Adnan Menderes, CHP Vilayet İdare Başkanı Etem Kadri Bey ve Kaza Fırka Reisi Ali Rıza Bey, Yenice köyüne ziyarete gitmişlerdi. Köy halkı gelen kişileri büyük sevinçle ağırlamışlardı. Adnan Bey ve heyeti daha sonra Bozdoğan'a gitmiş, Bozdoğan halkı tarafından sevgiyle karşılanmışlardı. Merkeze yakın olan Pirlibey, Çitlik, Seki, Geyre, Eymir, Ditlan, Azizabat köylerine uğramışlar, köylülerle görüşmüşlerdi. Buradan ayrılarak Burhaniye ve Horsunlu'ya oradan da Nazilli'ye bağlı Kuyucak nahiyesine geçmişlerdi. Adnan Bey, bu ziyaretlerle köylere giderek halkla zirai vaziyetler hakkında bilgiler vermişti.⁸⁵⁵

Köycülük Şubesi, zirai mücadele için incir hastalıkları üzerine 'İncircileri Öğüt' broşürünü yazdırarak yayın şubesinde bastırmıştı. Sosyal yardım şubesi ile işbirliği yaparak şubeye başvuran hasta köylü vatandaşlar memleket hastanesine yatırılmıştı. Bu kişilere para ve ilaç yardımı yapılmıştı. Aydın ve İzmir'de okuyan yoksul köylü çocuklara para yardımı yaptığı gibi bunlara Kızılay kurumundan da yardım temin etmişti. Köylerdeki temizlik ve aydınlatma için, köy bütçelerini tahsisat koyulması sağlanmıştı.⁸⁵⁶ Köycüler şubesi komite heyeti, iç hastalıkları uzmanı Muhsin Bey'le Işıklı ve Sınırteke köylerine giderek, araştırmalarda bulunmuşlardı. Muhsin Bey, köydeki hastalara bakmış bir hasta da hastaneye sevk edilmiştir Şube, evlerini badana yapamayacak olan köylüleri de tespit edip bedava kireç dağıtmıştı.⁸⁵⁷

Yerli malı haftasında halkevinde bir kongre düzenlenmişti. Terzi İsmail Dora haftanın önemiyle ilgili sadece incir, üzüm fındık yenmesiyle işin bitmediğini bunların esasen memleketimizin her yerinde yenmesi gerektiğini, en önemli vatandaşlık görevlerinden birinin yerli eşya giymek, yerli kullanmak olduğunu söylemişti. Kurumun başkanı sıfatıyla Hulusi Akdoğan da aynı şeyleri söylemişti. 4 Aralık 1936'da çalışmalar yapmak için Hümeysra Ekrem, Hulusi Akdoğan, Nimet Hanım, Defterdar Nusret Bey, Terzi İsmail Dora'dan oluşan yönetim kurulu seçilmişti.⁸⁵⁸

Koçarlı nahiyesinin Cin Cin köyüyle Çakmar köyü sakinleri tarafından 11 Aralık 1936'da Türk Hava Kurumu'na yardım amaçlı müzayede yapıldı. Çakmar köyü de aynı şekilde müzayedeye düzenleyerek köylünün yardımsever olduğunun en güzel şekilde

⁸⁵⁵ Ant Gazetesi, 29 Ağustos 1933

⁸⁵⁶ BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.32.

⁸⁵⁷ Ulus Gazetesi, 4 Son Kanun 1935

⁸⁵⁸ İnci Gazetesi, 4 I.Kanun 1936

göstermişti.⁸⁵⁹ 1937’de Köycülük şubesi başkanlığı yapan Ahmet Emin ErKayın başkanlığında bir heyet Köşk kazasına giderek köylerden gelen kalabalık bir toplulukla konuşmalar yapmıştı. Ahmet Bey, köylülere Türk bayrağı ve bayrağa karşı gösterilmesi gereken saygı ve sevgi üzerine konuşmalar yapmıştı.⁸⁶⁰ Yüksek Ziraat Enstitüsü Doçentlerinden Dr. Enver Şengir 20 Mart 1941’de halkevi salonunda ‘Verasetle Geçen Patolojik Bozukluklar ve İrsi Diposition’ adlı bir konferans verdi.⁸⁶¹

Köycülük şubesi, merkezden uzak yerlerdeki vatandaşların imkânlardan mahrum kalmaması için özverili çalışmalarda bulunmuştu. Köyler tek tek dolaşarak eksikleri ve ihtiyaçları tespit edilmiş ve böylece hizmetler köylülerin ayağına götürülmüştü. Doktor, ebe, hâkim, ziraatçı, öğretmenlerden oluşan üyeler köyleri dolaşarak hasta muayene etmiş, zirai konularda bilgiler vermişti. Kültürel olarak gelişmeleri için konferanslar, sinemalar, gösteriler köylerde vatandaşlara sunulmuştu. Zaman zaman parti yönetiminden kişiler ve vekiller de köyleri ziyaret etmişti.⁸⁶²

Köycülük şubesi, Baltaköy, İmamköy, Işıklı, Çeştepe, Tepecik, Kadıköy, Şevketiye gibi pek çok köye giderek Köy Kanunu hakkında köylülere bilgi vermişti. Bütün köylerde bayrak çekme merasimi yapılarak bayrak sevgi ve saygısı hakkında konuşmalar yapılmıştı. Köylülere kitaplar, broşürler dağıtılmış her türlü bilgiyi edinmeleri sağlanmıştı.⁸⁶³

Müze ve Sergi Şubesi

Müze ve Sergi şubesi, çevrede bulunan tarihi ve kültürel eserlerin toplanarak koruma altına alınıp sergilenmesi amacıyla faaliyetler yapmak için kurulmuştu.⁸⁶⁴ Şubenin, 1933’te açılmış olan Sıhhi Müzesi halka açıktı. Bu müze büyük ilgi görmüştü.⁸⁶⁵ Sıhhi müzenin salı ve çarşamba günü sadece kadınlara diğer günler herkese açık olması uygun görülmüştü.⁸⁶⁶ Müzeyi, 5 Mayıs 1933’ten 31 Mayıs 1933

⁸⁵⁹ İnci Gazetesi, 11 İkinci Kanun 1936

⁸⁶⁰ Aydın Gazetesi, 26 I.Kanun 1937

⁸⁶¹ BCA, 490-01-00 / 1207-01-04, s.27.

⁸⁶² Kültür Dergisi, s.11.

⁸⁶³ Kültür Dergisi, s.27-28.

⁸⁶⁴ Atlı, Kars’ta Siyasi Hayat, s.103.

⁸⁶⁵ Ant Gazetesi, 4 Mayıs 1933

⁸⁶⁶ Ant Gazetesi, 22 Mayıs 1933

tarihine kadar 6.038 kişi,⁸⁶⁷ 1 Temmuz 1933'ten 15 Temmuz 1933 tarihine kadar ise 219 kişi ziyaret etmişti.⁸⁶⁸

Aydın içerisinde yer alan Yoran Harabeleri'ni görmek için halkevi tarafından 12 yaşından büyüklerin katılabileceği gezi düzenlendi. 27 Temmuz 1933 saat 16.00'da başlayan gezi ertesi güne kadar devam etti. Bu gezide ayrıca Milet ve Pereyede Harabeleri de gezilmişti.⁸⁶⁹ Şube tarafından 14 Ağustos 1933'te Selçuk ve Efes harabelerine de geziler düzenlenmişti.⁸⁷⁰

Kurslar şubesi ile yapılan işbirliği sonunda nakış sergisi açıldı. Bu sergilerden biri 19-31 Mayıs 1935'te 12 gün sürmüş ve çok ilgi uyandırmıştı. Şube, ulusal İzmir Panayırında açılan sergilere para yardımıyla bulunmuş ve panayırda gösterilen ulusal ürünleri fotoğraf ve diğer eşyaları halkevine mal ederek bunlardan bir tarım sergisi kurulmuştu. Ulusal ve ekonomi arttırma haftasında açılan sergilere vatandaşlar büyük ilgi göstermişti. Aydın bölgesindeki yerlerin fotoğrafları çekilmiş ve albümler zenginleştirilmişti. Koruma altına alınan tarihsel eserleri Aydın'a getirerek müze açmak için başvurulmuştu. Aydın da ilk müze⁸⁷¹ halkevi tarafından açılmıştı.⁸⁷²

1937'de Osman Bircan'ın başkanlığında toplanan şube komitesi kapatılmış olan sıhhi müzenin eksiklerinin tamamlanarak yeniden açılmasına ve taş eserlerin, mezar taşların korunması için tekrar çalışmalar yapılmasına karar verildi.⁸⁷³ Şubede farklı zamanlarda Karakalem ve yağlıboya şekil sergileri de açılmıştı. 10 gün süren sergileri 2.605 kişi ziyaret etmişti ayrıca amatörler tarafından fotoğraf sergisi açılmıştı. 15 gün süren bu sergiyi 798 ziyaret etmişti.⁸⁷⁴

Halkevinin kuruluşunun 8. yıldönümü nedeniyle 25 Şubat 1940'da fotoğraf sergisi açıldı. Jüri heyeti iki fotoğrafa derece verdi. Birinci olan fotoğraf Raif Günaydın'a ikinciliği kazanan fotoğraf ise Hilmi Becerik'e aitti.⁸⁷⁵ Açılan diğer şekil ve

⁸⁶⁷ Ant Gazetesi, 3 Haziran 1933

⁸⁶⁸ Ant Gazetesi, 17 Temmuz 1933

⁸⁶⁹ Ant Gazetesi, 27 Temmuz 1933

⁸⁷⁰ Ant Gazetesi, 14 Ağustos 1933

⁸⁷¹ Aydın'da toplanan ve halkevinde korumaya alınan bazı eserler, Aydın müzesinin temelini oluşturmuştu. Halkevinde bulunan bu eserler 1959'da hazineye devredilmişti. Aydın Müzesi, 16 Şubat 1959'de kurulmuştur. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>, Aydın Müzesi, Erişim Tarihi: 20.03.2020

⁸⁷² BCA, 490-01-00 / 981-804-02, s.33.

⁸⁷³ Aydın Gazetesi, 26 Eylül 1937

⁸⁷⁴ Kültür Dergisi, s.26.

⁸⁷⁵ BCA, 490-01-00 / 974-772-02, s.27.

fotoğraf sergisi 12 Kasım 1940 tarihindeydi. Sergiye 72 Tablo ve 25 fotoğraf katılmıştı. Kazanan eserler:

- 1) İlhan Duyal: Araba Tamircisi
- 2) Fuat Mensi: Salatalıklar
- 3) İhsan Tuğrul: Portere⁸⁷⁶

Halkevinde 2 Aralık 1940'da açılan şekil sergisinde ödül alan kişiler ise:

- 1) Hilmi Berdi: Menderes Ovasından Görünüş
- 2) İlhan Duyal: Bozdoğan'dan Sokak
- 3) Selahattin Dilaver: Menderes'ten Görünüş⁸⁷⁷

3.3.7.Aydın Halkevinin Kapatılması

Atatürk'ün vefatından sonra Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Şef İsmet İnönü etrafında toplanmıştı. Atatürk'ün kurduğu büyük eserleri olan halkevleri kültür kolu olarak hizmet vermeye devam etti. Her yıl şehir ve kasabalarda yenileri açılmak suretiyle memleketin her yerini saran halkevleri halk üniversitesi gibi hizmet vermişti. Aydın ve 14 şehirde ilk olarak 19 Şubat 1932 tarihinde açılmış, 1934 tarihinde 21 halkevi daha eklenmiş ve 1938 de sayısı 209'u bulmuştu.1939 yılında bu sayı 367 olmuştu.⁸⁷⁸

Halkevlerinin ilk açıldığı dönemden 1937 yılına kadar sayısının az olması ve 1938 yılından itibaren özellikle artış göstermesi İsmet İnönü'nün halkevi konusunda atılım yapma politikası ile ilişkilendirilebilir. 1940'lı yıllardan sonra halkevi açılma oranının düşmesi ihtiyacın halkodaları ile giderilmesi, 1946'dan sonra da halkevi açılmasının durması da halkevlerine ilginin azalması ile açıklanabilir.⁸⁷⁹

Cumhuriyet Halk Partisi Aydın İl İdare Kurulu Başkanı Ekrem Çiftçi'nin 28 Mayıs 1947'de genel sekreterliğe gönderdiği yazısında, son yıllarda Aydın'da halkevleri çalışmalarında bir durgunluk ve hatta ilgisizlik olduğunu bildirmişti. Halkevlerinin kurulduğu ilk yıllardaki canlılığının ve sürekli çalışmasının en temel sebebi daha çok öğretmenlerin halkeviyle yakından ilgilenmiş olmasıydı. Son yıllarda

⁸⁷⁶ BCA, 490-01-00 / 974-772-02, s.24.

⁸⁷⁷ BCA, 490-01-00 / 974-772-02, s.23.

⁸⁷⁸ Aydın Gazetesi, 29 İ.Teşrin 1939

⁸⁷⁹ C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.14.

yaşanan durgunluğun sebebi olarak da öğretmenlerin eskisi gibi halkevleriyle alakadar olmamaları nedeniyle faaliyetlerin azalmasını göstermişti.⁸⁸⁰

Aydın Halkevlerinin kapatılma sürecine bakıldığında son yıllarda halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'ne ait olması konusunda eleştirel iyice artmıştı. Halkevlerinin kültür kurumları olması gerektiği, her türlü partililik faaliyetlerinden uzak tarafsız olması ve herkese açık olması gerektiği söylenmekteydi.⁸⁸¹ Bununla birlikte verilen konferansların ve yapılan faaliyetlerin halk tarafından eskisi kadar rağbet görmemesi halkevi tartışmalarını artırmıştı. Halkevleri kapatılmadan önce Aydın Halkevinde konserlerin, konferansların azalsa da devam ettiği görülmekteydi. Aydın Halkevi Cumhuriyet dönemiyle birlikte halkın sosyal ve kültürel yönden gelişmesini sağlayan kurum olarak faaliyet göstermişti.⁸⁸²

Halkevlerinin faaliyetleri bu tarihlerde azalmış olsa da devam etmişti. Okuma yazma bilmeyen vatandaşlar için okuma yazma kurma kursları açılmıştı. Aynı şekilde cezaevinde olan kişiler içinde çeşitli faydalı kurslarla hizmet vermeye devam etmişti ancak ilk yıllardaki canlılık ve ilgi giderek azaldı.⁸⁸³ II. Dünya Savaşı sebebiyle ülkenin aldığı ekonomik önlemler halkevleri açılmasını yavaşlattı. Demokrat Parti'nin muhalefet olarak meclise gelmesiyle birlikte de halkevleri de tartışılır bir konu haline gelmişti çünkü halkevleri bir Cumhuriyet Halk Partisi kuruluşu olarak görülüp eleştirilmekteydi. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti iktidar olmuş ve 10 yıl iktidar da kalmıştı. Böylece halkeviyle ilgili tartışmalar giderek arttı.⁸⁸⁴

Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri halkevlerini savunan konuşmalar yapmışlardı. Almanya'daki Volkhausların bulunduğu kurumlara benzetmişler ve onların parti ayrımı gözetilmeksizin tüm gençlere ve tüm halka açık olduğunu vurgulamışlardı ancak uzlaşmaya varılamamış ve halkevlerinin kapatılması için önerge verilmişti. Halkevlerinin kapatılma yasası görüşüldü. Mecliste yapılan oylamada 8 Ağustos 1951'de 5830 sayılı Halkevlerinin kapatılma yasasına, 468 milletvekilinin 340'ı evet

⁸⁸⁰ BCA, 490-01-00 / 824-261-01, s.3.

⁸⁸¹ Ses Gazetesi, 29 Kasım 1946

⁸⁸² Ses Gazetesi, 30 Eylül 1947, Ses Gazetesi 7 Ekim 1947

⁸⁸³ BCA, 490-01-00 / 1052-1039-04

⁸⁸⁴ Yavuz Özdemir ve Elif Aktaş, Halkevleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C:0, S:45, 2011, s.240.

oyu vermişti. Yasa 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve böylece Halkevleri kapatılmıştı.⁸⁸⁵

Halkevlerin kapanmasından sonra mal varlıklarına dâhil olan binaların bir kısmı yeniden açılmış olan Türk Ocaklarına verilmiş, bir kısmı ise hazineye devredilmişti. Kütüphane, arşiv, fotoğraf vb. malzemelerin korunması için herhangi bir önlem alınmamış ve bünyesinde barındırdığı kültürel mirasın yok olup gitmesi büyük bir kayıp olmuştu.⁸⁸⁶ 1966 yıllarında Atatürk'ün mirasını yaşatmak için Halkevi dergisi çıkarılması için çalışmalar yapılmıştı. Bu dönemde dergide siyasi olarak bir yönlendirme yapılmaması gerektiği söylenmişti. Derginin tarafsız olması gerektiği açıklanmıştı.⁸⁸⁷

3.4.Türkiye’de Eğitim Faaliyetleri

3.4.1.Cumhuriyet Döneminde Eğitim Faaliyetleri

Osmanlı Devleti’nde askeri sınıfların dışında medreseler ve sıbyan okulları eğitimin temel kurumları sayılmıştı. Meşrutiyet döneminde ve ilerleyen yıllarda eğitim faaliyetlerinde bir takım düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştı.⁸⁸⁸ Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ise savaşlar ve yaşanan olaylar nedeniyle eğitim ve öğretime gereken önem verilememişti.⁸⁸⁹ I. Dünya Savaşı’ndan sonra ise ülke bütünlüğümüzü bozmak isteyen devletlere karşı her yönden hür bir toplum olmayı sağlamak öncelikli amaç olmuştu.⁸⁹⁰

Yeni Türkiye Devleti, eğitim ve öğretim faaliyetleriyle ilgili problemler yaşayan bir mirası da devralmıştı.⁸⁹¹ Cumhuriyet döneminde eğitim öğretim faaliyetleriyle ilgili olarak çeşitli şuralar toplanmış ve yeni Milli Eğitim sisteminin esasları belirlenmeye çalışılmıştı. Eğitimin ilkesi, Cumhuriyet rejiminin esasına göre halkın bilinçlendirilmesi ve yeni Türkiye’ye gelişip kalkınmasını amaç edinen nesiller yetiştirmekti. Genel olarak eğitim politikasının ana hatları:

⁸⁸⁵ Özdemir ve Aktaş, Halkevleri, s.240.

⁸⁸⁶ Arıkan, Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, s. 270.

⁸⁸⁷ BCA, 30-01-00 /124-796-1

⁸⁸⁸ Ergin, Türkiye Maarif Tarihi C:1-2, s. 464.

⁸⁸⁹ Hikmet Öksüz-Ülkü Köksal, Amerikan Belgeleri Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitim, *Akademik Bakış Dergisi*, C:11.S:23 Kış, 2018, s.318.

⁸⁹⁰ Tefik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu’da, (1919-1921)*, İstanbul, Yenigün Yayınları, 2000, s.131, İsmet Bozdağ, *Celal Bayar Anlatıyor: Bilinmeyen Atatürk*, İstanbul, Truva Yayınları, 2009, s.28.

⁸⁹¹ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s. 21.

- a) Yeni nesillerin her türlü fikirlere saygılı olması
- b) Okulların ülkemizin ekonomik sorunlarına çözüm bulacak yapıda kişiler yetiştirmesi
- c) Her konuda güçlü çalışmayı ilke edinmiş nesiller yetişmesi
- d) Bilimi ve akli benimsemiş, gelişmeye açık, toplumsal sorunlara duyarlı milli değerlere sahip gençler yetişmesi olarak belirlenmiştir.⁸⁹²

Mustafa Kemal Paşa, eğitimin temelinde her zaman ilimi ve bilimi esas kabul etmişti. Bunun yanı sıra genel öğretim faaliyetlerinin yanında da güzel sanatlarda ilerlemenin zaruri olduğuna da dikkat çekmişti. Bütün eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ortak bir amacı vardı o da devleti çağdaş bir toplum seviyesine getirmektir.⁸⁹³ “Bu doğrultuda Mustafa Kemal Paşa’nın eğitim amaçlarını şunlardır:

- a) İnsanlığa karşı saygılı bir Milliyetçilik anlayışı
- b) Ulusal Egemenliği her şeyiyle koruyan bir gençliğin yetişmesi
- c) Müspet ilim ve güzel sanatlar
- d) Topluma okuma yazma, hesap öğretilmesi
- e) Öğretimin iki koldan ilerlemesi, birisinde akademik bilgi verilecek diğerinde sanatkâr yetiştirecekti
- f) Öğretimden kızlar ve erkekler aynı oranda yararlanacak
- g) Disiplin şiddet yoluyla sağlanmayacak
- h) Nihayetinde bütün toplum çağdaş uygarlık düzeyine çıkarılacaktı.”⁸⁹⁴

Mustafa Kemal Paşa, Türk gençliğine her zaman çok büyük değer vermişti. Gençlerin eğitimine daha fazla özen gösterilmesi konusunda sürekli uyarılarda bulunurdu. Kız çocukları ve erkek çocukları arasında ayırım yapılmamasını ise özellikle belirtmişti. Geçmiş dönemlerde kız çocuklarının eğitimine gereken önemin verilmemesinin çok büyük bir eksiklik olduğunu dile getirmişti.⁸⁹⁵

Yeni devletin gelişip çağdaş seviyeye çıkmasında Mustafa Kemal Paşa ve devlet adamları eğitime gereken önemin verilmesiyle mümkün olacağı konusunda aynı görüş

⁸⁹² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, Pegem Yayınları, 2007, s.331.

⁸⁹³ Cezmi Tahir Berklin, *Atatürk ve Eğitim Amaçları*, Ankara, Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji Vakfı, Kültür ve Edebiyat Kolu Yayınları, , 1967, S.1, s.12.

⁸⁹⁴ Berklin, Atatürk ve Eğitimin Amaçları, s.13, Faik Reşit Unat, Atatürk’ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştirdiği Devrin Millî Eğitim Sistemi, *Belleten*, C:XXVII, S: 108, Ekim, 1963, s.602.

⁸⁹⁵ Gülru Çelen, *Atatürk’ün Düşünce Dünyasında Halkın Yeri*, Ankara, ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, 2013, s.43, Ali Rıza Erdem, Atatürk’ün Eğitim Liderliğinin Başarısı: Türk Eğitim Devrimi, *Belgi Dergisi*, C:1,S:2,Yaz 2011, Denizli, s.178.

içerisinde olmuşlardı. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele döneminden beri eğitim ve öğretim konusuna çok fazla önem vermişti. Eğitim konusunun önemini sık sık yinelemiş, devraldığı Osmanlı Devleti'nin mirasında eğitimin ne kadar yetersiz olduğunu her zaman ifade etmişti.⁸⁹⁶ Mustafa Kemal Paşa, bir milletin en büyük düşmanının bilgisizlik olduğunu şu sözleriyle ifade etmişti:

*“Gezdiğim ve gördüğüm her yerde millet, bilgisizlik ve taassuba harp ilânı halindedir. Medeniyet ve yenilik yolunda bir an kaybetmeye izni yoktur. Paslı beyinlerin şuursuz sözleri, anide milletin müşterek ve müthiş öfkesiyle bunalmaktadır. Bunu gözlerimle gördüm”*⁸⁹⁷

*“Milleti asırlarca başkasının hırs ve faydalanma vasıtası kılan en büyük düşmanı, bilgisizliktir; milleti asırlarca kendi benliğine sahip yapmayan, milleti asırlarca kendi hakkında ihtiyatsız bulunduran hep bu bilgisizliktir. Hükümdarların, şunun, bunun milleti esir gibi, köle gibi kullanmaları, bütün vatani kendi özel arazileri gibi saymaları, hep milletin bu bilgisizliğinden istifade edilmek sayesinde idi. Gerçek kurtuluşu istiyorsak her şeyden evvel, bütün kuvvetimiz, bütün süratimizle bu bilgisizliği yok etmeye mecburuz. Burada bilgisizliği yalnız okuyup yazmak manasına almıyoruz. Üç buçuk, dört sene evvel, kendisini esaret ve ölüme boyun eğmesi hakkında hükümdarının verdiği emirlere, neşrettiği fetvalara, gönderdiği ordulara karşı ayaklanmakla bu bilgisizliği yırttığını ve bu bilmezlikten sıyrıldığını ispat etti. Lâzım gelir ki, millet bir daha o bilmezliğe düşmesin! Hepimize düşen vazife, dimağları bir daha bu bilgisizliğe düşmemek için hazırlamaktır; bunu yapmak için aklen, mantıken, dinen hiçbir güçlük düşünülmüş değildir. Bu yolda önümüze herhangi bir engel çıkarsa, doğru bildiğimiz yolda herhangi bir kara kaya meydana gelirse derhal o engeli yıkmak, o kayayı parçalamak, memleketin şerefini, namusunu, hayatını düşünenler için borçtur, farzdır, ilahî emirdir.”*⁸⁹⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözlerinde vurguladığı gibi Millî Mücadele döneminin başarıyla sonuçlanmasından sonra sıra ülkenin gelişip kalkınması için

⁸⁹⁶ Ayten Sezer, Atatürk, Cumhuriyet ve Eğitimde Millilik ve Bütünlük, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı-III, C:11, S:33, Ocak 1998, Ankara, s.873.

⁸⁹⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, (Der: Sadi Borak - Utkan Kocatürk), Ankara, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 1972, V, s.149, Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2007, s.98.

⁸⁹⁸ *Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri*, İstanbul, Maarif Vekâleti Ana Programa Hazırlıklar Serisi: A, No: 1, 1939, s.15, Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.76.

yapılması gereken icraatlara gelmişti. Yapılan yenilikler elbette bir plan ve program dâhilinde gerçekleşmişti.⁸⁹⁹ Bu bağlamda 1922’de Saltanat kaldırılmış hemen akabinde 1923’te Cumhuriyet ilan edilmişti.⁹⁰⁰ Hâkimiyet milletin kendisine geçmişti.⁹⁰¹ Cumhuriyet rejimi Türk milletinin kendini geliştirmesi için en doğru olan ve millî değerlerini de ortaya çıkaran yönetim biçimi olarak görülmüştü.⁹⁰² Cumhuriyetin ilanından sonra özellikle eğitim faaliyetlerine ağırlık verildi.⁹⁰³ 3 Mart 1924’te Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak eğitim ve öğretim birleştirilmiş ve böylece bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır.⁹⁰⁴ Bu yasanın temel amacı; ilk, orta ve lise seviyesinde tüm öğrencilerin ortak bir milli kültüre sahip olması ve zararlı akımların etkisinde kalmasının engellenmesiydi.⁹⁰⁵ 1925 yılında çıkartılan ‘Takrir-i Sükûn Kanunu’ ile de devrimlere yeniliklere karşı olan, sosyal hayatta huzuru bozan, gericilik faaliyeti yapan tüm kişi kurum ve kuruluşlar yasaklanarak birlik sağlanmaya çalışılmıştır.⁹⁰⁶

Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde çağdaşlaşmaya ve ülkedeki Milli birlik beraberliği sağlamaya yönelik atılımlar yapıldı. Bu aşamalardan ilki 1928’de Latin harflerinin kabul edilmesiydi. Bu adımları, Türk Dil Kurumu’nun kurulması ve tarih araştırmalarını gerçekleştirmek ve Türk tarihinin kökenine ışık tutmak için Türk Tarih Kurumu’nun açılması izlemişti.⁹⁰⁷ Latin harflerinin kabulü sonrasında Türkçeye daha çok önem verildi.⁹⁰⁸ Halkevlerinin de yardımıyla halkın kullandığı kelimelerin derlenmesi ve sözcüklerin Türkçe karşılıklarının bulunması sağlanmıştı.⁹⁰⁹ Mustafa Kemal Paşa, her zaman Türk dünyası bütünlüğünün sağlanması, kültürümüzün temeli

⁸⁹⁹ Suna Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1998, s.101.

⁹⁰⁰ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2007, s.343, Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, s.108, Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986, C:II, s.595.

⁹⁰¹ Aydın Taneri, *Türk Kavramının Gelişmesi*, Ankara, Ocak Yayınları, 1993, s.39.

⁹⁰² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılaşma Hareketleri*, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1999, II, s.25.

⁹⁰³ Atatürk, Nutuk, C.II, s.957, Niyazi Berkes, *Atatürk ve Devrimler*, İstanbul, Adam Yayınları, 1982, s.208.

⁹⁰⁴ Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.341, Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, s.109, Çelen, Atatürk’ün Düşünce Dünyasında Halkın Yeri, s.37.

⁹⁰⁵ Sakaoğlu, Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Tarihi, s.29, Atatürk, Nutuk, C.II, s.957.

⁹⁰⁶ Okyar-Seyitdanlıoğlu, Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, s.41.

⁹⁰⁷ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, s.112.

⁹⁰⁸ Cengiz Şavklı - Tülay Aydın, Kemalizm’in Yeni Türk Kimliğinin İnşası Sürecindeki Rolü, *21.Yüzyıl Penceresinden Kültür ve Kimlik Uluslararası Sempozyumu*, 26-28 Mayıs 2014, Bakü, Azerbaycan, s.8.

⁹⁰⁹ Uluğ İğdemir, Atatürk’ün Buyruğuyla Türk Tarih Kurumu için Hazırlanan Bir Program Tasarısı, *Belleten*, C: XXVII, S: 108, Ekim, Y: 1963, s. 642.

olan tarihimizin araştırılması ve değerlerimizin ortaya çıkarılmasını istemişti. Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde bu konunun önemini daima vurgulamıştı.⁹¹⁰ Bu amaç doğrultusunda Türk Tarih Kurumu'nun çalışma programı belirlendi ve 'Türk Tarihinin Ana Hatları' adıyla bir kitap yayınlandı.

Türk eğitiminin önündeki sorunlardan biri Türkçe'nin yazımında Arap harflerin kullanılmasıydı. Okuma yazma zorlaştığı için bunun sonucunda halk arasında okuma yazma oranı çok yüksek seviyede değildi. Latin harflerinin kabulüyle halkın anlayacağı ve öğrenmesini kolaylaştıracak yeni bir Türk alfabesi oluşturuldu. Böylece dilde Türkçe sözcüklere önem verilerek öz benliğimizin korunması yolunda önemli bir adım atılmış oldu.⁹¹¹ Bu konuyla ilgili Mustafa Kemal Paşa,

“Her şeyden evvel, her gelişmenin ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel, büyük Türk milletine kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk milleti bilgisizlikten, az emekle kısa yoldan, ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı, ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe, Lâtin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Türk çocuklarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır.” diyerek Latin alfabesinin Türk diline uygun olduğunu vurgulamıştı.⁹¹²

Bakanlar Kurulu tarafından 1928'de 'Dil Encümeni' kurulmuştu ancak sadece bu kurumla yeniliklerin yapılamayacağı anlaşıldığı için Mustafa Kemal Paşa'nın isteği doğrultusunda 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu. Türk diliyle ilgili meselelerin görüşülmesi için çeşitli dil bilimcilerin ve aydınların bir araya geldiği Türk dil kurultayları toplandı.⁹¹³ Bu kurultayda dil konusuyla ilgili yöntemler ve amaçlar belirlenmiş, çeşitli tartışmalar yaşanmıştı. Kurultayda bunun doğal süreçte olması gerektiğini savunulurken, Fuat Köprülü gibi düşünenler ise dildeki sorunların biran önce düzeltilmesi gerektiğini ifade etmişti.⁹¹⁴ Kurultayın sonucunda Türkçenin

⁹¹⁰ Mehmet Saray, *Atatürk ve Türk Dünyası*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s.20-21.

⁹¹¹ Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.418, Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.103, Çelen, Atatürk'ün Düşünce Hayatında Halkın Yeri, s.37.

⁹¹² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, (Der: Nimet Unan), Ankara, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1945, I, s.345.

⁹¹³ Macit Gökberk, *Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk*, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1998, s.79.

⁹¹⁴ Şerafettin Turan, *Atatürk ve Ulusal Dil*, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1998, s.97.

yabancı dillerden arındırılıp öz Türkçeye dönülmesi gerekliliği kabul edildi.⁹¹⁵ Mustafa Kemal Paşa'nın yeni harflerinin öğretilmesindeki önemiyle ilgili:

“ *Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma-yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları düzeltereğiz. Bu hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların çalışmasını isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün medeniyet âleminin yanında olduğunu gösterecektir...* ”⁹¹⁶ sözlerini söylemişti.

Harf inkılabının ardından yapılan devrimi uygulamaya sokmak için çeşitli faaliyetler yapıldı. İlk olarak halkın eğitilmesi meselesine önem verildi. Kadın erkek genç yaşlı her kesimden kişilerin okuryazar olması ve eğitim alması için çalışmalar başladı.

Mustafa Kemal Paşa'da 'Başöğretmen' sıfatıyla bizzat eğitim faaliyetlerine katıldı.⁹¹⁷ Yeni harfleri öğretmek için seferberlik başlatılarak Dolmabahçe Sarayı'nda ilk uygulamalar yapıldı.⁹¹⁸ İsmet İnönü'de bu konuyla ilgili olarak yeni harflere alışmanın zor olduğunu ancak kanundan sonra eski harfleri kullanmanın yasaklandığını söylemişti.⁹¹⁹

⁹¹⁵ Macit Gökberk, Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk, s.80, Hüseyin Namık Orkun, **Türkçülüğün Tarihi**, Ankara, Kömen Yayınları, 1977, s.111.

⁹¹⁶ Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, s.28, Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.103.

⁹¹⁷ Şevket Gedikoğlu, **Kemalist Eğitim İlkeleri ve Uygulamalar**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1978, s.75, Çelen, Atatürk'ün Düşünce Hayatında Halkın Yeri, s.38, Erol Kapluhan, Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S:26, Temmuz, 2012, İstanbul, s.179.

⁹¹⁸ M.Şakir Ülkütaşır, **Atatürk ve Harf Devrimi**, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1998, s. 70.

⁹¹⁹ İsmet İnönü, **Cumhuriyetin İlk Yılları (1923-1938)**, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1998, I, s.104.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere bu faaliyetler olumlu sonuç vermiş, 1927-1935 yılları arasında çalışmalar sonucunda halkın okuryazar oranında %10'luk bir artış gözlenmişti.⁹²⁰

Tablo 3.9. Türkiye’de 1927 ve 1935 Yıllarında Okuma Yazma Oranları

Yıllar	Kadın %	Erkek%	Genel
1927	4	17,4	10,7
1935	10,5	29,3	19,9
Artış	6,5	11,9	9,2

Eğitim alanında diğer bir gelişme de yükseköğretim alanında oldu. Bu doğrultuda 1925’te Ankara’da Hukuk Mektebi, 1926’da Gazi Eğitim Enstitüsü, 1930’da Yüksek Ziraat Okulu ve 1933’te Osmanlı Devleti’ndeki Darülfünun ise İstanbul Üniversitesi’ne dönüştürüldü. 1934’te Ankara Millî Musiki ve Temsil Akademisi açılmış, 1935’te İstanbul’daki Mülkiye Mektebi, Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne çevrilerek Ankara’ya taşındı.⁹²¹

Bununla birlikte 1935’te Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi ve 1936’da Devlet Konservatuvarının açılışı yapıldı. Fakültelerin açılış törenleri Ankara Halkevinde yapılmıştı. Törene; bakanlar, Afgan Dışişleri Bakanı Mehmet Feyzi Han ve Afgan elçisi, Türk Tarih Kurumu başkanı Saffet Arıkan da katıldı. Afet İnan açılıştan sonra ilk dersini verdi.⁹²²

Tablo 3.10. Türkiye’de 1923-1934 Yıllarındaki Okul Sayısı

Yıllar	Toplam okul sayısı
1923-1924	5.062

⁹²⁰ Çelen, Atatürk’ün Düşünce Hayatında Halkın Yeri, s.38.

⁹²¹ Sakaoğlu, Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Tarihi, s.77, Gökberk, Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk, s.88,

⁹²² İnci Gazetesi, 11 İkinci Kanun 1936

1925-1926	6.134
1926-1927	6.154
1927-1928	6.192
1929-1930	6.720
1931-1932	6.894
1933-1934	6.602 ⁹²³

1923-1924 ders yılında bütün okulların sayısı 5.062 iken, 1936-1937 yıllarında bu sayı % 12,6 artış ile 6.386'ya yükselmişti. Aynı dönemde bütün okullardaki öğretmen sayısı 12.437'den % 16'lık bir artış ile 20.061'e çıkmıştı. Okullardaki öğrenci sayısı ise 358.548 iken bu sayı 1936-1937 yıllarında % 226 artış ile 810.199'a yükselmişti.⁹²⁴

Atatürk cumhuriyetin niteliklerinin yeni nesillere öğretilmesi konusunda öğretmenlere önem vermişti. Nitelikli öğretmenlerin yetişmesi için Ankara'da ve ülkenin diğer yerlerinde çeşitli öğretmen okulları açılmıştı. Türkiye'nin çağdaş eğitim seviyesine çıkabilmesi için yeni nesillerin iyi bir şekilde ulusal bir eğitim alabilmesi mesleğinde başarılı öğretmenlere olan ihtiyaç göz önünde tutulmuştu.⁹²⁵ Bununla birlikte halkın eğitim faaliyetlerine dâhil olması için çeşitli imkânlar sağlanmaya çalışılmıştı. Halkevi açılmayacak olan köylerde halkodaları açılmış ve vatandaşların her türlü fırsat eşitliğinden faydalanması amaçlanmıştı.⁹²⁶ Kadın erkek, genç yaşlı tüm vatandaşların birlik olup kültürel hızlanmayı sağlayacakları ve üretecekleri yerler olarak düşünülmüştü.⁹²⁷

3.4.2.Millet Mektepleri

Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan eğitim alanında yapılan yeniliklerin başında harf inkılabı gelmekteydi. Arap harflerini terk ederek yerine Latin harflerinden oluşan bir alfabe sistemi getirilmişti. Arap alfabesini öğrenmek oldukça güç olduğu için

⁹²³ *Maarif 1933-1934 İstatistiği*, İstanbul, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, No:68, Devlet Matbaası, 1935, s.2

⁹²⁴ Bahattin Demirtaş, Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, *Akademik Bakış Dergisi*, C: 1, S: 2, Yaz 2008, s.167, Gökberk, Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk, s.93

⁹²⁵ Süleyman Bozdemir, Atatürk ve Eğitim Cumhuriyet Dönemindeki Eğitimdeki Gelişmeler, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C:11, S:32, Cumhuriyet Özel Sayısı II, Ankara 1998, s.449

⁹²⁶ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s.405.

⁹²⁷ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, İstanbul, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1973, C:II, s.480.

okuma-yazma bilenlerin sayısı azdı. Mustafa Kemal Paşa'nın amacı yeni alfabeyle beraber ülkede okuma-yazma oranını artırmaktı. 23 Mayıs 1928'de yeni alfabe sistemini geçilmişti. Yeni alfabenin kullanımının yürürlüğe girmesiyle beraber Millet Mekteplerinin kurulması da gerçekleşti.⁹²⁸

Milletvekilleri de kendi seçim bölgelerinde yeni Türk harflerini tanıtmaya başlamış, halkın da harf inkılâbını desteklemelerini sağlayan çalışmalar yapmışlardı.⁹²⁹ Bu arada Dil Encümeninin belirlediği kurallara uygun yeni Türk yazısı ile 'Kıraat' adlı kitaplar ve yeni Türk alfabesini tanıtan broşürler, Haziran 1928'de basılarak tüm yurda dağıtılmıştı. Türkiye genelinde bazı gazeteler logolarındaki yazıları, kimi gazeteler yalnızca haber başlıklarını, kimileri de sayfalarının bir bölümünü yeni harflerle basmışlardı.⁹³⁰

Millet Mektepleri yönetmeliğine göre 16-40 yaş arasında her ferdin Millet Mekteplerine gitmesi zorunlu tutuldu. İmkânı olmayan köylerde ise eğitim verecek 'Seyyar Talim Heyetleri' kurulmuş ve köylünün boş olduğu zamanlarda okuma yazma öğretilmeye çalışılmıştı.⁹³¹ Kadınlara da gece dersleri verilerek okuma yazma öğretilmeye çalışıldı.⁹³²

1928'de kabul edilen yönetmelik gereğince Millet Mektepleri A ve B olmak üzere iki farklı derslikte eğitim verecekti. A dersliklerinde hiç okuma yazma bilmeyenler, B dersliklerinde ise Arap harfleriyle okuma yazma bilenler eğitim görecekti. İlk başta A dersliği için 4 ay, B dersliği için 2 ay olarak belirlenen eğitim süresi 1929'da 4'er ay olarak eşitlendi.⁹³³

Millet Mektepleri, 1928 yılı yönetmelik hükmüne göre sabit, gezici ve özel mektepler olarak üçe ayrılacaktı. 1929'da alınan kararla mevcut üç mektebe ek olarak Köy Yatılı Dershaneleri ile Halk Okuma Odaları eklendi.⁹³⁴ 1932-1933 yıllarında 54

⁹²⁸ Mehmet Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988, s.30

⁹²⁹ Mustafa Albayrak, Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.X, S.29 (Temmuz 1994), s.30.

⁹³⁰ Ülkütaşır, Atatürk ve Harf Devrimi, s.35.

⁹³¹ Çelen, Atatürk'ün Düşünce Hayatında Halkın Yeri, s.39.

⁹³² Ülkütaşır, Atatürk ve Harf Devrimi, s.85.

⁹³³ *Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 1928*, Ankara: 24 Kasım 1928

⁹³⁴ *Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 1929*, Ankara: 22 Eylül 1929

vilayette açılmış olan Millet Mekteplerinde 167.362 kişi okudu. Bu kişilerden 81.367 kişisi başarılı oldu.⁹³⁵

Sabit Millet Mektepleri, daha önce okul binası bulunan yerleşim yerlerinde açıldı. İhtiyaca göre kadın, erkek ve karışık olmak üzere derslikler oluşturuldu. Gezici Millet Mektepleri, okulu bulunmayan bölgelerde, özellikle köylerde eğitim verdi. Bu mekteplerde öğleden önce 12-16 yaş arasındaki çocuklar, öğleden sonra da 16-45 yaş arasındaki kişiler eğitim aldı.⁹³⁶ Özel Millet Mektepleri ise, devlet kuruluşları, belediyeler, bankalar, demiryolu ve liman idareleri ile hapisane gibi yerlerde açıldı. Ayrıca en az 20 çalışanı bulunan yerlerde de özel mektep açılması zorunlu hale getirildi.

Köy Yatılı Dershaneleri, okulu bulunmayan köylerdeki 12-18 yaş arasındaki kişilerin okutulması için il ve ilçe merkezlerinde açılan yatılı mekteplerdi. Köy Okuma Odaları ise daha önceden okuma yazmayı öğrenmiş kişilerin daha donanımlı hale gelmeleri amacıyla temel düzeyde eğitim verilmesini amaçlamaktaydı. 1928 ile 1935 yılları arasında yurt çapında Millet Mekteplerinin tüm dersliklerinde toplam 1.354.255 kişi eğitim aldı.⁹³⁷

Millet Mektepleri önceleri halka sadece okuma yazma öğretmek amacıyla kurulmuş olsa da daha sonraki yıllarda halkın her anlamda bilinçli bir birey olarak toplumda yerini almasını sağlayacak eğitimler vermeye çalışmıştı. Bunlar arasında yeni Türkiye Devleti'ndeki ilkeleri benimseme, rejimi tanıma, kişilerin iş yaşamı, aile yaşamı ve toplumsal hayatta olan ilişkileriyle ilgili bilgiler yer almaktaydı.⁹³⁸

3.4.3 Köy Enstitüleri

Cumhuriyet döneminde özellikle okuryazar oranını arttırma ve halkı daha bilinçli bir toplum seviyesine getirecek eğitim çalışmalarının yapıldığı vurgulanmıştı. Bu doğrultuda gerçekleştirilen faaliyetlerin en önemlilerinden birisi de 'Köy Enstitüleri' fikrinin oluşturulması ve hayata geçirilmesi olmuştu. Öğretmen okullarının, öğretmen ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığı dönemde köy ilkokullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla bu enstitülerin temeli atılmıştı.⁹³⁹

⁹³⁵ , Edirne, Giresun, İçel, Muğla, Kütahya, Rize vilayetlerinin bütçesinde yeterli tahsisat olmadığı için Millet Mektepleri açılamamıştı, Ant Gazetesi, 31 Mayıs 1933

⁹³⁶ Albayrak, Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları, 1928-1935, s.30.

⁹³⁷ Albayrak, Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları, 1928-1935, s.32.

⁹³⁸ Çelen, Atatürk'ün Düşünce Hayatında Halkın Yeri, s.40.

⁹³⁹ Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, İstanbul, Literatür Yayınları, 2009, s.28.

Köyde yetişen ve köy gerçeklerinden uzak olmayan öğretmen adayları, köylüye okuma yazma öğretirken okulda öğrendikleri zirai ve teknik bilgiyi de aşıyorlardı. Eğitimcilerin gözle görülen başarısı, köyden kopmayacak öğretmen yetiştirme projesi için cesaret verici olmuştu. Bu kurumlara enstitü denmesinin temel sebebi ise, çok amaçlı olmasıydı, sadece öğretmen değil, tarımcı, sağlıkçı, tekniker de yetiştiriliyordu. Öğretmenler tarım alanında denemeler, araştırmalar da yapmışlardı. Bu projenin temel amacı; Köylüyü, köyde eğitmek, köyden çıkan öğrenciyi eğitici olarak köye göndermek olmuştu.⁹⁴⁰

17 Nisan 1940'ta 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu yayınlandı.⁹⁴¹ Öğretmen okulları Köy Enstitüleri'ne dönüştürüldü. Coğrafi ve ekonomik özellikler dikkate alınarak yapılan araştırmalar sonucunda ve ihtiyaçlar doğrultusunda ülke 20 bölüme ayrıldı. Her bölümde en kısa zamanda bir enstitü kurmak temel hedef oldu. Enstitülerin özellikle, şehirlerden ve kasabalardan uzakta, köylere ve su kaynaklarına yakın olan alanlara kurulması planlandı.⁹⁴²

Köy Enstitülerinin kurulmasında Hasan Ali Yücel'in büyük katkıları olmuştu. Hasan Ali Yücel, Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın 1938'de görevinden ayrılmasından sonra Milli Eğitim Bakanlığı görevine gelmişti. Köy Enstitülerinin yayınlanan ilk genelgesi Hasan Ali'nin kaleminden çıkmıştı.⁹⁴³

Enstitülerdeki eğitimin en önemli özelliği, yalnızca teorik bilgiden ibaret olmamasıydı. Normal bir eğitim kurumundan ya da bir öğretmen okulundan ayıran en karakteristik özelliği de buydu. Okullar, uygulama temelli olduğu için donanımlar yeri geldiğinde rende, burgu, mala, çekiç ya da makas, iğne, dikiş makinesi olmuştu. Öğrencilerin tarımı bilerek, uygulayarak yetişmesini sağlamak için enstitüler tarıma elverişli, temiz su kaynağı olan alanlara kuruldu. Kuruluş amacına uygun olarak, öğrenciler, mezun olduktan sonra gidecekleri köyde yapmak zorunda kalacakları tarım, bakım, yapı işlerine hâkim olarak yetiştirilmişlerdi. Enstitüden mezun olan bireyin sadece öğretmen değil, köyde geçerli olabilecek ve köye faydalı olabilecek dülgercilik,

⁹⁴⁰ Makal, Köy Enstitüleri ve Ötesi, s.30.

⁹⁴¹ **Resmi Gazete**, Köy Enstitüleri Kanunu, Kanun Yayın Tarihi:22 Nisan 1940, Sayı: 4491 No:3803, Kabul Tarihi:17.04.1940

⁹⁴² Nihan Toprak, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.80.

⁹⁴³ Toprak, Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, s.80.

yapıcılık, terzilik vb. gibi meslekleri de öğrenmesini sağlayan temel dersler de okutulmuştu.⁹⁴⁴

Çağdaş birçok kurumdan farklı bir ders programına sahip olan köy enstitülerinin programı ise şu şekildeydi;

- Köy Enstitülerinde güne müzik ve dansla başlanırdı. Öğrenciler, her sabah günlük temizliklerini yaptıktan sonra okulun bahçesinde toplanır. Hep birlikte 15 ile 30 dakika arası egzersiz yaparlardı. Bu egzersizler genellikle topluca oynanan halk oyunlarıydı. Böylelikle hem kültürel öğeler zihinde canlı tutulmuş olur hem de bedenlen zindelik sağlanırdı.
- Daha sonra kahvaltıya geçilirdi. Kahvaltıdaki yiyecekler öğrencilerin kendi ürettikleri ürünlerdi. Kahvaltıdan sonra ‘Serbest Okuma Saati’ bulunmaktaydı. Okuma saatleri aracılığıyla bir öğrenci bir yılda en az 25 klasik eser okumuş olurdu.
- Enstitüde okutulan kültür dersleri ise, Türkçe, Matematik, Fizik, Kimya, Yabancı Dil, Tarih, Coğrafya, Müzik, Şekil-İş, Beden Eğitim, Ulusal Oyunlar, Tabiat ve Okul Sağlığı Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Ev İdaresi, Askerlik, Çocuk Bakımı, Öğretmenlik Bilgisi, Tarım İşletme Ekonomisi ve Kooperatifçiliği’dir. Bu derslere haftada 22 saat ayrılmıştı.⁹⁴⁵
- Tarım dersleri ise Tarla Ziraatı, Bahçe Tarımı (Fidancılık, Meyvecilik, Bağcılık ve Sebzeçilik Bilgisi), Sanayi Bitkileri ve Tarımı, Zootečni (Hayvan Bakımı), Kütmes Hayvancılığı, Arıcılık ve İpekböcekçiliği, Balıkçılık ve Su Ürünleri Bilgisi olmak üzere çeşitlenmişti. Bu dersler her sınıf için haftada 11 saattir. Teknik dersler için de her sınıf düzeyinde 11 saat ayrılmıştı.⁹⁴⁶

Dersler, kız ve erkek öğrencilere göre şekillenmekteydi. Erkek öğrenciler demircilik, nalbantlık, duvarcılık, dölgerçilik, betonculuk, yapıcılık, marangozluk gibi dersler görürken kız öğrenciler biçki-dikiş, örgü ve dokuma, ziraat sanatları gibi dersler görüyordu. Köy Enstitülerinden mezun olan öğrenciler, öğretmen olarak atandıkları köylere okulda kazandıkları estetik zevki aşulamakta, köylüyü kitapla, kütüphaneyle,

⁹⁴⁴ Makal, Köy Enstitüleri ve Ötesi, s.50.

⁹⁴⁵ Makal, Köy Enstitüleri ve Ötesi, s.51.

⁹⁴⁶ Murat Burgaç, *Çifteler Köy Enstitüsünde Üretici İş Eğitimi İlkesi ve Sonuçları. İçinde: 17-18 Nisan 2008 Tarihli Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri, Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar Sempozyumu Kitabı*, İstanbul, Literatür Yayınları, 2009, s.59.

müzik eserleriyle, piyeslerle tanıştırmaktaydı. Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüsü mezunlarıyla memleketin en ücra köşeleri dahi aydınlatılmaya çalışıldı.⁹⁴⁷

Çok yönlü ve kaliteli bir eğitim sistemine sahip olan Köy Enstitülerindeki öğrencileri yetiştirmek için nitelikli öğretici ihtiyacı doğmuştu. Bu ihtiyacı karşılamak içinde, 1942 yılında Yüksek Köy Enstitüsü, Hasanoğlu Yerleşkesinde İsmail Hakkı Tonguç tarafından hayata geçirilmişti. Yüksek Köy Enstitüleri, bir öncül üniversite olarak kabul edilir. Eğitim süresi 3 yıldır. Bu kuruma geçiş köy enstitüsünden mezun olan öğretmen adayları arasından sınavla yapılmaktadır. Öğrenciler burada, güzel sanatlar, yapı işleri, zirai işletme vb. alanlarda tercihlerine göre yetişme imkânı bulmuşlardı. Mezun olabilmeleri için ise bu öğrencilerden ayrıca köye katkı sağlayacak teorik ve pratik araştırma yöntemlerinin kullanıldığı akademik bir çalışma yapmaları istenmekteydi. Çalışması başarılı bulunan öğrenciler öğretmen olarak Köy Enstitülerine atanırdı.⁹⁴⁸

Kaliteli bir şekilde öğrenci yetiştiren Köy Enstitülerinin bu başarısı 1946 yılına kadar sürmüştü. Bu dönemden sonra, Enstitülerinin en büyük destekçisi olan Hasan Ali Yücel'in bakanlığının bitişiyle beraber Köy Enstitülerinin eğitim yöntemleri değiştirilmiş, ezberci-teorik eğitime yönelim başlamıştı. Bu durumda eğitim kalitesinde bir düşüş yaşatmıştı. Yine aynı yıl, Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç'un da görevinden ayrılması enstitülerin geleceği için zararlı olmuştu.⁹⁴⁹

4 Eylül 1947'de kabul edilen 5129 sayılı yasa ile 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Yasasının bazı Maddeleri değiştirilmişti.⁹⁵⁰ 64. ve 65. Maddeleri de değiştirilerek Köy Enstitüsü mezunu olan öğretmenlere ve sağlık memurlarına geçimlik toprak verme uygulaması kaldırılarak daha önce dağıtılan topraklar da geri alındı. 27 Ocak 1954'te çıkan 6234 sayılı yasa ile Köy Enstitüleri tamamen kaldırıldı.⁹⁵¹

⁹⁴⁷ Burgaç, Çifteler Köy Enstitüsünde Üretici İş Eğitimi İlkesi ve Sonuçları, İçinde: 17-18 Nisan 2008 Tarihli Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri, s.60.

⁹⁴⁸ Makal, Köy Enstitüleri ve Ötesi, s.60.

⁹⁴⁹ Makal, Köy Enstitüleri ve Ötesi, s.60.

⁹⁵⁰ *Resmi Gazete*, Yayın Tarihi: 10.09.1947, Sayı: 6703, Karar No: 5129, Kabul Tarihi: 04.09.1947

⁹⁵¹ Necdet Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine Türkiye:1923-1950*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s.45, *Resmi Gazete*, Yayın Tarihi: 04.02.1954, S:8625, Karar No: 6234, Kabul Tarihi: 27.01.1954.

3.5.Cumhuriyet Döneminde Aydın'da Eğitim Hayatı

Aydın'da eğitim faaliyetleri yetersizdi. Uzun süren savaşlar ve Yunanlıların şehri tahrip etmesi sonucu halkın kötü durumda olması bunun en temel sebebiydi.⁹⁵² Aydın'da eğitim ve öğretimde sorunlar yaşanmış bu sorunların en başında bütçe konusunda yaşanan sorunlar gelmekteydi.⁹⁵³ Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Aydın her alanda yenilenme ve değişim sürecine girmişti. Eğitim faaliyetleri ise Osmanlı Devleti'nden miras kalan eğitim sistemiyle başlanmış ve eğitim veren okullar tamir edilmişti. Eğitim-öğretime müsait olmayan okul binaları ise yıkılmış yerlerine yeni binalar yapılmıştı. Böylece binalar eğitime uygun hale getirilmişti. Eğitim kurumlarının sayısı gün geçtikçe artarak, Millet Mektepleri, Halkevleri gibi kurumlarla halkın eğitime katkıda bulunulmuştu.⁹⁵⁴

Aydın'da hızlı bir şekilde hem sosyal hem kültürel yönden sorunların giderilmesi için çalışmalara başlanmıştı.⁹⁵⁵ Devletin yatırımlarına ek olarak bazı kurumlar bu görevi üstlenmiş ve öğrencilerin mağduriyetlerini gidermek için çalışmalarda bulunmuşlardı. Bu kurumlar arasında Çocuk Esirgeme Kurumları ve Çocuk İlkokul Esirgeme Kurulları yer almaktaydı. Bu kurumlar yoksul çocukların kıyafet ihtiyaçlarını karşılamışlardı. Cumhuriyet İlkokulu Esirgeme Kurulu 37, Gazipaşa İlkokulu Esirgeme Kurulu 30, Güzelhisar İlkokulu Esirgeme Kurulu 25, Ortamahalle İlkokulu Esirgeme Kurulu 29, Halide Hatun İlkokul Esirgeme Kurulu 10, Çocuk Esirgeme Kurumu da 5 Eylül ilkokulundaki 50 çocuğa kasket, elbise, çorap ve ayakkabı vererek öğrencilerin ihtiyaçlarının bir kısmını karşılamışlardı. 7 Eylül İlkokul Esirgeme Kurulu ise en muhtaç 10 çocuğun tüm ihtiyaçlarını karşılamıştı.⁹⁵⁶

1923 ile 1940 yılları arasındaki dönemde Aydın'da okul sayısı aynı kalmakla birlikte öğretmen, öğrenci ve mezun sayılarında artış yaşandı. Cumhuriyet sonrası dönemde okuryazar oranı yaklaşık olarak % 19 civarındaydı. Bu oran ülke genelindeki okuma yazma oranındaki ortalamayla yakın bir değer olarak görülmekteydi. Eğitim faaliyetlerinin hız kazanmasıyla ileri yıllarda okuma yazma oranı artmıştı. Kadınlarda

⁹⁵² Muttalip Şimşek Birinci Dünya Savaşının Sonuna Doğru Aydın Vilayetinin Eğitim Durumu Hakkında Genel Bir Değerlendirme, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü I. Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu 19-20-21 Nisan 2018 Bildiri Kitabı*, İstanbul, s. 673.

⁹⁵³ Şimşek, Birinci Dünya Savaşının Sonuna Doğru Aydın Vilayetinin Eğitim Durumu Hakkında Genel Bir Değerlendirme, s. 673.

⁹⁵⁴ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, Eser Matbaası, 1977, C:1-2, s.464.

⁹⁵⁵ Ulus Gazetesi, 25 İkkânun 1335, s.6.

⁹⁵⁶ Ulus Gazetesi, 25 İkkânun 1335, s.6.

bu oran % 19,4 olarak ülke ortalamasının üstüne çıkmıştı. Erkeklerde ise okuma yazma oranı ülkedeki ortalamanın üstünde % 28,3 olarak belirlenmişti.

Cumhuriyet döneminde yapılan eğitim öğretim faaliyetleri önemli sonuçlar vermiş ve zamanla bu oran % 75 kadar yükselmişti. 1923 ile 1940 yılları arasındaki dönemde okul sayısı aynı kalmakla birlikte öğretmen, öğrenci ve mezun sayılarında artış yaşandı.⁹⁵⁷ 1945-1950 ders yılında Aydın'ın şehir okullarında 7.113, köy ilkokullarında 16.426, Eğitimli köy okullarında 2035 olmak üzere toplam 25.574 öğrenci eğitim gördü. Okullara devam durumunun % 88 olduğu ve artış miktarının da % 15 civarında olduğu bilinmekteydi.⁹⁵⁸

Cumhuriyetin ilanından sonra Aydın'da da çağdaş eğitim anlayışını geliştirmek için ciddi çalışmalar yapıldı. Açılan okul sayısı zamanla arttı. Modern şartlara göre okullar yapılarak faaliyet vermeye başladı. Okullaşmanın oranı % 15 olarak belirlendi.⁹⁵⁹

3.5.1.İlköğretim Durumu

Türkiye'de diğer tüm şehirlerde görüldüğü gibi Aydın il merkezinde ilkokul sayısında ilk yıllarda önemli bir artış meydana gelmemişti. Bunun altındaki temel faktör ise köylerdeki ilkokul sayısının artması nedeniyle merkez bölgelerde ihtiyacın azalmasıydı. Bu durum ilerleyen yıllarda değişmiş ve okul sayısı 200'lere ulaşmıştı. İlerleyen yıllarda kent ve köylerdeki ilkokul sayısında eşitliğe yakın rakamlara ulaşıldığı görüldü.⁹⁶⁰

Cumhuriyetin ilanından sonra Aydın'da ilkokulların açıldığı görülmektedir. Aydın'ın eski okulu Güzelhisar İlkokulu'ydu. Öğrenci sayısında yaşanan artış nedeniyle okula çeşitli dönemlerde eklemeler yapılmıştı. Savaş zamanında çıkan yangından bu okulda zarar görmüştü. Cumhuriyet döneminde okulun tadilatı yapılmıştı.1926'da yeniden eğitim faaliyetlerine başlandı.⁹⁶¹

Aydın'da bulunan diğer ilkokullardan biri de 7 Eylül İlkokulu'ydu. Savaş yıllarda gördüğü zarar nedeniyle okul binası yeniden yapılmıştı. Okulda eğitim

⁹⁵⁷ Yurt Ansiklopedisi, s.1049.

⁹⁵⁸ Ses Gazetesi,29 Ekim 1946

⁹⁵⁹ Müslime Güneş, *Atatürk Döneminde Aydın'da Eğitim*, (Ed. Günver Güneş- Mehmet Başaran), Aydın, Atatürk ve Cumhuriyete Armağan, Adnan Menderes Üniversitesi Yayın ve Basımevi, 2009, s.56

⁹⁶⁰ Yurt Ansiklopedisi, s.1049.

⁹⁶¹ Aydın 1973 İl Yıllığı, s.80-81

faaliyetlerine 1924'te başlandı. Artan ihtiyaca göre binaya eklemeler yapılmıştı.⁹⁶² Bu okulların yanında Museviler tarafından “Alyans” adıyla kurulan bir okul da bulunmaktaydı. Okuldaki öğrencilerin çoğunluğu Musevi’ydi. Azınlık okulu olduğu için Yunan işgali sırasında çok zarar görmemişti.⁹⁶³ Bu okul, 1932 yılına kadar hükümet binası olarak hizmet vermişti. 1932 yılından sonra ismi değiştirilerek “Cumhuriyet İlkokulu” adını almıştı.⁹⁶⁴ Aydın’daki ilkokul sayısının yıllara göre artış miktarı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3.11. Aydın’da İlkokul Sayısı

Yıllar	Eski Okul Sayısı	Yeni Okul Sayısı	Toplam
1923-1924	106	7	113
1924-1925	128	8	136
1925-1926	123	2	125
1926-1927	100	6	106
1927-1928	105	6	111
1928-1929	101	4	105
1929-1930	107	5	112
1930-1931	94	5	99
1931-1932	96	7	103
1932-1933	101	13	114
1933-1934	102	-	102
1934-1935	106	-	106
1935-1936	102	-	102
1936-1937	103	-	103
1937-1938	103	-	103 ⁹⁶⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında Aydın’da 106 eski ilkokul bulunmaktaydı. Bu okullara 7 okul eklenerek okul sayısı 113 olmuştu. 1938 yılında yaşanan ilkokul sayısındaki azalmanın sebebi çok eski okulların yıkılarak yerine yeni okulların yapılmış

⁹⁶² Hüseyin Hilmi Bayındır- H. Fehmi Poyrazoğlu, *Aydın Kenti, Tarihi, Coğrafyası ve Bugünü*, Aydın, Kolalı Matbaası, 1966, s.43.

⁹⁶³ Güneş, Atatürk Döneminde Aydın’da Eğitim, s.31.

⁹⁶⁴ Bayındır- Poyrazoğlu, *Aydın Kenti*, s.49.

⁹⁶⁵ Cumhuriyet’in 15.Yılında Aydın, s.69

olmasıydı.⁹⁶⁶ 1939-1940 Yıllarında Aydın'da resmi gündüz ilkokul sayısı 100 civarında görünmekteydi.⁹⁶⁷ 1 dershaneli okul sayısı 22'ydi.⁹⁶⁸

Okullarda öğretmen sayısı ise şehirlerde 113, köylerde de 175 olmak üzere toplam 288'dir.⁹⁶⁹ 1939-1940 yıllarında Aydın'ın toplam bütçesi 788.198 lira olarak görülmekteydi. Bu bütçeden 283.646 lira olarak % 36'lık kısmı eğitim faaliyetleri için ayrılmıştı.⁹⁷⁰ Aşağıdaki tabloda Aydın'daki 5 derslikli şehir okullarda okuyan öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 3.12. 5 Sınıflı Şehir Okulunu Bitiren Öğrenci Sayısı

Yıllar	Erkek öğrenci sayısı	Kız öğrenci sayısı	Toplam öğrenci
1923-1924	137	45	182
1924-1925	153	48	201
1925-1926	229	67	296
1926-1927	374	60	434
1927-1928	354	87	441
1928-1929	276	103	379
1929-1930	285	102	387
1930-1931	215	72	287
1931-1932	230	81	311
1932-1933	174	56	230
1933-1934	229	97	326
1934-1935	292	104	396
1935-1936	368	116	484
1936-1937	441	168	609
1937-1938	544	211	755
Toplam	4301	1417	5718

Tabloya bakıldığında okula giden erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayısından fazladır. İlerleyen yıllarda bu farkın daha da azaldığı görülmüştür.⁹⁷¹

⁹⁶⁶ Cumhuriyet'in 15.Yılında Aydın, s.70.

⁹⁶⁷ **1939-1940 Maarif İstatistiği**, Ankara, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, No:187, Ulusal Matbaa, 1942, s.4.

⁹⁶⁸ 1939-1940 Maarif İstatistiği, s. 36.

⁹⁶⁹ 1939-1940 Maarif İstatistiği, s.122.

⁹⁷⁰ 1939-1940 Maarif İstatistiği, s.148.

⁹⁷¹ Cumhuriyet'in 15.Yılında Aydın, s.68.

Tablo 3.13. 3 Sınıflı Köy Okullarını Bitiren Öğrenci Sayısı

Yıllar	Erkek öğrenci sayısı	Kız öğrenci sayısı	Toplam öğrenci
1928-1929	390	14	404
1929-1930	383	13	396
1930-1931	228	76	304
1931-1932	212	69	281
1932-1933	176	57	233
1933-1934	277	68	345
1934-1935	289	88	377
1935-1936	366	129	495
1936-1937	468	135	603
1937-1938	492	120	612
Toplam	3281	769	4050 ⁹⁷²

Aydın'da 1928 yılında 3 sınıflı köy okullarına giden 404 öğrenci vardı. Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte bazı yıllarda azalmalar yaşansa da yıllar itibariyle öğrenci sayısında artış olmuştur.

Tablo 3.14. Aydın'da İlkokula Devam Eden Öğrenci Sayısı

Yıllar	Erkek öğrenci sayısı	Kız öğrenci sayısı	Toplam öğrenci
1923-1924	6.251	1.400	7.651
1924-1925	5.724	1.600	7.324
1925-1926	5.977	1.416	7.393
1926-1927	5.997	1.966	7.965
1927-1928	5.959	2.346	8.305
1928-1929	5.268	2.608	7.875
1929-1930	5.471	2.588	8.059
1930-1931	5.481	2.846	8.327
1931-1932	5.616	3.073	8.689
1932-1933	5.758	3.264	9.022
1933-1934	7.697	4.023	11.720
1934-1935	8.601	4.386	12.987
1935-1936	9.188	4.673	13.861
1936-1937	10.025	4.901	14.926
1937-1938	10.378	4.981	15.359
Toplam	10.3901	46.070	149.461

⁹⁷² Cumhuriyet'in 15.Yılında Aydın, s.68

Cumhuriyetin ilk yıllarında İlkokula giden 7.651 öğrenci vardı. Okul binalarının iyileştirilmesi ve yeni okulların açılmasıyla birlikte bu sayısı 1940'lı yıllarda 16.000'lere yaklaşmıştı.⁹⁷³ Okullardaki yer sorunu nedeniyle bazı çocuklar öğrenime devam edemiyordu. Örneğin, Yenice köyünde okuma çağındaki olan 400 çocuktan 150'si okul binasının dar olmasından dolayı okula başlayamamıştı.⁹⁷⁴

Tablo 3.15. Aydın'da Okul Çağındaki Öğrenci Sayısı

Yıllar	Erkek öğrenci sayısı	Kız öğrenci sayısı	Toplam öğrenci
1923-1924	137	45	182
1924-1925	153	48	201
1925-1926	229	67	296
1926-1927	374	60	434
1927-1928	354	87	441
1928-1929	276	103	379
1929-1930	285	102	387
1930-1931	215	72	287
1931-1932	230	81	311
1932-1933	174	56	230
1933-1934	229	97	326
1934-1935	292	104	396
1935-1936	368	116	484
1936-1937	441	168	609
1937-1938	544	211	755
Toplam	4301	1417	5718

Okul çağındaki çocukların tablosu incelendiğinde sağlık şartlarının iyileşmesi sebebiyle öğrenci sayısı artış göstermiştir.⁹⁷⁵

1941-1942 yıllarında 1 derslikli ilkokul sayısı merkez okullarda 4, Bozdoğan, Karacasu ve Söke'de 1, Nazilli'de 4'tü. Birden fazla dersliğe sahip olan ilçeler ise, Aydın merkez, Bozdoğan, Karacasu ve Söke'ydı.⁹⁷⁶ Bu okullardan Aydın merkezde 15 erkek, 7 kadın toplam 22 asil öğretmen, Nazilli'de ise 8 erkek, 5 kadın toplam 13 asil öğretmen görev yapmaktaydı. Bunun dışında ücretli ya da saatli ders veren öğretmenler bulunmaktaydı.⁹⁷⁷

⁹⁷³ Cumhuriyet'in 15.Yılında Aydın, s.69.

⁹⁷⁴ BCA, 490-01-00 / 1573-405-01, s.11.

⁹⁷⁵ Cumhuriyet'in 15.Yılında Aydın, s.69.

⁹⁷⁶ *1941-1942 Maarif İstatistiği*, Ankara, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, No:227, Ankara Basım ve Ciltevi, 1944, s.4.

⁹⁷⁷ 1941-1942 Maarif İstatistiği, s.54.

Tablo 3.16.1935-1950 Yıllarda Aydın’da Okuma Yazma Oranının Cinsiyet Dağılımı

Yıllar	Kadın %	Erkek %	Toplam
1935	7,8	32,4	19,4
1945	15,6	46,4	30,4
1950	21,5	52,8	37,0

Aydın’da 1940-1942 yılları arasındaki ilkokul öğrenci ve öğretmen sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.17. 1940-1942 Aydın’da Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları

Yıllar	Okul	Öğretmen	Toplam Öğrenci
1940-1941	142	331	17.105
1941-1942	133	341	15.766

Tabloya bakıldığında okul sayısı yeni binaların yapımı nedeniyle artmış ve öğretmen sayıları da yeni okullara göre artış göstermişti. Çeşitli sebeplerden dolayı okula devam etmeyen çocuklar da bulunmaktaydı.⁹⁷⁸

1946’da Aydın merkezinde okul çağında bulunup çıraklık yapan 250 çocuk özel yetiştirici sınıflarda okumuştur. Nazilli, Atça ve Germencik’te de aynı şekilde bu tür çocuklara eğitim verilmekteydi. 1946’da 29 Ekim Bayramında 22 okul binasının açılışı yapılmıştı.⁹⁷⁹ Maarif Vekili Abidin Bey, eğitim faaliyetlerini denetlemek için Aydın’ı ziyaret ettiğinde Aydın ve ilçelerinde geziler yapmış ve okullardaki çalışmalarını incelemişti. Okulların durumuyla ilgili öğretmenlerden bilgi almıştı. Aydın’ın yerel gazetesinde yaptığı teftişlerle ilgili olarak;

“Bugün sanatlar, orta ve ilk mekteplerden bazılarını gördüm. Bina, okutma vesait itibariyle iyidirler. Maarif vaziyetinden çok memnunum. Tamamıyla yanmış olan Aydın az bir zamanda kendini toparlamış, büyük varlık göstermiş, günden güne

⁹⁷⁸ 1941-1942 Maarif İstatistiği, s.5.

⁹⁷⁹ Ses Gazetesi, 29 Ekim 1946

yükselmekte bulunmuştur. Memnuniyetle ayrılıyorum'' diyerek Aydın'daki eğitim çalışmalarından memnuniyet duyduğunu söylemiştir.⁹⁸⁰

Aydın'ın ilçesi olan Söke'nin merkezinde 13 bine yakın nüfus olup okulların kabul edebileceği öğrenci miktarı bine yakındı. Her sene İlkokulu bitiren çocuk sayısı 95 ile 100 arasındaydı. Bunların pek çoğu maddi durumları yetersiz olduğu için öğrenimine devam edememişti.⁹⁸¹ Aydın'da genel olarak köylerde okul sorunu bulunuyordu. Vatandaşlar okul olmayan köylere okul yapılmasını istemekteydi.⁹⁸² Kastamonu Milletvekili Şükrü Bey ve Vali Özdemir Bey, 1937'de Karacasu ilçesini teftiş etmişti. İlçeyle yakından ilgilenerek okul binası olmayan kasabada yakında yeni bir okul binası yapımına başlanacağını müjdelemişti.⁹⁸³ Köylerde ilkokul binaları yapımına önem verilmişti.⁹⁸⁴

1943'te Aydın'da 455 köy bulunmaktaydı. Sadece 104 köyde ilkokul vardı. Yenipazar 2 ve Nazilli'de 27 okulun inşaatına başlanmıştı. Karacasu ilçesinin 20 köyünden sadece 6'sında ilkokul bulunmaktaydı. Buraya 7 okul daha yapılmasına karar verildi. Velilere, 5 seneden beri temelleri atılmış ancak tamamlanmayan okul binasının acil olarak tamamlanacağı bildirildi.⁹⁸⁵ Yenipazar'da 5 sınıflı bir ilkokul ve 500 öğrenci, İncirliova'da ise 5 sınıflı ilkokul vardı. Okul binası çok küçük olduğu için okul çağındaki 500 den fazla çocuk olduğu halde sadece 204 çocuk okula devam etmekteydi.⁹⁸⁶

1944'te parti tarafından okul yapımıyla ilgili çalışmalara ağırlık verilmişti. Bütçe belirlemeleri de bu konuya göre yapılmıştı. Nazilli'nin 87 köyünden sadece 25'inde okul bulunmaktaydı. Nazilli'ye yeni ortaokul yapılması için 28.000 lira toplanmıştı ancak kaymakam tarafından okul yapımına uygun yer belirlenemediği için inşaat faaliyetlerine başlanamamıştı.⁹⁸⁷ Kuyucak'ta 19 köyden sadece 6'sında okul bulunuluyordu. 1945'te 6 okulun daha yapılmasına karar verildi.⁹⁸⁸

⁹⁸⁰ Aydın Gazetesi, 14 Ekim 1934

⁹⁸¹ BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.109.

⁹⁸² BCA, 490-01-00 / 620-36-01, s.107.

⁹⁸³ Aydın Gazetesi, 2 I. Teşrin 1937

⁹⁸⁴ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.3.

⁹⁸⁵ BCA, 490-01-00 / 1573-405-01, s.12.

⁹⁸⁶ BCA, 490-01-00 / 1573-405-01, s.28.

⁹⁸⁷ BCA, 490-01-00 / 1573-405-01, s.8.

⁹⁸⁸ BCA, 490-01-00 / 1573-405-01, s.8.

Çine'nin 80 köyünden 35'inde ilkokul bulunmuyordu. Okul olmayan yerlerde okul yapımı için 1944'de inşa faaliyetlerine başlanmıştı. Köylülerden yardım toplanmıştı. Öğretmenlerin kalmaları de için öğretmenevi yapılması gerekiyordu. Bu nedenle bu okulların tamamlanması maddi olarak köylüye ağır yük getirmekteydi. Parti yetkilileri tarafından 3 sene içerisinde Çine'nin bütün köylerinde okul yapılacağı belirtildi. Çine'de okul yapımını engelleyen diğer bir sorun ise boş arazinin olmaması ve istimlak işlemlerinin pahalı olmasıydı. Bu yüzden Maarif Bakanlığı'ndan yardım talep edildi.⁹⁸⁹

Sümer mahallesinde yeniden inşa edilen Sümer İlkokulu 9 Ekim 1946'da törenle açıldı. Törene, Kaymakam Feyzi Akkor, Belediye Başkanı Rifat Tuncer, Milli Eğitim Müdürü Ahmet Özer de katılmıştı.⁹⁹⁰ 1950'de İncirlioğlu'da 5 sınıflı ilkokul vardı. Bu sınıflarda yaklaşık 300 öğrenci eğitim görmekteydi.⁹⁹¹ Umurlu'da 5 sınıflı ve 8 derslikten oluşan ilkokul bulunmaktaydı. Bu okulda 9 öğretmen görev yapmaktaydı. Öğrenci sayısı ise 400 civarındaydı. Bu okuldan mezun olanlar Aydın'daki ortaokula gitmişlerdi. Bozdoğan'da okuma isteği ileri durumdaydı. 10 derslikten oluşan bir ilkokul bulunmaktaydı. Bozdoğan kazasında 30 köy okulu,⁹⁹² Çine'de 2 ilkokul vardı ve Çine'de öğrenci sayısı 575'di.⁹⁹³ 5 ilkokulu olan Nazilli'de ise ve ilkokula devam eden öğrenci sayısı 2.445'di. Diğer ilçeler içinde en yüksek öğrenci ve okul sayısı Nazilli ilçesindeydi.⁹⁹⁴

3.5.2.Ortaöğrenim Durumu

Aydın'da ortaokul olarak bilenen ilk okul, İkbâl Ortaokulu'dur. Küçük bir binada 1925'te 60 öğrenciyle eğitime başlamıştı.1927'de 3 yeni bina eklendi ve 1929'da da 'Aydın Ortaokulu' adını alarak isim değiştirdi. Okula şekil dersliği, kütüphane gibi ek binalar yapıldı. Aydın Ortaokulu, 1932 yılına kadar yatılı olarak hizmet vermiştir.⁹⁹⁵ Bu okul 1947-1948 yıllarında Aydın'da lisenin olmaması nedeniyle liseye çevrilmiş ve Aydın Lisesi olarak eğitime devam etmiştir.⁹⁹⁶

⁹⁸⁹ BCA, 490-01-00 / 1573-405-01, s.13.

⁹⁹⁰ Nazilli Gazetesi,10 Ekim 1946

⁹⁹¹ Ressamoğlu, Aydın İli, s.45,51.

⁹⁹² Ressamoğlu, Aydın İli, s.56.

⁹⁹³ Ressamoğlu, Aydın İli, s.66.

⁹⁹⁴ Ressamoğlu, Aydın İli, s.86.

⁹⁹⁵ Adil Adnan Öztürk, *Cumhuriyet Mektebinden Adnan Menderes Üniversitesine Türkiye'de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli*, Aydın, Aydın Valiliği, 1999, s. 245-247.

⁹⁹⁶ Aydın 1973 İl Yıllığı, s.85.

1932-1933 yıllarında Nazilli ilçesinde bir ortaokul açılmıştı. İlk açıldığında kaymakamlık binasında eğitim faaliyetlerine başlayan Nazilli Ortaokulu ilerleyen yıllarda ‘Bacaksız Hekim’ denilen bir Rum vatandaşın evinde eğitime devam etmişti. Okul, 1947-1948 yıllarında Sümerbank’ın yardımıyla yapılan yeni binaya taşındı.⁹⁹⁷ Nazilli Ortaokulu, 1945’te haziran döneminde 85, Eylül döneminde 32 mezun vererek başarılı bir sonuç almıştı. Ortaokuldan mezun olan erkek öğrenciler genellikle İzmir Atatürk Lisesi ve Denizli liselerine, kız öğrenciler ise İzmir Kız Lisesi’yle Mithat Paşa Kız Sanat Enstitüsü’ne giderek öğrenimlerine devam etmişlerdi.⁹⁹⁸

Nazilli dışında başka bir yerde ortaokul bulunmuyordu. Söke halkı ilçede bir ortaokul yapılmasını talep etmişti. Bu kazada bütün ihtiyacı karşılayan, geniş olan, ortaokula elverişli daha önce de okul olarak kullanılmış belediyeye ait bir bina bulunmaktaydı. Bu binanın öğrenime hazır hale gelmesi için, tamiri ve sıra gibi ihtiyaçlarının halk tarafından karşılandığı görülmekteydi.⁹⁹⁹ Parti ve halkın işbirliğiyle Söke’de 1939-1940 yılında ortaokul açıldı. Bu okulun adı 1945-1946 yıllarında ‘Söke Ortaokulu’ olarak değiştirildi.¹⁰⁰⁰

Kuşadası Ortaokulu, 1949-1950 yıllarında eğitim faaliyetlerine başlamıştı. Bu okula, Kore’de şehit olan Kaya Aldoğan’ın ismi verildi. Okulun adı ‘Kaya Aldoğan Ortaokulu’ olarak değişti. 1950 yılından sonra Aydın’da ortaokul sayısı artmıştır. Koçarlı, Köşk gibi ilçelerde de ortaokullar açıldı.¹⁰⁰¹ Bu dönemde okullar genellikle halkevleriyle birlikte hareket etmişlerdi. Öğrencilerin hazırladıkları çeşitli piyesler halkevlerinde sergilenmişti. Öğrenciler, konferanslara katılarak faydalı bilgiler elde etmişlerdi.¹⁰⁰²

⁹⁹⁷ Aydın 1973 İl Yıllığı, s.86.

⁹⁹⁸ Nazilli Gazetesi, 26 Eylül 1946

⁹⁹⁹ BCA, 490-01-00 / 621-37-01, s.3.

¹⁰⁰⁰ Aydın 1973 İl Yıllığı, s.86.

¹⁰⁰¹ Aydın 1973 İl Yıllığı, s.86.

¹⁰⁰² Aydın Gazetesi, 21 Şubat 1939

Tablo 3.18. Türkiye’de Ortaokul ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Okul Sayısı	Toplam Öğrenci
1923-1924	72	5905
1924-1925	64	10052
1925-1926	68	11622
1926-1927	68	15263
1927-1928	78	19858
1928-1929	78	23225
1929-1930	82	25398
1930-1931	83	27093
1931-1932	80	30016
1932-1933	108	35658
1933-1934	119	42522
1934-1935	118	46120
1935-1936	118	52496
1936-1937	125	62936
1937-1938	140	74107
1938-1939	150	84355

Türkiye’de açılan ortaokul sayısı 1923 yılında 73 olduğu görülmektedir. İlk yıllarda okul sayılarında ve öğrenci sayılarında çok fazla bir artış olmamıştı. İlerleyen yıllarda bu sayı artış göstermiş ve 1940 yılında 150 ortaokulda öğretime devam edilmişti.¹⁰⁰³

¹⁰⁰³ 1939-1940 Maarif İstatistiği, s.2.

Tablo 3.19. 1929-1938 Yılları Aydın Ortaokulu Mezun Sayısı

Yıllar	Kız	Erkek	Toplam Öğrenci
1929-1930	8	11	19
1930-1931	2	13	15
1931-1932	11	32	43
1932-1933	11	27	38
1933-1934	11	31	42
1934-1935	19	46	65
1935-1936	14	76	90
1936-1937	22	76	98
1937-1938	31	108	139
Toplam	129	420	549 ¹⁰⁰⁴

1929 yılında Aydın Ortaokulu’ndan 19 öğrenci mezun olmuştu. Mezunlar içinde erkek öğrencilerin sayısı fazla olduğu görülmektedir. Bu sayılar ilerleyen yıllarda artmıştı. Aydın’da veliler genellikle öğrencilerin okula devam etmesini istemekteydi.

Tablo 3.20. Aydın’da Okullaşma Oranı

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okullaşma Oranı %
1923-1927	1	60	-
1927-1935	2	331	5
1935-1940	2	1059	6
1940-1945	3	974	6,6
1945-1950	8	3547	7

¹⁰⁰⁴ Cumhuriyetin 15.Yılında Aydın, s.67

Aydın'da ortaokul eğitimi, 1923 yılında 1 okulla başlamıştı. 1927 yılından sonra açılan ortaokul sayısı artmış, 1950 yılında 8 okula çıkmıştı. Okullaşma oranı da % 7'ye yükselmişti.¹⁰⁰⁵

1941 yılında Aydın Ortaokulu'nda 303, Nazilli Ortaokulu'nda ise 152 öğrenci olmak üzere toplam öğrenci sayısı 455'ti.¹⁰⁰⁶ 1943-1944 yıllarında Aydın Ortaokulu öğrenci sayısı 148, Nazilli Ortaokulu öğrenci sayısı 131'di.¹⁰⁰⁷ 1948-1949 öğretim yılında Nazilli Ortaokulu'nda 146, Söke Ortaokulunda 61, Aydın Ortaokulu'nda ise toplam 252 öğrenci vardı.¹⁰⁰⁸

Söke'de 1944'te eğitimle ilgili bir kongre yapılmıştı. Kongreye çevredeki köy muhtarları, eğitimle ilgili memurlar ve vatandaşlar katıldı. Toplantıda Söke'de 5 köy okulunun inşasının başlatılmasına karar verildi ve Söke ortaokulunun ders malzemelerinin temini için 6.000 lira bağışta bulunuldu. Bu toplantıda alınan kararlar İsmet İnönü'ye de bildirilmiş ve İsmet İnönü de Söke halkına eğitim faaliyetlerinden dolayı teşekkür eden bir telgraf göndermişti.¹⁰⁰⁹

3.5.3.Lise Açma Çalışmaları

Aydın merkezinde lise olmadığı için ortaokuldan mezun olan öğrenciler, lise eğitimi konusunda sorunlar yaşamıştı. İzmir ve Denizli liseleri kendi öğrencileri ile dolu olduğu için yeni öğrenci kabul etmek istemiyorlardı. Halktan gelen yoğun istek üzerine Aydın'daki Ortaokulu'nun liseye dönüştürülmesine karar verildi.¹⁰¹⁰

Aydın merkezinde olan ortaokulun liseye dönüştürülmesi yalnız Aydın halkının ihtiyaçlarını temin etmekle kalmayıp her sene öğrenci taleplerini karşılamaya çalışan İzmir Lisesinin de yükünü hafifletecekti Aydın'dan giderek İzmir'de otel ve han köşelerinde okumaya devam eden gençler çok büyük sıkıntılar yaşamaktaydı.¹⁰¹¹ Aydın'daki ortaokulun liseye dönüştürülmesi 1947-1948 yılları arasında olmuştur. Bu tarihten sonra okul "Aydın Lisesi" olarak eğitim öğretim faaliyetlerine devam

¹⁰⁰⁵ Aydın 1973 İl Yıllığı, s.87.

¹⁰⁰⁶ 1941-1942 Maarif İstatistiği, s.188.

¹⁰⁰⁷ *1943-1944 Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri*, Ankara, Pulhan Matbaası, 1945, s.4.

¹⁰⁰⁸ *1948-1949 Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri*, Ankara, Yeni Matbaa, 1950, s.6.

¹⁰⁰⁹ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, 7/460940-8/460906

¹⁰¹⁰ BCA 490-01-00 / 620-36-01, s.109.

¹⁰¹¹ BCA 490-01-00 / 621-37-01, s.3.

etmiştir.¹⁰¹² İlerleyen yıllarda Söke, Çine, Sultanhisar ve Germencik’ de liseler açılarak eğitime başlamıştı.¹⁰¹³

3.5.4.Millet Mektepleri

Türkiye’de yapılan harf inkılabıyla birlikte yeni harfleri vatandaşlara öğretmek için açılan Millet Mektepleri 1928 yılında itibaren yoğun ilgi gördü. Millet Mektepleri açılmadan önce okuma yazma faaliyetleri Türk Ocakları bünyesinde yapılmaktaydı. Türk Ocakları bu işlevini Millet Mekteplerinin açılmasıyla bu kurumlarda açılan dershanelere devretmiştir.¹⁰¹⁴

Tablo 3.21. 1928-1935 Yılları Aydın’da Millet Mektepleri İstatistiği

	Yıllar	Dershane sayısı		Kayıtlı sayısı		Öğretmen sayısı
		A	B	A	B	
Şehirde	1928-1929	46	24	3212	892	70
	1929-1930	51	4	3446	182	46
	1930-1931	15	4	436	127	19
	1931-1932	22	1	652	42	23
	1932-1933	16	-	337	-	25
	1933-1934	-	-	-	-	-
	1934-1935	4	-	117	-	4
Köylerde	1928-1929	354	12	5534	403	366
	1929-1930	143	-	3210	-	98
	1930-1931	70	1	1806	14	60
	1931-1932	36	1	835	30	37
	1932-1933	73	-	2956	-	82
	1933-1934	11	-	482	-	9
	1934-1935	41	-	1201	-	40

Aydın merkezinde 1928-1929 yıllarında Millet Mektepleri 70 öğretmen ve 7 dershaneye eğitime başlamıştı. Köylerde bu sayı daha fazlaydı. 354 A dershanesi, 12 de B dershanesi olmak üzere toplam 366 dershane bulunmaktaydı. A dershanelerine kayıtlı öğrenci sayısı şehirde ve köylerde daha fazla olmuştu. A dershanelerinde verilen okuma yazma faaliyetlerine halkın daha çok ilgi gösterdiği görülmektedir. Öğretmen

¹⁰¹² Aydın 1973 İl Yıllığı, s.87.

¹⁰¹³ Aydın 1973 İl Yıllığı, s.89.

¹⁰¹⁴ Günver Güneş-Müslime Güneş, Türk Ocakları ve Harf İnkılabı, *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu*, Yeditepe Üniversitesi AİİTE, Mayıs, İstanbul, 2009, s.197

sayıları da artan ihtiyaç dâhilinde artmıştı. Bununla birlikte 1935 yıllarına doğru Millet Mekteplerine olan talebin ve açılan derslane sayılarının azaldığı görülmüştür.¹⁰¹⁵

Millet Mekteplerinde açılan dershanelerde mezun sayısı 1928-1929 yıllarında 11.089 kişiydi. İlk yıllarda eğitim faaliyetleri başarılı sonuçlar vermiş ve dershanelere katılanlara fayda sağlamıştı. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda Millet Mekteplerine başvuran ve kayıt yaptıranların sayısı azalarak 1934-1936 yıllarında şehirlerde 490, köylerde ise 548 civarına inmişti.¹⁰¹⁶

Tablo 3.22. Aydın Millet Mekteplerindeki Harcamalar

Yıllar	Maaş (lira)	Diğer Masraflar (lira)
1928-1929	13.375	917
1929-1930	8.179	827
1930-1931	6.026	422
1931-1932	3.172	218
1932-1933	1.370	252
1933-1934	529	77
1934-1935	-	-

Aydın'daki Millet Mekteplerinde yapılan harcamalara bakıldığında ayrılan tahsisatın büyük çoğunluğu öğretmen maaşları için kullanılmıştı. 1928-1929 yıllarında öğretmenlere verilen ücret 13.375 lirayı bulurken bu ücret Millet Mekteplerine olan taleplerin azalması doğrultusunda 1934-1935 yıllarında 529 liraya kadar azalmıştı. Kayıtlı kişi sayısının azalması oranında öğretmen sayısı da düşmüştü.¹⁰¹⁷

¹⁰¹⁵ 1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, İstanbul, Hüsnühat Matbaası, 1935, s.12.

¹⁰¹⁶ 1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, s. 201.

¹⁰¹⁷ 1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, s.72.

SONUÇ

Aydın, ilkçağlardan itibaren konumu itibariyle her zaman hareketli bir şehir olmuştur. İyonyalılar, Lidyalılar, Etiler ve Bizans İmparatorluğu gibi devletlerin egemenliğine girmiş daha sonra da Aydınoğulları ve Osmanlı Devleti tarafından fethedilmişti. Aydın, Yunan işgali nedeniyle yakılıp yıkılan bir şehir olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti hızlı bir değişim sürecine girmişti. Pek çok alanda yapılan inkılâpların ve yeniliklerin halka benimsetilmesi ve yayılması da bu süreçle beraber zorunlu hale gelmişti. Bu durum hükümet ile halk arasında iletişimi sağlayacak kurumları da gerekli hale getirmişti.

1923'te kurulan Cumhuriyet Halk Partisi, dönemin şartları nedeniyle 1950 yılına kadar tek parti olarak iktidarını sürdürmüştür. 1930'da Fethi Bey tarafından kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ülkede ve özellikle Aydın'da taraftar bulmuştu. Aydın Serbest Cumhuriyet Fırkası teşkilatı Adnan Menderes, Osman Fuat Bey, Selahaddin Bey ve Etem Vassaf bey gibi kişiler tarafından kurulmuştu. Adnan Menderes, Serbest Cumhuriyet Fırkası'yla siyasi hayata atılmış Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da örgütlenmesinde büyük rol oynamıştı. Fırka, 1930'da feshedildikten sonra Adnan Menderes ve birçok kişi Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılarak siyasi hayatlarına devam etmişlerdi. Fırkanın kapatılmasından sonra ülke henüz çok partili siyasi hayata hazır olmaması nedeniyle uzun bir süre tek parti yönetimi tarafından yönetilmişti. Cumhuriyet Halk Partisi, 1930'dan sonra teşkilatlanma çalışmalarına ağırlık verdi. Aydın'da, Nazilli, Karacasu, Bozdoğan, Yenipazar, Kuyucak, Sultanhisar, Köşk, Umurlu, Çine, İncirliova ve Söke ilçeleri bulunur. Parti teşkilatı olarak Aydın ve ilçelerine hizmet götürülmesine önem verilmişti.

Aydın, Cumhuriyet dönemi sonrasında imar ve yenilenme sürecine girmişti. Kısıtlı bütçeye rağmen şehrin imarına ve geliştirilmesine ağırlık verildi. Aydın'ın Cumhuriyet tarihinde ilk Belediye Başkanı Fuat Erilaçın'dır. Fuat Bey, Aydın şehrinin imar planını hazırlatmış ve 1939 yılına kadar şehir bu plan dâhilinde yeniden yapılandırılmıştı. Cumhuriyet sonrası dönemde ilk olarak elektrik tesisatı, içme suyu tesisatı sorunları çözüldü. Aydın'da en büyük sorunlardan biri olan içme suyu sorunu belediyenin yaptığı çalışmalar sonucunda büyük ölçüde çözüme ulaşmıştı. Spor sahası yapımı, bakımevi ve meyve pazarı kurulması gibi çalışmalar yapıldı. Hükümet caddesi

inşa edildi. Konut sıkıntısını önlemek amacıyla yapı kooperatifi çalışmalarına önem verildi. Sağlık konusunda da çeşitli çalışmalar yapıldı, yiyeceklerin açıkta satılması yasaklandı. Otellerin sağlık kurallarına uyması için kurallar getirildi ayrıca fırın, kasap, bakkal gibi işyerleri de denetlenerek sağlığı tehdit eden yerler kapatıldı. İtfaiye teşkilatı kuruldu. 1940'dan sonra şehrin imar planı yeniden hazırlandı ve en önemli sorunlardan biri olan elektrik tesisatının yetersizliği sorununa çözüm bulunmaya çalışıldı. Aydın'da kısıtlı imkânlarla rağmen yeniden yapılandırılma sürecinde önemli adımlar atılmış oldu. 1923-1950 yılları arasında Aydın'da görev yapan ve şehrin gelişmesine katkı sağlayan Belediye başkanları; Fuat Erilaçin, Ahmet Emin Arkayın, Raif Aydoğdu, Hüseyin Nafiz Budak, Etem Menderes, Orhan Çiftçi, İrfan Sağlam ve Cevat Ülkü'dür.

Cumhuriyet Halk Partisi, Aydın teşkilatı olarak şehrin gelişmesi için çalışmalar yapmıştı. Düzenli olarak yapılan kongreler ve teftişlerle şehrin ihtiyaçları tespit edilmeye çalışıldı. Cumhuriyet Halk Partisi, tüm ülkede olduğu gibi Aydın'da da güçlü bir teşkilatı kurmuş ve yapılan faaliyetler, hizmetler sürekli denetlenmişti. Cumhuriyet Halk Partisi adına Aydın'da 1920'de milletvekili olarak seçilen isimlerin başında Abdulkadir Cami Baykurt, Ahmet Şükrü Yavuzylmaz, Mehmet Esad İleri, Mazhar Germen, Hasan Tahsin San gibi kişiler yer almaktaydı. Seçilenler özellikle Milli Mücadele döneminde büyük hizmetlerde bulunmuş kişilerdi.

1923 yılı seçimlerinde Zekai Apaydın, İzzettin Çalışlar, Mithat Aydın, Mazhar Germen, Hasan Tahsin San ve Reşit Galip milletvekili olarak meclise girmişlerdi. 1927 yılı seçimlerinde de Emin Fikri Eralp, Mazhar Germen, Reşit Galip, Mithat Aydın, Hasan Tahsin San Aydın milletvekili olarak tekrar seçilmişti. Seçimlere bakıldığında Mazhar Germen, Mithat Aydın, Hasan Tahsin San gibi milletvekillerinin uzun yıllar tekrar seçildikleri görülmekteydi. 1930 seçimlerinden sonra Aydın milletvekili olarak mecliste yeni isimlerin yer almaya başladığı görülür. Bu kişiler arasında Adnan Menderes, Hulusi Aktaş, Nuri Göktepe, Fuat Erilaçin, Abidin Özmen, Mümtaz Kaynak, Ağâh Sırrı Levent, Şakir Şener, Nazmi Topçuoğlu Sabri Akın, Neşet Akkor, Emin Bilgen, Ahmet Emin Arkayın ve Refet Alpman yer almaktaydı.

Aydın'ı Mustafa Kemal Paşa farklı tarihlerde ziyaret etmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Aydın'ı ilk ziyareti 1924'te eşi Latife Hanım'la birlikte olmuştu. Söke'ye gelerek burada Türk Ocağı'nın açılışını gerçekleştirmişti. 1931'de de Serbest

Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra tekrar Aydın'a gelmiş ve burada görüşmelerde bulunmuştu. 1936 yılında Ege Manevraları sebebiyle Aydın'a gelmiş ve 1937 yılında ise Nazilli Sümerbank fabrikasının açılışı yapmıştı.

İsmet İnönü, 1942'de ülkede yaptığı seyahat sırasında Aydın'a da uğramış ve halkın isteklerini dinlemişti. Aydın halkının istekleriyle İsmet İnönü yakından ilgilenmişti. 1949 yılında partiler arası çekişmeler nedeniyle İsmet İnönü Ege bölgesine seyahat düzenlemişti. Bu seyahatler sırasında Aydın, Nazilli ve Söke'ye uğramış halka barış ortamını korumaları yönünde tavsiyelerde bulunmuştu.

1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun görüşülmesi sırasında yaşanan tartışmalar vardı. Hükümeti eleştiren kişilerin başında Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü yer almaktaydı. Bu kişiler tarafından daha sonra Dörtlü Takrir adıyla önerge hazırlanmış ancak bu önerge hükümet tarafından reddedilmişti. Dörtlü Takrir'in reddedilmesinden sonra siyasi anlamda tartışmalar artmış ve süreç sonunda Refik Koraltan partiden ihraç edilmişti. Celal Bayar da daha sonra istifa ederek 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti adıyla yeni bir parti kurmuştu. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla ülkede tekrar çok partili hayat başladı.

Adnan Menderes, Demokrat Parti'ye dâhil olarak Aydın'da teşkilatlanma çalışmalarına başladı. Celal Bayar'ın Aydın'da sevilen sayılan bir kişi olması ve Adnan Menderes'in de siyasette aktif olması Demokrat Parti'nin Aydın'da hızlı bir şekilde teşkilatlanmasını sağladı. 1946 yılı seçimlerinde Aydın'da Demokrat Parti adayları; Adnan Menderes, Zekai Kavur, Mukarrem Sarol, Ali Vehbi Apaydın, Cevat Ülkü, Baki Öktem, Hüsnü Gökpınar ve Mustafa Haydar Nazlı'ydı. Yapılan seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi kazandı. Demokrat Parti adayları meclise giremedi. Seçimlerden sonra ise Demokrat Parti teşkilatlanma çalışmalarına ağırlık verdi. Yapılan kongreler ve çalışmalarla Aydın Demokrat Parti teşkilatı güçlendi. 1950 seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanmasıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1923 yılından beri tek parti olarak devam ettirdiği yönetim sona ermiş oldu.

1950 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi Aydın'dan milletvekili çıkaramadı. Meclise Aydın milletvekili olarak giren Demokrat Parti üyeleri; Lütfü Ülküman, Baki Öktem, Adnan Menderes, Namık Gedik, Şevki Hasırcı, Etem Menderes ve Fevzi Lütfü

Karaosmanoğlu'dur. Adnan Menderes, Aydın ve İstanbul'dan milletvekili adaylığını koymuştu ve tercihini İstanbul milletvekilliği yönünde kullanmıştı.

Aydın'ın sosyal ve kültürel hayatı incelendiğinde Aydın'da basın hayatının ilk olarak 1908'de başladığı görülmekteydi. 1908 yılında Osman Fikri Bey tarafından Celali isimli gazete çıkarıldı. Osman Fikri Bey daha sonra Nazilli'de Yeni Osmanlı isimli bir gazete daha çıkardı. Nazilli'de çıkan bir başka gazete de Mülhakat Gazetesidir. Bu gazete Aydın'da II. Meşrutiyet döneminde çıkan en uzun ömürlü gazete özelliğine sahipti. Cumhuriyet döneminde basın hayatı incelendiğinde Aydın'da ilk basımevi Ali Kemal Bey ve Şevket Bey tarafından açılmıştır. Bu basımevinde çıkan gazeteler İnci, Büyük Menderes ve Ant Gazeteleriydi. 1931 yılında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından CHP Basımevi kuruldu. Burada Aydın Gazetesi basıldı. Aydın'da bunun dışında Halkın dili, Madran gazeteleri ve Akış ve Kültür dergileri de çıkarılmıştı.

Aydın'da sosyal yaşamda etkili olan kurumlar bulunmaktaydı. Bu kurumlar içerisinde Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Aydın Yardımseverler Cemiyeti, Şehri Güzelleştirme Cemiyeti ve Nazilli Ortaokul Kurma Cemiyeti yer almaktaydı. Bu kurumlar Aydın'da ihtiyacı olan kişilere ve öğrencilere çeşitli yardımlar yapmıştı. Halkevleriyle birlikte düzenledikleri faaliyetlerin gelirlerini ihtiyaç sahiplerine ulaştırmışlardı.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ülkenin genel ortamında kültürel anlamda bir hareketlenme söz konusudur ancak Aydın Yunan işgalinin ağır izlerini silmek için imar ve yeniden doğuş çalışmalarına öncelik verdiği için, kültürel ortama ilişkin izler fazla bulunmamaktaydı. O dönemde Kültürel alanda faaliyet veren iki önemli kurum vardı. İlki 1914'te İttihat ve Terakki'nin kültür şubesi olarak faaliyete geçen 1923-1931 arasında faaliyetlerini sürdüren Aydın Türk Ocağı'ydı. Türk Ocakları kurulduğu dönemde iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin kontrolü altında olmuştu. Halkevleri açılmadan önce Aydın'ın sosyal ve kültürel hayatını düzenleyen kurumlardan biri olan Aydın Türk Ocağı, Aydın halkının her yönden gelişmesi için çeşitli faaliyetler düzenlemişti. Tiyatro, müzik faaliyetleri ve konferanslar Türk Ocağı bünyesinde yapıldı. Şüphesiz dönemin en önemli atılımlarından birisi Türk Ocakları'nın kurulmasıydı. Türk Ocakları, Milli Mücadele yıllarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında

halkı bilinçlendirme ve eğitime görevini üstlenmiş ilk kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk Ocakları'nın kapanmasının ardından, Cumhuriyet Halk Partisi, yeni bir kurum oluşturma girişimlerine başlamış ve bu amaçla Avrupa ülkelerine eğitimciler gönderilmişti. Bu ülkelerin kitle eğitim çalışmaları detaylı olarak incelenerek raporlar hazırlanmıştı. Bu eğitimcilerden özellikle Vildan Aşır Savaşır'ın raporu dikkat çekmişti. Bu rapor doğrultusunda kurulan Halkevleri, 19 Şubat 1932 yılında 14 ildeki şubeleri ile faaliyetlerine başlamıştı. Başlangıçta 14 il merkezinde kurulan Halkevleri hızla çoğalmış, il merkezlerinde ve ilçelerde yeni şubeler açılmış ve halkodaları ile de köylere kadar ulaşmışlardı. Halkevleri daima, *“Halk için halk içinde, halkla birlikte, çağımızın bilim ışığına doğru ulusal ülküye doğru”* felsefesini benimsemişti. Halkevlerinin temel amacı, halka genç Türkiye Cumhuriyetinin ideolojisini anlatmak, halkta ulusal bilinci oluşturmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için ülke çapında eğitim faaliyetleri başlatmışlardı.

Türkiye’de ilk açılan 14 Halkevinden birisi olan Aydın Halkevleri, 1932’de faaliyete girdi. İlk olarak merkez de açılan halkevini Nazilli ve Söke Halkevleri takip etmişti. Aydın’daki halkevi sayısı 1945’li yılların sonuna kadar 15’i bulmuştu. Çine, Bozdoğan, Germencik, Sultanhisar, Umurlu, Söke ve Kuyucak Halkevleri açılan diğer şubelerin yer aldığı ilçelerdi. Açılan halkevlerin içinde en aktif olanlar Aydın, Nazilli ve Söke Halkevleriydi.

Nazilli Halkevinde kitap sayısı az olmasına rağmen kitap okuyan kişi sayısı olarak Aydın halkevini bile geçmiş durumdaydı. Nazilli Halkevinde verilen konferanslardan bazıları; Çocuk Psikolojisi-Çocuk Terbiyesi, Esrar, Alkol ve Bu Maddelerin Zararları, Ailede iktisat, İnkılap ve İstiklal ve Sanat ve Faydalarıydı. Söke Halkevinde ise faaliyette kaldığı süre boyunca 7 adet konferans düzenlenmişti. Mevcut kitap sayısı 450, kitap okunma oranı 4300 civarlarındaydı. Konser ve gösteri etkinlik sayısı 5’ti. Söke Halkevi’nde 3 gösteri düzenlenmiş ve 750 kişi seyretmişti. Söke Halkevi, Söke ve civarındaki köyleri dolaşarak 70 civarı hastanın tedavisi sağlanmıştı.

Açılmış olan Halkevleri eğitim faaliyetlerini 9 şubede sürdürmüştü. Eğitim faaliyetleri bakımından dil, tarih, edebiyat, kütüphane ve yayın şubeleri önemli

hizmetler vermişti. Verilen konferanslar ve açılan kurslarla halkın bilgi düzeyinin artırılması sağlanmıştı. Türk folkloru üzerine yapılan çalışmalarla unutulmuş destanlar yeniden derlenmişti. Türk dili üzerine halkevi şubelerinin yaptığı araştırmalar ve derleme çalışmaları pek çok sözcüğün sözlüğümüze kazandırılmasını sağlamıştı. Tarih şubesi özellikle tarihi buluntularla ilgili çalışmalara destek vermişti. Nazilli'nin Kestel köyü ile Köşk kazasının camileri, eski eserleri ve mezar taşları araştırıldı. Koçarlı Çiçin köyüne gidilerek buradaki Şato ve kule harabelerinin mezarları incelendi. Germencik kazasının Tekin köyündeki eski eserler, Selçuk'taki Efes Harabelerinin olduğu yerdeki tarihi büyük yeraltı yolu, Koçarlı kazasındaki vakfiyeler, mezar taşları, kule ve evler, Bozdoğan'ın Dircik köyü ile Kavaklı köyündeki höyükler incelenmişti.

Şube tarafından, Aydın'da saptanmış olan tarihsel eserleri ve mezar taşlarını korumak için valiliğe başvurulmuştu. Bunun sonucunda tüm eski eserler ve mezar taşları koruma altına alınmıştı. Aydın tarihi kitaplaştırmak amacıyla Yayın Şubesi Başkanı Asaf Gökbel ile Yayın Komitesi üyesinden Öğretmen Hikmet Şölen tarafından çalışmalar yapılmış ve Aydın tarihi ile ilgili kitap yazılmıştı. Aydın Halkevinde verilen konferanslar bazıları ise: Hikmet Şölen: Aydın Türk Aşiretleri, Neşet Akkor: Türkiye'de Avukatlık, Kemal Özkaynak: Aydın Şair ve Müellifleri, Cevdet Koçak: Evlerimizden İç Yüzü, Sezai Ömeroğlu: Hitabet Sanatı, Fuat Köprülü: Dünya tarihinde Türkler, Hayri Özaksoy: Türkiye'de Tiyatro Tarihi, Etem Menderes: Orta Çağda Anadolu-Türkün Öz Yurdu'ydu. 10 yıl içinde faydalı konularda 649 konferans verilmişti. Konferanslardan bazıları, kitap şekline getirilip halka dağıtıldı. Aydın'a gelen önemli milletvekili, profesör gibi kişilere konferanslar verilerek vatandaşların faydalanması sağlandı.

Güzel Sanatlar şubesi; Şekil, müzik ve heykel alanında yetenekli gençlerin toplanıp eğitilmesini sağlamışlardı. Bu şubelerin en önemli amacı ulusal kültür ve ulusal sanat anlayışının yerleştirmeleriydi. Temsil şubeleri ile halka tiyatro ve sinema sevgisi aşılanmıştır. Tiyatro konusunda yetenekli gençler bu şubede toplanmış, eğitilmişler ve temsiller sahneye koymuşlardı. Halkevi tarafından 32 kişiden oluşan bando takımı kurulmuştu. Büyük özveriyle her gün provalar yaparak halka müziği aşılamışlardı. Bando takımı çeşitli illerde konserde vermişti. Cumhuriyet Marşını vatandaşlara öğretmek amacıyla bir kurs açılmıştı. Caz takımı kurarak çeşitli eğlence ve balolarda hizmet vermişti.

Tiyatro çalışmalarına özellikle kadınların katılması teşvik edilmiş, bu yönde çalışmalar yapılmış ve bu konuda belli bir yol alınmıştı. Sinema salonları halk tarafından doldurulmuş ve filmler halk eğitimine uygun seçilmişti. Bu filmler görsel eğitim aracı olarak kullanılmış ve vatandaşların sosyalleşmesine katkıda bulunmuştu. İlk olarak Aydın'da amatör kişiler tarafından Akın piyesi sergilendi. Daha sonra Mete, Özyurt, Kahraman piyesleri sergilendi. Bunların yanında Çoban, Mavi Yıldırım, Belkıs, İkizler, Kavga Sonu, Ceza Kanunu, Taş Parçası, Canavar, Hasbahçe, Şeriye Mahkemesi, Fermanlı Deli Hazretleri gibi birçok oyun sergilenmişti. Halkevinde temsil şubesi tarafından her dönem ve her bölgede sergilenen piyesler farklılık göstermişti. Temsil edilen diğer piyesler de; Bir Kelebek Ninnisi, Babaların Günahı, Ceza Hâkimi, İmrâlı'nın İnsanları, Vazife, Ak Akçe, Vazife Adamı adlı oyunlarıydı.

Spor şubelerinde gençlerin jimnastik, güreş, bisiklet, futbol gibi beden eğitimi hareketlerinde kendilerini geliştirmelerine imkân tanımıştı. Spor şubesi, Aydınspor, Avcılar kulübü, Atlı spor kulüpleriyle, Aydın'daki spor faaliyetlerini düzenlemiş ve gençlerin bu doğrultuda hem beden sağlıklarını korumalarını hem de birlik beraberlik duygusunu yaşamaları için çalışmıştı. Bunun yanında bisiklet gezileri ve süreklilik avları da düzenlenmişti.

Sosyal yardım şubesi, toplumda sosyal dayanışmanın artmasını, fakirlere yardım edilmesini, özellikle fakir okuma imkânı olmayan çocukların eğitim masraflarının ve eğitimlerinin üstlenmesi gibi faaliyetlerde bulunmuşlardı. Şubede, deve güreşlerinden elde edilen gelir ve toplanan yardımlarla ilkokullardan ve ortaokuldan kimsesiz ve yoksul çocuğa ücretsiz yemek vermişti. Üniversitede, İzmir, Balıkesir ve Denizli liselerinde ve Aydın'da okuyan bazı öğrencilere para yardımı yapmıştı. Bu doğrultuda konser, sünnet düğünü gibi çeşitli faaliyetler de düzenlemişti. Halk Dershaneleri ve Kursları şubeleri okuma-yazma kursları, çeşitli teknik eğitim kursları ve el becerisi kursları açmışlardı. Bu kursların yanında, dikiş, nakış, muhasebe, yabancı dil, hesap gibi konularda da kurs verilmişti. Bu kursların parasız olması ve bitirenlere diploma veya sertifika verilmesi bu şubeye olan ilgiyi artırmıştı.

Kütüphane ve Neşriyat şubeleri halkın kültür seviyesinin yükselmesini hedefleyerek çalışmıştı. Aydın Halkevinde basılan kitaplardan bazıları; İncirlere Öğüt, Tarih Bakımından Belediyecilik, Türkiye'de Haritacılığın Tekâmülü, İyon Medeniyeti,

Halkiyat Derleme, Şehirlerimizin İmarı, Aydın Tarihi, Halkevi Broşürü'ydü. Köycüler şubeleri köylüye okuma-yazma, tarım tekniklerini öğreten kurslar düzenlemişlerdi.

Müze ve Sergi şubeleri ile Milli değerlerin korunması, ülkemizin sahip olduğu tarihi eserlerin sergilenmesi sağlanmıştı. Aydın'da 1933'te Sıhhi Müze açılmıştı. Bu müze halk tarafından yoğun ilgi görmüştü. Şubede ayrıca karakalem ve yağlıboya şekil sergileri de açılmıştı. Sergileri pek çok kişi ziyaret etmişti ayrıca amatörler tarafından fotoğraf sergisi açılmıştı. Aydın'da açılan halkevi halkın bilinçlenmesi ve eğitim alması son derece önemli bir adım olmuştu. İlçelerde ve köylerdeki halkın okuma-yazma oranının arttırılarak, konferans ve seminerlerle, temel sağlık, ekonomi, tarım gibi konularda da bilinçlenmesi sağlanmaya çalışılmıştı.

Cumhuriyet döneminin eğitim sistemi içerisinde özellikle harf devriminin bir uzantısı olarak halka yeni harfleri öğretmek amacıyla açılan Millet Mektepleri ve köylere nitelikli eğitici kadrosu yetiştirmek için kurulan Köy Enstitüleri açılmıştı. Köy Enstitüleri, nitelikli öğretmenler sayesinde köylerin dört bir yanında, tarım, ev ekonomisi, sağlık bilimleri, fen bilimleri, edebiyat, tiyatro, müzik gibi her alanda bilgi sahibi olan gençler yetişmesi sağlanmıştı. Cumhuriyet'in ilandan sonra Aydın her alanda olduğu gibi eğitim alanında da yenileşme ve canlanma dönemine girmişti. Mevcut okulları tamir etmiş, eğitim-öğretime uygun olmayan okul binaları yıkılarak yerlerine yeni okul binaları yaptırılmıştı. Eğitim kurumlarının sayısı gün geçtikçe artarak, millet mektepleri, halkevleri gibi kurumlarla halkın eğitime katkıda bulunulmuştu.

1923 ile 1940 yılları arasındaki dönemde Aydın'da okul sayısı aynı kalmasına rağmen öğretmen, öğrenci ve mezun sayıları artmıştı. Cumhuriyet sonrası dönemde okuryazar oranı yaklaşık olarak % 19 civarındaydı. Eğitim faaliyetlerinin hız kazanmasıyla ileri yıllarda okuma yazma oranı artmıştı. Kadınlarda bu oran % 19,4 olarak ülke ortalamasının üstüne çıkmıştı. Erkeklerde ise okuma yazma oranı ülkedeki ortalamanın üstünde % 28,3 olarak belirlenmişti. Cumhuriyet döneminde yapılan eğitim öğretim faaliyetleri sonucunda bu oran % 75'e kadar yükselmişti.

Cumhuriyetin ilanından sonra Aydın'da da çağdaş eğitim anlayışını geliştirmek için ciddi çalışmalar yapıldı. Açılan okul sayısı zamanla arttı. Modern şartlara göre okullar yapılarak faaliyet vermeye başladı. Okullaşmanın oranı % 15 olarak belirlendi.

Aydın'da pek çok yerde ilkokul bulunmaktaydı ancak ortaokul sadece Aydın ve Nazilli'de vardı. 1950'den sonra açılan okulların sayısı da artmıştı. Aydın'da 1947 yılına kadar lise bulunmuyordu. Ortaokuldan mezun olan öğrenciler lise öğrenimi için İzmir ya da Denizli gibi illere gitmekteydi. Yapılan çalışmalar sonucunda 1947'de Aydın'da ortaokul binası liseye çevrildi ve lise eğitimi başladı. Aydın, Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalar, belediye ve parti Teşkilatı faaliyetleriyle hızlı bir şekilde gelişme göstermişti. Halkevleri sayesinde halkın her anlamda gelişmesi amaçlanarak kültür seviyesi artırılmaya çalışılmıştı.

KAYNAKÇA

1.ARŞİV BELGELERİ

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi

TBMM Zabıt Cerideleri

2.SÜRELİ YAYINLAR

Akşam Gazetesi

Anadolu Gazetesi

Ant Gazetesi

Ayın Tarihi

Cumhuriyet Gazetesi

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi

Hür Aydın Gazetesi

İnci Gazetesi

Mihrak Gazetesi

Milliyet İstiklal Savaşı Gazetesi

Nazilli Gazetesi

Resmi Gazete.

Ses Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Tan Gazetesi

Ulus Gazetesi.

Yeni Asır Gazetesi

3.İSTATİSTİKLER

1927 Yılı Nüfus Sayımı Verileri Işığında il ve ilçeler olarak Türkiye Nüfusu, (2011). Haz: Hasan Basri Hürata, Ekspres Matbaası, Kütahya,

1928-1935 Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği, (1935). Hüsnühat Matbaası, İstanbul

1933-34 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, (1935). Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat no: 6, Devlet Matbaası, İstanbul

1939-1940 Maarif İstatistiği, (1942). Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, No:187, Ulusal Matbaa, Ankara.

1941-1942 Maarif İstatistiği, (1944). Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, No:227, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara

1943-1944 Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri, (1945). Pulhan Matbaası, Ankara.

1948-1949 Milli Eğitim Ortaöğretim İstatistikleri, (1950). Yeni Matbaa, Ankara.

Câvid, İ., (2010). **Aydın Vilâyet Sâlnâmesi, R.1307/H.1308,** (Hazırlayanlar: Murat Babuçoğlu, Cengiz Eroğlu, Abdülkerim Şahin), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Genel Nüfus Sayımı, 22 Ekim 1950, Türkiye Nüfusu, (1961). Devlet İstatistik Enstitüsü Kurumu, İstanbul.

Hürata, H. B., (2011). **1927 Yılı Nüfus Sayımı Verileri Işığında il ve ilçeler olarak Türkiye Nüfusu,** Ekspres Matbaası, Kütahya

Milletvekili Genel Seçimleri (1923-2011), (2012). Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara,

Umumi Nüfus Sayımı, 22 İlkteşrin 1950 Aydın Vilayeti, Neşriyat Sayısı:359, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1954.

4.ANSİKLOPEDİ YAYINLARI

Aydın, Türkiye, İl Dünu Bugünü Yarını, (1982). *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yayıncılık, C.2, İstanbul

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, (1987). İletişim yayınları, İstanbul C: 7.

Çavdar, T., (2003). Demokrat Parti, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C:VIII, İletişim Yayınları, İstanbul,

Demirci, A., (1983). Türkiye’de Gazete ve Gazetecilik Tarihi, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul,

Göçmen, M., Ali Fethi Okyar, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:33.

Hayat Ansiklopedisi C.I, İstanbul 1932.

İlgürel, M., (1992). Balıkesir Kongreleri, C: 5, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul

Tabak, S., (2002). Serbest Cumhuriyet Fırkası, *Türkler Ansiklopedisi*, Ed: Hasan Celal Güzel, Cilt:16, Yeni Türkiye Yayınları Ankara,

Tekeli, Ş.,(1987). Cumhuriyet Döneminde Seçimler , *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C: 7, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tunçay, M.,(1983). Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul

Selvi, H.,(2002). Millî Mücadele’de Erzurum ve Sivas Kongreleri Dönemi, *Türkler Ansiklopedisi*, C:15, Ankara.

5.KİTAPLAR

Agaoğlu, S.,(1967). *Arkadaşım Menderes*, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Akçura, Y.,(1978). *Türkçülük Türkçülüğün Tarihsel Gelişimi*, Türk Kültür Yayınları, İstanbul.

- Akçura, Y.,(2001). *Yeni Türk Devletinin Öncüleri (1928 Yılı Yazıları)*, Hz: Nejat Sefercioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Akın, H.,(1968). *Aydınnoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yayınları. No: 60, Ankara.
- Akşin, S.,(1997). *Ana Çizgilerle Türkiye'nin Yakın Tarihi I, (1789-1980)*, Yeni Gün Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Y.,(2007). *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Yayınları, Ankara.
- Atatürk, M. K.,(1999). *Nutuk, C.II*, (Hz: Faruk Erdost), Kemer Yayınları, İstanbul.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*,(1997). C.I-III, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*,(1997). C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Atlı, C.,(2013). *Kars Halkevi ve Faaliyetleri*, Salkım Söğüt Yayınevi, Erzurum.
- Atlı, C.,(2014). *Kars'ta Siyasi Hayat*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- Aydemir, Ş. S.,(1993). *İkinci Adam, C:I*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aydemir, Ş. S.,(1993). *İkinci Adam, C:II*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aydemir, Ş. S.,(1999). *Menderesin Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aydemir, Ş.S.,(2017). *Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938) C.III*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aydın Belediyesinin 1934-1938 İkinci İntihap Devresinde Başardığı İşler*, (1938). CHP Basımevi, Aydın.
- Aydın İl Tarihi*, (2012). (Hz: Serap Yaylalı ve Diğerleri), Aydın Valiliği, Özyurt Matbaacılık, Ankara
- Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi*,(2012). (Editörler: Talip Kabadayı ve Diğerleri), Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, Aydın.
- Bayar, C.,(1969).*Başvekilim Adnan Menderes*,(Der: İsmet Bozdağ), Baha Matbaası, İstanbul.

- Bayar, C.,(1997). *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş, C:8*, Sabah Yayınları, İstanbul.
- Bayındır, H. H., Poyrazoğlu H. F.,(1966). *Aydın Kenti, Tarihi, Coğrafyası ve Bugünü*, Kolalı Matbaası, Aydın.
- Berkes, N., (1982). *Atatürk ve Devrimler*, Adam Yayınları, İstanbul.
- Berktin, C. T.,(1967). *Atatürk ve Eğitim Amaçları*, Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji Vakfı, Kültür ve Edebiyat Kolu Yayınları, Ankara.
- Bıyıklıoğlu, T.,(2000). *Atatürk Anadolu'da, (1919-1921)*, Yenigün Yayınları, İstanbul.
- Birnak, İ.,(2004). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943) C:I*, TBMM Vakfı Yayınları, No:35, Ankara.
- Birnak, İ., (2009). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946) C:I*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:133, Ankara.
- Borak, S. Kocatürk, U., (1972). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri V*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Bozdağ, İ.,(2009). *Celal Bayar Anlatıyor: Bilinmeyen Atatürk*, Truva Yayınları, İstanbul.
- Burgaç, M.,(2009). *Çifteler Köy Enstitüsünde Üretici İş Eğitimi İlkesi ve Sonuçları. İçinde: 17-18 Nisan 2008 Tarihli Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri, Uygulanabilirliği ve Model Çalışmalar Sempozyumu Kitabı*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- C.H.F. Programı*, (1931). İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul.
- C.H.P Teftiş Talimatnamesi*, (1939). Ulus Basımevi, Ankara.
- Candar, A.,(1940). *Halkevleri Neşriyatı*, Konuşmalar, Broşür: 2, Ankara
- Cebesoy, A. F.,(2002). *Siyasi Hatıralar (Lozan'dan Cumhuriyet'e), C.2*, Temel Yayınları, İstanbul.
- CHP, Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, (1940). Ankara.

Cumhuriyet Halk Partisi Eğitim El Kitabı,(2004). CHP Yayınları, Ankara.

Cumhuriyetin 50.yılında Aydın, 1973 Aydın İl Yıllığı.

Çakan, I.,(1999). *Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis*, Çağdaş Yayınları, İstanbul

Çapa, M.,(2010). *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti, (1914-1925)*, Rıhtım Yayınevi, Ankara.

Çapın, H.,(2011). *Tarih İçinde Gümrük Muhafaza, Kanapice Olayı*, Gümrük ve Ticaret Bülteni, Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara.

Çeçen, A.,(1990). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Çelen, G.,(2013). *Atatürk'ün Düşünce Dünyasında Halkın Yeri*, ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Çöker, F.,(1993). *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem (1919-1923), C:III*, TBMM Vakfı Yayını No:6, Ankara.

Çöker, F.,(1996). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, IV. Dönem (1931-1935),C:I*, TBMM Vakfı Yayını, No:11 Ankara.

Çufalı, M., (2012). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM -VIII. Dönem (1946- 1950), C:III*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:146, Ankara.

Çufalı, M., (2012). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, VIII. Dönem (1946-1950), C:III*, TBMM Vakfı Yayını, No:146, Ankara.

Deny, J.,(2000). *Yeni Türkiye*, (Çev. Sencer Kodolbaş), Yenigün Yayınları, İstanbul.

Ergin, O.,(1977). *Türkiye Maarif Tarihi, C:1-2*, Eser Matbaası, İstanbul.

Ezherli, İ.,(1992). *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Mebusan Meclisi (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:54, Ankara.

Fahrettin, K.,(1993). *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, Kültür Yayınları, Ankara.

- Gedikoğlu, Ş.,(1978). *Kemalist Eğitim İlkeleri ve Uygulamalar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Gençosman, K. Z.,(1949). *Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ege Seyahati*, Ulus Basımevi, Ankara
- Glasneck, J.,(1998). *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye II*, (Çev. Arif Gelen), Yenigün Yayınları, İstanbul.
- Goloğlu, M.,(2008). *Erzurum Kongresi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Goloğlu, M.,(1974). *Milli Şef Dönemi(1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara.
- Goloğlu, M., (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi C.1 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Goloğlu, M., (2009). *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z.,(1980). *Türk Milliyetçisinin Temelleri*, (Çev. Cemil Meriç), Sebil Yayınevi, İstanbul.
- Gökbel, A. Şölen, H.,(1936). *Aydın İli Tarihi, C:I*,Ahmet İhsan Basımevi, Aydın.
- Gökbel, A.,(1964). *Milli Mücadele Aydın*, Coşkun Matbaası, Aydın.
- Gökberk, M., (1998). *Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk*, Yenigün Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ş.,(2004). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943) C:V*, TBMM Vakfı Yayınları, No:39, Ankara.
- Güneş, G. Elmacı, M. E.,(2013). *Tek Parti Döneminde Aydın'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*, Zeus Kitabevi, İzmir.
- Güneş, G. Güneş, M.,(2009). *Türk Ocakları ve Harf İnkılabı*, 80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu, Yeditepe Üniversitesi AİİTE, Mayıs, İstanbul
- Güneş, G. Güneş, M.,(2009). *Atatürk Döneminde Aydın'da Eğitim*, Atatürk ve Cumhuriyete Armağan, Aydın.

- Güneş, G.,(2006). *Atatürk ve Aydın*, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, Aydın
- Güneş, İ.,(2011). *Atatürk Dönemi Meclisleri (1923-1938)*, Doğumunun 125.yılında Mustafa Kemal Atatürk Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, (15-18Mayıs 2006, Ankara), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- Güneş, İ.,(1997). *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Güneş, İ.,(1996). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939), C:I*, TBMM Vakfı Yayını, No:11 Ankara.
- Güneş, İ.,(2004). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, V. Dönem (1935-1939),C:III*, TBMM Vakfı Yayını, No:33 Ankara.
- Güneş, M.,(2009). *Atatürk Döneminde Aydında Eğitim*, (Ed. Günver Güneş- Mehmet Başaran), Atatürk ve Cumhuriyete Armağan, Adnan Menderes Üniversitesi Yayın ve Basımevi, Aydın.
- Günay, Ş.Ş., (1993). *Türk Parlamento Tarihi, VI. Dönem, C:III*, TBMM Vakfı Yayını No:6, Ankara.
- Herodotos, (2012). *Historiai, I. Tarih*, (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnönü, İ., (1998). *Cumhuriyetin İlk Yılları I (1923-1938)*, Yenigün Yayınları, İstanbul.
- İpekçi, A.,(2004). *İnönü Atatürk'ü Anlatıyor*, Dünya Yayınları, İstanbul.
- Kansu, M. M.,(1986). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C:II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karabekir, K.,(2005). *Paşaların Kavgası*, Emre Yayınları, İstanbul.
- Karaer, İ.,(1992). *Türk Ocakları (1912-1931)*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara.
- Karal, E. Z., *Atatürk'ten Düşünceler*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Karpat, K.,(2010). *Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kısa, L.,(1960). *Aydın Tarihi ve Coğrafyası*, Coşkun Matbaası, Aydın.

- Kili, S.,(1998). *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Yenigün Yayınları, İstanbul.
- Kocatürk, U.,(2007). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Kocatürk, U.,(2007). *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Koçak, C.,(1997). *Siyasal Tarih (1923-1950), Çağdaş Türkiye (1908-1980), C.4*, (Editör: Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul.
- Koçak, C.,(2006). *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, iletişim Yayınları, İstanbul.
- Koloğlu, O.,(1994).*Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yay. İstanbul.
- Kushner, D.,(1998). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, (Çev. Zeki Doğan,) Fener Yayınları, İstanbul.
- Lewis, B.,(1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Makal, M., (2009). *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Milletin Hizmetinde 40 Yıl C.H.P.*(1963). Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara.
- Milli Egemenlik Belgeleri*, (1995). (Der: Sefer Yazıcı) ,TBMM Basımevi, Ankara,
- Okyar, O. Seyitdanlıoğlu, M.,(1997). *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, (Fethi Okyar'ın Anıları)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Orbay, R.,(1931). *Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım*, C:2, Emre Yayınları, İstanbul.
- Orkun, H.N.,(1977). *Türkçülüğün Tarihi*, Kömen Yayınları, Ankara.
- Önder, M.,(1975). *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

- Öz, E.,(2019). *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Muhalif Ege*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özmen, Ü.,(1969). *Kent Kent Türkiye Aydın*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Öztürk, A. A.,(1999). *Cumhuriyet Mektebinden Adnan Menderes Üniversitesine Türkiye’de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli*, Aydın Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Cumhuriyetin 75. Yılı Eserleri, Dizisi, Başkar Ofset, Aydın.
- Öztürk, K.,(1996). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem (1923-1927), C:III*, TBMM Vakfı Yayını, Ankara.
- Öztürk, K.,(1993). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM, II. Dönem, C:III*, TBMM Vakfı Yayını No:6, Ankara.
- Rayet, O. Thomas, A.,(1997). *Tralleis: Bir Karia Kenti*, (Çev. Osman Saçıkara,) Aydın.
- Ressamoğlu, L.,(1952). *Aydın İli*, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir.
- Sakaoğlu, N.,(1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yay, İstanbul.
- Saray, M.,(1995). *Atatürk ve Türk Dünyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,
- Sarınay, Y., (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi Ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Sezen, T., (2017). *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın no:26, Sistem Ofset, Ankara.
- Soyak, H. R.,(1973). *Atatürk’ten Hatıralar C:I*, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul.
- Soyak, H. R.,(1973). *Atatürk’ten Hatıralar C:II*, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul.
- Şavklı, C. Aydın, T.,(2014). *Kemalizm’in Yeni Türk Kimliğinin İnşası Sürecindeki Rolü*, 21.Yüzyıl Penceresinden Kültür ve Kimlik Uluslararası Sempozyumu, 26-28 Mayıs 2014, Bakü, Azerbaycan
- Şenol, M. K.,(1981). *Atatürk Aydın’da*, Karınca Matbaacılık, İzmir.

- Şimşek, M.,(2018). *Birinci Dünya Savaşının Sonuna Doğru Aydın Vilayetinin Eğitim Durumu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü I. Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu 19-20-21 Nisan 2018 Bildiri Kitabı, İstanbul.
- Taneri, A., (1993). *Türk Kavramının Gelişmesi*, Ocak Yayınları, Ankara
- Tanör, B., (1992). *Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Tanrıöver, H. S.,(1987). *Dağ Yolu I*, Hz. Fethi Tevetoğlu, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Tanyu, H.,(1962). *Türkçülük Ve Ziya Gökalp*, Toprak Dergisi Yayınları, İstanbul
- Tevetoğlu, F.,(1988). *Millî Mücadeledeki Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Timur, T.,(1993). *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Timur, T.,(2003). *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tunaya, T. Z.,(1989). *Türkiye’de Siyasi Partiler C.III*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T. Z.,(1999). *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılama Hareketleri II*, Yenigün Yayınları, İstanbul.
- Tural, M. A.,(2004). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Turan, M.,(1999). *Yunan Mezalimi,(İzmir-Aydın-Manisa-Denizli(1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Turan, Ş.,(1998). *Atatürk ve Ulusal Dil*, Yenigün Yayınları, İstanbul.
- Ulukan, S. B.,(2017). *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Ülkütaşır, M. Ş.,(1988). *Atatürk ve Harf Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Üstel, F.,(1997). *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçisi Ve Türk Ocaklığı (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, S.,(2011). *Milli Mücadele Dönemi*, 90.Yılında Milli Mücadele Sempozyum Bildirileri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara
- Yetkin, Ç., (2004). *Atatürk'ün Vatana İhanetle Suçlandığı S.C.F. Olayı*, Otopsi Yayınları, İstanbul.
- Yeşil, A.,(2001). *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yusufoğlu, K.,(2011). *Hatıralar Işığında Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası*, Yılmaz Yayınları, İstanbul.
- Zeynel, B. K.,(1994). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991)*,TBMM Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara.
- Zürcher, E. J.,(1993). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul.

6.MAKALELER

- Akın, M. H.,(2012). Laiklik Sözleşmesi Temelinde Gündümlü Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası, *Akademik İncelemeler Dergisi*,7, 49-62.
- Albayrak, M.,(1994). *Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)*, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5, 471-483.
- Alptekin, C., (1978). Erzurum Kongresi, *Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*,1, 35-49.
- Altınkaş, E.,(2012). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi: TCF ve SCF*, *Akademik Bakış Dergisi*, 2, 1-16.
- Arıkan, Zeki.,(1999). *Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, 6,261-282.
- Aydın, A.,(2011). *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Adnan Menderes'in Siyasi Hayatının Başlaması*, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8,1-9.

- Bakan, S., Özdemir, H.,(2013). *Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti’ye Karşı, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1),373-396.
- Bozdemir, S.,(1998). *Atatürk ve Eğitim Cumhuriyet Dönemindeki Eğitimdeki Gelişmeler, Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 11(32), Cumhuriyet Özel Sayısı II, Ankara, 439-458.
- Çelik, B.,(2000). *Aydın’da Serbest Fırka ve Belediye Seçimleri, Toplumsal Tarih Dergisi*, 14,13-23
- Çelik, M. E., (2012). *İngiliz Büyükelçilik Raporlarında Türk Dış Politikası 1933-1937, Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3 (2),25-43.
- Çınar, Ö.,(2015). *Siyasi Yaşamımızda Serbest Cumhuriyet Fırkası Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Denemesi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi*, 207-229
- Dayı, S. E.,(2003). *Erzurum Kongresi’nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi, Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*, 3 (4), 1-17.
- Demirtaş, B.,(2008). *Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, Akademik Bakış Dergisi*, 1 (2), 155-176.
- Erdem, A. R.(2011). *Atatürk’ün Eğitim Liderliğinin Başarısı: Türk Eğitim Devrim, Belgi Dergisi*, 1(2), 163-181
- Erdoğan, C.(2017). *Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenme Yapısının ve Yönetim Anlayışının Çözümlemesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,10 (52), 366-379.
- Ergül, A.(2008). *Kanapiçe Koyu Olayı, Kuşadası Yerel Tarih Dergisi*, Özel Sayı, 8-9
- Ertem, B. ,*Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*,1(2), 71-92.
- Güneş, G. (2000). *1938 Aydın Belediye Seçimleri, Aydın Tarih ve Kültür Dergisi*, 6, 8-11
- Güneş, G.(2002). *Aydın Türk Ocağı (1923-1931), Türk Yurdu Dergisi*, 22, 51-56

- Güneş, G.(2003). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın*, **Tarih ve Toplum Dergisi**, 40, 48-58
- Güneş, G.(2013). *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İl'indeki Siyasi Faaliyetleri (1946-1950)*, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 27, 185-224.
- Güneş, G. (2007). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı*, **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, 26, 21-58.
- Güneş, İ.(1987). *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçici*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 8'den ayrı basım, 3, 427-442
- Güz, N.,(2011). *Türk Ocakları ve Türk Yurdundan Halkevlerine*, **Türk Yurdu Dergisi**, 283, 171-184
- Halkevleri Dergisi**, Y:5, S:52, Şubat 1971
- İğdemir, U.,(1963). *Atatürk'ün Buyruğuyla Türk Tarih Kurumu için Hazırlanan Bir Program Tasarısı*, **Belleten**, 108, 641-656
- İnalcık, H.,(1988). *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi*, **Belleten**, 204, 985-992.
- Karaketir, E.,(2018). *Persler Anadolu'da: Büyük Kyros'un Lydia Seferi ve Sonuçları*, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, 2(1), 1-27
- Kapluhan, E.,(2012). *Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri*, **Marmara Coğrafya Dergisi**, 26, 172-194
- Kırzioğlu, F.,(1991). *Mustafa Kemal Paşa-Erzurum İlişkileri Üzerine Belgeler (1919-1920)*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 7, 224-266.
- Kültür Dergisi**, (1942). 15 Şubat 1942, Y:1.S:11-12,Hilmi Tükel Matbaası, Aydın
- Kocatürk, U.,(1985). *Atatürk'te Gençlik Kavramı ve Atatürkçü Gençliğin Nitelikleri*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 2, 22-25.
- Kodal, T.,(2014). *Mustafa Kemal ve Türk Ocakları*, **A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (TAED)** 52, 295-314.

- Konukçu, E.,(2002). *Atatürk ve Bolu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 54, 1036-1045.
- Köprülü, M.F.,(1940). *Halkevlerinin İçtimai Rolü, Ülkü Dergisi*, 84,481-484
- Nurhan, K.,(1998). 1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 8 (8), 135-177.
- Olgun, K.,(2011). *Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 79, 1-36.
- Oral, M., (2002). *Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 17 (53), 499-527.
- Öksüz, H.- Köksal. Ü.,(2018). *Amerikan Belgeleri Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitim, Akademik Bakış Dergisi*, 23, 317-151.
- Öztürk, A. A., (1999). *Cumhuriyet İdeolojisini Halka Yayıma Girişimleri: Halkevleri ve Aydın Halkevi, Tarih ve Toplum Dergisi*, 61, 73-104.
- Özdemir, Y.- Aktaş, E.,(2011).Halkevleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 45, 235-262
- Sarıkaya, M.,(2007). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1, 321-338
- Sarıkoyuncu, E. D.,(2008). *Bir İngiliz Diplomatının Gözüyle Atatürk ve Türkiye 1933-1939, Turkish Studies, International Journal for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(4),634-663.
- Seçim, Ö.,(2019). *Aydın İli Yerel Basınına Yönelik Bir İçerik Analizi, Dördüncü Kuvvet*, 1,43-52.
- Sezer, A.,(1998). *Atatürk, Cumhuriyet ve Eğitimde Millilik ve Bütünlük, Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı-III, 873-882.
- Şahin, E,- Tunç, B.,(2015). *Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP - CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947), Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2),31-69

Uca, A.,(2006). *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kendi İmzasını Taşıyan Belgeler Işığında Mustafa Kemal Atatürk'ün Ermeni Sorununa Bakışı, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 30,185-213.

Uğur, A., (2003). *Aydın Şehrinin Kuruluşu Ve Gelişme Evreleri, Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(2),41-62.

Unat, F. R.,(1963). *Atatürk'ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştği Devrin Millî Eğitim Sistemi, Belleten*, 108, 624.

Turan, M., (2014). *İttihat ve Terakki Fırkasından Halk Fırkası'na Siyasal Örgütlenme Deneyimleri, Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7, 201-218.

7.TEZLER

Akdağ, M.,(2008), *Aydın'da Siyaset, Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Işığında (1946–1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Aydın, 423.

Çelik, B.,(1996).*Cumhuriyet Döneminde Aydın'ın Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısı (1923-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İlkeleri Enstitüsü, İzmir, 140

Çelik, M.,(2008). *Millî Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı (1939–1950)*, *Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 211.

Durna, H.,(2014).*Türk Siyasi Yaşamında Aydın,(1930-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın,261

Toprak, N.,(2008). *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Yüksek Lisans Tezi*, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Afyon, 116.

Yılmaz, B.,(2019). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Aydın ve Civarının Siyasi ve Kültürel Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 165.

8.İTERNET KAYNAKLARI

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr>, Aydın Müzesi, Erişim Tarihi: 20.03.2020

<http://www.tbmm.gov.tr/> /Mazbatalar, Erişim tarihi:07.03.2020

9.SÖZLÜ KAYNAKLAR

Ahmet Emin Arkayın: 1958 yılı Aydın doğumludur. Aydın'ın Ramazan Paşa mahallesinde yaşamaktadır.

EKLER

Kitabın Adı	Yazarın Adı	Basıldığı Tarih
İncircilere Öğüt	Nadir Bey	1933
Halkevi Broşürü	Aydın Halkevi	1933
Pamuk Ekincilerine Öğüt	Celal Bey	1934
İncircilere Öğüt	Nadir Birvar	1935
Devlet Vergileri	Salih Acar	1935
Çocuk Terbiyesi	Sabiha Yazgan	1935
Milli Edebiyat	Cavide Hanım	1935
Türkiye’de Haritacılığın Tekâmülü	Seyfi Tezer	1935
İyon Medeniyeti	Hulusi Erdoğan	1935
Aydın İli Tarihi	Asaf Gökmen-H. Şölen	1936
Halkiyat Der. Kılavuzu	Aydın Halkevi	1938

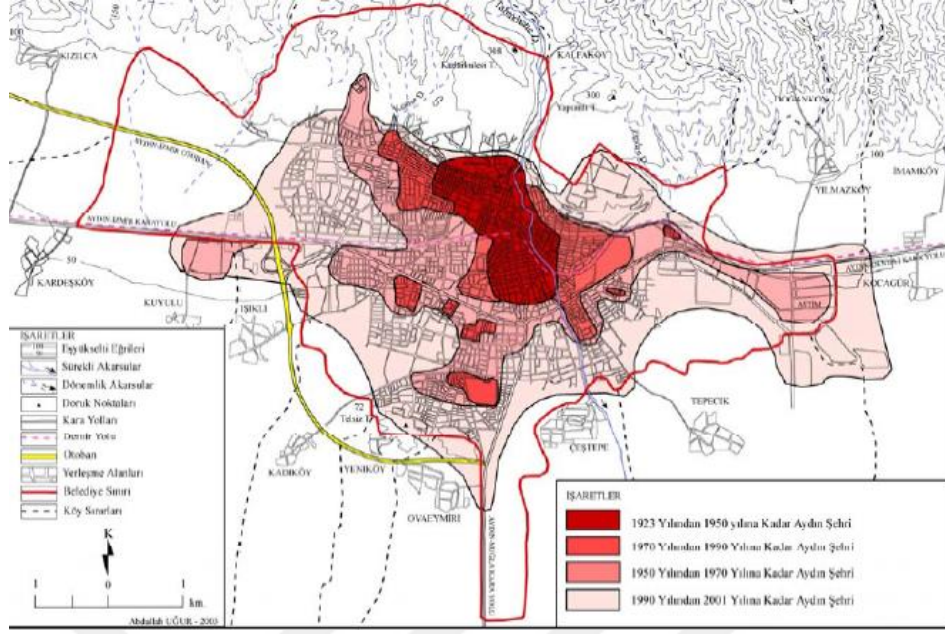
Milli Şef İsmet İnönü'nün Kastamonu'da irat buyurdukları nutuk	-----	1938
Milli Şef İsmet İnönü'nün C.H P. büyük kurultayında irat buyurduğu nutuk.	-----	
Zararlı Kuşlar	H. Ünsel	1939
Şap Hastalığı	M. Lütfi Bilgen	1939
Hatay H.Konferans	Etem Menderes	1939
Lozan H.Konferans	Hikmet Şölen	1939
Şehirlerimizin İmarı	Mitat Yenen	1940
Bozdoğanlı Fethi	Asaf Gökbel	1940
Ahvali Hazıra	Hikmet Bayur	1940
Zehirli Gazlar	Cavide Atilla	1941
Aydın Şairleri	Kemal Özkaymak	1944
Köycülük ve Köy Davası Hakkında Etüt	Salim Gündoğan	1944
Aydın İli Yürükleri	Hikmet Şölen	1945
Ceza Tatbikatında Görev ve Yetgi	Celil Cevheroğlu	1945 ¹⁰¹⁸

Aydın Halkevindeki Kitapların Listesi. Kaynak: BCA, 490-01-00 / 825-262-1

¹⁰¹⁸ BCA, 490-01-00 / 825-262-1, s.18.

Şekil 1: Tralleis Antik Kenti.

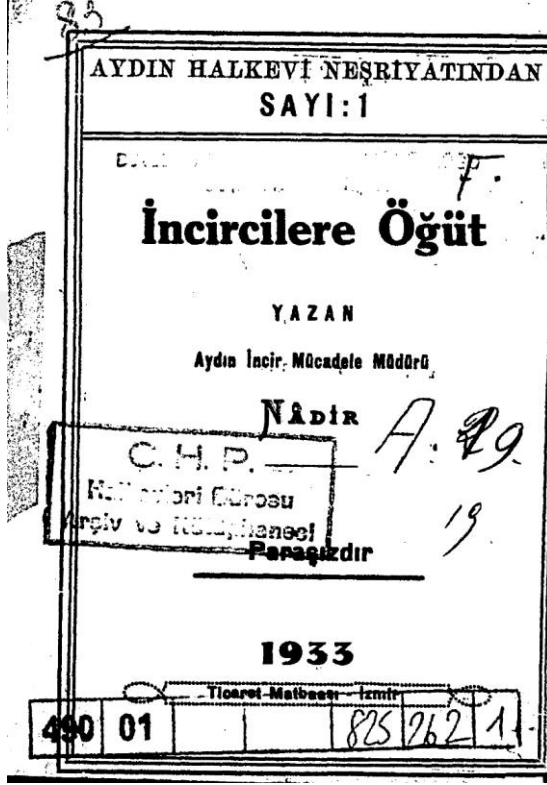
Şekil 2: 1923 yılından 2001 yılına kadar Aydın'ın gelişim evreleri. Kaynak: Abdullah Uğur.

Şekil 3: Aydın Halkevi Dış görünüş

Şekil 4: TC. Arşiv Belgeleri, 490-1-0-0 / 1069-1099-1 Aydın Halkevi Tören Alanından Fotoğraf

Şekil 5: TC. Arşiv Belgeleri,490-01-825-262-1, Aydın Halkevi Neşriyatından Sayı:1,1933.

Ahmet Emin ARKAYIN

RÖPORTAJ

-Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1958 yılında Aydın, Ramazan Paşa mahallesinde dünyaya geldim. Belli bir süre Aydın lisesinde okudum. Daha sonra Buca Eğitim Enstitüsü Fen bölümünde okudum ve ticarete atıldım.

-Dedenizin Aydın Belediye Başkanlığı Döneminde yaptığı Faaliyetler Hakkında bilgi verir misiniz?

1924-1930 yılları arasında ilk seçimle Aydın Belediye başkanlığı yapmıştır. Savaş sonrası olduğu için şehir yeniden yapılanmıştı. Pek çok yenilikler yapılmıştır. Batı Gazi Bulvarı ile Doğu Gazi Bulvarını giriş caddelerini o yapmıştı. Şehitler Abidesini yapmıştır. Gelir durumu düşük insanlara bakım sağlamış, okul hizmeti vermiştir. Örneğin; Aydın'ın önemli siyasetçilerinden İsmet Sezgin'in okumasına vesile olmuştur. İstasyonun üstünü kapatarak Batı ile Doğuyu kapatmıştır. İmar planları mühendis İrfan Saylam'la beraber yapılmıştır.

-1932 yılında halkevinin Aydın'a katkıları nelerdi?

Gençliği ve insanlığı sosyal hayata sokmuş, Tiyatroyu getirmişti. Özellikle o dönem kitap satın alamayan insanlar kitaplardan oldukça faydalanmışlardı. Oradaki etkinliklerden yararlanmışlardı. Aydın'ın gelişmesi için öncülük etmişti halkevleri.

-O dönemdeki Sosyal-Kültürel ortam nasıldı?

Şimdiki gibi değildi, yeni kurulmuş bir Cumhuriyet, vatandaşın gelişmesi için çeşitli faaliyetler yapmıştı. Özellikle vatandaşın okumasına odaklanılmış, Kızılay, halkevi gibi sosyal yardım kuruluşlar vatandaşların okumasına yönelik çalışmalar yaparak aydınlanmanın yüzü olmuşlar.

-Şimdiki dönemde halkevi gibi bir işleyiş olsa, halkın bilinçlenmesine katkısı nasıl olur?

Şimdiki halkevleri eskisi gibi değil, resmiyetten daha uzaklaştı. Şimdi eskisi gibi olsa halkın eğitimine daha çok katkı sağlardı. İnsanların eğitim düzeyi daha yüksek olurdu. Tiyatro, sanat, şekil, müzik ortamı Aydın'da çok daha canlı olurdu.

-O dönemki ekonomik ve siyasi ortamı hakkında bilgi verebilir misiniz?

Dedemin Belediye başkanı olduğu dönemde Aydın, yıkılmış bir şehirdi. Yunanlılar şehri yıkmış ve yakmıştı. Ekonomisi, tarımla düzeltildi, zeytin ve incir tarımı ön plandaydı. Hayvancılık ve süt ürünleriyle gelirlerini sağladılar. Nazilli’de Sümerbank’ın kurulması ekonomiyi kalkındırdı. Dönemin en kaliteli iplikleri burada üretilmişti. Pamuk işçiliğinin yükselmesi son derece önemliymiş. Ama bugün maalesef kalmamış.

-Son olarak dedenizle ilgili paylaşmak istediğiniz bir anınız var mı?

Dedemle ilgili anılarım saymakla bitmez. Kurtuluş Savaşı’nın önemli bir ismidir. İlk görev yeri Söke Bağarasıdır. Orada Kaymakamlık yapmıştır ve İtalyanlara esir düşmüştür. Efeler orayı basıp dedemi kurtarmış. Dedemin yeri değişerek, Yenipazar- Bozdoğan yöresinde örgütlenmiş daha sonra Nazilli tarafında aktif rol oynamış. Şükrü Saraçoğlu, Celal Bayar, Fahrettin Altay, Mahmut Esat Bozkurt, Salavatlı Efe, Demirci Mehmet Efe gibi önemli isimlerle beraber çalışmış. Daha sonra savaş bitiminde, efelerin silahlarını teslim ederek dağdan inmesini normal hayata dönmesini sağlamış. Dedem Aydın için büyük bir şansmış. Dedemin yaptıklarını biz torunları olarak sürekli öğrenmek istiyoruz size bu konuda yardımcı olduysak ne mutlu bize.

ARŞİV BELGELERİ

Bütün Halkevlerinin bir yıl içinde yapmaya mecbur oldukları işleri gösterir "Asgari çalışma plânı"

Not - Bu asgari çalışma plânı, Halkevlerinin öğrenmek hükümleri içinde yazılı faaliyetlerden daha neler yapılabilirse yapmalarına mani değildir.

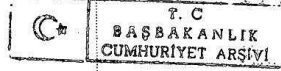
Ay	Şube Toplantıları	Komite Toplantıları (En az ayda bir defa toplantı)	Yönetim Kurulu Toplantıları	Dil - Tarih - Edebiyat	Ar (Müzik, Resim, Heykelt, Foto)	Gösterik	Spor	Sosyal Yardım	Halk Derneği ve Kurul	Kitapçık ve Yayın	Kültürlük	Müze ve Sergi
Haziran			Mektep ve Yıl Kurul toplantıları, ileri ayık rapor hazırlar	Bir sabbat Konferansı	Aile Toplantısı				Türkçe kursları			
Temmuz						Yakın bir iki köyde açık hava tenisleri						
Ağustos			Zafer Bayramı programı hazırlar			Yakın bir iki köyde açık hava tenisleri						
Eylül				Dil Bayramı hazırlar								
Ekim			Cumhuriyet Bayramı programı hazırlar	1 - Terbiye 1 - Edebiyat Konferansı	Aile Toplantısı				Mektep çalışanlarında Okuma bilme-yenlere Türkçe dersleri			
Novan		Yönetim Kuruluna verilecek rapor hazırlar		1 - Hukuk 1 - Ziraat ve Teknik Konferansı	Aile Toplantısı							
Dikim	Şubelerin program tatbikatını kontrol için toplantı		Mektep ve Yıl Kurul toplantıları, ileri ayık rapor hazırlar	1 - İhtilâf 1 - Ekonomi Konferansı	Aile Toplantısı	Halkevleri repertuvarına dahil bir piyes teminli						Yeni Mâlar ve ürünler sergisi
Sonikim				1 - Ziraat ve Teknik 1 - Terbiye Konferansı	Aile Toplantısı	Halkevleri repertuvarına dahil bir piyes teminli						
Şubat			Halkevleri Yıl. ilmi programını hazırlar	1 - Sabbat 1 - Güzel sanat Konferansı	Bütün Halkevlerinde fotoğraf sergisi Yapıldılarda Resim, heykelt sergileri	Halkevleri repertuvarına dahil bir piyes teminli		Sosyal yardım Balaları				Tarihi ibidatın muhafazası propagandası yapmak.
Mart		Şubeye verilecek yıllık programı hazırlamak için toplantı		1 - Ekonomi 1 - İhtilâf Konferansı	Aile Toplantısı	Halkevleri arasında tiyatro turneleri				Kitap Sergileri (Yeni çıkan kitaplardan)		
Nisan	Konferansa hazırlanan şubelerin gelecek yıl programı tatbik eder.		Ulusal Egemenlik Bayramı programını hazırlar	1 - Ziraat ve Teknik 1 - Folklor Konferansı	Akan Halkevlerinde Balalar ilmi ilmi sergisi (Pati makûlâ)							
Mayıs		Yönetim Kuruluna verilecek rapor hazırlar	Gelecek yıl programı tasdik için toplantı	1 - Ziraat ve Teknik 1 - Tarih Konferansı	Akan Halkevlerinde Halkevleri Resim Sergisi		Spor ve Gençlik Bayramı hazırlar				Bahar Bayramı tertibi, kıyama bahar bayramı programları rapor tatbik eder. Bu programı yeni oyunlar, gösteriler v.s. sahneli minikbaleler göster.	

- Her Halkevinde bir radyo ve kablolu hoparlör tertibatı bulunur. Aile toplantılarında, varsa Halkevlerinin alfranga müzik terekkiplerinden, orkestradan; yoksa radyo ve gramofondan istifade edilerek bilkassa alfranga müzik dinlenir ve dans edilebilir. Bu toplantıları nezih cereyan etmesine bilhassa dikkat olunmak lâzımdır.
- Mesai programının tatbikatı haziran ibidatından başlar ve bir yıl devam eder.
- Her Halkevi bulundığı kasabanın Halkevinde, "Çalışma ve faydalandırma hüdudü kaza sınırı geçmemelidir. Nahiye Halkevi varsa, faaliyet onun o nahiye hüduduna münhasırdır.
- Her sene haziran ayında her Halkevinin bütün şubelerinden mürekkep Heyeti Umumiye toplanır. Halkevi Yönetim Kurulı geçen yıl mesaini izah eder ve gelecek yıl programı hakkında malumat verir.
- Asgari çalışma programının tatbikatına 1939 haziranı ibidatından itibaren başlanacağına göre Halkevleri çalışma programlarını Haziran başına kadar tesbit olmasına icabetmektedir. Bu sebeple bu yıl mahsus olmak üzere komite ve şubelerin Mayıs ayı içinde toplantılar yaparak programlarını hazırlamaları gerektir.
- Dil, tarih ve edebiyat şubeleri kurulmamış Halkevlerinde Dil bayramı tertibatını yapmak ve konferansları tertiplenmek ve verilmek. Ar şubeleri kurulmamış Halkevlerinde aile toplantılarını yapmak. Halk derneği ve kurslar şubeleri kurulmamış Halkevlerinde Türkçe okutup yazdırma kurslarını açmak Yönetim kurulunun vazifesidir. Her Halkevinde bir kitapçık ve okuma odası bulundurulmasına göre kitapçık ve yayım şubelerinin teşkil edilmesi,

490 01 4 21 56

1- TC. Arşiv Belgesi 490-1-0-0 / 981-804-2, Aydın ili ve kazalarındaki Halkevlerinin çalışma programı

Aydın Vilâyeti Meb'uslarının seçim mazbataları
listesidir

Mazbatanın adedi	Seçilen Meb'usun		Mesleği
	Adı	Soyadı	
2	Dr.Hulûsi	Alataş	
	Adnan	Menderes	
	Nuri	Göktepe	
	Nazmi	Topçuoğlu	
	Dr.Mazhar	Germen	
	Mümtaz	Kaynak	
	Dr. Şakir	Şener	

030 10 76 499 3

248

T. C.
BAŞVEKÂLET

Yan İşleri Dairesi
Müdürlüğü
Sayı :

Dosya işaretleri

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Gelen	Taribi	4. XXXXX
Evrakın	Numarası	2138
Müservid		
Tesvid tarihi		20.3.1940
Mübeyyiz		
Tebyiz tarihi		17 -
Mukabele edenler		
Sadıra	Umumi	6-166
No.	Hususi	1292
Merbutatı		
Sirk tarihi		
Mukayyidin imzası		21-3-40

Dahiliye Vekilliğine

16.2.1940 tarih ve M.S.Ş.2.1621 sayılı tezkere karşılığıdır .

Vefat etmiş olan Aydın Mebusu Mümtaz Kaynak 'ın yerine intihabı mebusan kanununun maddesi mahsusasına tevfiğin diğerinin seçilmesi B.M.M.Reisliğinden alınan 20.3.1940 tarihli ve 1527/1139 sayılı tezkerede bildirilmiştir. Gereğinin yapılmasını rica ederim .

Başvekil yerine
Müsteşar

20 3 40
14

030 10 76 501 10

4- TC. Arşiv Belgesi,030-10-7650110. Atama Belgesi.

C. H. P. DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AYDIN HALKEVİ CUMHURİYET ARŞİVİ 28/5/1946
İdare Heyeti Reisliği
272

C. H. P. Genel Sekreterliği
48564 3 Haziran 1946

1829 C.H.P. Genel Sekreterliğine
Ankara

1946 yılı repertuvarında bulunan piyeslerden çoğunun evimiz temsil komitesi tarafından oynandığı ve bunların dışında kalan ufak piyeslerin ise her hangi birinin sahneye konması, sarfedilecek emeğin ve ihtiyar oluncak masrafin karşılığı olamayacağı, temsil komitesi başkanlığınca mütalâa edilmiş ve :

A) Bir kelebek ninnisi
B) Babaların günahı
C) Ceza hâkimi
Ç) İmralının insanları
D) Vazife
E) Ak akça
F) Vazife adamı

piyesleri oynanmak üzere ele alınmak istenildiği bildirilmiştir. Binaenaleyh 24/9/1945 tarih ve 5/2674 sayılı genelgenin 2.maddesi gereğince 1946 repertuvarına dahil bulunmayan yukarıda adları yazılı piyeslerin Halkevimi temsil komitesince oynanmasına müsaade olunup olunmayacağına emir ve işarını rica eder, yüksek saygılarımı sunarım.

Aydın Halkevi Başkanlığı
Dr. Necip Aydın

3 - V - VI 1946
temail C.
4. VI. 1946

6

5- TC. Arşiv Belgesi, 48564, Halkevi piyesleriyle ilgili rapor.

196/129

18.3.1942

Şifre tel

Şifre edildi

Riyaseticumhur Umumi Kâtibliğine

TAKİBEN

15.3.1942 tarihli ve Aydın vaziyeti hakkında aldığım şifre üzerine yaptığım tahkikat ve yeniden alınan tedbirleri arz ediyorum .

1 - Aydın vilâyetine mahsus 400 ton kışlık tahımlukdan 232 ton verilmiş bunun 185 tonu dağıtılmış , 47 tonu yemekliğe tahsis edilen ve 98 tonu da halâ tevzi edilememiş olduğu tahkikat neticesinde anlaşılmıştır .

2 - Aydın vilâyetinin Ziraat Vekâletine yazdığı 13.3.1942 tarihli ve 427 numaralı bir tezkerede kışlık zerriyatın geçen seneye nazaran yüzde otuz fazla olduğu ve durumun normal olarak inkişaf etdiği bildirilmekte , ve yazlık zerriyatın arttırılması için tahsis edilmiş olan 23.000 küsur liardan 21.000 küsur lirasının 23 çiftciye tevzi edildiği ve kalan 1550 liranın da isteyen çiftcilere verilmesi için muamelesinin yapılmakta olduğu yazılmakta ve ayrıca muhtelif tohumluklar için 125 bin lira daha istenilmektedir . Bu tezkere ayın 17 sinde gelmiştir .

3 - Aydın valisi Millî Korunma kanununun verdiği salâhiyete istinaden bugün vekâlet emrine alınmıştır .

4 - Vilâyetin istediği paradan ilk parti olarak 50.000 lira verilmektedir .

./.

-4-

030	01			40	240	3
-----	----	--	--	----	-----	---

6- T.C. Arşiv Belgesi, 03001-402409, Halkevleri giderleriyle ilgili arşiv belgesi.

5 - Esasen Ziraat Vekâleti evelce tahsis ettiği ve tohumluk namı verdiği birinci maddedeki sevkıyatı ellerindeki yemeklikden tohumluk ayırmaları ve gönderilenin yemeklik olarak ayrılması gayesini güzetmiş ise de kanuna muhalif olmamak için bunu yazıda ifade etmemiş , haricden gelen tohumlukların yerine uymak zorluklarını tabariz ettirmiş tir .

6 - İlkbahar ekimi için yapılan çalışmalarda Banka formaliteleri haddi asgariyeye indirilmiş , yani bir kaç kağıda inhisar etmiş olub bud: merkezden basdırılarak her tarafa tevzi edilmiştir . Bununla beraber bugün Ziraat Bankası zürraa tohumluk dağıtma işini kredi kooperatiflerine bırakan bir telgraf emrini Aydın'a göndermiştir .

Tazimlerle arzını rica ederim .

Hususî Kalem 18.3.1942 tarih ve 129 sayılıdır .

Başvekil
Dr.Refik Saydam

Şifre edili .

A.Z.

030	01			40	240	9
-----	----	--	--	----	-----	---

2

7- T.C. Arşiv Belgesi, 03001-402409, Halkevleri giderleriyle ilgili arşiv belgesi. (devamı).

T. C.
Dahiliye Vekâleti
U. M.
S. M.
Sayı

78/

Hulâsa: _____

 T. C.
BASBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Aydın vilâyeti sayısları:

- 1 Adnan Ertekin
- 2 Dr. Mazhar Germen
- 3 Abidin Özmen
- 4 Tahsin Şan
- 5 Nazmi Topçu
- 6 Nuri Kazım

Trabzon vilâyeti sayısları :

- 1 Hasan Saka
- 2 Seniha Kızal
- 3 Daniş Eyyüpoğlu
- 4 Halil Nihat
- 5 Nebi oğlu Hamdi Ülkümen
- 6 Raif Karadeniz
- 7 Süleyman Sırrı Gedik
- 8 Mithat Aydın
- 9 Sırrı Day

Elâziz vilâyeti sayısları :

- 1 Fuat Ziya Çiltepe
- 2 Tahsin Berk
- 3 Fuat Ağıralı
- 4 Fazıl Ahmet Aykaç
- 5 Saffet Okay

Ocuzbaa yamalak Erraka : Cevap odığı muhavvirelün tarih numaresile haqqı delir ve şube ilâdetle yamığum derzolunmam rica olmur.

030	10			75	492	15
-----	----	--	--	----	-----	----

3

8- T.C. Arşiv Belgesi, 03010-7549215, Aydın Vilayet Sayısları Listesi.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T.C. P. T. T. U. M. TELGRAF
Adres: 8070
19.2.1936 (No: 251/1)
Yol: Servis işaretleri

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mes'uliyet kabul etmez.

Ankara/CHP Genel Sekreterliğine

İLK MERKEZ	V	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ HUSUSİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
1.1.11.111.11	95	aydın	369	71	18	21	14		

İzmir partisi başkanlığı Avni Doğan'ın 16 ve 17 Şubat geceleri İnkıla ve İstiklal mevzuatı üzerinde konferansları yapıldı. Bugün sabah İzmir'de konferanslara halk çok büyük alaka gösterdi. Çok heyecanlı oldu. 700 kişi olan salonumuz dinleyicilerle doldu. Yersizlikten perili denemeler çoktu. İki gün parti ve halk evi kurulları ile karşılıklı konuşma yapıldı. Bu konuşmalarından

9- T.C. Arşiv Belgesi, Ankara'dan CHP Genel Sekterliğine Gelen Telgraf.

T. C.
MÜNAKALÂT VEKÂLETİ
P. T. T. L. U. M.

21230

TELGRAF

(Örnek : B. 1)

YOL

Servis işaretleri

Devlet telgraf mahkemelerinin
dolay. mesuliyet kabul etmez.

Adres :

yuce reisi cumhurumuz aziz milli sefiniz inonunun
katlarına ankara ==

İLK MERKEZ	No	Kalime	VERİLDİĞİ	RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI	İMZA
			Tarih	Saat	HUSUSİ	Tarih	Saat
9272--	soke	87 151 6.9	2120	==		14 9 5/10	

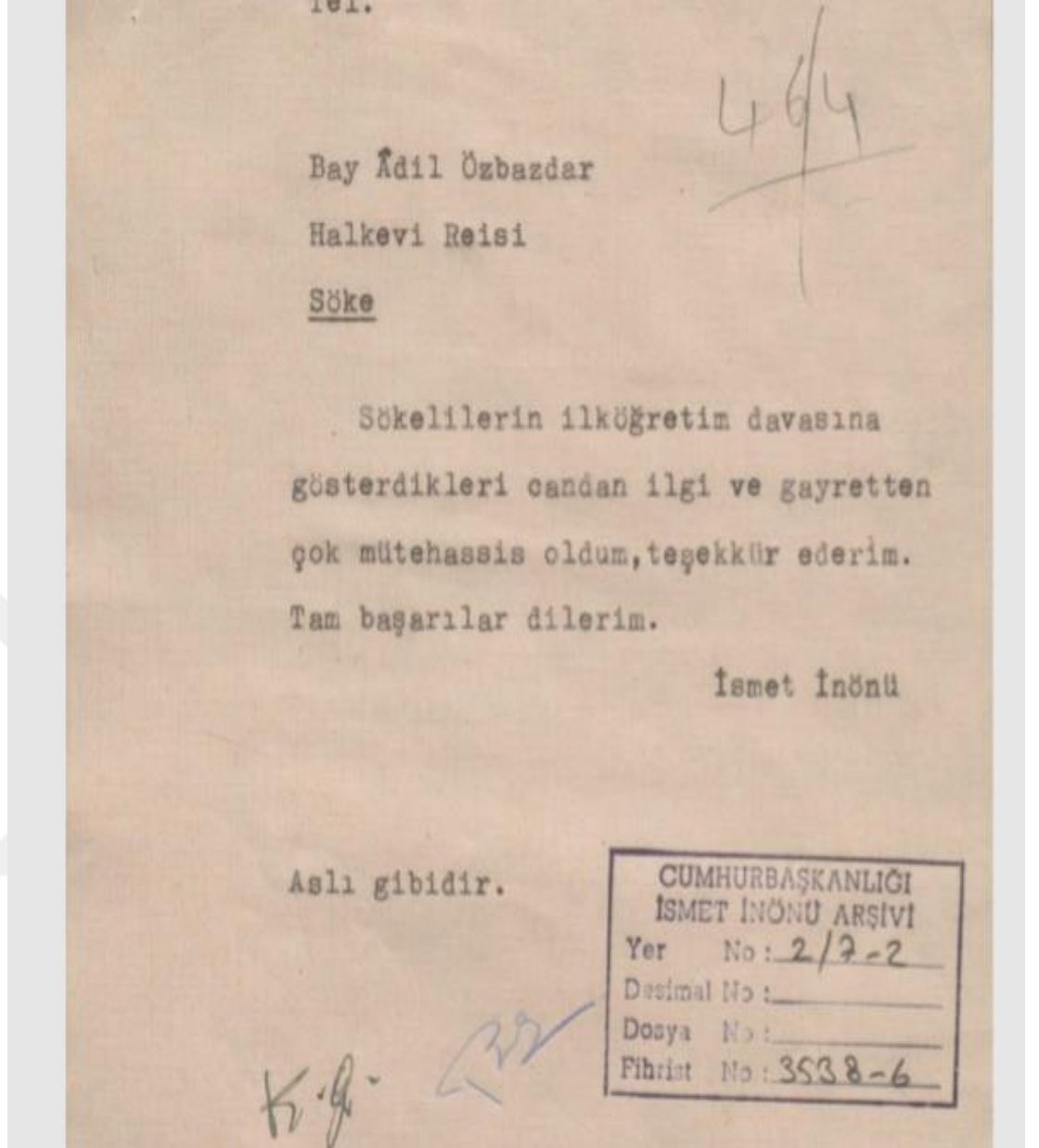
koy kalkınmamızı sağlayacak ve sayelerinizde nasibimiz
olacak çok yakın gelecekteki yuzunuzu guldurecek ilk
öğretim milli davası isini son direktifleriniz gereğince el
ve one alan kazanızın idareciler ve öğreticileri bugün

CUMHURBAŞKANLIĞI

10- Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi: Söke halkı eğitim kongresi ait telgraf

T. C.
MÜNAKALÂT VEKÂLETİ
TELEGRAFE
(Ornek)
evimizde bütün çevre köy muhtarlarının maarif YOL
cilerinin memur ve munevver yurttaşların istirakile bir
kongre yapmışlardır bu toplantı ile sokemiz bölgesinde
şimdilik bes köy okulunun derhal inşasına ve
ikmaline karar verilmiş soke ortaokuluna ders
malzemelerinin ikmali için 6000 lira bağışta bulunulmuş
ve iki köy okuluna 30 zar dekar tarla teberru
edilmiştir diğer köylerimiz öğretmen verilmesirasını
beklemeden okul kuraklarını kuracakları vadiinde
bulunmuşlar ve bu büyük milli davanın isaretleriniz
gibi gerçekleşmesinde hizmet etmeye

11- Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi: Söke halkı eğitim kongresi ait telgraf(devamı)

12- Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi: Söke halkı eğitim kongresi için İsmet İnönü'nün teşekkür telgrafı

Ant Gazetesi 29 Mayıs 1933

Aydın Halkevi

Namına 19 Mayıs Gazi Gecesi Tarih, Dil, Edebiyat Komitesi Reisi Muallim Hulusi Erdoğan Bey Tarafından Söylenen Nutuk Suretidir

— 10 —

Mondoro mütarekesi ve Sever muahedesiyle Osmanlı imparatorluğu, yok olmağı kabul etti.

Müdanya mütarekesi ve Lozan muahedesiyle yeni bir Türk devleti varlığını tamattı. Türk kuvveti sultanların ve nedimlerinin elinde Mondoro ve severe kadar indirilmişti. Türk kuvveti Gazinin ve arkadaşlarının elinde Müdanya ve Lozana kadar yükseltildi. Mondoro ve Mondoro kabul eden sultan ve hükümetine dayanarak Türk vatanın her tarafına yayılan düşmanlar Müdanya ile sürülüp denize ve Türk hudutları dışına atıldı. Sever ve severi kabul eden Sultan hükümeti Türk vatanını parçalatmış Türk istiklâlini mahvetmiş idi. Lozan ise Türk vatanının tamamını, Türk devletinin istiklâlini temin etti.

Arkadaşlar :

Bu büyük ve yüksek görünüşün parlak huzurunda bütün kalpler buraya gelinceye kadar geçtikleri ölüm yollarını, çektikleri mihnet ve meşakkatleri kısa bir an içinde hürmetli bir duruşla analım.

Arkadaşlar :

Komitimizin programında kabul ettiği ve Aydın Halkevinin her yıl bu akşam «Gazi Gecesi» diye kutlulayacağı yeni Türk devletinin kuruluş safhasına Türk tarihinin bir dönüm noktası hakkında söylediğim sözlerle nihayet vakti bu büyük tarihi yatan ve kuran yiğitleri yadınların yüksek ve kahman huzurlarında ve milî karşısında hürmetle selamlarım ve bu uğurda a-

ziz ve mübarek hayat ve kanlarını seve, seve feda eden aslan yürekli şehitlerimizi de ince duygulu bir kalp ile anarım.

Arkadaşlar :

Büyük Gazinin buyurdıkları gibi, bugün vasil olduğumuz netice, asırlardanberi çekilen millî müsibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir. Bu neticeyi büyük liderimiz Türk gençliğine emanet etmiştir.

Ey Türk gençliği !

Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinedir. İstikbalde dahi, seni, bu bazineden, mahrum etmek isteyecek, dahili ve harici bethahların olacaktır. Bir gün istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin !

Bu imkân ve şerait namüsaait bir mahiyette tezahuredebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kasdedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilir. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaffet ve delâdet ve hatta hiyanet içinde bulupabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsî men-

Koşu Yeri

Geçen gün şehrimiz At- lı spor hey'eti Ah köyüne giderek koşu mahallini gezmiştir. Koşu yerini çok küçük bulan hey'ete köylüler, bu koşu yerinin büyütmek imkânı olduğunu ileri sürmüşler, ve Ekrem Beye bu hususta her türlü fedakârlığı yapmağı deruhte edeceklerine dair teminat vermişlerdir.

Bununla beraber koşu mahalline yapılacak setler için icabeden tuğla ve saireyi de köy sandığından sarfiyat yaparak meydana getireceklerine ve her halde koşu yerinin tekâmülü hususunda hiç bir fedakârlıktan çekinmeyeceklerini söylemişlerdir ki köylünün gösterdiği şu alâka cidden taktire değer bir harekettir.

Ülkü'nün

Dördüncü Sayısı Çıktı

Ankara Halkevi tarafından ayda bir çıkarılmakta olan «ÜLKÜ» mecmuasının dördüncü sayısı çıkmıştır. Mefkûre kaynağı olan «Ülkü'nün bu sayısında çok zengin mündericatla bezenmiştir.

Türk âleminin bu yüksek mefkûre mecmuasından her Türkün bir tane edinmesi bir vacibedir.

faatlarını, mes'ullerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakruzaruref içinde harap ve bitap düşmü olabilir.

Ey Türk istikbalinin evladı !

İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyeti kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asıl kanda mevcuttur.

Yaşasın Türk Milleti.

Yaşasın Gazi.

Yaşasın Türk Cumhuriyeti ve İstiklâli.

Yaşasın 19 Mayıs Türk İnkılâp bayrımı.

— SON —

(79) No.liste

T. D. T. Cemiyetinden

verilmiştir.

Aranacak arapça ve farsca kelimelerin 79 umaralı listesidir.

Millet, milliyet, millet, mntaka, misak, muadil, muaf, muamele, mimar, muasır, mukadderat, mukaddes, mülk, mülkiyet.

Listede çıkan kelimelerden manaları birden fazla olanların her manasının ayrı karşılıklar sürümleridir.

Karşılık gönderen zevatin karşılıklardan duyulmuş, eşidilmiş olmaları hangi kaynaklardan alındıklarını göstermeleri rica olunur.

Ayda Defterdar-

lığından :

11/5/933 tarihinden 939 Mayıs gyesine kadar 20 gün müddetle müzayedeye vaziedilen Mendres nehrinin üalik avlanmak hakkı la yüzde 12 saydıye resminin ihalesi bir hafta müddetle temdiği ilân e lnuhr.

No. (143)

Milâs Sa. Al. K

riyasetinden:

Milâstaki askerinin senelik sabun iltiyacı a ni münakasaya konulmu tur. İhalesi 7 haziran 1934 çarşamba günü saat 15 Milâstaki komisyonda pılacaktır. Şartname bir sureti Milâs ve Ay satın alma komisyonla da vardır.

Taliplerin şartnamen görmek üzere her gün münakasaya iştirak et isteyenlerin ihale günü 42 liralık teminatı mukate mektupları ile bir komisyona müracaatla lân olunur.

No. 10

17, 22, 28, 3 D

Teknik ilerlemeler

Ankara radyosunun teknik saatinde mühendis Bay Fahri Fındık tarafından üyümlenmiş olan bu değerli kontrolleri aletlerimizde alıyoruz.

Değerli dinleyicilerimiz;

Teknik saat diye üyümlenmiş çok kısa bir zaman var. Dünyayı kükülden küküğe sokan sayısız teknik yeniliklerin konuşulmasını böyle kısa bir zamana sığdırmak değil, sadece isimlerini saymak bile mümkün değildir.

Onun için ben bu işin parçalarına ayırdım. Her şeyden ziyade göre karşı için size önce sürat elde etmek için teknik alanın baş vurduğu araçları ve elde edilen neticeleri topluca anlatayım:

1 — Biliyoruz ki bundan otuz kırk sene evvel bir yerden bir yere gitmek yahut eşya göndermek için, saatte 50 kilometre giden tren, en çok kırk kilometre hızla yavaş vapur ve daha iptidai olarak havayın kuvvetiyle çekilen arabalar vardı. Otomobil ve tayyare o günlerde yeni doğmuştu.

Son zamanlara gelince:

Söz gelimi: Demiryolunda işiyen normal trenlerin sürati Avrupada 90 — 100, Amerikada 110 — 120 kilometredir. Süratin bu kadar artırılabilmesi, mükemmel işiyen ve istenildiği zaman bir treni mihlının gibi durdurabilen hava ve buhar frenlerinin icadından sonra başlamıştır.

Halbuki bugün bu süratler de değişti. Trenlerin sürati saatte 150 hatta 200 kilometreye çıktı.

Süratin böyle, birdenbire denemek kadar kısa bir zaman içinde artmasının sebebi, eskidenberi bilindiği halde, bir nedense ihmal edilen hava zorlunun önünde hesaba katılması olmalıdır.

Vagonlara, havanın zorluk veremeyeceği bir biçim verilince fark birdenbire büyüdü.

Havanın en az zorluk gösterdiği biçim, bir yağmur damlasının biçimidir. Yani ön tarafı pürüssüz yuvarlak ve arka tarafı sivri.

Bu, yağmur damlası biçimi bugün her şeyde kullanılıyor. Trenlerde, otomobillerde, tayyarelerde, balonlarda, torpillerde hatta vapurlarda...

Sist, bu yüzden kazandıran birkaç sürat rekorunu üyüleyeyim:

1 — Berlin — Hamburg arasında işletilmekte olan bir trenin sürati saat-

te 200 kilometreye ulaşmıştır.

2 — Televizyon ve telemekanik: Radyosu biliyoruz. Bunu tarif etmiyorum. Fakat radyonun, daha doğrusu radyo ile ses alıp verme meselesi hal edilikten sonra arkasından televizyon doğdu. Onun arkasından da telemekanik.

Televizyon radyo ile bir manzaranın usaklara gönderilmesidir. Kısık bir zaman evviline kadar bu bir laboratuvar işi iken bugün piyasaya bile çıkmış bulunuyor.

Bugün Avrupanın ve Amerikanın bazı yerlerinde televizyon neşriyatı yapılıyor ve evinde böyle bir makinesi olan bir adam, oturduğu yerden hem bir operayı dinliyor, hem de seyrediyor. Yahut ta usaklardan kendiale konuşan bir adamın aynı zamanda hayatını, ölümlerini bir buzlu cam üzerinde görüyor.

Çıkarılmış mühim bir fotoğrafı birkaç dakika içinde yüzlerce kilometre mesafeye gönderilebiliyor.

Telemekanik gelince:

Bu da radyo vasıtasıyla mihanik hareketlerin usaklardan idare edilmektedir. Pilotusuz bir tayyarenin inçması, kapıtasız bir vapurun yürütmesi hep telemekanizmin tasbikatıdır.

" "

Ön sıralarda sayılması lazım gelen büyük teknik hadiselerden mühim bir kısmı da enerji elde etmek için baş vurulan araçlar ve alınan neticelerdir.

Meselâ: maddenin en küçük parçası sanılan atomların 3, 5 hatta 10 milyon voltak tevditörler altında parçalanarak elektron ve protonlara ayrılması, vakıa henüz bu iş bir laboratuvar işi olmaktan çıkmamışsa da günden güne büyük ve ümid verici bir ehemmiyet alıyor.

Tasavvur ediniz. Meselâ bir kilogram Lithium'un atomlarının parçalanarak Helium haline geçmesiyle, başbaşa kalan enerjinin değeri 60 milyar kalori ediyor. Yani 60 milyar kalori elde etmek için kümür yakmak icab etse yedi milyon kilogram kümür lazım gelecek demektir. Bakalım, bu işin neticesini biraz beklemek lazım.

metre yüksek çıkarak kenarları pek az olan alanlarda bu paraları arzuprodu. Daha yüksek çıkarak teknik sebeplerden dolayı mümkün olmadı. Bundan sonra profesör Regener yaptığı bir balona icab eden aletleri koyarak 28 bin metre yüksek gönderdi. Bu yükseklikte ziletlerin otomatik olarak boylu hirtigil hakikatlerden ultra şaflar hakkındaki faraziyeler oldukça katılmış oldu.

Bundan sonra ruşlar da aynı madda 22000 metre yüksek çıkılarak, fakat bir kaza, maksada erişmelerine mani oldu.

" "

Son zamanın büyük teknik ve ökonomik hadiselerinden birisi de suni benzin yapılmasıdır. Leuna benzinini adı takılan bu benzin baştan aşağı terkib yollarla yapılmaktadır. Leuna benzinini yapan Bergius isimli bir alman bilimdir. Aynı zat ağacın esası olan sellülozu hyrolyze etmek yani su vermek suretiyle suni şeker dahi yapmaktadır.

" "

Teknik alanda birçok büyük davalar çok defa bir noktada takılıp kalıyor. Günün birinde o noktadan zoruna kalmamak için bir çare bulununca iş birdenbire ilerleyiveriyor.

İşte size birkaç örnek:

1 — Tekerleklerin, göbekten çevreye doğru tesir eden ve anilmerkez kuvvet değişikliği zor ile kırılmaması için çare bulununca otomobil 435 kilometrelik hız aldı.

2 — Vagonların rüzgârı karşı zorluk göstermemesi için birer evci anlatık yağmur damlası biçimi verilince trenlerin sürati 200 kilometreye çıktı.

3 — Elektron neyreden katod lambaları yapılmış telis telefon dünyaya yayılverdi.

4 — Çok hafif olan benzin motorları yapılmış tayyareciler pek ziyade ilerledi. Geçen gün Illuvrayon'da okudum. Pan American Airways kumpanyasının, her biri 670 beygirlik dört motörlü ve 17000 kilo ağırlığında kocaman bir tayyareli saatte 300 kilometreye hızla uçmıştı.

5 — Dizel sistemi motörlerle, yahut buhar türbinlerle birtek makineden 100000 beygir kuvveti elde edilebiliyor.

Teknik alanın başka şubelerinden de daha pek çok örnek sayılabilir. Fakat vakit bittigi için artık susuyorum. Bu geniş üzü gelecek sefer gene yürü-

Memleket Postası

Bursa Halkevinde sosyal yardım çalışmaları

Bursa halkevinin çok verimli işler basaran şubelerinden biri de sosyal yardım komitesidir. Bu şube son zamanlarda (Bursa yokullarına yardım) kurumu ve C. H. F. ocak kurumlarıyla el birliği yaparak halkın hamiyetine bağ vurmuş yokullar ve fakirler için halktan (14000) parça giyim toplamıştır. Bu eşya belediyece etüden geçirildikten sonra şu şekilde dağıtılmıştır:

13 mektebin 600 fakir çocuğuna, mektebe gitmeyen 1200 fakir çocuğa, kadın ve erkek 600 yoksula ki: büyük küçük 2400 fakire giyim verilmiştir. Dağıtılan eşyanın parça sayısı 14000 dir. Bunlar arasında 400 çift ayakkabı da vardır. Dağıtılan eşya arasında yüzlerce çorabı var da bu sayıya katılmamıştır. Tek olarak geriye kalan 400 parça eski ayakkabı da satılarak tutarı gene yokullara harcanacaktır.

Bunlardan başka; toplanan eşya arasında yeni doğan çocuklara yarıyan 690 parça eşya çocukları esirgeme kurumuna verilmiştir. Yokullara yardım kurumunun her ay topladığı tahhüddlerden başka valimizin yardım ve destekle memleketimizin eyilkeser ve varlıklı yurddaşlarından 261 lira toplanarak; koruma kurumları olmayan okullara dağıtılmıştır. Bu okullardaki çocuklara yemek için de onar kile piring verilmiştir. 15 mektebin yoksa çocuklarına mekteb örneğine göre yeni giyim yapılmak üzere 118 metre yeni laciverd kumaş gönderilmiştir. Halk evi sosyal yardım komitesinin ve Bursa yokullarına yardım kurumunun çalışmalarını kolaylaştıran ve arkalayan valimiz Fazıl Güleş; her hafta bu kurumların toplantılarında bulunarak onlara kuvvet veriyor, gerek valimiz gerekse, memleketin fakirleri hesabına kapı kapı dolayarak eşya toplayan bu

kurum üyelerini ve C. H. F. ocak kurullarını bu yüksek bağlılık ve şefkatlerinden ötürü takdir etmek lazımdır.

Musa

Aydında deve güreşleri - Halkevi çalışmaları

Aydın — Aydın Halkevi içtimal ysa dım şubesi hayramın ikinci ve üçüncü günleri, orta ve ilk okullardaki yoksa ve kimesiz çocukları giydirmek üzere deve güreşi yaptırmıştır.

Güreşe sekiz çift tülü girmiştir. A. yağa aydın Ahmed çavuşun tülü, Osmanbükü ve Şepetçi tülülerini yere gerek kazandırmıştır.

Ortaya taruğun tülüünü yenen köklü Hamzaman tülüü ile yorgancı tülüünü yenen aydın Bay Eyübün tülüü güreşmiş ikisi de berabere kalmışlardır.

Baş Köşk furka başkanı Bay Mehmedin oğlunun ünlü tülüü çıkmış fakat bu tülü ile güreşecek den tülü bulunmadığından galib sayılmış ve başa konan halısı almıştır.

Bu tülü Yenipazarlı Alim ağasının tülüü ile güreşecek fakat Alim ağasının çok hasta olmasından tülüü gelmemiştir.

Geçen sene Alim ağa tülüü ile köklü tülüü güreşmiş Alim ağa tülüü kazanmıştır. Bu yıl iddia ile çok tül bakılan köklü tülüün kazanacağı mangalbaş güreşlerinde böylememektedir.

Deve güreşlerinin en tatlı yanı mangalbaş güreşleridir. Gece develer has kahvesinde toplanır, develer dışarı taşılır, davul zurnalar çalar, mangalbaşında rakı develer ünlü tülü güreşlerini anlatırlar.

Aydın — Yalıbaş gecesi bu yıl her yıldan daha neçeli ve eğlenceli geçmiştir. Spor mintaka ve kulübü el birliği bükümette bir halo vermişlerdir. Balo çok eğlenceli ve neçeli sabaha kadar devam etmiştir.

Halkevi salonunda da birçok halk

1648 - 1848 - 1948

DR. İ. H. SAVKAY

YAZIMA başlık olarak aldığım üç mühim tarih; üç büyük milletin Demokrasi yolundaki inkılablarına aittir. Bunlardan başka 1848 yılı demokrasi rejiminin en yükksek zirvesine ulaşan İsviçreyi de ilâve edebiliriz. Fakat bizim o kata varabilmemiz için önümüzde çok uzun yıllar olduğunu itiraf mecburiyetindeyiz. Tarihi gözden geçirirsek görürüz ki, millet cemialarının idâre tarzları üç safhada mütalâa edilir.

Birinci safha; ilk zamanlar şekli: Burada büyük bir cesaret ve kuvvetli pazulara malik olanlar idaresidir. Onların her sözü "kanun", her arzuları "nizam", hükümünde idi. Bu sebepledir ki, milletin refah ve saadeti değil, ancak zaviye ve zevkleri için devam ve ihtilâf düşünüyor. Nemonlar, sezarlar, firavınlar bu cümleden.

İkinci safha: Bu müstebit ve Honhar kimselerin zulûm ve ihtirasları altında ıslahat halkın kurtarılması ve insanlık duygularının uyanması için ileri atılan kimselerdir. Peygamberler bu cümleden.

Üçüncü safhaya gelince Peygamberlerden tevarüs suretiyle başa geçip manevî kudretini maddiyata tahvil ve mevkiini tahkim ettikten sonra birincilerle boy ölçmek hevesindeki türeyen donkışat varî kâtörler.. Napolyon gibi..

Bir tarafın başer fikrinin tabii tekâmülü, diğer taraftan ilim, sanat ve ticaretin terakkisi ile gitgide inkişaf eden umumî şuur; artık bir çobanın keyf ve arzusu ile sevk ve idâresi altında sürû hükûmünde yaşamakta sıyrılarak kendisi gibi yaratılarda olan hak ve hukuk kadar kendisinin de bir hak ve hukuka sahip olması gerektiğini anla- mış buluşduğunu görüyoruz.

Her inkılâb veya icad mutlak duyulan bir ihtiyaç mahsulüdür.

Veya her ihtiyaç mutlak bir inkılâb doğurur.

İşte bu his ve ihtiyaç, ilk önce 1648 de İngiltere de uzun süren harpler neticesinde aç ve ıssız kalan halk duymuş ve şhis, âile haki miyeti yanında bizde milletin müşterek vicdanından ak sedecek bir hak ve hâkimi yetin il'zumu inenarak a- yaklanmış ve (Kral saltanat sürer, fakat hükûmeti mil- let idare eder.) Düsturunu kabul ettirerek avam kama- ralarının teşekkülü sağlan- mıştır.

Bu yeni fikir ve hareketi bu adaya en yakın ve en sık münasebette bulunan Fransaya on yedinci asrın sonlarında İngiltereye seya- hat eden meşhur mefûreci monteskiyo ve onu müteak- kip düşyanın en meşhur ilim ve fikir sahibi volter ve rosolar tarafından geti- rilmiştir. Hatta rûbûlka, â- na müb'el monteskiyo mil- let idaresinden bahsederken bir eserinde (İngiltere de bir insanın başındaki saçlar ka- dır düşmanı olsun, kimse ona fenalık yapamaz, kral bile.)

Fransada 16 ı Lûinin sefâhat ve ısrâfâtı a tımtı. Sık sık ta kendi maliye nazırları para bulmakta çok büyük sıkıntılar çekiyorlar- dı. Vergiler o derece art- mıştı ki Fransa halkı açlık yoksulluk ve büyük bir se- falet içinde bunalmış ezil- mişti.

Bu sıralarda Fransada in- tışar eden gazete ve mec- mualar hep monteskiyo vol- ter ve rososun ifadeleriyle dolu idi. Efkarı unumiye büyük bir heyecan içinde çırpınıyordu.

Ufak bir kibrit alevi, bü- yük bir yangın intae ede- cek bir hal kesbetmişti. Ni- hayet 1789 senesinin Tem- mûzunun 14 üncü günü, halk

meşhûr (Pastil ha ishanesi- ne taarruz etmekle Fransa ihtilâli başladı, ve dünyaca meşhur olan "Hukûku be- şer", beyannamesi neş edil- di.

Tarihin bu en büyük, en kanlı ve en uzun süren ih- tilâli zaman zaman yavaş- lıyor ve sonra birden yine şiddetini arttırıyordu. Tıpkı bir nefrin bazan coşkun ve bazanda sâkin mansabaa aktığı gibi o la seyri tabii- sine doğru ilerliyordu. Yıl- larca süren ve milyonlara insanın kanına mal olan bu muazzam ihtilâl, 1793 de 16 ıncı Lûi ile karısı ve çö- cuklarını kiyotinde ruhları- nı teslim ettirmişti.

İhtilâl durmuyordu. Her ihtilâl neticesi elde edilen idârede yeniden görülen bir aksaklık yüzünden tekrarla- nıyor ve böylece Fransa kral- hâklardan cumhuriyete, cum- huriyetten imparatorluğa "Lûi Filip", devrinde 1848

deki ihtilâl ile cumhuriyete karar kılıyor.

Bu 1848 ihtilâlinin yegâ- ne sebep ve âmilî mûessiri- ni tarih şöyle ifâde edi- yor: (Mebus intihabı usûlu- nû ıslahını isteyen Fransız milletin bu arzusunun hü- kûmetin yerine getirmeme- sidir.)

Yine bu tarihte Avrupa devletleri arasında sıkışıp kalmış olan İsviçre demokra- sisinde ise o yıl demokrasi nin en son zirvesi olan (ref- randüm)lûn kanûnu esasiye ilâve edildiğini görüyoruz.

Avrupa aksây garbında başyan bu demokrasi rejimi bir asır sonra 1948 de tıpkı Fransada olduğu gibi mebus intihabının vatandaş- ına emniyet ve itimad telkin edecek bir şekilde ıslâhını Türk milleti kendi hükûme- tinden istemektedir.

Binaenaleyh bu günkü ik- tidarın ilk millî vazifesi bu arzuyu milliyi yerine getir- mektir.

SÜMER HALKEVİNDE AÇILAN SERGİ

Sümer halk evi reisi Fû- tûhat tok erin teşebbûs ve gayretiyle ve işçi kızlarını- mızın dikici, ve nakış, bilgi- lerini yükseltmek aynızaman da onları bir ev kadını ola- rak yetiştirmek emelile kıy- metli öğretmen Müzeyyen Nalbant oğlunun açtığı di- kiş ve biçki kurslarının çok- verimli neticesini dün açıl- an sergide göksümüz kaba- rarak gördük ve sevindik.

Bilhassa Şefika Koçun sa- bahlıkları çamaşır ve bebek takımları, tepsi örtüleri.

Perihan Yılmaz Türkün çamaşır takımları, sabahlık- ları.

Bedia artubarin çay ta- kımları, Fatma Can takım çamaşır ve sabahlıkları, Fû- tûhat Tokerin karyola, sof- ra ve çay takımları Türk kızlarımızın zevk incelikle- rine güzel birer misaldir.

Seyircilerin bakmakla de- yamadıkları bu eserleri bü- tûn kızlarımıza tavsiye deriz Sümer Halk evi reisi Futu- hat Tokerin bu teşebbûsü- nû taktikle anar, Öğretmen Müzeyyen Nalbant oğlunun bu kadar kısa zamanda ta- lebesini mükemmel yetişti- rdiğinden tebriz ederiz.

Teşekkür

Refikamin apa tist ame- liyetin, büyük bir harakat ve muvaffakiyetle yapan oper- atör B. Hayri Acum'a ve hemşirilere aleni teşekkür- lerimi sunarım.

Cida ve Dağıtım da Nazif Turan

KIZILAYA ÜYE OLMAK Vcdan Borcudur

Kabılı, Yayı İşlerini İfâ ile İdare eden
Müdür ve Başmuharriri
HİLMİ TÜKEL
İdare ve Basıldığı yer
Hilmi Tükel Matbaası
A Y D İ N
Doğru yazılara sahifelerimiz açıktır
Gelen yazılar geri verilmez
19 Kasım 1946 Salı

SES

SİYASİ GAZETE

ABONE

Yıllığı 100 sayı hesabıyla 4,5 lira
Altı aylığı 50 " " " 2,5 "
İLAN SARTLARI
Reklam ilanları: Gazete satırıyla
(4 kelime 1 satır) Birinci sahife
30 diğer sahifelerde 20 kuruştur.
İkinci 20, Üçüncü 15, Dördüncü 10
İlanlar 10, Beşinci 5, Altıncı 3 lira
Hesablar pazarladır.

Yıl: 1

Şimdilik Salı ve Cuma günleri Ayda çıkar Siyasi Memleket gazetesidir.

Sayı: 5

Celâl Bayar ve Adnan Menderes geçti

Demokrat parti başkanı Celâl Bayar ve kurucularından Adnan Menderes Pazar günü Denizliden İzmir'e geçtiler. Garımızda harareti bir surette karşılanmış ve uğurlanmışlardır.

Konser

Cumartesi akşamı yeni halkevi salonunda bir konser verilmiş. Konserde Hüseyin Saykara, İhsan Ünal, Necdet Levent, N. Viat, Kudbay Garp oda musikişi nevinden bir çok güzel parçalar çalmışlardır. Konser iyi âlâka görmüş ve dinleyiciler tarafından takdir görekerek sürekli bir surette alkışlanmışlardır.

Ankara cinayeti

Boluda devam etmekte olan

Ankara cinayeti muhakemesi

sona ermiş Haşmet Orbay idama, Reşit Mercan 10 sene mahkûm olmuşlardır.

Babalarını öldürenler yakalandı

Cafer Meşe ve Aziz Meşe adında iki kardeş babaları Kâzım Meşe'yi öldürmüşlerdi. Vakayı müteakip Aziz Meşe sonra da ağabeyi Cafer Meşe yakalanmışlardır.

19 Fabrika kurulacak

Sümerbank genel müdürlüğü yurtta önümüzdeki yıldan itibaren 19 yeni fabrika kuracak ve bu fabrikalar 600 milyon liraya mal olacaktır.

Hususi sigara fabrikaları

Üç müteğbibis sigara fabrikası kurmak müsaadesi alınmış ve fabrika için lazımlı makina ve levazımatı İngiltere ve Amerika'ya ısmarlanmışlardır.

Siyasi hayatımızda yeni gelişme

Mareşal Çakmağın, Rauf Orbay'ın, Adnan Adıvar'ın ve Gl. Rafet'in dahil bulunacakları yeni bir parti kuruluyor

İstanbul, 17 (Telefonla)-Son günlerin olaylarına bakılırsa, Parti hayatımızda yeni siyasi faaliyetler arefinde bulunduğumuz anlaşılmaktadır. Buna nazaran yakın günlerde memleketimizde yeni bir siyasi partinin doğacağı hakkında haberler yayılmakta ve söylentiler dolanmaktadır. Bu yeni siyasi teşekkülün ikinci grup Terakkiperver fırka gibi meclisin sinesinden doğarak halka doğru yayılacağı kaydedilen bu partiyi, istiklâl savaşı ve cumhuriyetin kuruluş sırasında büyük şahsiyetlerin ve halen Büyük Millet Meclisinde bulunan müstakil millet vekillerinin kuracakları ilâve olmaktadır.

Yeni siyasi teşekküle Büyük Millet Meclisindeki ba-

gımsız millet vekillerinden iktidar ve fazileti ile tanınan bir zatın da iştiraki sağlanmış olduğu bildirildiğine göre yeni teşekkül ile Mareşal Fevzi Çakmağın alakası olacağı anlaşılmaktadır. Bundan başka Adnan Adıvarın, Rauf Orbayın ve bunlara müvazi olarak ikinci grup Terakkiperver ileri gelenlerinden bazı emekli generallerin ve bu arada Refet paşanın isimleri üzerinde durulmaktadır.

Isparta

Hilmi TÜKEL

Kurban bayamının ikinci günü saat 12.30 da ayak bastım Isparta istasyonunda gözlerim aradığı aradı. Bir gün evvel tanıyan bir polis memuruyla "Bir gazeteci hemşerin Eğridire çiti yarın buraya gelecek, deyişmesini rica et miştim. Görmeyince şehire doğru yürümeye başladım. Arkadaş herhalde Ispartada yok diyor aradığı değil sadece bu gül yurdu, gül diyarı şehri görec-gimi zannediyordum.

200 metre kadar gitmiştim ki arkadaşla karşılaştım. Haberin kendisine ulaşmış olduğunu söyleyince o gülmeğe başladı. Meğer bizim akşamki "Yarın hemşerin gelecek", sözünü dild n diye geçerken "Yarın hemşerin gidecek", şeklinde dönmüş, arkadaş ayrı evde oturan hemşiresini uğurlamak üzere istasyona gidiyormuş. Döndü, gülüşerek yürüyör.

Bulvar halindeki caddenin sağ, sol ve ortası ağaçlı, sağında güzel, güzel binalar. Az ilerleyince solda stadyum, Kız enstitüsü binası, Akşam kız sanat okulu binaları göze çarpıyor. Ve buradan itibaren evler iki tarafı.

Cadde Hükümet konağına varıyor. Meydanlık ve Atatürk heykeli. Bu güzel manzara ve çarşıya geçip Sümerbank ip-

lik dokuma fabrikasında Ticaret memuru Mustafa İtberber hemşeri arkadaşın evine giderken yeni yapmış bir yanıkktan geçiyoruz. 2 ay evvel güpe güntüz 38 ev bir kaç saat içinde yapıp kül oluvermiş. Şehire girmek gördüğüm güzel manzaranın üzerinde yarattığı iyi itibarı ile bu acı manzara ne tezat

Eve vardık. Konuşurken misafir bastırdı. Müsaade istiyerek ayrıldım.

Çarşamba, Ispartanın pazarı imiş. Pazar yerine vardım. Bu güzel şehrin pazarı maalesef meydana oluyordu. Örtü namına bir şey yok. Gerçeğimiz hâlîmiz yok ama hiç olmazsa örtülü bir yer olduğundan hâlî var diye yemin edilse baş ağrımaz.

Edindiğim umumi malumat Sümerbankın İplik dokuma fabrikasından başka Isparta ilardan karılmış halı ipliği çıkaran bir fabrika, Tekel'in Çalvarı fabrikası olduğunu, Matbaasını soruyorum: Gösteriyorlar, Kapalı. Isparta adlı gazeteyi arıyorum yok itibarları yazmağa, havadis toplamağa gelen ben, eli boş döneneğim ne fena.

Ispartaya kiraz mevsiminde gitmemi, kiraz bayramlarının pek ömür olduğunu söylemişlerdi dinlememişim. Kırk yılda bir büyük sözü değil bayan sözü bile dinlemeli. Ata sözünün hangisi doğru değil, işte dinlemiyim: Kafamın cezasını çekiyorum.

Halkevinin sordum, gösterdiler. Orası da kapalı. Sineması işliyor, sinemada ne yapayım. Kütüphanesini sordum, küçücük bir oda gösterdiler, kilitli.

Lütfen çeviriniz

Anadolu

MUHABİR ARIYORUZ

Gazetemiz daha çok mahalli haberlere önem verdiğinden ilçe, bucak hatta köylerde muhabir arıyoruz. Halercümelerle müracaatları.

Teşekkür

Gazetemizin çıkışını kutlayan, uzun ömür ve başarılar dileyen uzaktaki dost ve okurlarımıza ve meslektaşlık nezaketi gösteren Çorum ve Isparta arkadaşlara teşekkür ederiz. Cümlesi sağ olsunlar.

Aydın

Sayısı : 100 Para

PAZARTESİDEN BAŞKA HER GÜN ÇIKAR SIYASİ HALK GAZETESİ

ÜÇÜNCÜ YIL
No : 679
PERŞEMBE
9
II. Teşrin 1939

Sayısı : 100 Para

Türk-İngiliz-Fransız ittifak muahedesi tasdik edildi

Büyük Millet Meclisi

Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan üçlü muahedeyi 360 rey ve mevcudun ittifakile tasdik etti

Ankara, 8 — Büyük Millet Meclisi bugün doktor Marşar Germeio başkanlığında yapmış olduğu içtimasında Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında akdedilen üçlü muahedenin müzakeresini yapmıştır.

Hariçye vekili Şakir Sarıoğlu muahede hakkında uzun beyanatta bulunmuş ve muhtelit encümenin de tasvibine iktiran eden bu muahedenin tasdikini rica etmiştir. Hariçye vekilinin izahatını müteakip sözalan hatipler muahedenin ehemmiyetini kaydetmişlerdir.

Bundan sonra muahede reye vazedilmiş ve 360 rey ve mevcudun ittifakile tasdik edilmiştir.

Meclis gelecek toplantısını ikinci teşrinin 20 inci Pazartesi günü yapacaktır.

Bütün Halkevlerinde

Okuyup yazma kursları açılacak

Fakir olanların ders levazımını da Halkevlere tarafından temin olunacak

Ankara, 8 — Cumhuriyet Halk Partisi bu iş devresinde her Halkevlerinde o memleketin ihtiyacını karşılayacak şekilde Türkçe okuyup yazma kursları açılmasını bütün teşkilâtına bildirmiştir.

18 yaşından yukarı olupta okuma yazma bilmiyen erkek ve kadın bütün yurdtaşlar Marif vekâletinin Millet mektep-

leri programına uygun bir şekilde okutulacaktır.

Fakir olanların okuyup yazma levazımını Halkevlere temin olunacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisinin ehemmiyetle üzerinde durduğu ve takip ettiği bu teşebbüsün mühim bir yord ihtiyacını karşılayacağı şüphesizdir. a. a.

Alman tayyareleri

İskoçyanın şimaline bir keşif uçuşu yaptılar

Paris, 8 — Garp cephesinde : Cephe mevzi keşif kolları ve topçu faaliyeti olmuştur.

Alman tayyareleri İskoçyanın şimalinde Şetland adaları üzerinde bir keşif uçuşu yapmışlardır. Bu keşif uçuşu yapmışlar da daftı toprakların ateşile karlanmışlardır.

Dün şimal denizinin cenubunda, aralarında iki Polonya torpitosu bulunan bir İngiliz filosu ile Alman tayyareleri arasında bir çarpışma olmuştur. İngilizlerin hiç bir kaybı yoktur. İki Alman tayyaresinin düştüğü kuvvette tahmin edilmektedir.

Helsinki'den

Kaçan Finliler tekrar ghere avdet ediyorlar

Helsinki, 8 — Helsinkiyi terk edenler tekrar yerlerine dönmeğe başlamışlardır. Mektepler pazartesi günü açılacaktır. Şeade tabii hayat avdet etmiş de penceresi önüne konan om torbaları henüz kaldırmamıştır.

Geceleri sokaklar karanlıktır. Geceleri sokaklar karanlıktır. Geceleri sokaklar karanlıktır. Geceleri sokaklar karanlıktır.

Fransanın

Hububat ihracına müsaade etmesi Flistin piyasasında salâh husule getirdi

Paris, 8 — Fransız makamlarının Flistin, Suriye ve Lübnan'dan hububat ihracına müsaade etmesi Flistin piyasasında salâh husule getirmiştir.

İşin isinin teşkilâtlandırılması için Fransız ve İngiliz hükümetlerince alınan tedbirler memnuniyetle karşılanmıştır.

Belçika kralı ile Holanda kraliçesi

Muharip devletlere müsterek bir sulh tekliftiler

Londra, 8 — Royter ajansının bildirdiğine göre başvekil Çemberlaya bu hafta beşyemlel vasiyet hakkında beyanatta bulunmayacaktır. yalnız yapılan sulh teğebbüsü hakkında beyanatta bulunması muhtemeldir.

Royter ajansı kraliçe Vilhelmina ve Belçika kralı L-pold tarafından yapılacak tekliflerin Londra tarafından ciddiyle nazarı itibara alınacağı söylemek mümkündür demektir.

Dahiliye vekilimiz

Malatyadan Elâzığa geldi

Elâzığ, 8 — Dahiliye vekili Faik Öztürk Malatyadan buraya gelmiş ve Yolcu istasyonunda dördüncü umumî müfettiş vekili, vali, vilâyet erkânı ile halk mümessilleri tarafından karşılanmıştır.

Dahiliye vekilimiz şerefine Halkevlerinde bir ziyafet verilmiştir.

İngilizler

Şimdiye kadar 450 bin ton esya zaptettiller

Londra, 8 — Harbin başlangıcından beri İngilizler tarafından zapt edilen esya yekünü 450 bin tona balığ olmuştur.

Belçika kralı

Holandadan avdet etti

Bürüksel, 8 — Kral Leopold dün öğleden sonra Holandadan Belçikaya dönmüştür. Bu görüşme hakkında bir resmi tebliğ negredilmiştir.

Belediye meclisi

Dün akşam kanunî devresinin ikinci toplantısını yaptı

Belediye meclisi dün akşam belediye dairesinde kanunî devresinin ikinci toplantısını meclis ikinci reisi Dr. Hüseyin Erâlp'in reisliğinde yaptı.

1 teşrinisi 1939 tarihli toplantıya ait zabıtname hülasası okunarak yazıldığı gibi kabul edilmiştir. Sonra ruznamedeki maddelerin müzakeresine geçildi.

Elektrik muhasebesinin demirbaş esya tahsisatına ikiyüz ve makinesinin tamirleri tahsisatına ikiyüz lira ki ceman dört yüz liranın ihtiyat tahsisatından nakledilmesi hakkındaki tekerresi okunarak istenilen münakaalenin yapılmasına karar verildi.

Yeni baram kanunu mucülince belediye memurlarından bazılarının maaş ve ücretlerinde hasıl olan farkların telâfisi için ait olduğu fasillara eklenecek tahsisatların muvafık kanun bulunduğuna hakkındaki maliye encümeni mazbatasına ittifakla tasvip edildi.

939 bütçesinde tahsisatları

yetmeyen fasillara başka fasullardan yapılacak münakaalelere dair maliye encümeninin mazbatası üzerinde sözalan bazı azalar bilhassa yu yolları kontrol mühendisinin ücretleri için istenilen tahsisata itiraz ederek belediyenin şu dar ramanda kontrol mühendisine ücret vermemesi muvafık bulmadıklarını ve bunun riyaset tarafından vekalet yazılması fikrini ileri sürdüler.

Bu mevzu üzerinde uzun süren konuşmalardan ve hesap işleri müdürünün verdiği izahattan sonra maliye encümeninin mazbatasında yazılı münakaaleler yapılmaya karar verildi. Ruznamede konulacak başka bir madde bulunmamasına ve ramazan bayramının son günü olan 15 teşrinisande kanun içtima devresi de hitam bulmak ta olmasına binaen meclisin fevkalâde içtimasını icap ettirecek mühim bir iş çıkarsa riyaset tarafından ayrıca davet edilme üzere kanunî içtima devresini nihayet verildiğine karar vererek meclis dağıldı.

Moskovada bulunan

Finlandiya heyeti yeni esaslar hakkında hükümete malumat verdi

Moskova, 8 — Finlandiya heyeti reisi maliye nazırı Taler bugün Helsinki ile uzun bir telefon muhaveresinde bulunmuştur.

Heyet reisi Sovyetlerle müzakeresinin devamı için bulunan yeni esaslar hakkında hükümete malumat vermiştir.

Halkevi sineması

Halkevi sinemasının bayram birinci gününden itibaren içtimai yardım mefâne ne işletilmeğe başlanacağı haber aldık. Bu işi idare et üzere Halkevi idare heyeti rariile teşkil olunan komite icmal etmiş ve film şirkete defa olarak bayramın bir günü meşhur tenör Tino nin Mariella filmi gösterilecektir.

C. H. P.

Zafer ocağı reisliği Ocağımızın yıllık kongresi 11/939 Perşembe günü saat 10 de Dükkân önünde kahve pilacısından ocağımızda azanın teğrifleri rica olu

C. H. P.

Hasanefendi semâğı reisliğinden: Ekseriyet olmadıktan lanamayan ocağımız 66 inci muhibince 9/11/939 1 günü saat 20 ye bir Ocağımızda yazılı azal binasına teğrifleri rica

im şu anda kapalı spor salonu ile Gençlik spor il Müdürlüğünün arasında olan 10 nou yıl
ıgu yerde çekilmiştir. Eskiden milli bayramlar bu alanda kutlanırmış sol başta dayı kızı N
enderes yanında İclal Arkayın ortada Ahmet Emin Arkayın ve F.Nihal Arkayın. 29 Ekim 1

- Ahmet Emin Arkayın arşivinden alınmıştır.

- Ahmet Emin Arkayın arşivinden alınmıştır.

- Ahmet Emin Arkayın arşivinden alınmıştır.